

Raftul
Denisei

„Poetic, elegiac, incitant și subtil.”
Irish Times

Anuradha Roy

Toate
viețile
pe care nu
le-am trăit

roman

book

HUMANITAS
fiction

Anuradha Roy

Toate
viețile
pe care nu
le-am trăit

Traducere din engleză și note de
CRISTINA NICOLAE

Colecție coordonată de DENISA COMĂNESCU

ANURADHA ROY

ALL THE LIVES WE NEVER LIVED

Copyright © Anuradha Roy, 2018

First published in the English language by MacLehose Press, an imprint of Quercus Publishing Ltd.

The moral right of Anuradha Roy to be identified as the author of this work has been asserted in accordance with the Copyright, Design and Patents Act, 1988.

All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2020, pentru prezenta versiune românească (ediția digitală)

ISBN: 978-606-779-668-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Pentru mama mea, Sheela Roy,
și pentru Sheila Dhar (1929–2001)*

„Este o carte a memoriei,
iar memoria își spune propria poveste.“
Tobias Wolff, *Viața acestui băiat*

„Tagore este fascinat... Multe lucruri ce s-au pierdut
în India de acum par a se fi păstrat în Bali.“
Walter Spies, 21 septembrie 1927

În copilărie, toți mă știau drept băiatul a cărui mamă fugise cu un englez. Bărbatul era, de fapt, neamț, dar în orășelele din India de atunci, toți străinii albi erau considerați britanici. Lipsa asta de interes pentru acuratețe îl irita pe eruditul meu tată, chiar și în situația lui disperată de soț care-și pierduse nevasta în fața altui bărbat.

Ziua în care a plecat mama a fost la fel ca oricare alta. O dimineață obișnuită, din timpul musonului. Aveam nouă ani și eram elev la Școala St. Joseph, nu departe de casa noastră, la doar cincisprezece minute de mers cu bicicleta. Bicicleta mea era încă puțin prea mare pentru mine. Purtam uniformă: cămașă albă, pantaloni scurți albaștri și pantofi de un negru strălucitor dimineața, ce ajungea un soi de maro prăfuit până la amiază. Părul lins era tăiat drept deasupra sprâncenelor și dimineața îmi stătea ca o bască umedă lipită de cap. Mama era cea care obișnuia să mă tundă, așezându-mă pe un scaun în curtea interioară de lângă bucătărie, și în jumătatea de oră cât dura tunsul, singurele cuvinte rostite erau variațiuni pe tema „Cât mai durează?” și „Nu te mai mișca.“

În fiecare dimineață, mă jucam cu soneria bicicletei până ce ieșea mama, cu sariul de noapte mototolit, părul zburlit și fața umflată de somn. Venea și se sprijinea moale de unul dintre stâlpii albi ai verandei de parcă ar fi vrut să adoarmă la loc, așa, în picioare. Se trezea târziu și vara, și iarna. Zăbovea în pat cât de mult putea, strângându-și la piept perna. Banno Didi, *ayah*¹ a mea, mă trezea și mă pregătea pentru școală, iar eu, la rândul meu, o trezeam pe mama. Spunea că eram ceasul ei deșteptător.

1. „Doică“, în special de origine indiană.

Mamei nu-i păsa cum arată și totuși făcea impresie mereu, îmbrăcată elegant sau mânjită cu vopsea pe frunte. Când picta stând afară în soare, purta o pălărie de paie cu boruri largi și o panglică roșie în care-și prindea flori, pensule, pene, orice îi atrăgea atenția. Nici una dintre mamele prietenelor mele nu purta pălărie, nici nu se cățara în copaci, nici nu mergea cu bicicleta. Mama, da – făcea toate astea. În prima zi când a

încercat să învețe singură să-și țină echilibrul pe bicicletă, nu s-a lăsat și a continuat, așa, clătinându-se, căzând, lingându-și sângele de pe julituri, luând-o de la capăt, iar și iar. Râdea în hohote, arătându-și toți dinții ca un lup, spunea tata. A intrat cu bicicleta în ghivecele aliniate în fața verandei de la intrare, părul ei lung s-a desfăcut, ochii îi scânteiau, iar sariul i s-a rupt la genunchi. Dar s-a ridicat și a fugit înapoi la bicicletă.

Nu-mi amintesc să fi fost ceva diferit la mama, să-mi fi părut schimbată în cele câteva ore de dinainte să fugă cu englezul care era, de fapt, neamț. În dimineața aceea, norii pântecoși și cenușii așteptau în rând, atât de jos, încât aproape-i atingeai. Când a ieșit din casă să mă conducă, mama a privit în sus, la cer, și a închis ochii ținând scurt, de parcă s-ar fi abătut asupra ei o ploaie grea.

— Tot plouă de aseară, a spus.

Copacii mari și bătrâni ce umbreau casa străluceau umed, iar când vântul le scutura crengile, o ploaie mărunță cădea de pe frunzele ude.

— Norii sunt atât de cenușii, o să fie o zi frumoasă. O să tot plouă și, când o să iasă soarele, o să fie un curcubeu de aici și până la gară.

Și-a șters fața cu un colț al sariului.

— Ar trebui să te grăbești, nu cumva să te uzi. Ți-ai pus o cămașă de schimb în geantă? Să nu stai la ore ud ciuciulete, că o să faci febră.

Eram pe punctul să plec, când mi-a spus:

— Așteaptă, lasă bicicleta aia și vino aici.

M-a îmbrățișat strâns și am stat așa un minut întreg, apoi m-a sărutat pe creștetul capului și pe frunte. M-am zbătut să scap, nu eram obișnuit cu efuziuni tandre din partea ei, mă făceau să mă simt ciudat și stânjenit. Însă un fior de bucurie m-a străbătut la atingerea ei și m-am îndepărtat pedalând, sperând să vadă cât de repede mergeam prin băltoace, învolburând noroiul.

— Amintește-ți ce ți-am spus! a strigat după mine. Să nu întârzii.

— N-o să-ntârzii, am strigat eu. O să pedalez repede.

*

Făceam febră mare când eram copil și mă trezeam cu corpul fierbinte, conștient că cineva îmi turna cană după cană de apă rece pe capul tras pe

spate, deasupra unei găleți. Dacă începeau convulsiile, tot ce-mi puteam aminti apoi era o mare sfârșeală, când pielea mi-era jilavă și o auzeam pe mama zicând:

— O să se facă bine, da? O să se facă bine?

Bunicul îmi spunea:

— Respiră adânc, și îmi pune stetoscopul pe piept.

Își apropia de mine capul cu păr alb ca neaua și se uita cu o lanternă în gura mea.

— Aaa? murmura el.

Prepara apoi niște poțiuni amare pe care le turna în sticle marcate cu linii și sigilate cu dop de plută. Era liniște în cameră. În timpul zilei, se vedeau umbre dansând peste tot în încăpere și nu o auzeam decât pe mama intrând și ieșind în grabă, șoapte neliniștite, sunetul vreunei sticle puse înapoi pe raft și al apei turnate în sticlă. Apoi mă cufundam din nou în întuneric.

În copilărie mi se spunea Mîșkin; în timp ce alte nume de băieți au dispărut într-o amintire îndepărtată, odată cu cei care le purtau, acesta nu s-a pierdut și a devenit numele meu adevărat. Bunicul mi l-a dat din cauza convulsiilor – asemeni epilepticului prinț din romanul lui Dostoievski, prințul Mîșkin din *Idiotul*, așa mi-a spus Dada.²

2. Dada – în hindi, cuvântul se referă la bunicul patern (sens cu care a fost preluat aici); în estul Indiei, termenul se folosește și cu referire la un frate mai mare sau la un bărbat mai în vârstă.

— Nu sunt idiot, am spus eu.

— Când vei citi *Idiotul*, îți vei dori să fii, mi-a răspuns. Naivii sunt cei care ne dau măsura umanității.

Febra și crizele mele făceau ca rudelor să le fie milă de mine și să ne sufoce cu sfaturi peste sfaturi care o înfuriau cumplit pe mama. Odată, pe când urcam scările să ajung pe acoperiș, un unchi care venise la noi în vizită din Karachi m-a lovit ușor cu o riglă peste picioare și i-a spus tatei:

— Vezi cum îi tresare genunchiul? E semn sigur că are o boală de oase – nu-i de mirare că băiatul e atât de firav. Știu eu un tip. O să-ți dau adresa lui. Trimite medicamente în toată India.

Unchiul acesta avea un aer de atotștiutor pe care mama îl detesta.

Indiferent care era subiectul discuției, că era botanică sau arhitectură, vorbea cu deplină autoritate. Niciodată nu era doar un simplu stâlp, trebuia să fie doric sau corintic, iar dacă treceam pe lângă biserica cea mare de la colțul cu Strada Bell Metal, ne arăta *contraforturile suspendate*³, și apoi dădea din cap nemulțumit când priveam în sus, neînțelegând ce plutea în aer. Mama l-a întrebat de unde știa că am oasele fragile și el i-a spus:

3. În textul original – *flying buttresses*, de unde și jocul de cuvinte.

— Simplu. A fost cât pe-aci să am diploma de medic. Dar cursurile erau prea plicticoase pentru mine.

S-a întors spre mine:

— Ia zi, ce cântărește mai mult – un kilogram de fier sau unul de lână?

Puteam să-mi simt încordarea, eram sigur că era o întrebare-capcană, dar, înainte să apuc să o întorc pe toate fețele, mi-a și scăpat:

— De fier.

— Mai gândește-te, mi-a spus cu un rânjel. Mai gândește-te, băiatul meu. Un kilogram de materie grea cântărește tot atât cât un kilogram de materie ușoară.

M-a atins ușor pe cap cu rigla și a spus:

— Nu poți fi nevolnic în toate, nu-i așa? Dacă trupul ți-e slab, mintea trebuie întărită!

A spus că trebuie să mă concentrez să-mi dezvolt inteligența jucând șah.

— Alehin, Tarrasch, Capablanca! Toți niște minți geniale, în trupuri suferinde.

Habar n-aveam nici cine erau maeștrii aceia ai șahului, nici dacă aveau corpuri suferinde. N-am făcut decât să dau din cap și să caut o cale de scăpare, dar mama a avut grijă ca unchiul să nu mai vină să stea la noi.

„Mîșkin are varicelă; băiatul lui Banno are pojar; *khansama*-ul⁴ pare să aibă holeră. Trebuie să avem grijă, nu se știe niciodată“, îi răspundea mama când el ne trimitea vreo scrisoare, anunțându-ne că vrea să vină în vizită. Se asigura mama că scuza era o boală contagioasă și de durată, iar dacă cineva spunea că e puțin probabil ca bolile infecțioase să se țină lanț când ai un doctor în familie, mama îi răspundea că adevărul e cu atât mai evident cu cât mai este mai falsă scuza.

4. „Bucătar“ – în hindi, în original.

Am crescut, iar accesele de febră și convulsiile s-au rărit. S-a dovedit a nu fi epilepsie. Nu am avut nici o recidivă câteva săptămâni la rând, apoi câteva luni, apoi un an întreg. După încă un an liniștit, bunicul a încetat să-mi mai bage termometre în gură la cel mai mic semn de oboseală, iar rudele au renunțat să ne mai sugereze câte vreun șarlatan care vindecase încă un văr de-al doilea cu poțiuni magice care trebuiau băute în nopți cu lună nouă. După cel de-al treilea an, crizele au rămas doar o poveste din trecutul meu, chiar dacă ele fac parte din prezentul meu: boala mi-a distrus vederea. De la vârsta de șase ani, am fost nevoit să port ochelari care, pe măsură ce treceau anii, aveau tot mai multe dioptrii. Fără ochelari, lumea devenea o pictură de genul celor pe care le copia mama din când în când: stropi de culoare peste alți stropi de culoare, conturând ceva ce aducea cu un lac pe care plutea o barcă sau cu niște nuferi într-un iaz.

Uneori îmi dau jos ochelarii ca să văd altfel decât văd ceilalți. Culoarele și cuvintele se contopesc, sensurile se schimbă pe pagină. În depărtare, totul devine o ceață pastelată. Există un soi de relaxare în a nu vedea bine, ceva de care cei cu vederea bună nu vor avea parte niciodată.

*

De atunci au trecut cam șaizeci de ani și am schimbat poate vreo treizeci perechi de ochelari. Suntem în anul 1992. Lucrurile din jurul casei s-au degradat într-atât încât îmi scot ochelarii mai des ca înainte, astfel încât mormanul de gunoi din fața porții să-mi pară o masă de culori vii, iar panoul din spatele mormanului să devină un dreptunghi neclar, albastru cu galben, semănând poate cu bungaloul ce se aflase acolo înainte ca apartamentele întunecoase să-l înlocuiască.

Singurul lucru care nu s-a schimbat este nerăbdarea cu care aștept poștașul. Zilele trecute, așteptarea mi-a fost răsplătită – am primit un pachet. Un plic voluminos cu protecție, expediat par avion, cu un timbru care-mi arată că a călătorit trei săptămâni, din Vancouver, Canada, până la mine. L-am pus pe comodă. Îl iau de acolo în fiecare dimineață, îl țin în palmă să-i simt greutatea, mă uit la cuțitul cu care o să-l deschid și apoi îl

pun la loc. Știu că pachetul are legătură cu mama și ezit să-l deschid. Dacă nu e nimic important în el?

Sau din contră?

A doua zi după ce l-am primit, m-am trezit dimineata în lătratul la unison al câinilor mei – naiba știe la ce lătrau –, și în clipa aceea a pus stăpânire pe mine gândul că trebuie să-mi fac testamentul. Sunt lucruri pe care vreau ca oamenii să și le amintească și trebuie să le aștern pe hârtie. Lucruri pe care vreau ca oamenii să le uite și pe care trebuie să le ard. Trebuie să mai plantez câțiva vlăstari, chiar dacă nu voi mai trăi să-i văd crescând. Trebuie să mă asigur că vor avea grijă de câinii mei, că Ila are din ce trăi. E văduvă, locuiește în casa mare cu fiica și cu nepotul ei. Soțul fetei ei e în marina comercială și e plecat șase luni pe an. Ea depinde de mine.

E irațională certitudinea că viața mea s-a încheiat la doar șaiszeci și cinci de ani, dar de câțiva ani încoace am tot simțit pământul clătinându-mi-se sub picioare, pe axa lui lipsită de grație. Aș putea lăsa deoparte gândurile negre și să deschid plicul, dar nu o fac. Pentru moment, stă acolo, pulsând de energia aceea pe care o are orice scrisoare nedesfăcută din lume.

Dar de ce nu-l deschid? La urma urmei, ce poate fi în el, și eu să nu știu? Oare amân plăcerea, sau mă tem de ce-aș putea găsi?

Poate o să găsesc o fotografie de-a mamei sau un desen de-al ei – sau poate nu. Era o vreme, cu mult timp în urmă – aveam treisprezece ani și tocmai mă apucasem de fumat – când credeam că, dacă aș avea o poză de-a ei în față, mi-aș stinge țigara în cercul ochilor ei, așa cum le-am făcut căpușelor gri și tari ce stăteau la pândă în blana câinelui meu. Aș orbi-o. Aș pune capăt vrăjii aruncate de prezența ei absentă.

Imediat după aceea, îngrozit de mine însumi, îmi luam vechea mea pușcă cu aer comprimat și trăgeam la țintă într-o sticlă sau coseam iarba înaltă din fundul grădinii ca să scap de dezgustul de a fi avut astfel de gânduri.

*

Pentru mine, a-mi face testamentul nu ar fi un eveniment atât de important cum ar fi pentru alți bărbați, mai bogați și mai de succes, care

își fac griji pentru avere și proprietăți. Eu am doar câteva bunuri. Încă locuiesc în casa în care m-am născut – nu în aceeași clădire, ci în vechea atenansă de pe proprietate. Nu am părăsit niciodată locul ăsta, cu excepția celor câțiva ani pe care i-am petrecut la New Delhi cu prima mea slujbă, când am lucrat cu un englez pe nume Alick Percy-Lancaster, care, după câștigarea independenței, a fost responsabil cu amenajarea grădinilor publice din oraș, plantarea șirurilor de copaci de-a lungul aleilor, gospodărirea pepinierelor guvernului. Aveam douăzeci de ani când am plecat și aș fi putut să-mi fac o viață acolo, dar nu am stat mult, aveam nevoie de Muntazir, de sentimentul că am colinele aproape. M-am întors acasă în 1956, când domnul Percy-Lancaster s-a hotărât să se mute în Rhodesia. Am obținut o întrevedere cu magistratul districtual și i-am spus că orașul nostru merită mai mult decât un biet departament municipal care udă parcurile și plantează bougainvillea, era nevoie de o întreagă divizie horticola, pentru tot districtul. Munca presupunea ecologie, planificare urbană, botanică, gospodărirea apelor: era o știință care avea nevoie de cineva calificat. Am luat cu mine schițe și planuri care arătau cum putea fi transformat orașul nostru într-o oază verde, plină de frumusețea copacilor, cum zonele lui periferice puteau fi transformate în cumpene ale apelor. La final, eram epuizat de propria mea locvacitate.

Magistratul districtual era un tip la prima lui numire pe post, nu cu mult mai în vârstă decât mine, nerăbdător să-și aducă și el contribuția și să schimbe lucrurile. Spre surprinderea mea, strategia persuasivă a funcționat și a fost creat un nou departament. Timp de câțiva ani buni, am fost singurul membru. Inspectorul horticola. Nu aveam pe cine să supraveghez, nu aveam nici birou, doar un pupitru într-un colț al corporației municipale, dar în fiecare dimineață prezidam ședințe la care veneau o jumătate de duzină de grădinari, scriam la mașină procese verbale pe care nu le citea nimeni, iar apoi mă plimbam prin oraș tot restul zilei, luând notițe, spunându-mi că peisagistica era o afacere lentă, anevoioasă.

Munca mea horticola m-a purtat în plantațiile de ceai din Assam și în livezile din Himachal; la un moment dat, am fost consultant la un parc de fluturi; am mai fost și consilier pe teme de ecologie într-un parc național, dar mă întorceam mereu la vechea mea slujbă de grădinar emerit dintr-un

orașel neînsemnat. În vreme ce alții au depozite la termen, și bani, și case pe care să le lase moștenitorilor lor, eu arăt spre aleile cu copaci și spun:

— Vă las toate astea.

Le arăt șirul de *Ceiba speciosa* din fața tribunalului, care înflorește roz aprins în fiecare an. Pe drumurile unde am plantat *Bauhinia*, alternând albul cu violetul, florile ca de orhidee acoperă trotuarele pline de gropi din suburbiile mici și mohorâte, metamorfozându-le săptămâni la rând. Mici stoluri de papagali și păsări bulbul vin să se hrănească cu nectarul florilor; matroane corpolente imploră băieții să se urce în copaci și să culeagă bobocii pe care, mai apoi, să îi gătească ele.

Și, pentru că lumea mă crede un ciudat, n-am nici o remușcare să gonesc femeile cu bastonu-mi ridicat în aer.

— Lăsați în pace bobocii! Lăsați-i să înflorească!

Așa că ele pleacă de lângă copac, mormăind blesteme.

— Nebun bătrân, îți ia capul pentru nimic.

Îmi spun că sunt un morocănos sadea, o pacoste fără umor. Nu mă deranjează.

Asta las eu lumii, îmi zic în astfel de momente grandioase, când stau cu stiloul și hârtia în față, fără să fi scris altceva decât: „Eu, Mîșkin Chand Rozario“. Las lumii copacii care umbresc orașul, care îi dau fructe și flori. La vârsta mea, am ajuns să văd vlăstarii pe care i-am plantat crescând înalți de doisprezece metri.

M-am gândit la copacii amaltas⁵ și la arborii de foc⁶ de-a lungul străzii Begum Akhtar⁷, un drum de lângă gară. Am tras toate sforile posibile și am trimis scrisori editorilor și guvernatorilor să mă asigur ca strada va avea acest nume. O femeie care a dăruit lumii pasiune și muzică toată viața ei zbuciumată, iar ei dau străzilor doar nume de politicieni. După aceea, am plantat *Delonix Regia* și *Cassia Fistula* pe toată lungimea străzii ei – ceva care să reflecte povestea de dragoste și intensitatea cântăreței, iar acum, după trecerea anilor, cât e vara de lungă vezi acolo o explozie de roșu și galben, ca un foc de artificii.

⁵. Denumit și „copacul ploaie de aur“.

⁶. *Delonix regia*, „copacul flacăra“, „copacul flamboiant“.

⁷. Akhtari Bai Faizabadi (1914–1974), cunoscută și ca Begum Akhtar, faimoasă cântăreață de

muzică tradițională.

Îmi amintesc că pedalam cu furie de la școală spre gară, în jos pe strada Begum Akhtar, pe vremea când nu era decât o potecă cu pământ sterp și ars de soare. Era vara anului 1942 și trebuia să ajung la gară înainte ca un anumit tren să plece; ajunsese la școală zvonul că trenul avea o încărcătură cum nu se mai văzuse. Când am ajuns pe peron, era plin de soldați în uniforme kaki și oliv; mai erau acolo o grămadă de oameni care se holbau la trenul lung, cu geamuri cu gratii și polițiști stând de pază la fiecare ușă. Aerul ardea lângă tren. Am întins mâna și am atins unul dintre vagoane – aceeași senzație ca și cum m-aș fi ars. Un polițist a rânjit și m-a întrebat dacă vreau să urc și eu, să merg la închisoare.

Prin geamuri, vedeam oameni care păreau prea năuciți ca să mai facă și altceva decât să privească afară cu ochi goi. În tren erau doar bărbați. Albi. Își sprijineau capul de gratiile de la geam, unii adormiți, alții treji, dar fără să se obosească să mai privească afară, ca niște animale de la grădina zoologică, înghesuite în cuști ce erau prea mici pentru ele. Erau trași la față și murdari, părul unsuros și năclăit de transpirație le stătea lipit de cap, se așezau muște pe ei, dar nu făceau nimic să le alunge. În întunericul compartimentelor, mai înăuntru, vedeai alți bărbați, la fel ca aceia de la geamuri. De pe paturile de deasupra, atârnavă fără vlagă picioare și brațe, vedeai trupuri prăvălite peste alte trupuri adormite.

Nu văzuserăm niciodată albi atât de mizerabili. Eram obișnuiți cu indieni scheletici și bolnavi, dar albi nu se nășteau ca să ajungă vreodată să le semene.

M-am plimbat până la capătul peronului și înapoi, în timp ce trenul aștepta. De obicei, trenurile cu prizonieri de război străini doar treceau prin Muntazir, fără să mai oprească, iar unii spuneau că trenul acela se oprise ca să se aprovizioneze cu apă de băut și hrană; alții spuneau că vreo câțiva prizonieri muriseră de căldură și că trupurile lor în descompunere erau date jos din tren din cauza miasmelor.

Linia ferată din Muntazir se termina la poalele munților Himalaya, iar de acolo oamenii erau transportați în apropiere, la Dehradun, unde aveau să rămână încarcerați cât mai dura războiul. Cei mai mulți prizonieri de război italieni erau trimiși în Rajasthan, polonezii la Jamnagar și nemții la

Dehradun, sau cel puțin așa scria în ziare. Lagărul de la Dehradun era cel mai mare și erau acolo prizonieri din câteva țări, mii de oameni trimiși de la mare depărtare, chiar și din Africa și din țările mediteraneene. Bunicul spunea că acel lagăr din Dehradun reproducea lumea în miniatură.

Când trenul a șuierat nerăbdător de câteva ori și a pornit învăluit într-un nor de fum, unul dintre bărbați și-a lipit fața de geam. Era ras pe cap și insecte micițe bâzâiau pe lângă multele-i răni de pe scalp. Se vedea un petic de piele gri prin cămașa descheiată la piept. Bărbatul mi-a zâmbit. Am ezitat o secundă, apoi am început să alerg pe lângă tren și am scos din buzunar câteva caramelle. I le-am dat pe fereastră. Nu m-a oprit nimeni, eram un școlar oarecare ce fugea după un tren. Am alergat pe lângă tren până unde se termina umbra de sub acoperișul de tablă al peronului și începea pământul acoperit de iarbă; am rămas acolo, sub cerul alb, fierbinte și nepăsător, capul îmi vâjâia de la schimbarea de lumină, iar în ochii-mi orbiți de soare înotau puncte viu colorate.

Ce sperasem să găsesc la gară? Nu știam pe atunci că cele o sută de întrebări urgente din capul meu își găseau răspunsul într-un bărbat ce zăcea năucit de zăpușeală în al patrulea vagon din față al trenului ce se îndepărta tot mai tare de mine, cu fiecare nor de funingine pe care-l scotea.

Când ochii mi s-au obișnuit cu lumina, tot ce am putut distinge era duba gardianului, în care un soldat stătea cu fața la gara de care se îndepărtau, ținând un steag verde într-o mână și o carafă cu apă în cealaltă. Și-a lăsat capul pe spate și și-a turnat apa pe tot corpul, udându-și learcă fața și cămașa.

*

Am obiceiul să notez ce plante și copaci interesanți văd, fie în plimbările mele obișnuite prin oraș, fie în excursiile în afara orașului, în special în plimbările la pas pe care le fac cu doi prieteni de-ai mei din studenție, în căutare de plante. Îmi dau seama acum că însemnările științifice pe care le-am făcut în grabă și desenele ce le însoțesc pot să-ți aducă aminte de anumite plimbări în munți sau pe terenurile mlăștinoase, de nopțile lungi petrecute în corturi șubrede, de leopardul pe care l-am

zărit stând nemișcat pe creanga unui copac, studiindu-ne cu o impasibilitate amenințătoare ce ne-a dat fiori, de râul care aproape m-a înghițit când m-am aplecat prea tare să studiez o buruiană, de stânca de pe care am căzut când încercam să ajung la o tufă de ochii-șoricelului de pe-o piatră inaccesibilă. Un jurnal botanic. O hartă a hoinărelilor mele. În unele zile, am senzația că mi-am petrecut viața uitându-mă la o scenă neclară și lipsită de importanță ce trecea în goană prin fața unei ferestre aflate în mișcare, iar în astfel de momente, însemnările mă-ncetinesc, mă ancorează-n locuri, dau locurilor acestora nume și sens. O însemnare despre diferențele dintre *Datura suaveolens* (trompeta îngerilor, plantă inofensivă) și *Datura stramonium* (ciumăfaie, plantă otrăvitoare), îmi aduce în fața ochilor întreaga scenă – frânturi din cearta noastră din seara aceea, pe marginea diferențelor dintre cele două plante, cum am gătit orez în crăticioară, cum apoi am fumat și am vorbit despre lucruri despre care vorbești doar când ești tânăr și stai lângă un foc la kilometri depărtare de casă, învăluți în întuneric, într-o liniște întreruptă doar de foșnete din copaci, în aer plutind mirosul amețitor al laurului porcesc și al țigărilor noastre fără filtru. Temperamentul meu are nevoie de cuvântul scris. Ceva capătă sens pentru mine doar dacă e așternut pe hârtie și prinde viață acolo înainte să prindă viață în realitatea din mintea mea. Ca să poată avea sens și formă, trebuie să fie o înșiruire ordonată de cuvinte.

Am pus deoparte testamentul meu nescris.

Plicul stă în fața mea, încă sigilat, imaginea unui zeu cu puteri pe care nu le pot pătrunde. Înainte să fac pregătiri pentru un sfârșit bine pus la punct al vieții mele, pare necesar să aștern pe hârtie orice mi se pare important din începutul meu.

Când am început să scriu cuvintele care urmează, încercând să dau coerență anilor maturizării mele, mi-am dat seama că am doar o vagă noțiune a timpului sau a vremii din ziua despre care scriu, că nu-mi amintesc prea bine cuvintele ce s-au rostit atunci, nici succesiunea evenimentelor. Cu toate astea, multe lucruri pe care vreau să le uit rămân dureros de vii. Imaginile se derulează în mintea mea ca niște străfulgerări de lumină învăluite în întuneric. La început, am încercat să fiu meticulos. Am luat legătura cu cei doi colegi de drumeție din facultate, i-am pus

întrebări lui Dinu: Mai ții minte asta? Dar pe asta nu ți-o amintești? Adesea amintirile lui nu se potriveau cu ale mele, așa că discuțiile noastre se încheiau cu ceartă. M-am întors în locurile copilăriei mele ca să verific – era într-adevăr o peșteră lângă râu sau un conac gotic la colțul cu Hafizabagh, unde m-a dus bunicul o dată? Am văzut doi cai ce pășteau pe peluza din fața conacului, iar în casa întunecoasă erau paturi cu baldachin, chiuvete smălțuite, jardiniere, o sală de bal unde își făcuse apariția *nawab-ul*⁸ din Hafizabagh, aruncând priviri sălbatice, purtând o veste murdară de bumbac și *lungi*⁹, implorându-l pe tata să vândă tot din casă în numele lui, fiindcă rămăsese fără nici un șfanț.

8. În hindi, în original – „nabab“, „guvernator“.

9. În hindi, în original – „sarong“.

Am dat peste o centrală electrică pe malul râului, cele patru furnale monstruoase ale ei aruncau în sus un fum care secătuia cerul de culoare. Conacul din Hafizabagh era încă acolo, deși jumătate din el devenise un morman de zidărie prăbușită, iar ceea ce mai rămăsese în picioare era înnegrit de timp, vânt și ploi.

*

Când spunem povestea oricărei vieți, și cu siguranță când o spunem pe a noastră, nu putem pretinde că narăm totul exact așa cum s-a întâmplat. Amintirile noastre sunt un amestec de imagini, sentimente, priviri aruncate-n grabă, care apar uneori într-o străfulgerare, alteori de-abia conturate. Timpul solidifică, dar și șterge. Nu ne amintim cu precizie cât timp au durat lucrurile: să fi fost câteva zile, câteva săptămâni, o lună? Perioade întregi de timp sunt goale, lipsite de vreo amintire, în timp ce altele ajung să fie memorabile privind retrospectiv. Cred că e la fel pentru majoritatea oamenilor. De-a lungul anilor, când mă contraziceam cu prietenii mei cu privire la detalii, lipsa de siguranță în propriile amintiri m-a făcut să cred că nu mă voi mai recunoaște în vechile fotografii, că persoana aceea din imaginile alb-negru era altcineva. Gândește prea mult și-o să ajungi să te convingi că ești nebun.

Într-una dintre poeziile sale, Rabindranath Tagore spunea:

*Pe mama nu mi-o mai amintesc
Dar când în zorii dimineții de toamnă
În aer plutește mireasma florilor de shiuli
Parfumul rugăciunilor de dimineață din temple
Îmi aduce aminte de parfumul mamei mele.*

Poetul și-a pierdut mama la paisprezece ani; eu aveam doar nouă ani când a plecat mama mea. Cum se poate atunci să o simt atât de aproape, de parcă ar fi propria mea imagine, reflectată în oglindă? Prezentă în fiecare detaliu și totuși prizonieră într-un element diferit, de neatins. Îmi amintesc conversații întregi, incidente, certuri, felul în care mama își trasa conturul ochilor cu creionul *kajal*, florile proaspete din părul ei, cercul roșu de pudră *kumkum* de pe frunte, invariabil șters până după-masa. Cum îmi recita versuri ca să mă facă să le memorez, pielea ei de un auriu pal, ochii oblici și licărirea ghidușă din ei. Sunt sigur că îmi amintesc toate astea și că nu sunt doar imagini pe care le-am construit eu din povestiri și fotografii.

Și, cu toate astea, cu cât îmbătrânesc, cu atât sunt mai nesigur de certitudinea aceasta.

Una dintre contemporanele mamei – despre care voi spune mai multe mai târziu – a scris o carte în care își amintea lucruri ce se întâmplaseră cu patruzeci și doi de ani înainte. Pot doar să fac o traducere stângace a modului în care descrie legătura dintre mașinăria timpului și felul în care funcționează memoria.

„Coboram scările și tremuram din tot corpul“, scrie ea și apoi se întrerupe ca să întrebe: „Dar oare s-a întâmplat chiar în acea zi? Nu pot fi sigură. Nu am ținut o evidență, nu scriu nici dintr-un jurnal, nici din memorie. Nu-mi dau seama dacă scriu despre aceste evenimente așa cum s-au întâmplat, unul câte unul. Însă ce părise atunci să se fi întâmplat pe rând – acum nu mai are nici început, nici sfârșit. Zilele acelea se regăsesc acum simultan în prezentul meu – oh, nu pot explica asta. Dar de ce e greu de explicat? La urma urmei, Arjuna a văzut tot universul, trecut și prezent, în gura deschisă a lui Sri Krishna. Și eu văd lucrurile așa. Trebuie să mă credeți. Acestea nu sunt amintiri, sunt prezentul meu. Cu fiecare clipă ce trece sunt tot mai aproape de anul 1930. Îl pot simți pe piele.“

Anul pe care-l simt eu pe piele e 1937.

Mama a trăit cea mai mare aventură din viața ei cu doar câteva luni înainte să se căsătorească cu tata și multe dintre certurile lor se încheiau cu vorbele tatei: „Problema ta, Gayatri, e că nu vrei decât să trăiești din amintiri. Glorie apusă.“ O spunea pe un ton calm, pe care-l adopta când se certa – mai întâi cu ea, mai târziu cu mine –, de parcă el era singurul deținător al adevărului și rațiunii dintr-un grup de oameni cu nervii zdruncinați de pasiuni lipsite de logică. El credea că sentimentele trebuie ținute în frâu. Altfel o să o ia la goană cu tine. Dacă mama părea iritată, îi spunea: „Nu câștigi nimic dacă îți pierzi cumpătul.“

Vesela aventură cu care s-a ales mama când rutina vieții a înfrânt-o a fost o plimbare cu barca. Din câte spunea ea, era 29 august 1927, avea șaptesprezece ani și era cu tatăl ei, Agni Sen, într-o barcă cu vâsle pe un lac din Bali. S-au îndreptat spre o plută ancorată în mijlocul lacului și, când s-au apropiat, au văzut că pe plută era un bărbat, întins pe spate, cu fața acoperită de o pălărie de paie de genul celor purtate de fermierii din acea țară. Bărbatul și-a dat la o parte pălăria și s-a ridicat în picioare când a auzit sunetul vâslelor lovind apa. Așa cum stătea în picioare, era un bărbat înalt, uscățiv și blond, arătând ca una dintre acele figuri sculptate de la prora galionului, cu părul dat pe spate de vânt. Purta o cămașă albă descheiată până jos. Avea mânecile suflecate până la cot. Pantalonii erau de culoarea nisipului. A început să râdă când i-a văzut.

— Ați bătit atâta cale din India – și știți unde stau ascuns în Bali!

A întins spre Gayatri o mână lungă, bronzată și a spus:

— Haideți, veniți la bord dacă tot sunteți aici.

Bărbatul era un artist și muzician neamț pe nume Walter Spies și în următoarele săptămâni i-a dus pe Gayatri, pe tatăl ei și pe prietenii lor la spectacole de dans, concerte, pe plajă, la școli de pictură. Ea stătea lângă el, cu fiecare fibră arzând de încântare, în timp ce el îi spunea poveștile din spatele dansurilor pe care le priveau. Rama și Sita. Hanuman și Ravana – personaje mitologice pe care ea le știa de acasă. Diferite aici, și totuși familiare. Cât de ciudat că aproape toți din jurul ei credeau că toată

Ramayana s-a întâmplat în Java și că nu are nici o legătură cu India! Gayatri era uluită că miturile și legendele cu care crescuse pot exista în forma asta modificată la așa o depărtare. Tocmai asta vrusese tatăl ei să-i arate când a luat-o în călătoria prin Indiile de Est.

La începutul secolului XX, lucrul acesta nu era ceva obișnuit – acum, de-abia dacă mai înțelegem cât de neobișnuit era. Nu că indienii nu călătoreau în străinătate, dar nu se prea auzise ca un tată, oricât de bogat să fi fost, să-și cheltuie banii cultivând înzestrările fiicei lui. Fiicele erau menite să aibă talente: acele talente care le serveau ca momeală în căutarea unui soț. Dar Agni Sen avea o perspectivă mai ciudată asupra lucrurilor din jurul lui, putea să își dea seama de diferența dintre aptitudini și înzestrări, văzuse o scânteie în fiica lui, care putea lumina orașe întregi dacă aveai grijă de ea. I-a pus meditari ca să învețe limbile străine și pictura, dansul și muzica clasică, toate astea într-o epocă în care femeile cântau și dansau pentru bărbații bogați și erau ridiculizate din cauza asta. A dus-o la saloane de musical și să îi vadă pe artiști la lucru. La monumentele istorice din Delhi, apoi mai departe.

La unul dintre aceste monumente, în timp ce Gayatri stătea pe un bolovan și schița un dom și intrarea acestuia, un stol de porumbei gri s-a ridicat deodată în zbor de la o fereastră, singurul semn de viață din acel palat din secolul al XI-lea, aflat în ruină. L-a făcut pe tatăl ei să se gândească din nou la evanescență, la degradare, la ridicarea și căderea imperiilor, dar i-a spus lui Gayatri că, dacă se duce cu gândul înapoi în timp la figurinele de teracotă găsite în Valea Indusului, la picturile murale strălucind în peșteri asemeni unor bijuterii, la stupele îngropate sub pământ și templele de piatră acoperite de apă, și apoi înainte în timp la aceste morminte și palate care erau acum în ruină, cu banianul crescând în crăpături, ar vedea că puterea, tirania și cruzimile acelor civilizații nu au supraviețuit, conducătorii au fost înlăturați de la putere, iar curtenii zac lângă regele lor în rânduri paralele de sicrie înguste de marmură, cu pisicile și cu nevestele lor, dar frumusețea ce fusese creată a dăinuit. Filigranul geamurilor, caligrafia de pe piatră, perfecțiunea domului pe care ea se străduia să-l deseneze. Creatorii acelor lucruri, zidarii, sculptorii, pictorii, care nu avuseseră nici un rol în jocurile de putere, a

căror judecată era considerată inferioară, ale căror opinii nu aveau nici o importanță, a căror avere nu conta deloc – munca lor a dăinuit după ce toate celelalte au pierit. Când lumea era în fierbere și devastarea părea inevitabilă, arta nu era un răsfăț, ci un refugiu, fragmentele ei au rămas după ce un ciclu își urmase cursul de la creare până la distrugere, iar apoi a început din nou. Puterea dispare, oamenii mor, dar frumusețea învinge timpul, a declarat el pe tonul pe care-l au bărbații de vârstă mijlocie când împărtășesc celor tineri din înțelepciunea lor.

Gayatri asculta și, în tot timpul asta, creionul se mișca în linii rapide pe caietul de schițe. Domul a început să prindă formă, apoi și arcada de dedesubt. Un porumbel și-a luat zborul bătând repede de trei ori din aripi. Au mers mai departe, de la Agra până la necropola din Fatehpur Sikri, apoi la Jaipur. Ea a călătorit pe spatele unui elefant ce se ținea de spinarea unduitoare a unei cămile, iar în tot acest timp îi venea să vomite de la miros. A desenat cămila.

Când a crescut, Agni Sen a dus-o pe Gayatri și mai departe, la Santiniketan, să respire aerul pe care îl respiraseră Rabindranath Tagore și studenții lui. În excursia aceea, un prieten care îl știa bine pe poet i-a spus că Rabindranath plănuia să plece într-o călătorie în Java în următorul an. Vestea a prins rădăcini în mintea lui Agni Sen, a germinat, iar el a ajuns să fie măcinat de o idee care nu mai pleca: de ce să nu meargă acolo cu Gayatri, pe același vapor cu poetul? Ce ocazie mai bună ar avea ea să-l întâlnească pe Rabindranath, să vorbească cu el și să învețe de la el, alta decât izolarea aceasta a lor pe un vapor? Cine știe la ce-ar putea duce asta, ce ar însemna pentru Gayatri? Poetul urma să călătorească cu un grup de prieteni, inclusiv Dhiren, cel care îi spusese lui Agni Sen despre plan. Scrisorile au tot zburat de la unul la altul, s-au rezervat bilete de tren și paturi suprapuse pe nave și vapoare cu aburi, iar la sfârșitul unei planificări foarte complicate, tatăl lui Gayatri, secătuit și triumfător, le-a spus despre călătorie fiicei lui și întregii familii. O să o ducă pe Gayatri la Borobodur, la Angkor Wat, la templele din Bali. O să-i arate că în Asia există un univers cultural comun ce nu fusese înghițit de colonizare.

Călătoria spre Java și Bali a început pe 12 iulie 1927, pe un vapor din Madras, care mergea la Singapore. Gayatri și tatăl ei urmau să

călătorească pe același vapor cu poetul și prietenii lui, iar după zilele petrecute împreună pe navă și o săptămână în Singapore, să meargă singuri în Malaya și Cambodgia, ajungând în Bali la timp ca să se întâlnească cu grupul lui Tagore după o lună de călătorii prin alte locuri. Mama lui Gayatri își făcea griji că planul era prea ambițios, date fiind vârsta și problemele lui de inimă. Ce plan periculos, plin de fantezie și costisitor. N-au băgat-o în seamă.

Stăteau lângă balustradă când Rabindranath a urcat la bord, epuizat după cele trei zile de mers cu trenul de la Calcutta la Madras. Era însoțit de prieteni, bărbați culți și eminenți, un cerc protector ce-l salva de hărțuirea adulației. Agni Sen a trebuit să se mulțumească cu cea mai succintă prezentare, în timp ce Gayatri l-a văzut doar de la distanță – nimeni nu era lăsat să se apropie. Nu la asta se așteptase Agni Sen; ofensat de zelul posesiv al lui Dhiren, s-a retras în spatele unei cărți.

Au aflat mai târziu că poetul, care se așteptase să aibă parte de trei zile de solitudine contemplativă, în care să privească peisajele Indiei ce treceau în goană prin fața geamului trenului, nu reușise nimic de genul acesta. La Kharagpur, prima oprire după Calcutta, un grup de școlari au urcat în compartimentul lui și au împins spre el o colecție pestriță de caiete: caiete de exerciții, teancuri de hârtii legate la un loc acasă. Voiau autografe și unul dintre ei l-a implorat pe Rabindranath să scrie în grabă o poezie nouă înainte ca trenul să se pună iar în mișcare. Se îndreptau spre sud și opreau aproape din oră-n oră, iar în fiecare gară, peronul gema de oameni care auziseră că el e în tren. Într-una dintre gări, un bărbat în vârstă a urcat în tren, și-a împreunat palmele pentru namaste și a început să rostească ceva ce semăna cu un discurs în limba telugu, a terminat de vorbit, a făcut o plecăciune adâncă și a plecat în timp ce Rabindranath se holba la el, confuz. Într-o altă gară, un bărbat s-a desprins din mulțime și a venit lângă geamul poetului, ținând în mână o tavă de alamă pe care erau o lămâie, flori și tămâie. A aprins tămâia și a împrăștiat fumul deasupra lui Rabindranath, apoi a dispărut în mulțime, fără să rostească un cuvânt. Altul a implorat, a pledat, apoi i-a ținut o predică lui Rabindranath ca să rămână peste noapte să intre în apa fluviului Godavari, care, insista el, ar fi mai sfânt decât Gangele. La Kakinada, un profesor de engleză ce locuise

un timp în Calcutta a urcat ca să-i vorbească poetului într-o bengaleză șovăitoare, a renunțat pentru că uitase rîndurile pe care le repetase, dar, disperat să îi ureze marelui om un „Drum bun“ cât mai adecvat literar, a început să recite cu o voce tunătoare: „O jumătate de leghe, jumătate de leghe tot înainte!“¹⁰ La Rajahmundry, două sute de studenți au venit lângă boghiul lui să-i spună că înțeleseseră greșit data, că veniseră cu o zi mai devreme și așteptau în gară de atunci. Poetul stătea în cușeta lui, obosit și cenușiu la față, sprijinit de fereastră, ascuns de o masă de trupuri agitate ce strigau: „Rabindranath ki Jai!“¹¹ și „Vande Mataram“¹². Noaptea, când trenul oprea, oamenii veneau și lumina felinarelor lor cădea pe fața lui adormită.

¹⁰. Din „Atacul cavaleriei ușoare“ de Lord Alfred Tennyson.

¹¹. „Victorie lui Rabindranath“ – în sanscrită, în original.

¹². Imnul național al Indiei.

Rabindranath se înșelase când crezuse că va avea parte de liniște pe un vapor ce plutește în mijlocul mării. Un preot american și soția lui veneau spre el ori de câte ori se apropia de punte, chiar dacă le întorcea spatele de fiecare dată, aruncându-le prietenilor săi priviri ce implorau ajutor. Într-un final, neavând altă cale de scăpare, le-a acordat câteva clipe. Odată ce s-au așezat, au încercat să-i demonstreze că hinduismul și creștinismul aveau multe în comun.

— Tare mă îndoiesc, a spus Rabindranath.

— Ei bine, și noi avem un Tată Ceresc! au spus ei.

— Dar, vedeți voi, noi avem și Zeița Mamă, Zeul Fiu, Zeul Prieten, Zeul Iubit. Avem chiar și Zeul Amorez, a spus Suniti Chatterji, unul dintre însoțitorii poetului, cu o strălucire răutăcioasă în ochi.

Dându-și seama de improbabilitatea unei conversații ilustre, preotul l-a lăsat apoi în pace pe bătrân, iar acesta își petrecea timpul pe punte, stând pe șezlong și privind marea, citind, uneori stând întins pe spate și ținând ochii închiși, cuprins parcă de o oboseală infinită.

Gayatri s-a apropiat de el, apoi a bătut în retragere. Ar fi vrut să-l întrebe dacă ea ar putea merge la Santiniketan ca să învețe de la Nandalal Bose să picteze. De la vizita ei, nu visase la nimic altceva decât la Santiniketan, tânjea să stea sub cerul liber de acolo, în compania altor

studenți, cu borcane cu vopsea și mănunchiuri de pensule, pisându-și propriii pigmenți, după cum auzise că se face acolo. Descoperise că unul dintre prietenii care îl însoțeau pe Rabindranath era director adjunct la școala de artă din Santiniketan. Părea că totul fusese hotărât de zei: îi va spune poetului despre vizita ei, cum visase atunci să meargă la școală și nu s-a putut. El îi va spune directorului adjunct să o accepte la școală imediat.

Visând astfel în timp ce se sprijinea de balustrada de pe punte, fără să se vadă vreun petic de pământ la orizont, doar apa albastră, încredințarea că așa va fi s-a aprins în ea ca o flacără tainică: călătoria asta o va purta spre viitorul ei. Spre singura viață posibilă.

Și totuși, nu i-a vorbit poetului, nu voia să contribuie și ea la asediu.

O zi sau două a păstrat distanța pe punte, nu s-a apropiat de locul unde stătea el, dar nici nu s-a îndepărtat într-atât încât să nu o observe. Reținerea ei calculată a funcționat și iată că a chemat-o la el într-o zi. A dat fuga și s-a așezat pe scaunul liber de lângă acesta înainte ca el să se răzgândească. Prezența lui lumina puntea ca strălucirea unui al doilea soare; incapabilă să rostească vreun cuvânt, stătea cu spatele drept, încordată, așteptând să i se vorbească. El nu a spus nimic. Cât vedeai cu ochii, erau doar valurile ce dansau ritmic și albastrul ce pălea sub lumina soarelui, deasupra lor pluteau nori albi și dantelați. Pe neașteptate, a întrebat-o dacă observase că vaporul suspina constant atunci când își croia drum prin spuma mării și prin valuri. Nu i se părea că oftatul acela nesfârșit suna de parcă apele oceanului spălau pământul cu lacrimi de suferință?

Nu știa ce o apucase, ce o făcuse să fie atât de nepoliticoasă, dar a izbucnit în râs.

— Nu sunt tristă, nu mă gândesc la lacrimi. Apa e albastră și frumoasă – vreau să o pictez.

Apoi s-a plesnit cu palma peste gură, îngrozită că l-a contrazis. Oare o să se simtă prea jignit ca să-i mai vorbească? Dar probabil tocmai refuzul ei spontan de a-l adula, atât de revigorant după oboseala de a fi adorat fără încetare, l-a făcut să-i caute compania. I-a cerut să vină în fiecare zi, să stea lângă el pe punte. Ea i-a povestit despre lecțiile de dans și despre pictură, cu atât de multe detalii, încât mai târziu s-a rușinat cumplit la

gândul că fusese atât de guralivă, dar, dacă el a considerat asta superficial sau prostesc, nu a lăsat să se vadă. El a fost cel care i-a spus tatălui ei despre neamțul pe care aveau să-l găsească pe plută. Artistul acesta, Walter Spies, știa mai multe decât oricine altcineva despre dansurile și artele din acea parte a lumii, a zis Rabindranath. I se spusese că Spies îi va fi ghid în călătoriile sale de acolo. Trebuia neapărat să-l întâlnească și Gayatri.

— Mîșkin, într-o bună zi o să mergi în Bali și Java, obișnuia mama să-mi spună când termina de povestit toate astea. O să te iau cu mine. O să facem aceeași călătorie. O să-l găsim din nou pe Walter și el o să ne arate o mie de lucruri.

Mi-a povestit despre călătoria ei de atâtea ori, adăugând câte un detaliu nou și lăsând la o parte altul vechi, amintindu-și și uitând, încât o știam pe de rost. Când își începea poveștile, tot ce auzeam era sunetul legănat al glasului ei. Avea o voce clară, de parcă fusese spălată într-un izvor de munte și putea să facă cu ea lucruri pe care nimeni altcineva nu le putea face. Se transforma într-un mârâit când spunea povești în care erau lei, devenea bogată și melodioasă când cânta, se înălța și cobora asemenea trilului strident al unei păsări cântătoare, când încerca să mă convingă să-mi beau tot laptele din cană, iar când șoptea, glasul ei ajungea în toate ungherele camerelor.

Călătoria în Bali avea să fie ultima cu tatăl ei. Acesta s-a prăbușit la pământ în drum spre serviciu, la o săptămână după ce s-au întors acasă, în septembrie. Mama n-a povestit niciodată prea multe despre săptămânile care au urmat și cred că din cauză că nu mai cunoscuse vreodată o suferință ca aceea. Toată viața fusese copilul adorat al tatălui ei și a ajutat-o să devină tot ceea ce mama ei nu era: împlinită, educată, conștientă de înzestrările ei. Urmând o logică perversă, mama ei a învinovățit-o pentru moartea tatălui său. Dacă Gayatri nu s-ar fi încăpățânat atât să străbată lumea, îngăduitorul ei tată n-ar fi născocit acea călătorie nechibzuită. Toate călătoriile alea – mai mult de două luni departe de casă! Drumurile cu trenul, călătoriile pe mare, mersul cu mașina și mâncarea ciudată. Nu mâncau oamenii din Java până și animalul acela ce se hrănea cu furnici?

În fotografiile pe care mama le avea din copilăria ei, sunt doar ea și

tatăl ei. Când eram mic și mă uitam la ele, nu mi se părea deloc ciudat, dar, când am crescut, asta m-a intrigat tot mai tare. De ce nici unul dintre frații ei nu apărea în poze? Să nu-și fi dus Agni Sen fiii niciunde? Unde era soția lui în toate aceste călătorii?

Am văzut-o pe bunica doar de două ori, o dată când aveam vreo doi anișori și încă o dată când aveam șase sau șapte ani. Nu-mi amintesc nimic despre prima întâlnire; la a doua, îmi amintesc că-mi venea să vomit de la mirosul din camera ei – un iz de ceva putred amestecat cu ceva chimic. Pielea ei arăta ca aluatul stătut, iar ea s-a plâns întruna cât am stat acolo: ba că nu era hrănită cum trebuie, ba că nurorile ei erau niște vrăjitoare și nici propria-i fiică nu era mai brează. Posomorâtă, mama îmi tot spunea să merg să mă joc afară, dar bunica mi-a ordonat să rămân în cameră. Când ne-am ridicat să plecăm, bunica și-a strecurat mâna în bluză și a scos o bancnotă mototolită de o rupie pe care mi-a vârât-o în mână. Încă era caldă cum fusese ținută pe pielea ei îmbătrânită, era ca și cum aș fi atins-o pe ea. Am scăpat bancnota pe podea și am fugit afară, în jos pe coridor, am coborât scările și am ieșit pe ușa mare direct în stradă și doar atunci am lăsat aerul să-mi iasă din plămâni și am tras adânc în piept o gură de aer încărcat de mirosul de ulei încins de la magazinul de *samosa*¹³ din josul străzii. Un minut mai târziu m-a ajuns din urmă mama, m-a luat de mână și m-a tras din stradă.

¹³. Produs de patiserie original din India sau Pakistan.

— Ești fericit acum? a spus ea. Ți-a trebuit să vii în Delhi, da?

Gayatri era cu mult mai tânără decât cei cinci frați ai ei, într-atât încât avea doar zece ani când ultimul dintre ei s-a însurat. Tumultul și atmosfera de sărbătoare a acelei nunți, mormanele de flori, cântăreții ce suflau în shehnai¹⁴, cocoțați sus de tot pe o platformă de deasupra unei porți împodobite, toate acestea au devenit amintirile ei cele mai vii. La nuntă, a stat ca vrăjită în fața miresei îmbrăcate în roșu și auriu, ținând: „Vreau să mă mărit!“, „Vreau să fiu mireasă!“ N-ar fi putut ghici ironia acelei dorințe copilărești.

¹⁴. Instrument muzical indian asemănător oboiului.

Când tatăl lui Gayatri a murit, profesorii ei de dans și de muzică au fost concediați. Familia a decis că trebuie să o mărite fără întârziere; o fiică tânără și fără tată era o responsabilitate mult prea mare pentru frații ei. Ce a urmat era înfățișat de tata drept o idilă, și îi plăcea la nebunie să o spună iar și iar, adăugând de fiecare dată noi înflorituri. Mama asculta fără să arate vreo emoție, trasând cu degetele linii pe sariul ei. Tata ne povestea cum circula vestea că i se caută pereche. Rudele au sugerat tot felul de nume de posibili miri – nu multe, deoarece se mai dusesse vorba și că mama era *taze* – cu limba ascuțită, prea deșteaptă; în plus, fata mai și dansa și luase lecții de canto. Și cine știe ce mai făcuse în timpul călătoriilor ei? Pentru numele lui Dumnezeu, de ce să-i fi trebuit unei tinere fete să străbată oceanele? Era puțin cam prea mult. În punctul acesta al povestirii, tata s-a oprit, s-a uitat la ea și a spus:

— Nu mi-a fost niciodată teamă de mintea ageră și spiritul puternic. Ce e o femeie fără minte?

Tata mergea regulat în vizită la mama acasă înainte ca ei să se căsătorească. Ori de câte ori mergea în Delhi, îl vizita pe fostul lui profesor din facultate, Agni Sen. De-a lungul anilor, o întâlneau și pe mama: prima oară când era fetiță, apoi adolescentă, iar când a auzit de moartea bătrânului său profesor, a apărut la ușa lor neanunțat – să le prezinte condoleanțe, spunea tata. Întâmplarea a făcut să fie un moment propice, Gayatri era prezentată și plimbată prin fața familiei unui potențial mire. Mirele și rudele lui stăteau aliniați în sufragerie, iar mama îi servea cu ceai ca ei să o poată studia îndeaproape atât pe ea, cât și manierele ei. Nu după mult timp, aveau să-i ceară să le cânte un cântec sau să le arate cât de lung îi era părul. Tata spunea că putea să-și dea seama chiar și de la distanță, așa cum stătea și aștepta, că Gayatri era pe punctul să trântască tava cu ceai pe podea. După câteva minute, a văzut-o ieșind în goană din cameră, apoi sus pe scări spre o altă parte a casei. Asta i-a întărit hotărârea pe care o luase înainte să vină: o va salva. Atunci mama s-a oprit din contururile ei imaginare, s-a ridicat în picioare, dând vehement din cap.

— Nu a fost așa! Nu a fost *deloc* așa!

— Nu-i adevărat că ai plecat furioasă din cameră? Că ai vărsat ceai fierbinte pe hainele mirelui? S-au întors ei cu vreo ofertă? Nu? Q.E.D.!

Tatei îi plăcea să încheie certurile cu un Q.E.D. pe care îl scria în aer cu degetul arătător.

Mama era o bengaleză hindusă din Delhi, tata era un anglo-indian din nordul Indiei. În Muntazir, hindușii considerau familia tatălui meu drept o adunătură de creștini fără Dumnezeu, în timp ce pentru creștini erau o ceată păgână de hinduși. Tata însă disprețuia categorizări precum casta și religia, era de părere că toți oamenii se nasc egali. Nu credea în Dumnezeu. Fusesse ateu de mic copil. Singurul zeu pe care l-a urmat a fost Națiunea și asta le-a spus el familiei lui Gayatri, care nu văzuseră în el un potențial mire. Atunci de ce or fi căzut ei de acord că tata era alegerea potrivită? Oare le era teamă că mama o să spargă toate serviciile de ceai cu viitorii pretendenți? Să fi fost el singurul disponibil pentru o fată orfană de tată și fără zestre, care cânta și dansa și care făcuse în locuri străine lucruri despre care puteau doar să speculeze în prezența copiilor? I se ceruse și mamei părerea cu privire la acest nou și surprinzător proiect? Nu știu. Probabil că nu. Erau atât de nerăbdători să scape de ea, încât erau dispuși să treacă cu vederea scandalul măritişului unei fiice cu un străin. Diferența de vârstă dintre părinții mei era deconcertantă: ea avea șaptesprezece ani, el treizeci și trei. Dar o să-l ajungă din urmă, și-au spus ei unul altuia, cu fiecare an ce trece diferențele de vârstă devin tot mai lipsite de importanță. În plus, maternitatea o să o mai îmblânzească, cu siguranță. S-au căsătorit în octombrie, la nici o lună de la moartea lui Agni Sen.

Tata a repetat ideile sale despre maternitate și maturitate când a uitat de urechile mele clăpăuge, cum le numea el. A încheiat cu:

— Pictura, cântatul și dansul, toate sunt lucruri minunate. Toate lumea are nevoie de hobby-uri. Dar există hobby-uri și mai există și lucrurile serioase. Încearcă să citești și altceva, nu doar romane – ți-am dat atâtea cărți și... cum rămâne cu istoria aceea a Indiei? Ai citit măcar primul capitol? Gândește-te la Mîșkin.

— Mîșkin? Mîșkin! Ce legătură are el cu asta?

— Te consideră un model. Ce exemplu îi dai tu, dansând așa în grădină? Cu Ram Saran și Banno chicotind de după o tufă. Demnitatea, Gay, cel mai de preț bun al nostru.

— Aș fi spus că e imaginația sau fericirea, nu demnitatea. Și s-a întâmplat doar o dată. Acum cinci ani. Mîșkin era prea mic ca să învețe ceva.

— A crescut acum.

— Iar eu nu am mai dansat în grădină. Nu am mai dansat niciunde. Am încetat să mai fac orice. Nu mai cânt. Nu mai dansez. Rareori pictez. Ce vrei mai mult?

— Nu vreau să renunți la nici una din astea, te implor doar să fii mai puțin... cum să-i spun... impulsivă.

— Im. Pul. Sivă. Mama a rostit cuvântul de parcă-l încerca să vadă dacă i se potrivește mărimea.

— Îți dai măcar seama cât de îngăduitor sunt? Uneori mă apucă disperarea. Toată lumea mă admiră că sunt un bărbat progresist. Îi permite neveste-sii orice libertate, spun ei în vestiarul personalului, o lasă să facă orice-i place. Și totuși, zilele trecute...

— Așadar, libertatea mea e ceva ce ții încuiat într-un seif de fier? Să o împarți după cum crezi de cuviință?

Când a izbucnit mama așa, ceasul s-a oprit din ticăit, iar câinele s-a ascuns sub pat.

— Tot ce-ți cer e să nu-mi vorbești astfel, a spus tata. De parcă suntem la piața de pește – și mai aude și fiul nostru. Ce o să învețe din asta? Mă apucă disperarea.

Uluirea tatei era sinceră. Erau ca doi oameni care au naufragiat pe o insulă și nu vorbeau o limbă comună. Îmi amintesc un incident cu o cutie cu vopsea. Odată, mama a comandat niște vopsele și pensule de la un magazin din Calcutta, care, la rândul lui, a comandat produsele pentru ea din Anglia. După o așteptare lungă și plină de nerăbdare, acuarelele au ajuns într-un pachet de hârtie maronie legat cu sfoară. Tuburile durdulii de albastru cobalt, verde viridian și, culoarea ei preferată, ocru ars, toate stăteau în văzul întregii lumi, într-un culcuș de hârtie maronie sfâșiată. Timp de câteva zile, mama a tot admirat perfecțiunea acelor tuburi, le lua în mână, le puneă înapoi în cutia ei de acuarele, înainte să-și ia inima-n dinți și să deșurubeze unul dintre capace, făcând să iasă primul strop de culoare.

Apoi, într-o bună zi, tata a luat toate acuarelele, le-a dus la facultate și le-a încuiat acolo – nu-mi amintesc de ce, poate ca să o învețe diferența dintre hobby-uri și probleme mai importante. Le-a adus înapoi după o săptămână, le-a pus pe masa din sufragerie și a intrat în baie de parcă nu făcuse nimic care ar fi putut fi interpretat ca o formă de abuz. Mama și-a văzut cutia cu vopsele, a lăsat baltă ce făcea, a luat-o, a mers țeapănă afară și a azvârlit-o într-un colț al grădinii din spate. Prețioasele tuburi și pensulele din păr de veveriță zăceau împrăștiate între arbuști.

— Gata! Am scăpat de ele pentru totdeauna. Ești fericit? a strigat la tata prin ușa închisă a băii.

În ziua aceea, tata m-a făcut să mă târăsc în genunchi printre florile sălbatice, prin rugii de mure și iarba țepoasă, cu transpirația curgându-mi pe corp, căutând până la ultima pensulă și ultimul tub. El a urmat-o pe mama în bucătărie, în cămară, chiar și pe terasă când ea a mers să-și pună la uscat sariurile, repetând întruna:

— Era doar o glumă, Gay, nu înțelegi?

Câteva săptămâni mai târziu, s-a întors de la lucru aducând cu el drept ofrandă de pace un album scump de artă, aproape imposibil de găsit.

O mulțumire fragilă ne-a unit apoi timp de câteva zile. Mama cânta în timp ce trebăluia și tata citea cu voce tare fragmente din ziar. A declarat că nu-i va da voie mamei să meargă la Delhi în vara aceea pentru că fără ea casa era prea tăcută și mohorâtă. Tânjeam ca viețile noastre să rămână așa pentru totdeauna.

*

Cu toate că m-a îngreșat sfertul acela de oră petrecut în camera dezgustătoare a bunicii din Delhi, am fost suficient de fericit în restul excursiei. Tata ne-a lăsat acolo și s-a întors în Muntazir după o zi, perorând restricții până ce șareta lui a luat colțul pe străduță: „Nu uita să te speli pe dinți, Mîșkin. Nu hoinări de unul singur. Nu înota în râu, e mult mai adânc decât pare. Nu-i lăsa pe verii tăi să te ducă la cinema, încă ești prea mic.”

Casa în care copilărise mama era atât de mare, încât toată săptămâna cât am stat acolo n-am reușit să o explorez în întregime. Mă trezeam în curți

care dădeau în alte curți, un bazin plin cu lotus în colțul unui petic de verdeață, verande de unde scări întunecate dispăreau în sus, ducând cine știe unde, cameră după cameră de-a lungul coridoarelor înguste, terase la diferite niveluri. În fiecare rând de camere era câte un unchi de-al meu cu familia lui, și fiecare încăpere arăta diferit și-ți dădea un sentiment diferit. Dacă una avea o oglindă belgiană care se balansa pe suportul ei, alta avea o colivie cu păsări cântătoare. Mâncarea pentru întreaga familie era gătită într-o bucătărie de la parter, unde bucătarii amestecau în oale imense cu polonice lungi cât niște mături. Când era ora mesei, ne așezam pe podea, cu boluri și farfurii din aliaj de cositor și cupru în fața noastră, copiii la un capăt, adulții la celălalt. În capul rândului stătea fratele cel mai mare al mamei, un bărbat cărunt și pipernicit, cu o voce care te făcea să te gândești la un fierăstrău ce taie lemnul, iar când vocea-i răgușită răsună în încăpere, toată lumea se oprea din mâncat ca să asculte respectuos.

Ajunsesem să simt un devotament de câine față de fiul adolescent al celui de-al treilea unchi. M-a luat sub aripa sa, un protejat înflăcărat și nerăbdător, care îl venera. Îmi spunea:

— Hai să mergem să ne distrăm, și îmi dădea un ghiont în umăr într-un fel care mă făcea să mă umflu-n pene de mândrie.

Era înalt și deșirat și avea un zâmbet care îi făcea ochii să se îngusteze și să arate ca două mici despicături. Toți îi spuneau Tobu. De îndată ce a plecat tata, după ce m-a avertizat cu privire la toate plăcerile vieții, Tobu m-a dus la Jamuna, care curgea chiar lângă casă, și mi-a spus să mă dezbrac până la chiloți. Pe malul nisipos al râului creșteau pepeni de un verde închis, mari ca mingile de fotbal. A tăiat codița unuia cu un cuțit și l-a rostogolit spre mine.

— Ține-l la piept, m-a instruit el, și o să te învâț să înoți.

Apoi, și-a smuls hainele de pe el și a sărit în apa maronie. Am rămas pe mal, uitându-mă când la pepene, când la Tobu.

— Hai în apă. O să am grijă de tine, mi-a strigat el. Vino. N-o să te las să te-neci.

Și uite așa am învățat eu să înot – ținând în brațe un pepene ca să nu mă scufund, brațele lui Tobu echilibrându-mă, vocea lui răsunându-mi în urechi:

— Dă din picioare, dă din picioare, idiotule!

Într-una din zilele acelea, eu, Tobu și alți câțiva copii din casă am mers la Circul Olympia, însoțiți de mama și cel mai tânăr unchi al meu. Numerele de circ se țineau într-un cort din pânză multicoloră, duhnind de mirosul înțepător al animalelor. Aveam locuri în primul rând pentru că mama era cea care cumpărase biletele și ea nu era genul care să fie rațională dacă putea fi extravagantă. Am intrat în cort ținându-l strâns de mână pe Tobu, speriat și dorindu-mi să plec, să merg direct acasă, unde mă simțeam în siguranță, dar nu puteam să spun toate astea de teama de a nu fi ridicol. Mama ar fi fost prima care ar fi râs de mine. Ar fi spus că lacrimile și spaimile nu au adus nimănui Victoria Cross¹⁵. Dacă aș fi plâns, și-ar fi întors privirea.

¹⁵. Cea mai mare distincție militară britanică acordată pentru acte de eroism pe câmpul de luptă.

— Haide, Mîșkin, tu și cu mine suntem croiți la fel. M-ai văzut vreodată să plâng?

Au început primele numere de circ, apoi s-au încheiat: Domnul Doso pe monociclul lui, Domnișoara Olga și Domnișoara Zulla – acrobatele pe sârmă, tigrii care au intrat în ring la pas cu Căpitanul Gavin, care ținea deasupra capului un carton pe care scria TIGRII R.B., numele cu care se prezenta pe el și pe tigrii lui. Au urmat un elefant cu colți lungi și un leu african. Apoi a apărut un leu indian cu ham, trăgând după el un cărucior subred. Era îmboldit de un băiat slăbănog ce purta *dhoti*¹⁶ și care-l lovea ușor cu o nuia și scotea limba când noi râdeam. Trei fete, Juanita, Pepita și Seniorita, alcătuiau trioul de la trapez. Cea din mijloc, Pepita, se uita la mine de fiecare dată când trapezul ei venea spre noi. Avea codițe împletite care fluturau în aer când se legăna acolo sus, deasupra noastră. După ce s-a balansat de trei sau patru ori, a sărit de pe bară, s-a răsucit de câteva ori în aer și a aterizat în picioare chiar în fața noastră. Mi-a făcut cu ochiul.

¹⁶. Îmbrăcăminte indiană pentru bărbați.

A urmat numărul pe care-l așteptam cu toții. Magicianul, Ivan cel Groaznic, care a apărut în ring în sunetul trompetelor, purtând pelerina

stacojie și pantalonii de mătase aurie cu care apărea și pe afișele Circului Olympia. De parcă ar fi pășit de pe afiș în viața reală printr-un exercițiu de dexteritate. A făcut scamatoriile cu care aveam să mă obișnuiesc de-a lungul anilor: ne-a arătat un vas gol și apoi a început să toarne apă din el, mai multă decât ar încăpea într-o găleată. A scos păsări din pălării. Legat la ochi, a luat o cheie, a descuiat un dulap și a citit o scrisoare pe care cineva din public o pusese în sertar. S-a eliberat din lanțurile cu care fusese legat și la care se pusese lacăt. Apoi, din senin, a fixat-o pe mama cu privirea și a spus:

— Veniți. Am nevoie de un voluntar. Dacă sunteți suficient de curajoasă, doamnă, poftiți aici.

Teatral, a făcut un pas în spate și a așteptat.

— Spectacolul nostru nu poate continua fără dumneavoastră.

Mama era flancată de mine, într-o parte, și de un nepotel de cealaltă. De la capătul rândului, unchiul meu cel mai tânăr și-a lungit gâtul spre ea și a spus:

— Gayatri, să nu cumva să te duci. Stai la locul tău. Ce aiureală mai e și asta?

Cuvintele fratelui ei erau o garanție solidă că va face pe dos. Conveniențe, cumpătare, obediență: își făcuse un scop în viață din a anula aceste lucruri. Magicianul stătea cu ochii pe ea, sfidând-o, provocând-o. La fel și fratele ei. Alegerea era clară. S-a ridicat, și-a aranjat șalul gri cu paiete pe care-l purta peste sariul albastru închis și a pășit în ring. S-a auzit sunetul ascuțit al trompetelor și duruitul tobelor. S-a lăsat tăcerea în cort de parcă toți oamenii de acolo își țineau respirația, întrebându-se ce o să-i facă magicianul mamei mele. Auzisem că tăiau oamenii în două cu sabia sau îi închideau într-o cutie și îi tăiau în jumătate. De frică, mâinile-mi erau reci ca gheața. Genunchii îmi tremurau, lovindu-se unul de altul. Am simțit cum Tabu mă bate prietenește cu palma peste cap, în timp ce-mi șoptea:

— N-o să se întâmple nimic.

Magicianul a scos o pânză mare și neagră, brodată cu stele argintii. A scuturat-o ostentativ și a făcut o plecăciune în fața mamei, spunând:

— Convingeți-vă, doamnă. Nu e nimic aici. Nu se ascunde nici un

monstru. Leul cercului nu e înăuntru, nici câinii și nici vreun șarpe sau vreun crocodil. Am dreptate?

Mama a zâmbit. Magicianul a spus:

— Copiii dumneavoastră sunt în primul rând. Acolo. Cum îl cheamă pe băiețelul acela? E fiul dumneavoastră? Lăsați-mi-l o săptămână, o să-l scap de ochii ăștia neputincioși și o să-i dau alții sănătoși. Pare speriat. Ce o să-i facă magicianul ăsta malefic mamei mele? se gândește el. Spuneți-i. Nu e nimic în pânza asta.

Mama a repetat cuvintele. Nu era nimic în pânza aceea.

— Doamnă, vă voi spune chiar și că e o pânză curată. Adusă direct de la spălătorie. Miroase a flori. Îmi dau seama că sunteți dintr-o familie de nobili, doamnă, și vă mulțumesc că m-ați onorat cu prezența în ring. N-aș folosi niciodată o pânză veche și nespălată pentru dumneavoastră. Puține femei de sorginte nobilă ar urca pe o scenă.

S-au auzit din nou tobele și trompetele. Un clown cu nasul roșu a sărit în ring, făcându-ne pe toți să tresărim, strigând:

— Nu, nu, nu! Femeile de viță nobilă nu ar intra în ringul de circ! Ringul e pentru bufoni și clovni! Pentru catări și măgari dresați.

Clovnul făcea tumbe peste tot, nechezând ca un cal. Magicianul a făcut un semn cu bagheta spre clown și a spus:

— Dispari! Afară cu tine, munte de prostie. Miroși îngrozitor.

Clovnul a ieșit de pe scenă scoțând un soi de scheunăuri.

În clipa aceea am văzut că mama devine iritată. Avea o privire pe care o știam prea bine – cea care precede o răbufnire sau o propoziție spusă pe un ton răstit, sec și tăios. „N-am toată ziua la dispoziție“, ar fi spus mama dacă altcineva ar fi pus-o în situația asta. „Tu poate că da.“

Cu surle și trâmbițe, magicianul a rugat-o pe mama să ia loc pe un scăunel așezat sub o cruce formată din patru pari. Ne-a arătat din nou pânza neagră, a fluturat-o în fața noastră, apoi a drapat cei patru pari cu ea, în așa fel încât nu o mai puteam vedea pe mama. Tot ce puteam să văd era forma ca de cort a pânzei. Ochii lui Ivan cel Groaznic scânteiau. Gâzele zumzăiau în jurul lămpilor fierbinți cu gaz. Luminile făceau ca pielea bărbatului să strălucească de sudoare. Puteai vedea pomada întărită pe mustața-i de un roșu henna. Când a vorbit, stropi de salivă argintie i-au

zburat din gură.

Magicianul a strigat:

— Unde a dispărut buna doamnă? A plecat în Persia? Sau s-o fi stabilit în Ashkabad? O fi în Peshawar sau în Rawalpindi? Pentru că...

Și, în clipa aceea, s-a auzit o altă rundă de bătaii de tobe în timp ce el a tras încet pânza neagră și înstelată sub care nu mai era decât un loc gol. Mama nu mai era în ring, acolo unde stătuse cu doar câteva secunde înainte.

Prânzul pe care-l mâncasem – kebab, și korma, și *roti*¹⁷ de la o dugheană cu mâncare de lângă o moschee – mi s-a urcat înapoi în gât, de parcă urma să țâșnească totul afară într-un jet. Nu-mi amintesc cum s-a întors mama și nici când am mers acasă. În schimb, îmi amintesc că am strigat și am plâns, că am încercat să fug în ring când am văzut că acolo unde ar fi trebuit să fie mama era doar locul gol, că Tobu a fost nevoit să-mi trântască o palmă și să-mi spună șuierând: „E doar un truc, o să se întoarcă.“

¹⁷. Pâine indiană.

Mama nu mi-a spus niciodată ce truc era acela. Multe săptămâni după aceea, ori de câte ori o rugam să-mi explice unde dispăruse și cum venise înapoi, zâmbea misterios și-mi spunea:

— Sunt unele lucruri în viață pe care nu o să le afli niciodată, Mîșkin. Uneori se întâmplă lucruri pe care nimeni nu le înțelege.

La început am fost prea furios ca să o întreb ceva. Am dat cu pumnii în ea, am lovit-o cu piciorul și am strigat:

— Pleacă! Du-te la magicianul tău. O să te spun lui tati.

M-a certat tot drumul de la spectacolul de magie spre casă:

— Mîșkin, o să strici totul. Să strigi așa. Când o să te maturizezi? Serios, nimeni nu mai poate să facă nimic zilele astea fără să iasă mare tâmbălău. De parcă s-ar fi sfărâmat cerul și s-ar fi prăbușit.

Când era în Delhi cu familia ei, vorbea un amestec de bengali, hindi și engleză și nu înțelegeam întotdeauna ce spunea, dar mi-am dat seama că era furioasă și că eu eram de vină pentru asta. Mi-am înăbușit suspinele și-am început să dau cu piciorul într-o piatră. Regula mea era că trebuia să

lovești piatra în așa fel încât să nu se rostogolească într-o groapă sau vreun canal. Trebuia să continui să o lovești tot drumul spre casă. Nu aveam voie să schimb pietrele dacă o pierdeam pe asta. Mă dureau degetele de la picioare prin papuci, dar tot am lovit piatra.

— Și de ce să nu strige? a întrebat fratele ei, proțăpindu-i-se în față ca să o împiedice să meargă mai departe. Nu înțelegi ce poate să-i facă un astfel de lucru unui copil?

— Haide, Mîșkin, mi-a spus mama, ocolindu-l. Nu mai da cu piciorul, o să te lovești la deget și o să-ți faci praf pantofii. Cred că e timpul să mergem acasă. Niciodată nu e o idee prea bună să stai prea mult în iubitoarea mea casă părintească.

Chiar am crezut că mama murise atunci când magicianul a făcut-o să dispară? Că o pierdusem pentru totdeauna, într-un nor de fum magic? Știam pe atunci ce e moartea? Poate că da. Când eram copil, aveam accese de melancolie, și pe la vârsta de cinci sau șase ani, când stăteam cocoțat în patul părinților mei în toiul serii, dând impresia că dorm, dar fiind treaz de-a binelea, înconjurat de oameni care sporovăiau și râdeau, plângeam, chinuit de gândul că mama, tata, bunicul și Dinu o să moară cu toții într-o bună zi, lăsându-mă singur-singurel. Habar n-am cum mi-a intrat ideea asta în cap, dar de atunci m-am tot întrebat când începe un copil să conștientizeze moartea. Se întâmplă într-un moment anume? Conștientizăm ideea asta odată cu viața, în momentul în care suntem concepuți? O aflăm în timp ce ne uităm cum mor furnicile și lăcustele? Sau când pierdem pe cineva apropiat?

Când a plecat mama în ziua aceea cu muson din 1937, un timp m-am întrebat dacă murise în timp ce eu eram la școală și nimeni nu îmi spune. Dar poveștile cu zâne nu erau pentru tata, un bărbat care credea în onestitate și acuratețe. Cred că ne-a spus că mama plecase într-o scurtă excursie pentru că el chiar credea asta. E singura explicație pentru impasibila lui fixație pe rutină în săptămânile care au urmat. Își făcea obișnuita plimbare în zori, venea înapoi și își bea paharul cu apă fierbinte cu miere și lămâie, era gata ca de obicei până la opt și pleca cu bicicleta, în uniforma pe care o purta tot anul – o tunică aspră din bumbac și pantaloni largi albi, pe care îi prindea cu o clemă ca să poată pedala fără să

îi murdărească. Mergea la facultate, unde ținea cursuri despre civilizații străvechi, Imperiul Mughal, bătălii istorice, iar apoi mergea două ore la Societatea Indienilor Patrioți. Se întorcea pe la șase pentru ceașca lui de Darjeeling cu trei picături de lapte. Apoi citea, asculta muzică la gramofon, iar la cină mă întreba despre școală și îndura stoic poveștile bunicului despre pacienții de la clinică.

Din când în când, câte unul dintre studenții lui venea să discute cu el despre o teză sau un eseu, dar cea mai mare schimbare după ce a plecat mama a fost că s-au împuținat vizitatorii, fie că era vorba să stea, fie să vină la masă. Acum știu că era așa pentru că toată lumea era scandalizată de faptul că a fugit și au pedepsit familia, pretinzând că nu mai existăm, dar pe vremea aceea credeam că se datora faptului că mama nu mai era acolo să se îngrijească de mâncare. Acum, Banno Didi venea în fiecare dimineață la bunicul și stătea privindu-l cu un fatalism obosit.

— Ce să gătim astăzi?

— Orice nu ne omoară.

Lui Banno Didi îi plăcea să se dea victimă și considera că i se cere prea mult, dar era de fapt autoritară și robustă. Pleca bombănind suficient de tare ca să o audă toată lumea:

— Nici un sfat și, pe urmă, dacă mâncarea nu e pe placul lor? Cine o să fie de vină? Normal că Banno. Biata Banno, cui îi pasă ea?

Începuse să lucreze pentru familia noastră cu mult înainte să apară mama, ca femeie de serviciu și spălătoreasă, iar cu trecerea anilor dobândise autoritate și importanță, ajungând menajeră și *ayah*. Dădea ordine tuturor celor care lucrau în casă pe un ton intimidant, care se auzea până în staulele vacilor. Avea pielea ridată și tăbăcită, părul portocaliu, vopsit cu henna, și mesteca *zarda-paan*¹⁸, așa că gura ei arăta de parcă țâșnea sânge din ea. Bunicul, căruia îi plăcea să-mi umple capul cu ceea ce el numea idei folositoare, mi-a spus că momentul cel mai bun să îi spun ceva lui Banno Didi era atunci când gura îi era plină de zeamă de tutun, așa că n-avea cum să o deschidă ca să răspundă. Am încercat tot timpul să-i urmez sfatul.

¹⁸. Amestec din nucleu de areca, tutun, condimente, frunze de betel.

Bunicul s-a născut în Dehradun și a moștenit de la tatăl lui un magazin de mobilă: Rozario și Fiii. Străbunicul meu, un om de afaceri pe nume Rai Chand, se căsătorise cu o anglo-indiancă, Lucille, și pentru că el credea că într-o țară condusă de britanici numele ei de familie, Rozario, va fi considerat mai nobil decât al lui, Rai Chand i-a preluat numele de familie. Faptul că a adoptat numele cu rezonanță portugheză al soției, și nu unul evident britanic, a reprezentat o sursă de continuă confuzie pentru bunicul.

— Dacă numele nostru ar fi Woodburn, sau Carlyle, sau Wright, încă am fi fost magnați ai cherestelei, obișnuia să spună tata pe un ton meditativ.

La început, doar magazinul era cunoscut ca Rozario, dar încetul cu încetul numele s-a extins la toată familia. Numele lipsit de perspectivă al bunicului, Bhavani Chand Rozario, a fost prescurtat de prietenii lui apropiați la Batty Rozario; eu îi spuneam Dada, iar toți ceilalți îi spuneau Doctorul Rozario. Totuși, tata era Nek Chand. Respinsese numele „Rozario” pentru că mirosea de la o poștă a colonizare. Fiind un progresist (spunea el), îmi va lăsa mie decizia finală privind numele meu, dar m-a sfătuit să-i calc pe patrioticele-i urme și m-a înscris la școală sub numele de Abhay Chand. Abhay: Neînfricat. Nu alesese numele vreunei divinități așa cum au făcut alții. Era un nume scurt, ușor de ținut minte. Dar, dintr-un motiv oarecare, nici măcar profesorii mei nu îmi spuneau altcumva decât Mîșkin Rozario.

Nu conta faptul că numele nostru de familie îi deruta pe oameni în privința religiei noastre, deoarece nici unul din casa noastră nu părea să știe sigur ce eram. Nu aveam vreun altar pentru zeii hinduși, așa cum vedeai în casa lui Dinu, nici măcar un crucifix și îngerașii și sfinții de rigoare, cum era acasă la Lisa McNally. Mama nu ținea post pentru bunăstarea familiei și nici nu am văzut-o rugându-se vreodată. Unul dintre puținele lucruri asupra căruia ea și tata păreau să cadă de acord era lipsa de credință în orice fel de instanță superioară. Dacă ceva nu mergea bine, dădeau vina pe ei înșiși, iar dacă se întâmpla ceva bun, se minunau de

norocul lor. Cât despre Rai Chand, singura religie din viața lui, spunea bunicul, era să facă bani. Dacă perspectivele lui ar fi fost îmbunătățite de convertirea la creștinism, sau jainism, sau islamism, Rai Chand n-ar fi văzut nici un motiv să nu o facă.

Rai Chand și-a făcut averea din comerțul cu cherestea. Părinții lui fuseseră uciși în timpul marelui război din 1857, când nordul Indiei a devenit un abator. Rai Chand a scăpat din Sikandra într-o căruță trasă de tauri, ascuns sub fân. Avea cincisprezece ani. Adesea îl rugam pe Dada să spună din nou povestea fugii lui Rai Chand și mă minunam de faptul că era pe atunci doar cu câțiva ani mai mare ca mine, singur pe lume, orfan de ambii părinți, fugar – cât îl mai invidiam. Mi-l închipuiam costeliv și cu ochelari, așa cum eram eu, dar în adâncul inimii știam că a fost altfel, sigur a fost ca Dinu: genul de băiat care putea să alerge repede, să înjure la greu, să inventeze minciuni cât ai clipi, să doboare fructe de mango cu o praștie. De fiecare dată când spunea întreaga poveste, mă plimbam prin grădină cu un cocoloș de zahăr nerafinat și niște *roti* uscată îndesate într-un brâu pe care mi-l făcusem dintr-o cârpă veche. Atâta mâncare avea la el Rai Chand când a fugit – așa spunea Dada. Mă furișam în spatele tufelor și stăteam la pândă lângă grajdul unde cele două vaci ale noastre, Lalli și Peeli, rumegau și eliminau munți de bălegar. În ciuda bălegarului și a muștelor insistente, mă adăposteam cu îndârjire în staul, în spatele grămezilor de geți vechi din pânză de iută, luptându-mă cu soldați britanici imaginari.

În ziua aceea a anului 1857, spunea Dada, carul tras de tauri al lui Rai Chand a ajuns doar până în următorul sat. De acolo el a mers pe jos, a călătorit în căruțe, a răbdat de foame și a cerșit în drum spre nord, și, încet-încet, a trecut de Dehradun și a ajuns în Garhwal, apoi și mai sus, pe un versant al munților Himalaya, până aproape de locul de unde izvorăște fluviul Gange, într-un loc al șuvoaielor învolburate și al râpelor cumplite, unde ploaia se transforma în gheață și zăpadă pe timpul iernii, iar versanții abrupti ai munților erau acoperiți de cedri *deodara*. Noaptea, leoparzii scrâșneau și scheunau, antilopele țipau scurt, șacalii urlau prelung. Dar toate sunetele astea ale sălbăticiei ce stă la pândă erau mai puțin înfricoșătoare decât mulțimile cu ochi injectați, iar aici, în Harsil, Rai

Chand a dat peste avanpostul izolat al unui englez pe nume Frederick Wilson, care își croise drum până acolo cu câțiva ani înainte. Rai Chand s-a alăturat cetei sălbatice a lui Wilson, un grup de tăietori de lemne și vânători, băutori înrăiți cu toții, trăind din vânătoare, export de blănuri și de mosc și din taxidermie, dar și slujind ca ghizi pe munte pentru drumeții britanici. Acolo s-a căsătorit Rai Chand cu Lucille, pe care a întâlnit-o într-una dintre expedițiile în care l-a ajutat pe Wilson ca ghid în trecătorile de la înălțime.

Când britanicii au început construirea căii ferate și aveau nevoie de lemn pentru traverse, Wilson s-a apucat de exploatare forestieră. Peste tot în jurul lui, cedrii *deodara*, mai înalți decât colinele, trăiseră în tihnă, în păduri dese și tainice. Le trebuiseră secole întregi ca să crească înalți de șazeci de metri, și lemnul era uleios, imun la trecerea timpului și la termite, aproape indestructibil. El tăia copacii în mii de bucăți și transporta buștenii pe râu în jos până la Haridwar. În timp, a devenit un potentat local care-și bătea propriile monede. Unii spuneau că era mai puternic chiar decât rajahul din Garhwal.

Una dintre povestirile lui Dada era despre cum a rămas izolat într-o noapte, lângă ruinele unui pod din frânghii, despre care se spunea că fusese construit de Wilson peste râul Jad Ganga. Lună plină, frunzele copacilor strălucind ca argintul, nici o țipenie de om prin preajmă. Doar vântul adiind ușor. Tăcerea a fost spartă de tropăitul copitelor, apropiindu-se tot mai tare – când povestea ajungea în punctul ăsta, întotdeauna îmi îngropam fața la pieptul osos și mirosind a tutun al lui Dada, iar vocea lui încurajatoare șoptea deasupra mea:

— Și știi tu cine era, micuțul meu Mîșkin? Fantoma unui bărbat alb, îmbrăcat tot în alb, pe un cal alb cu copite albe. Fantoma lui Frederick Wilson căutându-și podul peste râu. Apoi, am auzit clinchetul brățărilor de picior și am fost atât de înspăimântat, că am fugit să scap cu viață.

Am încercat să mi-l închipui pe Dada alergând, dar nu era ușor. Nu l-am văzut niciodată nici măcar grăbindu-se. Era mulțumit că lumea o să-l aștepte – să termine o propoziție, să mănânce și ultima înghițitură din farfurie, să se îmbrace și să plece de acasă, să se urce într-o șaretă. Ani la rând m-am gândit ce anume îl făcea pe Dada să fie altfel decât ceilalți, de

ce oamenii erau respectuoși cu el, și era exact asta. Nu se grăbea niciodată pentru că știa, chiar dacă doar în subconștient, că toți voiau să audă ce urma să spună sau să vadă ce urma el să facă. Nimic nu-l tulbura pe Dada. Odată, o maimuță mare cu fundul roșu ne-a invadat sufrageria la ora prânzului, a sărit pe masă și a început să curețe portocale una câte una, iar Dada a fost singurul care a rămas la locul lui, fixând maimuța cu o privire amuzată și spunând:

— Domnule, vă sunt pe plac portocalele? Poate ați prefera mere?

Era profitabil să fii prietenul lui Wilson și, timp de câțiva ani, Rai Chand a fost un fel de manager, recrutând tăietori de lemne din Kangra și Punjab, având grijă de depozitul de cherestea din Haridwar. Profiturile erau bune, iar când averea lui a ajuns considerabilă, a deschis un atelier de tâmplărie. Câțiva ani mai târziu, avea magazine în Dehradun, Karachi, Muntazir și în Nainital, unde și-a construit o casă de vară. Firma Rozario și Fiii era cunoscută în așezările de la altitudine, Kumaon și Garhwal, ca producătoare de mobilier pentru sahibii.

Succesul nu a ținut mult. Rai Chand și Lucille au murit de holeră, unul la o săptămână de la moartea celuilalt, când tata avea șaisprezece ani. El, frații și surorile lui au crescut în casele rudelor lui Lucille. În ciuda acestor răsturnări de situații, Dada a reușit să salveze niște vestigii ale zilelor lui Rai Chand, expuse în dormitorul lui. Într-un colț era o blană de tigru aranjată deasupra unui divan. Capul tigrului stătea drept, sprijinindu-se pe bot, iar ochii de culoarea chihlimbarului te urmăreau pretutindeni. Taxidermistul îi lăsase gura deschisă pentru totdeauna, colții lungi și galbeni gata de luptă. Labele atârnavă pe lângă divan. Un fazan monal mâncat de molii și mereu vigilent, despre care se spunea că a fost prins și împăiat chiar de Frederick Wilson, prezida un alt colț al camerei, iar lângă intrarea în garderoba lui Dada era o pălărie singuratică, cocoțată pe o pușcă străveche. Când eram mic, era un ritual ca duminică după-masa eu să intru la el în vârful picioarelor, iar el să exclame: „Iată-te, tinere! N-avem nici o clipă de pierdut! E timpul să-i venim de hac tigrului ăstuia!“ Îmi îndesa pălăria pe cap și-și vâră pipa în gură. Apoi își sprijinea pușca pe umăr și dădea târcoale divanului pe care trona tigrul din camera lui. Ținea whisky ascuns în șifonier să mai tragă câte o dușcă în liniște din

când în când, departe de ochii ascetici ai tatălui meu, și îl scotea în după-amiezile acelea.

— Un pic de curaj olandez¹⁹, Mîșkin, obișnuia el să spună, înainte să mergem să vânăm mîncătorul ăla diabolic de oameni. O să fie o zi lungă și grea în pădurea tropicală din Birmania. Hai, trage și tu o dușcă.

19. „Dutch courage“ – fals curaj, rezultat în urma consumului de alcool.

Îmi dădea un pahar gol, iar eu sorbeam cu sete whisky-ul imaginar.

Nu știi dacă faptul că și-a pierdut tatăl la o vîrstă fragedă a fost motivul pentru care Dada s-a făcut medic și nu vânzător de mobilă sau dacă era din cauză că nu moștenise simțul afacerii de la tatăl lui. Nici frații lui nu-l moșteniseră, deși unul dintre ei ducea mai departe vestigiile afacerii din Karachi și trăia o viață de declin rafinat cu bani împrumutați de la bunicul. În oraș încă mai exista un depozit-magazin, singura parte substanțială a bunurilor tatălui său pe care bunicul a moștenit-o oficial, cu cuvintele „Rozario și Fiii, din 1857“ imprimate cu verde și auriu pe o firmă din lemn deasupra ușii din față. Pe o firmă mai mică de dedesubt, doar cu puțin mai mare decât tăblița de scris a unui copil, scria alb pe negru „Dr. Bhavani Chand Rozario, medic generalist“. Plăcuța cu numele lui nu era încărcată cu tot felul de acronime, așa cum vedeai la alți medici, și puțini știau genealogia diplomei de medic a bunicului meu, începută în India și încheiată în Anglia, unde se afla când s-a îmbolnăvit bunica. Nu a reușit să se întoarcă la timp ca s-o salveze. În zonă se spune că moartea ei a fost atât de devastatoare pentru doctorul Rozario, încât acesta a jurat că nu o să plece niciodată în vreun mare oraș în căutarea banilor și a faimei, va fi medicul oamenilor din orașul lui, așa prost echipat medical cum era.

Bunicul prezida peste clinica lui, care era și magazin de vechituri, cu tot atîta siguranță ca un chirurg în halat alb din vreun spital ce strălucea de curățenie. Camera de consultații era într-o parte bine delimitată a vechiului magazin. Încă mai erau acolo tot felul de lucruri, de la scaune și seturi ciobite de ceai, până la pahare de vin din cristal, pe care le aduceau oamenii ca să fie vândute la mîna a doua. Dacă o masă ori vreun set de ceai erau pe plac cuiva, Dada le vindea și dădea banii proprietarilor. Dacă nu, rămîneau ca mobilier în clinica lui până când proprietarii le cereau

înapoi.

Aici și-a făcut apariția Walter Spies într-o zi a anului 1937.

*

L-am întâlnit pe Walter Spies pentru întâia oară într-o după-amiază de vară, unul dintre acele intervale plictisitoare și interminabile ale zilei când aveai impresia că o vrajă căzuse asupra casei și toată lumea era năucită de căldură. Obloanele îmbrăcau veranda din față în dungi de lumină și întuneric, care se legănau întruna. Ventilatoarele zumzăiau, obloanele foșneau, blocul de gheață care era livrat o dată la două zile, acum acoperit de rumeguș, se topea într-o băltoacă ce se făcea tot mai mare. Asta era tot ce se întâmpla în casă în fiecare după-amiază de vară.

Rozario și Fiii se afla la colțul galeriei comerciale, mai jos de „Casa departe de casă” a domnișoarei McNally, niște camere pe care le închiria pe termen lung și scurt. Ca să ajungi acasă la noi, trebuia să mergi până la capătul galeriei, dincolo de Frizeria Prințul Ideal, Spălătoria de rufe Minerva, Fructe Peshawar, Cărți și Cărți și Ishikawa – chirurg stomatolog. Clinica stomatologică fusese închisă cu mulți ani în urmă deoarece, într-o dimineață, pe când avea probabil șaptezeci și ceva de ani, doctorul Ishikawa s-a trezit și a descoperit că nu mai poate vorbi vreo altă limbă cu excepția japonezei. Clinica lui încă avea o firmă pe care se vedeau două buze cărnoase și roz, întinse deasupra șirurilor de dinți albi, dar pe el îl zăreai doar rareori, bălăbănindu-se în drum spre piață, de unde cumpăra lucruri folosindu-se de limbajul semnelor, sau spre poștă pentru mandate poștale primite din Yokohama.

Făceai colțul de la clinica lui, treceai dincolo de un petic de sălbăticie care înconjura mormântul unui credincios musulman sufit și ajungeai la casa noastră, o clădire pe un singur nivel, așezată într-un rând de patru bungalouri vopsite într-un alb banal, cu verande în partea din față. Chiar și atunci era ascunsă de copaci mari. Astăzi e singura care mai stă în picioare. Bungaloul lui Dinu a fost ultimul care a dispărut. Acum, pe toate laturile casei noastre se îngrămădesc clădiri înalte, dar casa în sine este așa cum mi-o amintesc din copilărie. O nemișcare difuză și rece, tavane înalte, oglinzi mari, mobilă grea, miros de cărți vechi, lac de mobilă și ulei

de mosc. Sunetul adânc ca de gong al ceasului din sufragerie. Pământul din jurul casei era prea neîngrijit să fie numit grădină, dar atunci, ca și acum, avea copaci, iarbă și tufe – un loc al misterului, unde cameleonii treceau de la portocaliu la verde, camuflându-se în frunze. Următoarea casă de pe-o parte a străzii era a lui Dinu, iar pe cealaltă mai erau alte două case care nu prezentau interes pentru noi. Drumul din fața casei noastre cobora într-o pantă ușoară până la râul care curgea în unghiuri drepte pe lângă drum, și în după-amiaza aceea de mai, eu și cu Dinu eram pe malul râului și pescuiam.

Stăteam cu undițele în apă, la umbra copacilor care se aplecau deasupra râului acolo unde acesta cotea. Trecuse aproape o oră, și noi nu prinseserăm nimic, poate peștii din râul acela ajunseseră să recunoască sunetul pașilor noștri și nu-i mai păcăleau viermii după care săpam în pământ cu mare hărnicie și pe care apoi îi atârnam în cârligele undițelor. Pe partea cealaltă a apei era un mic templu de piatră cu un steguleț roșu pe acoperișu-i conic. Din acest templu a ieșit bărbatul. Un timp a stat pe malul opus, ținându-și mâna paravan la ochi și uitându-se în direcția noastră.

— E un englez, a spus Dinu.

Mai văzuserăm englezi înainte. Niște bărbați corpolenți, înconjurați de grupuri de servitori indieni ce repetau în continuu „*Salaam*”²⁰ și a căror treabă era să alunge alți indieni. Aveai tot atâtea șanse să dai peste un englez pe malul râului nostru câte aveai să dai peste un pinguin sau o girafă.

²⁰. Formă de salut, în special în țările musulmane: „Pacea fie cu tine.”

Dinu nu și-a luat ochii de la bărbat și a început să vorbească din nou.

— E gol pușcă.

Străinul era dezbrăcat. Purta doar un chilot, nimic altceva, nici măcar păpuci de casă sau pantofi. Chiar în timp ce ne certam dacă s-o fi calificând ca dezbrăcat sau nu, bărbatul a sărit în apă și a început să înoate spre noi cu mișcări puternice, ca și cum ar fi cosit de zor. Râul nu avea mai mult de treizeci de metri lățime, iar noi mai înotaserăm în el, dar niciodată de la un mal la altul, ci mereu de-a lungul malurilor. Am așteptat,

paralizați de frică și emoție, în timp ce se apropia. Când a ieșit din apă să ia o gură de aer, i-am văzut fața – păr deschis la culoare și o gură care se tot strâmba.

S-a târât pe mal chiar lângă noi și, întocmai ca o barcă, s-a dovedit a fi mult mai mare odată ce-a ieșit din apă. A trebuit să-mi las capul pe spate ca să-i văd fața acoperită de şuvițe de păr ud. Îmi amintesc că am fost puternic impresionat de frumusețea lui, chiar dacă eram doar un copil – sau poate era doar culoarea neobișnuită a pielii și felul lui ciudat de a vorbi. Avea sprâncenele de un blond închis, iar fruntea înaltă cobora până deasupra unui nas drept și lung.

— Nu mi-ați furat hainele, nu-i așa, băieți? a spus el.

Eu și Dinu am sărit în picioare, cu undițele încurcate, în stare de alertă și gata de raport, așa cum eram obișnuiți să facem la școală când ne puneau întrebări profesorii.

— Nu am luat nimic, domnule, a spus Dinu. Pe cuvânt de onoare, domnule.

Era cu câțiva ani mai mare ca mine și puțin mai vânjos, membrele i se lungiseră dintr-odată și arăta ca un bambus pe punctul de a se răsturna. Șortul larg și prea mare îi flutura deasupra genunchilor plini de cicatrici. Englezul a zâmbit. Avea o privire amuzată.

— Nu sunt „domnule“, sunt Vaaltor, a spus el.

S-a aplecat să-și recupereze hainele din spatele unei tufe și, întors cu spatele la noi, și-a dat jos slipul ud. Nu mai văzusem niciodată un adult în fundul gol, cel mai extrem caz de nuditate în casa mea fiind rarele apariții ale tatei și bunicului cu prosoape de baie în jurul taliei. Dinu a holbat ochii alarmat, dar bărbatul sporovăia de parcă era un lucru absolut normal să stea gol pușcă în timp ce-l priveau doi băieți pe care nu-i cunoștea. Engleza lui suna diferit de cea pe care o auzeam la școală. Uneori se oprea să-și găsească cuvintele și spunea lucruri într-o limbă ce suna diferit, iar noi trebuia să ghicim jumătate din ce ne zicea. A spus că era artist, că picta pe malul râului și că trecuse pe partea cealaltă ca să vadă templul. Venise acolo ca să-și caute un prieten despre care nu mai știa nimic de multă vreme și intenționa să rămână în orașul nostru poate două săptămâni, poate chiar mai mult. Veneam des la râu? Locuiam acolo? S-a

îndreptat de spate, complet îmbrăcat și încălțat, săltându-și pe umăr o geantă de pânză. Ah, magazinul lui Rozario, a spus el, bineînțeles că l-a văzut din camera lui de la casa de oaspeți a domnișoarei McNally. Nu era un anticariat? Indiferent ce era, părea interesant, poate o să mergă acolo.

— De ce să nu merg chiar astăzi? Vă rog, băieți, mă duceți acolo? Poate o să găsesc o masă pliantă.

Iată motivul pentru care l-am dus pe Walter Spies la bunicul meu într-o după-masă fierbinte a anului 1937: să caute o masă pliantă într-o clinică medicală.

*

Când eram mic, Muntazir semăna cu un sat, o așezare din Evul Mediu pe care progresul a tras-o de urechi până în prezent, un loc unde clădirile își croiau drum printre livezi de lychee, mango și fructe cu miez alb, discontinuități într-un peisaj cu mai mulți copaci decât case. Când venea primăvara, orașul se îmbrăca în stacojiul exploziilor de flori imense și cărnose de pe crengile golașe ale sutelor de arbori *Ceiba petandra* și iarna câmpurile se colorau în auriul muștarului înflorit. Alteori, era verde închis de la trestia de zahăr sau roșcat de la grâu. În zilele cu cer senin, se vedeau în depărtare movilele albastru-verzui ale poalelor muntelui Himalaya. Observ culorile astea acum, când răsfoiesc vechile caiete de desen ale mamei. Înțeleg de ce peisajul i-a rămas întipărit adânc în minte.

Drumul spre munte trecea prin orașul nostru, iar calea ferată ce ducea spre nord se termina unde pământul plat se transforma în coline. Gara noastră avea acoperișuri arcuite, ferestre înalte, coloane semețe și ziduri cu creneluri: o clădire gotică impunătoare, cu toate că în fiecare zi doar vreo trei, patru trenuri intrau aici șuierând. Toate celelalte treceau fără să oprească, scoțând nori mari de fum negru, de parcă erau prea importante să oprească într-un orășel atât de neînsemnat. Pentru mine și Dinu, una dintre ocupațiile noastre preferate era să alergăm pe înserat la calea ferată de lângă casa noastră și să ne uităm la trenurile care treceau în viteză, într-o explozie de lumini și sunete. Așteptam zilele când vreun tren trecea suficient de încet ca să putem vedea oamenii din el.

Nababii care odinioară stăpâniseră orașul fuseseră înlăturați de britanici

și multe dintre lucrurile de la Rozario și Fiii proveneau din conacele lor în declin, vândute acum obiect cu obiect. Clinica bunicului era aproape de casa noastră, în zona de la apus, între cantonamentul construit de britanici și vechiul oraș al nababilor.

Walter Spies s-a oprit să studieze panourile din fața clinicii și a bătut ușor cu degetele în cel mai mic, rostind nedumerit „Doctor Bhavani Rozario“. S-a uitat înăuntru pe geamurile cu menouri. Bunicul făcea adesea vizite la domiciliu, dar astăzi am văzut că era înăuntru, vorbind cu cineva. Am împins ușa grea de sticlă, simțindu-mă important că i-am adus un vizitator – un vizitator de pe alte meleaguri. Dada era ocupat să arate cum funcționa un ceas cu cuc unui bărbat cu fața bucălată și o mustață ca o perie de sticle și care se uita chiorâș la ceas, ca și cum ar fi provocat cucul să iasă. Dada tocmai spunea:

— Nu o să bată mai repede ora patru dacă ne uităm la el, de fapt, chiar cred că ceasurile funcționează mai încet dacă faceți asta.

— Ce vreți să spuneți? Ceasul rămâne în urmă?

— Nu, nu asta am vrut să spun. Funcționează la minut, acum îmi organizez toată munca după cât arată cucul că e ceasul. De fapt, nu știu cum o să mă descurc după ce o să luați ceasul de aici. Ce am vrut să spun e că, la fel cum un ceainic la care te uiți fierbe mai încet...

— Tot așa ceasurile privite nu arată ora, a completat Walter Spies afirmația lui Dada. A luat în mână ceasul ca să-l privească mai bine.

Potențialul cumpărător al ceasului a rămas cu gura căscată, obrăjorii-i rotunzi tremurând alarmați la apropierea atât de dezinvoltă a străinului. „*Hari Om*“²¹, a zis el, și apoi, pe un ton sfidător, „*Jai Hind*“²². I-a spus lui Dada în hindi:

²¹. O mantră în sanscrită.

²². „Trăiască India“ sau „Victorie Indiei“.

— După cum știți, refuz să am ceva de-a face cu britanicii atâta vreme cât rămânem sclavii lor. Pentru mine e odios faptul că respiră același aer ca și mine. Le voi fi prieten doar când mă vor trata pe mine și pe compatrioții mei ca pe niște egali, nici o clipă mai repede.

A lovit cu bastonul în podea, poate ca să verifice dacă încă era suficient

de rezistent pentru greutatea lui, apoi s-a ridicat de pe scaun.

— Mă voi întoarce mai târziu... poate.

S-a strecurat pe lângă Walter Spies și, după o explozie de lumină orbitoare ce a năvălit de afară când a deschis ușa, clinica s-a scufundat din nou în obișnuita-i melancolie semiobscură.

A urmat o pauză stânjenitoare. Bunicul, care era întotdeauna calm, părea acum deconcertat de subita plecare. Nici eu nu am făcut situația mai ușoară când am întrebat cu o voce ascutită:

— De ce a spus că-i urăște pe britanici că respiră același aer? Există și un alt fel de aer?

— Nu sunt britanic, sunt neamț, avem ceasuri ca acesta acolo, a spus Walter Spies. Avem unul în casa mea părintească. Copil fiind, văd cucul, cred că e o pasăre adevărată și îl îndrăgesc – apoi mama găsește firimituri de pâine prăjită lângă ceas. Îi dădeam de mâncare în fiecare zi. Chiar în fiecare zi.

A pus ceasul la loc și s-a uitat în jur, inspectând clinica. Locul ar fi putut la fel de bine să fie sufrageria ticsită de lucruri a cuiva care colecționa la întâmplare. Ceasul cu cuc era unul dintre cele cinci ceasuri atârdate pe perete, toate bătând în contratimp când se apropia ora. Erau acolo sticle și globuri misterioase, cutiute muzicale și narghilele, cărți, mese șchioape, scaune desperecheate lăsate la vânzare. Pe scaunele astea stăteau potențialii pacienți ai lui Dada în timp ce așteptau să fie chemați în sanctuarul din interior, care era delimitat cu ajutorul unui paravan din lemn și al unei uși batante.

De partea cealaltă a ușii batante din spate găseai accesoriile obișnuite dintr-o sală de consultații, inclusiv postere cu anatomia corpului uman, prezentat în detaliu cu o precizie care-ți dădea fiori. Un borcan de pe un raft de sus mă fascina. Era plin cu un lichid clar în care plutea o mână cu două degete crescute în plus, flasce, cu unghii cu tot, atârând din degetul mare. Al cui o fi fost oare corpul ciung de la care fusese tăiată? Era esența îmbuteliată a tot ceea ce îmi trezea frica și ura, și totuși, nu puteam să mă țin departe de ea. Eram sigur că într-o bună zi va scăpa din borcan și va veni după mine.

Walter Spies s-a uitat la borcan zâmbind uimit, s-a plimbat agale mai

departe, întorcându-se odată și spunând: „Se poate?“ și continuând fără să mai aștepte răspuns. Când ajungeai la ușă, vedeai că, în mod surprinzător, clinica dădea într-o curte interioară. De la Lisa McNally, o scară ducea până jos în curte, unde pe frânghii întinse dintr-o parte în cealaltă, ea atârna toate rufele de la casa de oaspeți.

— Aha! Aici duce scara. Chiar mă întrebam.

— Am implorat-o pe Lisa să nu întindă cearșafurile alea... a spus Dada. Veniți pe aici, haideți să vă arăt.

A încercat să-l ducă pe Walter Spies de lângă mizeria din spate. Și-a făcut odată curaj și i-a spus Lisei că cearșafurile dădeau locului un aer șters, mediocru, dar ea i-a răspuns că cearșafurile ude nu au de câștigat nici un război, iar afirmația l-a lăsat perplex pe bunicul, reducându-l la tăcere.

Dacă Walter Spies a observat sau nu ce harababură era în curte, nu a arătat prin nimic. După ce a terminat de inspectat, a venit înapoi și s-a așezat pe unul dintre scaunele cu semnul „De vânzare“, de parcă intenționa să rămână mult timp. Doar după două cești de ceai și o jumătate de oră de conversație, i-a spus lui Dada că nici întâmplarea, nici turismul nu-l aduseseră în orașul nostru.

— Am venit, a spus el, să o caut pe o anume Gayatri Sen. I-am întâlnit pe ea și pe tatăl ei în Bali. Mi-e ca o prietenă. Am căutat-o în Delhi și mi s-a spus că tatăl ei a murit de mult timp și că e căsătorită în orașul acesta. Am chiar și o adresă. Aici – în caietelel ăsta al meu – pe aici pe undeva. Ah, da. La numărul 3, Strada Pontonului. E aproape? Poate o cunoașteți?

*

Îmi revine în minte o scenă din copilăria mamei. E atât de vie după numeroasele ei repovestiri, încât o văd în fața ochilor. Ea are treisprezece sau paisprezece ani și aleargă de-a lungul unei poteci de pământ roșiatic dintr-o pădure din Bengal. Deasupra ei e un coronament de copaci *chhatim*²³ în floare, și, cu toate că florile nu prea merită să le arunci vreo privire, parfumul lor o amețește. Totul în jurul ei e vast și sălbatic, iar cerul e de un albastru strălucitor, cu margini crestate de frunzele copacilor înalți. Vocea tatălui ei îi răsună slab în urechi:

23. *Alstonia scholaris* (copacul dracului).

— Gayatri, privește păsările! Oprește-te și uită-te la ele!

Ea privește egretele ce se îndepărtează plutind ca niște bucăți de hârtie albă, rupte de vânt din cărțile copiilor de la școala din apropiere. Stă cu brațele întinse de parcă ar zbura și se învârte, se învârte până ce amețește. Fuge fără să facă vreo pauză sau fără vreo direcție. Se oprește când ajunge la școală. Aude muzică. Un cântec. E o școală nouă, fondată de Rabindranath, un *ashram* liniștit unde vede fete și băieți de vârsta ei sau mai mici cântând în bengali, o limbă pe care o cunoaște, dar în care nu citește prea bine chiar dacă are un meditator. Cântecul o face să se oprească. Sângele-i năvălește în tâmpile, trebuie să se sprijine de trunchiul unui copac. Privește în sus la cerul străbătut de egrete, la frunze și la flori, iar cântecul e dulce și dureros, o senzație pe care n-o simțise niciodată în toți anii ei de viață. Se întoarce spre tatăl ei și strigă:

— Vreau să stau aici! Lasă-mă să rămân cu ei aici!

Chiar în timp ce rostește cuvintele, simte adânc în inimă toată greutatea celor o sută de lucruri care îi leagă de viața lor din Delhi. Mama ei e mereu bolnavă și nu se ridică din pat. Tatăl are nevoie de ea acasă, să fie mica lui tovarășă, după cum îi spune mereu.

— Într-o bună zi, voi locui departe de aici, îmi spune mama la sfârșitul povestirii, cu mâna așezată solemn pe inimă, în timp ce eu o privesc cu ochii mari.

Nările îi freamătă, ochii ei mă fixează cu intensitate, sprâncenele dese și drepte se împreunează într-o încruntare. Se scarpină pe cap cu capătul de lemn al unei pensule, părul i se ridică într-un smoc dezordonat atunci când îl împinge cu pensula.

— Te voi lua cu mine, Mîșkin. O să colindăm lumea și o să avem o mulțime de aventuri. O să ne alăturăm unui circ și-o să locuim într-un cort. Nu un circ ca al magicianului. Unul bun. Cu pui de elefant.

— Să plecăm chiar astăzi! am strigat eu.

Am șapte ani, nu-mi pot imagina că mă trezesc și nu mă pot cuibări lângă ea, caldă și somnoroasă. Mă doare stomacul.

— Pleci? Chiar o să mă iei cu tine?

Când nu răspunde, o întreb:

— O să o iei pe mătușica Lisa?

Lisa McNally e prietena ei cea mai bună, se întâlnesc cel puțin o dată pe zi, e imposibil ca mama să o părăsească pe ea sau pe mine și, dacă-mi spune că nu va pleca fără Lisa, înseamnă că mă va lua și pe mine.

Mama râde, unul dintre râsetele ei de nepătruns, și spune:

— Orice ai face, nu înceta să visezi.

Îmi împinge urechile înapoi, le apasă, poate într-o bună zi nu o să mai stea așa clăpăuge, asta spun ochii ei. Sare de pe canapeaua pe care stăteam de ceva timp și-și scutură sariul. Când se îmbracă să iasă în oraș, întotdeauna poartă ceva sclipicios și drăguț și cercei asortați; acasă nu se deranjează, poartă haine vechi și moi de bumbac, pătate cu curcuma, bluze peticite, în culori spălăcite. Dar, în fiecare zi, în jurul cocului ei plutește un parfum dulce de flori. Grădinarul culege iasomie albă din tufele de la marginea curții și îi face un șirag în fiecare seară, după ce udă plantele. Sau mai poartă mama una sau două flori roșii de *plumeria*. Când stau suficient de aproape de ea, am în nări mireasma grea a florilor culese. Mă ciupește de urechi și spune:

— E timpul să pregătim cina. Oare au pus apa sau nu? Du-te și vezi pe unde-o fi Banno Didi.

Scutură cheile de la dulapul ei de parcă e o altă zi obișnuită. De parcă după ziua aceasta va urma o alta și o alta, exact în același fel.

*

În unele nopți, mama fredonează cântecul auzit în ziua aceea în Santiniketan. Îl cântă când suntem doar noi doi pe acoperiș și (îmi zice ea) dacă cerul e ca o perniță pe care sunt prinse stelele ca ea să poată număra cel puțin două mii douăzeci și două. E cântecul nostru, al meu și al ei, spune ea, dacă vreodată voi fi trist sau îmi va fi teamă, trebuie să-l cânt. Când eram mai mic, mă lua în brațe și mă învârtea în timp ce cânta, acum pare că plutește pe acoperișul umbrat, cu brațele întinse, o pasăre în zbor. În câteva secunde, uită că sunt cu ea.

Cer spuzit de soare și stele,
Universul acesta explodând de viață,

Și în mijlocul a toate astea: eu!
Am găsit un loc.
În uimire se naște –
De aceea se naște – cântecul meu.
În infinitul timpului
Se rotește pământul
În fluxul și refluxul valurilor
Se leagănă lumea.
În venele mele, în sângele meu,
Simt ceva pulsând.
În uimire se naște –
De aceea se naște – cântecul meu.

Am început să ascult,
Am deschis ochii,
Mi-am deschis sufletul
La pieptul pământului.
Am căutat necunoscutul
În cunoscut.
În uimire se naște –
De aceea se naște – cântecul meu,
Sub un cer plin de soare și stele.

*

Scriu rândurile astea, mă opresc, pun stiloul jos. E un Sheaffer cu peniță cu vârf gros, care a înghițit multe sticle de cerneală și mi-a înnegrit degetele. Mă gândesc la după-masa aceea de la Rozario și Fiii și mă întreb dacă acela a fost momentul când totul s-a schimbat. Dacă Walter Spies nu ar fi născocit planul lui improbabil de a căuta o fată pe care o întâlnise cu mai mult de un deceniu înainte, ar mai fi fost tata și mama împreună, înghesuți inconfortabil într-un fel de cutie domestică, frecându-se unul de altul până când marginile lor s-ar fi tocit și ar fi devenit mai fine de-a lungul anilor? Asta pare să se întâmple cu majoritatea oamenilor căsătoriți pe care i-am întâlnit. Sau să fi fost inevitabilă distrugerea părinților mei,

doar o chestiune de timp?

Mă aplec să mângâi cei doi câini de la picioarele mele. Mormăie în somn, se răsucesc și arată clar că nu vor să fie deranjați. Pe de altă parte, nu au nici o remușcare când e vorba să mă trezească ei pe mine și iarăși mă întreb cum de m-au dresat să îi iubesc chiar mai mult pentru inocența cu care mă sâcâie pentru fiecare nevoie de-a lor. Noaptea, câinii stau în patul meu, cu capul pe perna mea, lovindu-mă uneori cu labele, alteori scâncind. Îi mângâi să adoarmă la loc. Nu am nevoie de nimeni altcineva. Sunt mulțumit și împlinit cu animalele mele, cum nu am fost niciodată cu ființele umane. Oamenii văd singurătatea mea ca pe o excentricitate sau un simptom al eșecului, ca și cum aș fi mai apropiat de animale și copaci pentru că ființele umane m-au trădat sau pentru că nu am găsit nici una pe care să o iubesc. E dificil să le explic că umbra unui copac pe care l-am plantat cu ani în urmă sau intensitatea febrilă a unui câine ce fugărește zadarnic un fluture sunt lucruri care îmi dau mai mult decât mi-ar da orice prietenie umană.

Poate pentru că în viața mea am avut de la început animale și copaci. Erau vacile noastre, bineînțeles, dar prietenul meu de la bun început, uneori singurul meu prieten, a fost o cățelușă, Rikki. Bunicul a fost cel care a găsit-o – sau l-a găsit ea pe el – și a avut cu ea multe discuții unilaterale pe tema asta în anii care au urmat. Într-un decembrie friguros, pe când aveam trei ani, pe strada de peste drum de clinică era o cățelușă care se juca singură, fugărind niște bucăți de hârtie și vânându-și propriul ciot de codiță. După un timp, ghemotocul ăsta cafeniu s-a strecurat la căldură în clinică. Bunicul a ridicat-o de jos și a dus-o afară în curte – putea oare să o lase acolo? I-a cerut părerea Lisei McNally, sperând că o să se ofere să aibă grijă de cățelușă, dar Lisa a răspuns că nici n-o să se uite la ea; fără câini, așa își promisesese după ce murise câinele ei. Lisa era doar cu puțin mai mare decât mama, dar suficient de în vârstă pe vremea aceea ca oamenii să o eticheteze drept o fată bătrână pe viață, care ar trebui să fie recunoscătoare pentru orice companie, chiar și pentru un câine.

— Oh, Lisa asta, oftau rudele ei. Uite unde au dus-o atitudinea și încăpățânarea ei arogantă, au lăsat-o uitată pe un raft.

Lisa spunea că-și iubea raftul. Doar obiectele de decor stăteau pe rafturi.

Încăpățânarea Lisei în privința rafturilor și a cățelușilor a rezolvat situația. Dada a adus cățelușa acasă și i-a dat numele Rikki, după mangusta lui Kipling. Am mai avut și alți câini, dar nici unul nu era atât de îndurerat ca ea la despărțiri sau atât de plin de o bucurie gălăgioasă cum era la întoarcere. Era ca și cum frica de a fi părăsită din nou pe un trotuar ar fi fost emoția care pusese stăpânire pe ea. Sau poate e adevărat că toți câinii înțeleg de mici că, dacă ți-ai găsit un prieten, trebuie să petreceți fiecare clipă a vieții împreună. De ce să te despați?

Gândul unei prietenii umane persistente îmi repugnă. Nu m-am căsătorit niciodată. Cuvintele lui Gabriel Oak pentru Bathsheba, chiar dacă se voiau a fi romantice, îmi sunau a amenințare: „Și acasă, la gura sobei, ori de câte ori o să-ți ridici privirea, eu o să fiu acolo – și ori de câte ori o să-mi ridic eu privirea, tu o să fii acolo.”²⁴ Cu patruzeci de ani în urmă, o femeie și-a dorit ca eu să fiu acolo ori de câte ori își ridica privirea. Kadambari. Nu era singură, un bărbat nu trebuie să facă prea multe ca să fie râvnit. Când am crescut mai înalt ca tata, iar urechile-mi clăpăuge, pe care mama avea obiceiul să le apese înapoi, s-au îndreptat ca prin farmec, și după ce am obținut o diploma de studii și o slujbă în Delhi, am devenit conștient de faptul că atunci când mă întorceam acasă de sărbători, fetele erau mai vesele în preajma mea, iar părinții lor mă tot invitau la ei acasă și mă lăudau că-i calc pe urme bunicului.

²⁴. Personaje din *Departee de lumea dezlănțuită* de Thomas Hardy.

— Ah, bătrânul doctor Rozario, ce minte, ce istețime, un profil atât de chipeș, spuneau ei, de-ar mai fi trăit vreo douăzeci de ani, dar îi semeni leit, Mîșkin, asta e o consolare.

Știam că nu e nici o fărâmbă de adevăr în asta, dar eram prea credul pe vremea aceea ca să înțeleg ce urmăreau de fapt.

Noaptea trecută, probabil pentru că tot răscolisem printre amintiri, m-am trezit dintr-un vis în care eram cu Kadambari, îi simțeam din nou în nări parfumul greu, misterios. În timp ce părinții ei credeau că e în siguranță în pat, ea venea noaptea în locuința mea din Delhi. Intra, încuia ușa, își arunca de pe ea sariul, își descheia grăbită bluza, sărea din jupon și apoi stătea lângă ușă, în lumina lămpii din cameră, dezbrăcată și

triumfătoare, ca să mă lase să o privesc înainte să ne spunem vreun cuvânt. A insistat să am o lampă cu gaz. Fără curent electric.

Când m-am trezit din vis ieri, am închis din nou ochii ca să mai păstrez pentru mine preț de câteva clipe fața ei strălucitoare, cu o grimasă de parcă avea dureri, păru-i ciufulit.

— Nu te opri. Continuă la nesfârșit, îmi șoptea ea în visul meu.
Am aprins lumina.

Domnul Spies a venit la noi acasă la scurt timp după prima lui vizită la clinică. Nu-mi amintesc nimic din ce a spus sau a făcut mama când l-a revăzut după un car de ani – poate nu am fost acolo când s-au întâlnit din nou. Mi-o amintesc pe femeia cu care venea la noi acasă, care s-a plimbat prin grădină aplecându-se să miroasă o floare, scoțând un țipăt de încântare și fugind spre un păun ce mergea țațoș pe un zid din apropiere, smulgând mai apoi un mango verde de pe-o creangă joasă. Consideram toate fructele de mango bunul meu personal, pe care să-l distribui după cum credeam de cuviință, iar în după-amiezile lungi și fierbinți, Golak și cu mine le apăram de maimuțe cu praștiile noastre. Ce drept să aibă cineva să le culeagă fără să ceară voie? La început mi-a fost frică să protestez, la urma urmei era britanică, dar nu mi-am putut ascunde indignarea și am spus:

— Mangoul acela e prea mic, nu trebuia cules. În fine, nu-l puteți mânca, e acru și tare.

Femeia era slabă ca un băț. O perdea de păr negru ca pana corbului îi stătea lipită de față. Purta haine negre, lungi, care fluturau în jurul ei. Magician sau vrăjitoare. Rochia era suficient de largă și de lungă să ascundă orice. O baghetă fermecată. O coadă de mătură.

S-a oprit din plimbat și s-a întors spre mine, privindu-mă fix.

— Știi ce fel de lucruri mănânc? Ouă crude, la care adaug o linguriță de zahăr. Fasole din conservă și aguridă. Băieței rumeniți în cuptor. Cu foarte multă sare.

Am făcut un pas în spate.

— De obicei, urăsc copiii, a spus ea. Tu, însă... îmi place cum arăți. Vino cu mine. Arată-mi împrejurimile.

Nu zâmbea în timp ce vorbea și s-a întors la plimbarea ei de parcă i se părea de la sine înțeles că o să o urmez. S-a oprit când a văzut că nu o fac și a întins mâna, spunând:

— Vino, ce mai aștepti?

Avea inele pe fiecare deget și șiraguri lungi de mărgele la gât.

— Vezi? Șapte. Toate din argint. Și, dacă îmi împreunez degetele, se aude un mic clinchet. Vrei să vezi cum? Uite, așa.

Mi-era greu să înțeleg tot ce spune, engleza ei suna diferit de cea cu care eram obișnuit. Am priceput însă partea unde spunea că mănâncă băieți, așa că am păstrat distanța.

Domnul Spies s-a întors spre ea și i-a strigat:

— Beryl, poartă-te frumos. Nu le fura fructele, nu speria copilul. Haide să-ți cunoști ghidul în dansul indian. Aceasta e doamna despre care ți-am vorbit, m-a găsit pe pluta de pe lac.

Beryl de Zoete s-a oprit din a-mi vorbi și și-a întors privirea spre mama, apoi a țâșnit spre ea, arătând ca o girafă. Era mult mai înaltă decât micuța mea mamă – amândoi erau. Și-a întins mâinile să le apuce pe ale mamei și cu o voce sinceră a spus:

— Încântată... în sfârșit! Mă vei ajuta, te rog? Trebuie să mă uit la o mie de dansuri. Kathak, Bharatanatyam, toate. *Să le înțeleg.* Am nevoie de cineva care vorbește limba și înțelege ce se întâmplă. Sunt complet pierdută. Îmi vei spune ce înseamnă totul?

*

Beryl de Zoete spunea că învățase să danseze în Dresda cu Émile Jaques-Dalcroze, care predă o formă de dans numit euritmie. Era una dintre coincidențele vieții, mai zicea ea, faptul că la mult timp după ce academia de dans se închisese și artista o preluase, Walter Spies a mers să locuiască acolo. La început, Beryl a predat dans, până când o moștenire a făcut să nu mai fie nevoie să muncească. Se spunea despre ea că era o persoană distantă, cu haine ciudate și un fel de-a fi bizar, dar toată lumea era de părere că putea să insufle un simț al ritmului chiar și celor care nu aveau ureche muzicală.

Beryl era britanică, dar vorbea alte trei sau patru limbi la fel de fluent ca engleza, și îmi amintesc vag că avea la ea o carte care se citea de la coadă la cap. Poate să fi fost în persană, o altă limbă pe care încerca să o învețe. În scurt timp, bunicul a aflat că are o diplomă de la Oxford și călătorea prin lume scriind despre dans. Ea i-a spus că experimentase căsătoria și eșuase, că apoi a trăit cea mai mare parte a vieții ei cu un

traducător din chineză, care era chior și cu doisprezece ani mai tânăr ca ea.

— Nu vorbește deloc, dar din moment ce vorbesc eu cât pentru amândoi, funcționează de minune, a zis ea.

Numele lui era Arthur Waley și câțiva ani mai târziu am dat peste el într-o carte pe care o editase, cu eseurile lui Beryl de Zoete. Nume din vremuri apuse. Nume dintr-un timp când universul meu era real și, în egală măsură, asemeni unui vis. Până ce nu am văzut cartea, nu am fost sigur că o considerasem pe Beryl o persoană reală. În mitologia secretă a copilăriei mele, mi-o închipuisem ca pe cineva care era om ca toți oamenii ziua, dar noaptea se schimba într-o zgripturoaică care într-adevăr mânca oameni. Nu știam pe atunci că, de fapt, salva vieți, ajutând dansatoare evreice din Germania nazistă să scape cu viață, trimițându-le în secret în Marea Britanie și oferindu-le ajutorul tuturor prietenilor ei.

La scurt timp după ce a întâlnit-o pe mama, Beryl de Zoete a decis că Gayatri Rozario – tânără, frumoasă, talentată, chinuită, sufocată – era un caz evident de persoană care trebuia salvată. Câteva zile mai târziu, sau poate câteva săptămâni mai târziu, când ajunsese deja un vizitator obișnuit în casa noastră, ne-a spus povestea unei femei-bărbat pe care o cunoscuse în călătoriile ei în deșertul libanez, în oaza Siwa.

Mai aud și astăzi povestea așa cum a fost spusă într-o seară, vocea muzicală a lui Beryl răsunând în toată grădina. Ele își închipuie că nu e nimeni acasă, Beryl se dă în leagănul ce atârna dintr-unul dintre copacii noștri, mama stă pe o bancă de piatră din apropiere. M-am întors de la joacă și, în timp ce mă furișez grăbit printre umbrele din fundul grădinii, îndreptându-mă spre casă, mă opresc la sunetul vocii lui Beryl. Mama are ochi numai pentru Beryl, e atât de atentă, încât nu mă vede, deși mă apropii de ele în vârful picioarelor. Stă cu coatele pe genunchi și cu bărbia în palme. Sariul i-a alunecat de pe piept, dar tata nu-i aici să o mustre pentru lipsa de modestie, așa că ea nu și-l aranjează la loc.

— Când am făcut cale întoarsă prin oază, am bătut la ușa unei tinere femei pe nume Aisha, faimoasă în Siwa pentru felul în care cânta și dansa, și pentru faptul că sfida orice convenție. Aveam o scrisoare de recomandare pentru ea, însă nu era acasă. Faptul că femeia aceea trăia singură în Siwa e la fel de șocant cum ar fi să trăiască în Anglia cu zece

soți. Iată povestea ei. Înainte fusese soția sau concubina unui căpitan englez, foarte cunoscut pe acele meleaguri, care avea un mic hotel în Siwa. După ce acesta s-a făcut nevăzut, Aisha nu s-a mai putut întoarce la viața complet izolată pe care o aveau femeile din Siwa, așa că a avut originala idee să devină bărbat, la fel cum făcuseră într-o formă modificată anumite englezoaice încăpățânate de la sfârșitul secolului trecut, care renunțaseră să mai poarte corset și se tunseseră scurt, comportându-se liber și întorcându-le bărbaților, din toată inima, antipatia pe care aceștia o simțeau pentru ele. Cazul Aishei era mult mai greu, iar ea l-a rezolvat într-un fel diferit și mai puțin respectabil decât Noile Femei ale noastre. Dar, la fel ca ele, și-a tăiat părul și poartă cămașa lungă și albă sau jibbah, așa cum poartă cei mai săraci bărbați din Siwa. Se întreține făcând și vânzând brățări, inele și coșuri, iar noaptea camera ei e un fel de salon modest unde îi distrează pe bărbați bătând la tobe și cântând.

Crezusem că Siva era o zeitate hindusă, dar se pare că numele avea și alte vieți în alte locuri. Să fi fost oare acesta motivul pentru care povestea nu m-a părăsit niciodată? Sau poate pentru că mai târziu a fost evident ce impact puternic avusese povestea asupra mamei mele?

În anul în care au apărut în viața noastră, Beryl de Zoete și Walter Spies terminaseră deja de scris o carte despre dansurile din Bali. Următorul lor plan era să documenteze dansurile din India. Walter Spies o întâlnise pe mama pentru prima oară pe vremea când ea era o domnișoară ce învăța dansul indian clasic. Își amintea o parte din lucrurile despre care vorbise ea, visul ei de a se alătura unei trupe ca a Leilei Roy sau a lui Uday Shankar, dansând balet la Santiniketan. Dansul se schimba în India, îi spusese ea. Dădeau la o parte gesturile afectate, mușcatul buzelor, fluturatul genelor, alegând în schimb efortul fizic susținut și muzica. O să danseze într-una din trupele acelea – asta a declarat ea, cu convingerea pe care o aveau tinerii, care nu au nici un motiv să creadă că, de obicei, viața ajunge diferită de tot ce au plănuțit. Walter Spies n-ar fi avut de unde să știe că dansul și pasionala fată indiană pe care o întâlnise urmau să se despartă pentru totdeauna.

Mama avea o pereche de brățări grele de gleznă, de pe vremea când dansa în Delhi. Uneori le scotea din cutia în care le păstra, le scutura ca să

le audă zăngănitul, apoi le pune la loc. O văzusem dansând doar o dată, când a valsat pe muzica lui Strauss de la gramofonul din sufrageria Lisei McNally. Camera era plină până la refuz de mese șchioape, pisici croșetate și Big Ben-uri în miniatură, care se răsturnau și zburau în toate părțile, în timp ce ele se învâртеau prin cameră. Au continuat să danseze până când s-a oprit muzica, apoi s-au prăbușit în mormanul de mătase stacojie și turcoaz de pe sofa.

*

Nici o altă casă de pe stradă, nici un alt prieten al familiei noastre, nici un alt băiat de la școală – nimeni altcineva dintre cei pe care îi cunoșteam nu avuseseră vizitatori din străinătate. Și oamenii ăștia nu numai că erau de altundeva, ei locuiau chiar pe o insulă înconjurată de Oceanul Indian, în care se aflau mii și mii de alte insule, unele încă neexplorate, altele doar niște aflorimente stâncoase în mare, iar altele erau lumea în miniatură, cu munți, temple, palate, mări, râuri, câmpii, sate și orașe. Mama mi-a spus că puteai să le străbați țara de la un capăt la altul în câteva zile și, ca să ajungi altundeva, trebuia să mergi cu barca. Eu și Dinu am început să ne jucăm jocuri în care erau rechini, aligatori, corăbii. Trăiam cu pește și carne de porc mistreț, friptă la foc în aer liber. Mâncam smochine imaginare și ne cățărăm în pomi închipuiți ca să culegem nuci de cocos din care să ne astâmpărăm setea. Despicaș nuci de cocos cu aceleași macete cu care vânam căprioare.

Într-o dimineață, la scurt timp după ce vizitatorii au venit prima oară la noi acasă, mama a plecat cu ei într-o șaretă²⁵. Auzise despre un maestru de dans Kathak care trăia și preda în partea veche a orașului Muntazir, un labirint de pasaje înguste din secolul trecut, pline de case vechi, moschei, piețe, bordeluri. Când mama s-a urcat în șaretă și s-a așezat lângă Beryl de Zoete, paznicul scofâlcit de la casa lui Dinu a început să strige:

²⁵. *Tonga*, în original.

— *Bibiji*²⁶! Spune-le sahibilor ăloră că le-am văzut țara! Am traversat apa cea neagră pentru ei. Am luptat pentru ei! Am ucis pentru ei! Spune-le să-mi dea pământ! Spune-le că îmi trebuie o casă! *Khabardar*²⁷!

26. Formula politicoasă de adresare.

27. „Fiți cu băgare de seamă!”

Paznicul abia mai vedea și auzea, dar încă purta chipiul milităresc care îi fusese dat când luptase în Primul Război Mondial și, în fiecare noapte, mărșăluia în sus și-n jos în fața porții lui Dinu, strigând: „Khabardar, Khabardar“, atât de tare, de parcă încă era pe câmpul de luptă. Se spunea că încă mai avea un glonț pe undeva prin corp. Trezit noaptea de strigătele de luptă ale paznicului, bunicul a spus că bărbatul ar trebui trimis înapoi la Ypres sau la un azil, dar tatăl lui Dinu simțea că soldații lăsați la vatră ne câștigaseră respectul, fie că erau nebuni sau în toate mințile. La fel credea și mama. A făcut cu mâna din spatele șaretei și a strigat:

— Așa am să fac! O să le spun, Kharak Singh! O să-i scrie regelui Angliei.

Îi ceruse mama permisiune tatei înainte să plece în expediție cu prietenii ei? Asta nu știu. Cu siguranță i-a trecut prin minte că era ca și cum ai scormoni într-o gaură de șarpe plină de bârfe și speculații. Mă întreb dacă nu tocmai din cauza asta a făcut-o. A pornit în aventura ei după ce tata a plecat la serviciu și s-a întors înainte să vină el acasă. Era neobișnuit de sfioasă în seara aceea, amestecând când într-o oală, când în alta în bucătărie, făcând conversație veselă și de spirit la cină. Și tata avea de povestit o întâmplare amuzantă despre un student care-și legase coada brahmanică de un cârlig din tavan, așa cum se spunea că făcuse eruditul bengalez Vidyasagar, ca să nu mai ațipească în timpul orelor târzii de studiu. Totul mergea bine până când m-am alăturat eu discuției.

— Mami, să mă iei și pe mine data viitoare când mergi cu domnul Spies cu șareta.

Totul a încremenit.

Știam nemișcarea aceea. Mă îngrozea. Am lăsat capul în jos și m-am uitat la picioarele mele. Le-am legănat. Mirosul persistent de vanilie și lapte al budincii de pâine pe care o mâncaserăm îmi făcea greață. Îmi doream să bată ceasul, să latre câinele, să cadă o creangă: un zgomot, orice zgomot.

Dada mi-a ciufulit părul, apoi mi-a luat mâna într-a lui.

— Mîșkin, hai să mergem să vedem dacă bufnița s-a întors pe acoperiș,

a spus el.

Mama fusese întotdeauna așa. Era genul de persoană nechibzuită care citește buletinul meteo după ce barca ei e la kilometri depărtare de mal. Nu mi-o puteam imagina altcumva. Când am mai crescut, am înțeles cât de diferită era de alte femei – soțiile rudelor, mamele prietenilor mei. Mamei lui Dinu nici nu i-ar fi trecut vreodată prin cap să plece într-o trăsură cu doi străini, să meargă în zona cu bordeluri a vechiului oraș în căutarea unei anumite instructoare de dans tradițional, a cărei ocupație era să pregătească curtezane. Mama lui Dinu era cunoscută doar ca „mama lui Dinu“, nimeni nu-și mai amintea numele ei. Rareori ieșea din casă și nu întâlnea nici un alt bărbat în afară de rudele lui Dinu, tata și bunicul. Ținuta ei pentru tot anul era un sari apretat, cu bijuterii asortate de aur și un cerc roșu perfect între sprâncene. Ce nevoie aveau femeile să vagabondeze prin oraș, îi întreba ea pe toți cei care erau suficient de aproape să o audă. O să apară din cer vreun duh divin ca să aibă grijă de gospodărie? Era o rușine, chiar era – și, ei bine, acum toți pot să vadă la ce-a dus asta – felul în care Gayatri se lăsa în voia somnului în zorii zilei, când toți ai casei erau în picioare, cum altădată a plecat în mare grabă la Delhi, lăsând un copil bolnav acasă, cum vorbea vrute și nevrute cu Brijen, fratele depravat al lui Arjun, ori de câte ori el mergea la ei acasă. Creierul lui era vraște de la alcool, dar cum rămânea cu al ei? O sută de alte lucruri, prea enervante ca să le mai enumere, fiecare dintre ele, un semn a ceea ce avea să se întâmple.

Tatăl lui Dinu, Arjun Chacha, era mai categoric:

— Ți-ai pierdut mințile? l-a întrebat el pe tata la câteva zile după ieșirea mamei cu trăsura. Să studieze dansul indian? Ce e de studiat în asta, prietene? Dansul a fost inventat ca bărbații să se poată uita la femei, nu femeile la femei.

A lovit cu palma capota mașinii lui și a râs.

— Fii cu ochii pe nevasta asta tânără a ta, Nek. Ții minte când dansa în grădină? Toți servitorii tăi...

Tata și-a dres vocea și a ridicat o sprânceană, făcând semne în direcția mea.

— Chiar așa să fi fost? a întrebat el pe un ton fără inflexiuni. Ții minte

banalitățile mai bine decât mine.

Indiferent ce i-ar fi spus tata mamei acasă, avea grijă să nu trădeze nici o urmă de discordie în fața străinilor. Și, în mod curios, împotrivirea părinților lui Dinu îl putea convinge că mama nu făcuse nimic rău. De ce să nu meargă mama unde-i face plăcere (în limite rezonabile, normal)? Și femeile aveau drepturi. Asta o auzise pe Mukti Devi spunând chiar recent la o ședință a Societății pentru Patrioții Indieni, unde aceasta ținuse un discurs înflăcărat prin care îi îndemna pe bărbați să-și scoată femeile din izolare, să le facă să se alăture luptei pentru independență.

Tata mă ținea strâns de mână în timp ce vorbea, aveam sentimentul că mă avertizează să nu scot nici un cuvânt. De obicei, era încălțat cu niște papuci ușori și fără călcâi, dar în ziua aceea, deși era caniculă, purta o pereche nouă de pantofi negri de piele. Pantofii păreau ciudat de largi, iar pantalonii îi fluturau la câțiva centimetri deasupra lor, gleznele-i slabe, îmbrăcate în șosete albe, păreau niște bețe ce le uneau. De parcă toate astea nu erau suficient de ciudate, își pusese pe cap una dintre pălăriile alea naționaliste de pânză, care arăta ca o barcă răsturnată. Am încercat să-mi trag mâna dintr-a lui. Nu m-a lăsat.

Tatăl lui Dinu și-a mai mângâiat puțin mașina, apoi a schimbat subiectul.

— E un model nou. Dodge. Într-una din zilele astea, o să te iau cu mașina, o să te las la facultatea ta înainte să merg la tribunal, nu o să-ți vină să crezi ce lin merge, de parcă ai fi într-o barjă.

— Sunt adeptul mersului pe jos, știi asta. Dacă ne-ar fi fost menit să mergem mai repede, am fi avut rezervoare de benzină în stomac.

Tatăl lui Dinu a clătinat din cap exasperat, umflându-și obrajii și lăsând aerul să iasă cu un *pfuuu*.

— Știi, Nek, suntem prieteni de când eram copii și tot nu te înțeleg. Într-o bună zi, va trebui să renunți la filozofiile tale fanteziste. Trebuie să știi să te bucuri de viață.

Arjun Chacha avea un ditamai burdihanul, obraji bucălați și nări umflate, sub care trona o mustață aspră, neagră și deasă. Ochii-i erau mici și mereu vigilenți. În fiecare dimineață, venea la el acasă un frizer care îi pieptăna părul și-l dădea cu pomadă, îl bărbiera, îi tunde mustața și

părul din nas. Își dădea cu Old Spice înainte să meargă la tribunal și știa întotdeauna când a trecut pe undeva după norul parfumat pe care-l lăsa în urmă. Nimeni nu-l putea acuza că nu se bucură de bani, spunea Arjun Chacha zâmbind, el știa care sunt lucrurile bune din viață și se bucura de ele.

— Seara, înainte de culcare, stau în fața ferestrei deschise, mă uit afară, în întuneric, vântul de vară adie, copacii sunt plini de praf și pe jumătate uscați, dar știu că în zori plantele vor fi udate, șoferul va spăla mașina, vacile vor fi mulse, că fructele de mango se coc, am cinci cazuri *sub judice*, zece clienți cu care să mă întâlnesc, apărători de interviuat, avocați de angajat, am grijă de fabrica de textile din Kanpur și mai am lanuri de grâu și trestie de zahăr. Mă gândesc la toate și mă minunez – asta e regatul meu, izvorăște din mine și depinde de mine.

— Foarte adevărat, foarte adevărat, a mormăit tata, încercând să se îndepărteze.

Trebuia să mă ducă la un control oftalmologic. Eram fericit că întârziem. Controalele astea erau mai rele decât testele de la școală. Măcar la școală aveam o mică șansă să trec. La testul oftalmologic, niciodată.

Orișicum, tatăl lui Dinu nu terminase ce avea de spus, era în plină vervă, apărătorul ale cărui elocvență și accent anglicizat erau faimoase până la Înalta Curte din Allahabad.

— Nu sunt doar niște îmbunătățiri aduse unei case, Nek. Mă gândesc la cei treizeci și cinci de oameni de care răspund și pieptul îmi plesnește de mândrie.

S-a împuns cu degetul în pieptu-i larg.

— Un frate dezmățat și alcoolic care are o aventură pe fiecare alee. Un scriitor! Un nume celebru! Dar tu crezi că el câștigă vreo singură *paisa* pe care să nu o bea? Și mai sunt apoi vârstnica mea mamă, mătușile mele, personalul. Toată trupa. Mă gândesc la bucătari, la servitoare, la șofer – aud un zumzăit de pace – asemeni motorului unei mașini bune – venind din clădirea din spate. Ar mai avea altcineva grijă de un paznic senil și bătrân așa cum o fac eu? L-ar mai fi susținut financiar altcineva pe Munshiji? Administratorul ăla imbecil a rămas de pe vremea lui tata! Odată ce sunt în grija mea, ei știu că nu o să-i las de izbeliște. Dar ei au

reguli. Fiecare câine, pisică, vacă, ființă omenească are nevoie de reguli clare.

Și-a făcut mâna pumn și a întins-o în față.

— Aici e fierul, Nek, sub mătase și catifea. Familiile au nevoie – țara asta are nevoie – de o dictatură binevoitoare. Atât și nimic mai mult. Oamenii spun să-i alungăm pe britanici pentru că sunt niște tirani. Eu spun să-i păstrăm, sunt ceea ce ne trebuie. Va fi anarhie fără ei. Odată ce dau eu un ordin, e scris în piatră, prietene, dăltuit în granit. Gayatri e o fată plină de viață. Însă oamenii cu care se însoțește! Când o să fii la cârma propriei corăbii?

Simțeam că era cât pe ce să-i sară muștarul lui tata, să spună ceva tăios, însă l-a oprit sunetul de sticlă spartă. Zgomotul venea din casă și au urmat câteva secunde de liniște, apoi un crescendo de voci de femei. Puteam să-l auzim pe Dinu urlând:

— S-a întâmplat pur și simplu! A fost un accident!

Arjun Chacha a făcut un semn smucit cu capul spre casă.

— Idiotul ăla și mingea lui de crichet ... Dinu, Dinu! De n-o să-ncaseze el astăzi o bătaie bună cu nuiua...

Arjun Chacha se considera un om generos, înțelept și, mai presus de toate, corect. Cei trei fii ai lui aveau cele mai bune bâte de crichet, biciclete, cele mai noi modele de puști cu aer comprimat și cei mai mulți bani de cheltuit, dar Dinu era îngrozit de el și, din când în când, în special când era prins că încălca vreo regulă, era convocat în audiență la tatăl său. Își târa picioarele până în birou ca să fie interogat:

— Așadar, tinere, în ce clasă ești tu acum? Ești fruntaș? De ce nu? Ia spune-mi, care-i capitala Chinei? Cine e prim-ministrul Marii Britanii? Stai drept, băiete, bărbia sus, bărbia sus.

Întrebările cădeau ca o rafală rapidă de gloanțe, și Dinu de-abia avea timp să bâguie niște răspunsuri, iar în tot acest timp tatăl lui se îndeletnicea și cu altceva, ca de exemplu să facă însemnări pe marginea vreunui document sau să-și întrebe administratorul dacă programul pentru ziua următoare fusese scris la mașină.

Dinu era mai mare la ani ca mine, era protectorul meu la școală. Când băieții din clasa mai mare se luau de mine, el le ținea piept, lovind cu

pumnii, dând cu piciorul, iar dacă bătașii erau mai înalți, îi lovea cu capul în burtă, nepăsându-i de consecințe. Dar acasă era la fel de vigilent ca un animal vânat. Cred că știa încă de pe atunci că niciodată nu o să se ridice la înălțimea așteptărilor. O să fie mereu prea slăbănog, prea neîndemânatic, prea ciudat, și nici bărbia lui, nici entuziasmul lui de fațadă nu aveau să fie vreodată îndeajuns de bune.

*

Tatăl meu nu era ca al lui Dinu, nu mă convoca niciodată la el și nici nu mă interoga. Chiar și așa, eram precaut cu el. Mama știa asta și, dacă îi dădeam bătaie de cap, tot ce avea ea să spună era:

— Stai tu să vină tatăl tău acasă, stai numai s-audă ce-ai pus tu la cale!

Tata avea o fire severă, intransigentă, lucrurile care ne preocupau pe noi, toți ceilalți, erau prea frivole pentru el. De exemplu, într-o seară, pe când bunicul, mama și cu mine stăteam la un loc și vorbeam despre lucruri în general, a ajuns tata acasă și a anunțat pe un ton grav că poliția a făcut un raid la facultate în acea zi.

— Trei studenți la închisoare. Interogatoriu de gradul trei, fără îndoială. N-au făcut nimic, nu s-au revoltat în nici un fel.

Și-a îngropat fața în palme de parcă ar fi fost Atlas, iar povara lumii s-ar fi dublat.

— Toată teama asta și furia – așa trebuie să fie viața de student? Ar trebui să însemne învățare, descoperiri. Acum nu vă deranjează, dar peste câțiva ani, Mîșkin va fi unul dintre ei.

A oftat.

— Suntem fugari în propria noastră țară.

Toată conversația s-a oprit, nimeni nu putea scăpa de sentimentul de vinovăție în care tata putea să cufunde o cameră întreagă. Era lipsit de maniere să discuți despre altceva decât despre politică în timp ce compatrioții noștri erau întemnițați pentru noi. Nu înțelegeam asta, mai puțin partea în care revoluționarii aruncau bombe și strângeau o armată ca să se lupte cu britanicii. Asta voiam să fac și eu, dar tata era de părere că metodele pașnice ale lui Gandhi erau mai morale și mai eficiente. Asta susținea și Mukti Devi, iar el era convins sută la sută.

— Trebuie să veniți să o ascultați, ne-a îndemnat el. Aerul din jurul ei e încărcat de spiritul sacrificiului și al datoriei. Stai câteva ore în prezența ei și când vii de acolo te simți purificat.

Mukti Devi conducea Muntazir Seva Ghar, care se mai numea și Societatea Patrioților Indieni. Se născuse cu alt nume, dar îl schimbase în Mukti, care însemna libertate. Până atunci, fusese la închisoare de două ori și nu mai auzea cu o ureche după ce un polițist o lovise cu bastonul, iar din cauza asta avea un fel anume de a-și lăsa capul într-o parte când i se vorbea. Înainte să o întâlnesc, mă gândeam la ea ca la o figură comică, mereu fredonând și torcând bumbacul. Apoi, într-o zi, tata a insistat să merg la o ședință. În ciuda protestelor mele, m-a făcut să port o *kurta* albă, țesută de mână, iar când am ajuns acolo, am văzut de ce: toată lumea era îmbrăcată în alb. Curtea de la Societate era o mare albă și agitată de oameni care se așezau, se ridicau, își schimbau locul. Mukti Devi nu ajunsese încă și oamenii o așteptau bând ceai, spărgând arahide și bârfind. Ea a intrat pe o ușă laterală și s-a așternut tăcerea peste mulțimea în așteptare. Am văzut că avea un zâmbet larg, deschis, cam ca al lui Gandhi. În timp ce se îndrepta spre partea din față, tot puneă întrebări oamenilor pe care îi recunoștea:

— Așa, Mushtaq, văd că soția ta te hrănește bine. Sunita, cum e posibil să fii tot așa de frumoasă? Shobha Singh, iată-te, poliția secretă în persoană! Spune-i inspectorului că-mi lipsește hotelul lui!

S-a cutremurat de râs și polițistul în civil a lăsat capul în piept.

Pielea lui Mukti Devi era de culoarea cartofului fiert, cu vene verzi străbătându-i brațele. Slăbise atât de mult de la postitul constant, încât umerii i se gârboviseră și claviculele erau ca niște vergele de care puteai să agăți cârlige, dar nu părea să sufere. Din contră, părea că pentru ea lumea întreagă e în mare parte amuzantă și stătea cu picioarele încrucișate pe salteaua-i de bumbac, uitându-se la publicul ei asemeni unei zeități micuțe și amuzate. M-a zărit în rândul al doilea, înghesuit între doi sau trei bărbați mătăhăloși și m-a chemat la ea. M-a făcut să mă așez lângă ea, spunând:

— Nu-i așa că e mai bine acum? Întotdeauna e mai bine să ai oamenii în față decât în spate.

Pe măsură ce discursurile vorbitorilor ce fuseseră invitați au tot continuat și m-a cam luat somnul, s-a aplecat spre mine și mi-a șoptit:

— Știi ce cred eu despre stăpânirea britanică? Cred că cel mai bun lucru la Lordul Clive²⁸ e faptul că nu mai trăiește. Sunt multe de spus despre a fi mort.

²⁸. Robert Clive (1725–1774), primul guvernator al regiunii Bengalului.

Apoi, fără să mai aștepte nici o secundă, cu un comentariu scurt ce i-a făcut pe toți să aplaude, a întrerupt opiniile unui bărbat plicticos pe marginea alegerilor provinciale. Când și-a început ea discursul și am văzut cum oamenii o ascultau cu soiul acela de încremenire când orice altceva se oprește, chiar și respirația, am înțeles într-un fel nedeslușit, copilăresc, ce carismă extraordinară avea.

Mama și bunicul nu au mers niciodată să o asculte și nici tata nu a putut să-i convingă să adopte austeritățile ei. Un zâmbet ironic zăbovea pe buzele lui Dada ori de câte ori tata vorbea despre beneficiile ascetismului și ale dietelor spartane sau despre nevoia unor bogătași indieni de a merge să locuiască într-un cartier sărac timp de o săptămână. Tata nu experimentase decât puține dintre lucrurile astea și nici nu fusese vreodată arestat. Se plângea de dificultățile luptei pentru libertate, în timp ce lucra chiar pentru guvernul pe care voia să-l înlăture de la putere. Dar cum altcumva ar fi putut să-și câștige traiul și să-și întrețină familia? De n-ar fi fost căsătorit! Ar fi trăit cu mai nimic și s-ar fi dedicat cauzei.

Dada nu a comentat niciodată ironia felului în care tata lupta pentru libertate, dar o dată, o singură dată, s-a referit la el ca fiind un amator. Neștiind ce și cum, l-am întrebat pe tata ce înseamnă.

— Un amator? a spus tata cu o privire întrebătoare. Bunicul tău a spus că sunt un amator? Chiar așa?

Dada și-a dres vocea și s-a bâlbâit.

— Mîșkin aude lucruri pe care nu le înțelege și apoi spune lucruri al căror sens îi scapă. Am spus că el e un atoatevorbitor²⁹, nu a auzit el bine.

²⁹. În original, *dabbler*, respectiv *babbler*.

Tata a continuat cu amatorismul lui. Se trezea înainte de răsăritul

soarelui și mergea la plimbare până la râu împreună cu alți membri ai Societății. Mukti Devi pleca și ea cu alți câțiva din cartierul ei, la o oarecare distanță. Țineau în mână clopoței rotunzi de alamă, pe care-i loveau ușor unii de alții în timp ce treceau, intonând imnuri și cântece patriotice. Din străduță în străduță, se afundau în zăpușeala întunecată înainte ca păsările să se fi trezit. Un șir tăcut de oameni ieșeau pe rând pe ușile de pe traseu, până ce alcătuiau o mică procesiune condusă de Mukti Devi. Sunetul clopoțelilor devenea mai puternic și zăbovea lângă poarta noastră, în timp ce oamenii așteptau ca tata să li se alăture. După aceea, o luau în jos spre râu, pe lângă casa lui Dinu, iar sunetul clopoțelilor și cântecele se auzeau tot mai încet până când se așternea liniștea. Mergeau pe malul râului până ce ieșeau la Hafizabagh, la capătul celălalt, și acolo stăteau o oră pe moșia conacului Nababului, cu cei doi cai ai lui păscând în apropiere. Cântau imnuri și ascultau discursurile lui Mukti Devi. După aceea, tata se întorcea și bea un pahar de apă caldă cu lămâie, îndulcită cu miere, în timp ce eu mă pregăteam pentru școală.

Mama nu îl însoțea în plimbările astea. Stătea întinsă pe patul ei pliant de pe terasă, ținând ochii închiși, cu așternuturile mototolite, sariul adunat tot la genunchi după somnul ei agitat și chinuit de zăpușeală, sub cerul liber, luminat acum de zorii zilei și trezit la viață de chemările păsărilor. Se chinuia să se dea jos din pat doar când auzea soneria bicicletei mele la ușă înainte să plec la școală. Se agăța de fiecare fărâmbă de somn până ce sunetul soneriei nu mai putea fi ignorat.

Lui Beryl de Zoete și lui Walter Spies le trebuiseră câteva săptămâni să ajungă din Bali la Muntazir și, deși plănuiseră să stea două săptămâni, iar apoi să plece spre alte părți ale țării, Beryl a spus că simțea că nici măcar *nu începuseră* să facă toate lucrurile pe care voiau să le facă. Așa fusese tot drumul, a spus ea, de aceea le luase atât de mult să ajungă. Nu plănuiseră să se oprească în Java, dar era fermecător, iar în Batavia amețeau uitându-se la lucruri, cumpărând lucruri, vizitând prieteni de pe vremea când Walter locuise acolo și condusese orchestra vestică a sultanului. Și-au făcut prieteni pe vaporul spre Singapore, care au insistat să mai stea câteva zile la ei înainte să plece spre Madras. Procesul s-a repetat peste tot de-a lungul călătoriei.

— De ce să nu te oprești pentru o eternitate acolo unde ai motiv să o faci? De ce să mai zăbovești și un minut acolo unde ai motiv să pleci? a spus ea, și știu că mama o asculta cu atenție pentru că am găsit cuvintele scrise cu ghilimele în caietul ei.

Walter Spies era nerăbdător să plece din oraș și să găsească peisaje și oameni de la țară. Nu-și găsea locul în orașe, spunea el, îl făceau să tânjească după sălbăticie și o viață mai simplă. Nu după mult timp, a găsit un sat în apropiere unde s-a retras să picteze și a sfârșit prin a sta trei nopți într-o colibă de lut, împreună cu niște fermieri. Nimeni nu știa cum reușise să comunice cu ei, dar s-a întors cu ochii înverziți de la verdele ierbii de pe câmpuri, cu o pânză pe jumătate terminată, gata să se întoarcă în sat chiar în săptămâna următoare. Era ceva la cei doi bărbați pe care-i întâlnise în sat, spunea el, care îi stârnea cea mai profundă compasiune. Stăteau afară din colibă pe un pat din frânghii și erau pe punctul de a începe să mănânce, dar când l-au văzut căutând apă și umbră, l-au invitat să se așeze pe pat și au împins spre el o farfurie cu o bucată de *roti* fierbinte și groasă, pe care se topea un boț de unt alb. Îi era foame după lunga lui plimbare pe jos și a mâncat tot din farfurie fără să stea pe gânduri. Și-a dat seama mai târziu, când a înțeles cât de săracă era familia, că cineva din casă – probabil o femeie – a rămas fără mâncare în acea

după-masă din cauza lui. Ei nu au spus nimic, i-au mai oferit două bucăți de *roti*, și murături, și ceapă crudă, și un loc în curte unde să doarmă. Era copleșit de bunătatea lor. Le-a lăsat toți banii pe care-i avea în buzunar, dar nu pentru bani făcuseră ei acest lucru, era sigur de asta. Îi aduceau aminte de țăranii din Bali, spunea el, atât de discreți și domoli, încât străinii confundau modestia lor cu ignoranța și îi credeau niște țărani lipsiți de coerență. Nimic nu putea fi mai departe de adevăr. Erau oameni cultivați, civilizați, blânzi. Aveau un simț extraordinar al artei și muzicii.

— Niciodată nu le-am ascultat muzica, a spus Dada.

Walter Spies a sărit de la locul lui și și-a trecut înfrigurat mâna prin păr. Și-a fluturat pipa în aer.

— E sublimă! Am ascultat gamelanul regal în Yogyakarta când am mers prima oară în Java – au cântat încet la început, în picături, apoi au urmat bătăile convulsive ale gongului, atât de adânci, încât aproape te făceau anxios. Și bătaia tumultoasă de tobe dintre ele. Uneori toată muzica se disipa pur și simplu, iar apoi revenea – picătură cu picătură – de undeva. Am simțit o bucurie imensă! Nu voiam să mai fac nimic altceva decât să ascult muzica aceea, să învăț totul despre ea.

— Și ai făcut-o? a întrebat Dada.

— Trebuia să câștig bani, nu aveam o slujbă pe atunci, tocmai coborâsem de pe un cargobot. Imaginează-ți cum m-am simțit apoi, cântând frenetic foxtrot la pian pentru plăcerea mormanelor ălor de carne olandeză. Asta făceam pe atunci ca să-mi câștig traiul.

— Ei bine, nu am nimic împotriva foxtrot-ului, a spus Dada. Am dansat și eu foxtrot și vals pe vremea mea. Lisa McNally vă va confirma asta.

— Oh, haide, doctore Rozario, a râs Walter Spies. Asta-i tot ce puteți face? Eu caut muzică indiană. Găsiți-o pentru mine.

Până la urmă, prima experiență a lui Walter Spies cu muzica indiană a avut loc din întâmplare. Într-o noapte, Dada, cu el și cu mine – nu-mi amintesc să mai fi fost altcineva cu noi – am mers la un mic *dargah*³⁰ de pe un vârf de deal, chiar la marginea orașului Muntazir, de unde se vedea tot orașul. Am luat cu noi mâncare, unul sau două felinare și un cort, având de gând să petrecem noaptea acolo. Cerul era senin, mai puțin un nor ce tot creștea și care a acoperit luna. Marginile norului negru

străluceau argintiu și razele lunii tăiau cerul negru în fâșii palide. În timp ce luna înota încet spre vest, o margine a ei a apărut pentru o clipă, după care s-a cufundat din nou în spatele norului. Apoi, am observat mișcare mai jos, în depărtare. Nu ne puteam da seama ce era. Timpul a trecut, mișcarea a încetat, ascunsă vederii, apoi a apărut din nou: un șir unduitor de licurici. Când s-a apropiat, am văzut că era un șir de femei și fete, ținând în mâini lumânări ce-și aruncau lumina pe fețele lor. Fata din fruntea procesiunii avea un chip ce semăna cu al unui înger din albumele de artă ale mamei, eterică, distantă, calmă și rafinată. Cântau o melodie lentă și melancolică, vocile lor delicate răsunând la un loc. Corul de voci s-a înălțat și a coborât, apoi s-a ridicat din nou. Când s-a stins de tot, fata din fruntea procesiunii și-a ridicat capul și a cântat singură, cu o voce pură și înaltă ce părea să atingă norul și luna ascunsă în spatele lui. Era mai mult incantație melodioasă decât cântec. Un *marsiya*, a șoptit Dada, un poem musulman de doliu, asemănător unui imn funebru cântat de obicei de Muharram³¹. Ce jeleau ele? Nu știam, dar nu mai auzisem niciodată ceva asemănător și nici domnul Spies.

³⁰. Templu musulman.

³¹. Prima lună a calendarului islamic.

Au trecut fără să ne vadă și s-au îndreptat spre *dargah*. Le-am mai auzit un timp, dar mai în surdină, apoi vocile s-au stins și lumina lumânărilor a pălit. Luna plină a alunecat de după nor de parcă s-ar fi rupt o vrajă. Era atât de aproape, încât puteai să-i vezi petele.

Domnul Spies stătea uitându-se de pe deal în jos, la cele câteva luminițe care mai licăreau la acea oră în orașul din depărtare – orașul nostru.

— Ai fost vreodată pe un vapor, Mîșkin? a întrebat el cu o voce îndepărtată. Când nu am mai suportat să locuiesc în Germania, m-am decis să plec și să mă îndrept spre Java. Dar cum să ajung în Java? Aveam nevoie de un vapor, așa că m-am alăturat echipajului ca mus. Aveam douăzeci și opt de ani – eram cel mai în vârstă de la bord. Un pierde-vară! M-am prefăcut că știu doar rusa, așa puteau să pună prostia mea pe seama problemelor de limbă. Mi-au dat sarcini foarte ușoare. Una dintre ele era să stau de cart în gabie. Ce e o gabie? Urci pe o scară până într-un coș

foarte mic, care se leagă de pe catargul unui vapor, și de acolo te uiți la marea ce te înconjoară, dacă vine ceva spre tine... Fredonam cântece, mă uitam la apa din jurul meu – apa neagră, spuma albă, stelele. Nimic altceva decât cerul, și apa, și stelele! Și m-am gândit că așa vreau să fie viața! Nu vreau să-mi irosesc timpul cu arta când pot trăi. *Asta e viața!* Să fii în mijlocul ei, trăind intens fiecare clipă. Să aud fetele acelea cântând în seara asta. Nici când n-am auzit o voce umană să facă ceva atât de emoționant. Pe acest vârf de deal. Nimic altceva deasupra noastră decât luna și cerul. Nimic în jurul nostru decât tăcerea, și zăpușeala uscată, și vântul prin iarbă. Acesta e centrul tuturor lucrurilor.

A scos o muzicuță din buzunar, a dus-o la gură și a început să cânte. Sunetul a umplut aerul de parcă ar fi fost o orchestră pe vârful nostru de deal. Pe măsură ce cânta, se mișca pe muzică, iar piciorul lui desculț bătea ritmat pământul. Melodia pe care o cânta părea să salte și să se scufunde în aerul nopții.

Domnul Spies a pus instrumentul deoparte.

— Un cântec de Schubert. „Păstrăvul“. Îl știi, doctore Rozario? Sună mai bine la pian. Sau la vioară.

A rămas nemișcat un timp, uitându-se la luminile de sub noi. Era cu noi, dar era în altă parte. Apoi și-a scos cămașa, a împăturit-o să-și facă pernă din ea și s-a azvârlit pe iarbă, mi-a ciufulit părul și mi-a spus cu un rânet scurt:

— Sunt mai fericit ca un porc în noroi! Nu știu cum, dar fericirea mă găsește pur și simplu.

A închis ochii, un zâmbet zăbovind-i pe buze.

Stătea întins pe pământ, cu burta suptă și cu coastele ieșite în afară, ca scheletul unei corăbii. Și fața îi era mai ascuțită acum: unghiuri și goluri. Cum stătea așa, cu ochii închiși, părea lipsit de apărare, un om căruia puteai să-i faci orice. Era ceva ce fusese adus de valuri la țărm după o lungă călătorie. Lemn plutitor. O epavă. Un mesaj într-o sticlă, pe care nu-l puteam descifra.

*

La scurt timp după acea noapte sub cerul liber, domnul Spies a decis că

trebuie să înțeleagă muzica indiană clasică cu o oarecare seriozitate. A făcut-o pe mama să-l convingă pe Brijen Chacha să-i obțină acces la seratele muzicale private și în casele bătrânilor maeștri ca să-i asculte exersând. A început lecțiile de *sarod* cu un tânăr pe nume Afzal Khan, care, la rândul lui, era încă student. Afzal era zvelt și grațios, avea degete lungi și părul lung. Își contura ochii cu kohl, purta cercei de aur tip buton și mirosea tot timpul a cuișoare. Pentru domnul Spies era atât de fascinant, încât îl lua cu el în camera lui din casa de oaspeți și îl fotografia după-amiezi întregi. De câteva ori, l-a ținut peste noapte ca să-l fotografieze în lumina zorilor – cel mai bun moment pentru portrete, spunea el.

Într-o seară de neuitat la Lisa acasă, la lumina lumânărilor, după ce domnul Spies îi povestise despre teatrul umbrelor din Bali, Afzal s-a împrietenit cu notele pentru *sarod*, în timp ce alcătuia cu mâinile un arabesc de umbre delicate pe perete: când o pasăre, când o floare, două căprioare. În cele din urmă, Walter Spies a îngenunchat și a sărutat teatral mâinile lui Afzal, întâi una, apoi cealaltă.

Sunetul corzilor vibrânde s-a adăugat cacofoniei generale din casa de oaspeți a Lisei McNally, unde Beryl încerca să danseze *Kathak*. Nu i-a plăcut.

— E plictisitor, plictisitor, plictisitor! a spus ea. Ca flamenco fără sex! Și în două săptămâni o să am tălpi la fel de plate ca o masă de călcat!

Un comis-voiajor, care pe vremea aceea stătea în a treia cameră a Lisei, s-a plâns de zgomotul făcut de picioarele ce băteau ritmul, iar profesorul care venise în casa de oaspeți a Lisei să o învețe pe Beryl nu a plăcut-o. Între patru ochi, el i-a spus mamei mele că nu învățase niciodată o macara să danseze și, cu siguranță, nu într-o casă de oaspeți anglo-indiană. Era un profesor foarte respectat, și dacă ea voia să învețe, trebuie să meargă la el acasă, unde le predă și celorlalți discipoli ai săi.

Viețile noastre păreau să fi intrat pe un nou făgaș, care acum includea vizitatorii. Mișcările seismice ce au urmat după prima expediție a mamei cu ei în orașul vechi opriseră orice altă încercare de genul acela. Lucrurile s-au transformat în rutină. În cazarmă, Beryl a dat peste una dintre cunoștințele sale britanice, un ofițer care avea un pian și îl lăsa pe domnul Spies să-l folosească. Poate că acasă se făceau ajustări incomode,

arțăgoase, dar nu aveam cunoștință de toate astea. Nu simțeam fierbințeala verii, trăiam în lumea mea imaginară cu Dinu, vremea era diferită acolo. Făceam cu rândul pe naziștii de care fugise domnul Spies sau stăteam în gabye, uitându-ne după pirați pe care să-i doborâm. Uneori, deveneam soldați de partea revoluționarilor în Spania, trăind cu măslina și vin și omorând orice preot care ne ieșea în cale. Tânjeam să fiu într-un război adevărat ca să mă pot ascunde în vreo junglă, rănit, împușcat. Nu puteam să văd că lupta aceea începuse deja în Muntazir, acasă și afară.

*

E neclar ce-mi amintesc eu despre cât de mult au stat vizitatorii, iar succesiunea și detaliile majorității evenimentelor pe care le descriu ar putea fi mai mult speculație și reconstruire decât genul acela de adevăr care trece drept dovadă în tribunale. Însă o seară anume, clară în toate privințele, îmi va rămâne mereu întipărită-n minte. Acum, când mă gândesc la asta, știu că a fost ziua când pământul s-a cutremurat și a apărut o fisură ce avea să se transforme într-un abis.

În mintea mea, seara se derulează secvență cu secvență, ca un film pe care l-am văzut de prea multe ori. Tata vine acasă, îl găsește pe Walter Spies tolănit într-un scaun de trestie, desenând banianul nostru, iar Beryl de Zoete face o demonstrație de euritmie în altă parte a grădinii. Lisa e și ea acolo, într-o rochie roșie evazată, pe care o ține cu eleganță cu vârful degetelor, în timp ce încearcă să imite pașii lui Beryl.

— Lasă-ți corpul să curgă, lasă-l să se miște odată cu pământul, simte bucuria, spune Beryl, și dă drumu' rochiei!

Spune că forma dansului se bazează pe principiul conform căruia emoția muzicii trebuie exprimată cu tot corpul, că ar trebui să vină dintr-un sentiment intens. Nouă ni se pare că implică multă fluturare de mâini și de picioare, în ritmuri aparent contradictorii. Poate că nu arată atât de bine pentru privitori pe cât de bine îl simte dansatorul. Cu toate acestea, mama fluieră și strigă: „Lisa, ești născută pentru asta!“ Brijen Chacha, lungit pe iarbă, cu picioarele întinse, exclamă: „Uah, uah!“ în maniera înflăcărată a unui vizitator la o serată de muzică urdu. Are sticla cu rom la el chiar și la ora aceea și un pahar din metal din care trage câte-o dușcă între strigătele

lui de apreciere.

Tata e însoțit de doi studenți, niște băieți cu aer grav, cu ochelari cu ramă neagră și maldăre de cărți în brațe. Se uită cu gura căscată la dansatori. Banno Didi, Ram Saran, Golak și-au abandonat lucrul și acum privesc de pe treptele care separă grădina din spate de cea din față. Eu, Dinu, Mantu, Raju și Lambu-Chikara stăm pe zidul dintre casa lui Dinu și a mea ca să vedem mai bine, la o distanță suficient de mare ca hohotele noastre de râs să nu fie auzite de adulți.

Studenții tatei cu siguranță s-au așteptat ca locuința profesorului lor să fie un templu tăcut al cărților și erudiției, spune tata mai târziu, și a doua zi urma să se știe în toată facultatea că profesorul Nek Chand găzduiește în grădina lui ore de dans de un fel nemaivăzut în Muntazir, în timp ce soția lui stă acolo cu niște bărbați ciudați și fluieră la o englezoaică îmbrăcată în rochie. Lui tata nu i se pare amuzant. Odată ce te faci de râs, îți pierzi autoritatea; îți pierzi autoritatea când ești profesor, ai pierdut tot.

— Autoritate. Respect. Disciplină. Când au putut face ceva nou micii sclavi obedienți? Facultatea ta aduce cu celula unei închisori.

— Disciplina nu înseamnă sclavie, Gayatri. Totul trebuie să aibă o metodă, anarhia nu duce la nimic.

Stau în umbra din fața dormitorului lor și o văd pe mama așezată la măsuța de toaletă, smulgându-și agrafele din coc, una câte una. Pe măsuță este un mango răscopt pe care-l lăsasem acolo de dimineață și mama înfige în el fiecare agrafă smulsă până ce mangoul devine un porc spinos murdar. Aruncă șiragul de iasomie îngălbenită din păr și-și scutură capul exasperată.

— O să iau o foarfecă și-o să tai tot părul ăsta și apoi o să arunc toate agrafele.

— Ce legătură are asta?

— Știi că acum sunt femei care pilotează avioane? Și tu îmi ții mie teorii despre autoritate și respect pentru că am stat în grădină cu niște prieteni!

— Prieteni? De când sunt ăștia prietenii tăi? Acum câteva săptămâni habar n-aveai cine erau și acum sunt prietenii tăi? Să fie oare din cauză că sunt străini? Indienii nu sunt suficient de buni pentru tine?

— E ridicol și știi asta, e o dovadă de îngustime din partea ta, spune mama. În plus, era și Brijen acolo și, din câte știi, el nu e un străin.

— Brijen face ca totul să aibă o și mai proastă reputație, nu contrariul. La cât bea, mă întreb cum poate să-și scrie cărțile. Eu – îngust la minte! De câte ori te-am implorat să vii cu mine la întâlniri și să o asculți pe Mukti Devi? Deschide-ți ochii spre ceva nou. Fă cunoștință cu oameni care gândesc dincolo de nevoile lor egoiste și lipsite de importanță. Țara noastră se răzvrătește, poporul nostru luptă pentru libertate, iar tu te gândești doar la tine.

— Ce lucru bun o să-mi aducă mie libertatea mării nații? Spune-mi asta! O să mă elibereze? O să pot alege cum să trăiesc? Aș putea pleca să trăiesc într-un sătuc, așa cum face Walter? Aș putea sta acolo să pictez și eu? Sau să mă plimb în jos pe stradă și să fredonez un cântec? Aș putea petrece o noapte sub cerul înstelat, departe de oraș, așa cum a făcut tatăl tău de curând? Chiar și Mîșkin e mai liber decât mine! Nu-mi vorbi mie de libertate.

— Toate la timpul lor, Gay, nu e momentul acum să te gândești numai la nevoile tale, spune tata cu un oftat.

Rămâne tăcut o vreme. Când vorbește din nou, o face pe un ton lent, răbdător, de parcă i-ar explica unui student teribil de prost.

— Asta este problema ta fundamentală. Noțiunea ta de libertate este superficială, nu poți face diferența între libertăți personale și naționale. Ce avem noi acum este o bătălie monumentală. Luptăm ca să eliberăm o întreagă nație de asupritorii străini. Oamenii sacrifică tot ce au. Pentru asta își lasă la o parte propriile dorințe. Într-o zi, după ce britanicii o să fie alungați, secolele de oprimare o să dispară și o să fim cu toții liberi. Intangibili. Săracii. O să ne trezim spre alți zori, în care până și aerul va fi diferit. Și tu? Tu nu te gândești decât la coafuri și cântece pe care să le fredonezi.

De la masa ei de toaletă, mama se întoarce spre tata, ochii-i aruncând flăcări.

— Știi ce aș face dacă aș fi liberă chiar în clipa asta? Aș pleca din casa asta. Aș pleca în lume și nu m-aș întoarce niciodată. Aș merge în Santiniketan și aș cădea la picioarele lui Rabi Babu. L-aș implora să-mi

dea adăpost. Aș picta. Aș putea privi sus, spre cer, fără să simt că e un clopot de sticlă sub care sunt ținută captivă. Cu siguranță aerul ar fi diferit acolo.

Mama aruncă mangoul succulent și ciuruit de agrafe, într-un colț al camerei. Se azvârle pe pat, își prinde capul în mâini și începe să hohotească cu furie. Umerii i se scutură, părul îi acoperă fața asemeni unui șal. Tata se holbează la mizeria galbenă de pulpă de mango ce se prelinge de pe perete ca o vomă, apoi se întoarce spre ea. Întinde o mână precaută și o așază pe umărul ei. Mama o dă deoparte, scuturându-se.

— Ascultă, Gay, o zici de parcă ai fi în închisoare, spune el cu un ton rugător. Nu vreau să te simți așa. Vreau să fii fericită. Vreau să fii la fel de fericită ca atunci când te-am văzut prima oară. Cu tatăl tău... zilele acelea când obișnuiam să vin să-l văd? De fapt, să te văd pe tine, știi că te-am iubit chiar de la început. Așteptai întotdeauna lângă ușă și mă lăsați să intru. Mă conduceai sus pe scară până în biroul lui. Aduceai o tavă cu ceai. Ți-am adus o carte cu picturile renaștentiste. Încă o ai, aceea cu îngerii lui Botticelli, care-ți plac atât de mult. Nu-mi spune că nu-mi pasă de sentimentele tale. Nu vreau să te simți ținută într-o colivie, bineînțeles că nu. Știu că aveai hobby-uri, vreau să le ai și acum. Toată lumea are nevoie de hobby-uri. Mai ales femeile, care trebuie să stea atât de mult în casă.

Suspinele mamei se aud și mai tare și scapă mai tare de sub control. Bălmăjește niște cuvinte, de neînțeles din cauza lacrimilor.

— Aș vrea să nu ne mai certăm așa... toată lumea ne aude, sunt sigur de asta. Ți poți imagina ce efect are asupra lui Mîșkin? Nu plânge, Gay, te rog să te oprești. Gândește-te la el.

— Mîșkin. Mîșkin, spune mama cu voce gătuită. De parcă altceva nu mai contează. De parcă lumea ar fi stat în loc după ce a apărut Mîșkin.

În următoarele câteva minute, singurul lucru care poate fi auzit este mama, care încearcă să-și reprime disperarea ce dă pe din afară. Disprețuiește lacrimile, dar astăzi barajul pe care l-a construit în ea s-a prăbușit. Tata stă și se uită în jos, la mâinile lui. În cele din urmă, se ridică de pe pat.

— Dacă asta simți tu pentru copilul tău, nu prea mai are sens să continuăm discuția.

Ia o carte de pe noptieră.

— Te-ai gândit vreodată la sentimentele mele? Că aş putea avea şi eu câteva? Că poate nu eşti singura persoană din casa asta care se simte întemniţată?

Tata vine spre uşă şi mă strecor în partea mai întunecată a coridorului. Rămân lângă dormitorul lor mult timp după ce a plecat. Acum, suspinele mamei se aud în surdină, uneori nu se mai aude nimic. Momentele de tăcere sunt tot mai lungi, până ce ajung să cred că e în regulă să arunc o privire în cameră. O văd pe mama întinsă pe burtă, cu faţa îngropată într-o pernă acoperită de un talmeş-balmeş întunecat de păr, mâinile ei întinse sunt încleştate de parcă s-ar lupta.

*

Se spune despre Picasso că avea o memorie vizuală neobişnuit de precisă. Când voia să picteze o nouă interpretare a unei vechi picturi, petrecea ore întregi la muzeu, zi după zi, uitându-se la tablou. Nu ştiu cum i-a afectat felul lui de a lucra pe bărbaţii şi femeile care îi pozau ca model. Când urma să facă un portret al lui Gertrude Stein, a studiat-o aproape un an, aşezând-o şi apoi privind-o. Se uita, dar nu desena şi nu picta nici măcar o tuşă. Când a pictat-o, a făcut-o din memorie.

Eu nu sunt Picasso. Nu sunt artist. Şi nici nu mă descurc foarte bine la adunare sau scădere, aşa cum fac bărbaţii care ştiu să supravieţuiască. Asta sigur explică în parte afinitatea mea pentru plante şi e motivul pentru care iubirea mea pentru ele a devenit munca vieţii mele. Plantele nu îţi cer să formezi o propoziţie sau să rezolvi o ecuaţie, ele îţi cer doar să fii afectuos şi atent cu ele în mod regulat, constant. Eu eram. Şi tot uitându-mă la copaci şi la plante, am început să le desenez. Asta s-a întâmplat mult după plecarea mamei. Sunt un bun desenator, am teancuri de blocuri de desen pline cu frunze, muguri, flori, copaci. Privisem cum domnul Spies a desenat copacul banian de la noi de acasă, concentrându-se asupra fiecărei frunze şi rădăcini suspendate, de parcă fiecare milimetru în parte trebuia să rămână întipărit în mintea sa. Copacul acela e încă în grădină, cu coroana de două ori mai mare decât o avea atunci, iar eu am pierdut şirul încercărilor mele de a-l desena în stilul lui. L-am privit în timp ce desena

și insecte, flori, câini. Nu aveam abilitatea lui de a transcende precizia, dar am dobândit de la el atenția pentru detaliu, la care am fost martor de timpuriu în viață.

Domnul Percy-Lancaster a fost impresionat de desenele mele botanice, iar dacă încercam să descriu o plantă pe care o văzusem mai devreme, mereu spunea:

— Lasă vorbăria, băiete, desenează-mi-o.

Știu că încă pot să-mi amintesc aproape fiecare linie a unei plante pe care poate am văzut-o cu două zile sau cu o săptămână în urmă. Chiar dacă nu mai aveam planta la îndemână, repede o schițam, îndeajuns ca el să o poată identifica și uneori să laude desenul ca fiind „precis“ sau chiar „frumos“. O dată a folosit cuvântul „splendid“ și a sugerat să îmi înrămez unele tablouri. Zile întregi după ce și-a rostit cuvintele de laudă, acestea încă îmi dădeau o strălucire de satisfacție, pentru că el era un om pe care cu greu îl mulțumeai.

Motivul digresiunii mele e următorul: când am început să pun pe hârtie memoriile astea, nu eram sigur ce anume o să-mi pot aminti. Îmi dau seama că, pe măsură ce trăiesc tot mai intens în timpul pe care îl descriu, e ca și cum evenimentele de acum cincizeci și ceva de ani s-ar derula din nou în fața ochilor mei. Nu sunt sigur dacă vreau să continui. Mă tot trezesc în toiul nopții, confuz, neștiind unde mă aflu, iar coșmarurile și visele mele reînvie în forme de nerecunoscut lucruri dintr-un timp ce a trecut de mult. Totuși nu e nimic schimbat în cearta părinților mei din acea noapte, de parcă s-ar fi întâmplat ieri, iar plânsetul mamei mi-e întipărit în minte.

— *Mîșkin. Mîșkin, de parcă altceva nu mai contează. De parcă lumea ar fi stat în loc după ce a apărut Mîșkin.*

Venirea mea pe lume o sufocase pe mama, îi micșorase lumea, o torturase. Asta o făceam eu să simtă. Fusese ca un pumn în stomac atunci și au trecut mulți ani de când mi-am permis să mă gândesc la asta. Dar a trebuit să o fac. Scriu despre asta.

Din când în când, mă întreb de ce o fac: să vizitez din nou, să-mi amintesc, să pun totul pe hârtie, pentru cine sunt toate astea? Noi suntem faptele noastre, sau suntem însemnările pe care le lăsăm după noi? Poate

nici una, nici alta. Am citit undeva că cineva i-a cerut lui Rabindranath Tagore, aproape de sfârșitul vieții lui, să-și scrie autobiografia. Poetul a vrut să știe de ce. Să fi fost oare pentru că lumea voia să afle despre încurcăturile lui romantice? Lascivitatea avea nevoie de povestea vieții cuiva? Nu avea de gând să facă asta. Trecuse prin perioade atât de dureroase, încât nu suporta să le mai retrăiască.

Nici pentru mine nu e ușor să retrăiesc durerea și nu scriu toate astea ca să le spun altora despre viața mea. Nu am urmași care să aibă întrebări pentru mine și nici nu sunt vreun tip faimos care stârnește curiozitatea. Poate e doar un mod de a mai câștiga timp: încă nu am deschis plicul primit de la rudele Lisei McNally din Vancouver. Acum e vechi de câteva săptămâni, încuiat undeva ca să nu-l văd prea des și să mă întreb ce e în el. De ce nu-l deschid pur și simplu? De ce mi-e teamă?

Mi-e teamă de durere proaspătă.

Așa cum picioarele își modelează singure încălțăminte nouă pentru ca, în timp, să nu le mai provoace durere, tot așa mi-am modelat și eu trecutul pentru mine. Îmi vine destul de bine acum, pot să trăiesc în el. E o cochilie în care pot să mă retrag fără teama că o să mă rănesc. Nu vreau să îl schimb cu o nouă versiune.

Totuși, în timp ce scriu asta, mi se pare surprinzător cât de mult pot să retrăiesc perfect nepăsător. Chiar fericit. Nu a fost atât de rău, nu chiar, le-am spus câinilor mei când am plecat la plimbare în dimineața aceasta. Atât de mult pescuit, atât de mult crichet. Bufoneriile de demult ale bunicului cu blana de tigru și pălăria de explorator. Propriile mele explorări pe bicicleta mare și neagră.

Vedeți, le zic eu câinilor, acolo ducea drumul spre râu pe vremea când nu fusese blocat. Râul? Ei bine, centrala electrică a pus stăpânire pe maluri, așa că oricum nu vrem să mergem acolo, dar haideți să mergem înapoi spre casa care fusese a lui Dinu. Acum e o fortăreață cu cinci etaje, locuită de străini, iar zidul jos dintre cele două case, pe care eu și cu Dinu îl escaladam de mai bine de zece ori în fiecare zi, e acum înalt de trei metri și are în partea de sus sârmă ghimpată, așa că o să trecem pe lângă el în drum spre casa mea. Singurele lucruri care nu s-au schimbat pe strada Pontonului sunt mormântul aceluia *pir*³², bungaloul meu dărăpănat și

grădina năpădită de buruieni. Chiar și numele strada Pontonului, care mă face să mă gândesc la un pod de bărci demontat cu mult timp în urmă și care se întindea pe vremuri peste râu, chiar și numele acesta s-a schimbat. Nu e important pentru mine cum i se zice acum, în mintea mea a rămas la fel.

32. În persană, în original – „maestru sufi“.

Câinii o iau la goană pe poartă, eu o închid în urma lor. În copacul banian pe care domnului Spies îl desena cu plăcere este acum o încăierare de păsări în toată puterea cuvântului, pene și frunze zboară peste tot. Iar aici e banca de piatră pe care stătea mama când Beryl i-a spus cum Aisha și-a tăiat părul și s-a făcut bărbat. (Leagănul care atârna de copacul de lângă bancă a dispărut de mult.) Mi-e ușor să privesc banca. Pot chiar să merg să mă așez pe ea fără să mi se întâmple nimic. Bat ușor cu palma pe un loc de lângă mine și cei doi câini se urcă pe bancă, apoi încearcă se se împingă de pe ea. Mereu se rostogolesc în toate părțile, încleștați într-o luptă amicală. Absurditatea caraghioslăcurilor lor și violența inocentă a hârjoanei lor mă fac să uit orice altceva pentru o vreme.

În spatele nostru este arborele *neem* și peticul de pământ din fundul curții unde îmi plantez legumele. Am un mare aliat. Un grădinar care lucra pe vremuri cu mine la pepiniera guvernamentală. Gopal era tânăr pe atunci, acum e un tip de vârstă mijlocie, și vine la mine acasă o dată sau de două ori pe săptămână pe o bicicletă ce scârțâie, cu unelte de grădinărit îndesate în vestă. Miroase a bălegar proaspăt și a fum. Avem rutina noastră. Acum, primăvara, noi doi ne vom plimba prin colțul cu legume și vom hotărî unde să plantăm cătrună, și ignamă, și bamă – sunt singurele care cresc în grădina mea vara și șmecheria e să le găsești locuri sub copaci ca să aibă un pic de umbră. Este foarte puțină apă pentru plante. Știu că parcă sunt domnul Percy-Lancaster când îl cert pe Gopal că iarăși a lăsat robinetul deschis.

Am păstrat legătura cu domnul Percy-Lancaster ani la rând după ce m-am întors în Muntazir și chiar și-acum, când am o problemă horticolă care pare să nu aibă nici o rezolvare, mă gândesc la el și vorbesc cu el, îl întreb ce ar trebui să fac. Îmi imaginez răspunsul lui, toate răspunsurile pe care

ar putea să mi le dea, și asta mă duce către ceva ce ar putea fi o soluție la problema mea. Am mulți ani de practică în a vorbi cu oameni absenți, cei care au plecat prea devreme, lăsând conversația noastră neterminată. Sunt zile în care, privind în urmă, întrebările mele par prostesti și simt că n-ar fi trebuit să le pun niciodată. În astfel de ocazii, îmi reamintesc obiceiul domnului Percy-Lancaster de a se folosi de proverbe chinezești. Le scotea pe bandă, cum scoți iepuri dintr-o pălărie, câte unul pentru fiecare ocazie. „Mai bine să taci și să fii luat de prost, decât să vorbești și să demonstrezi că ești“ – era unul cu care-mi închidea gura când îl întrebam lucruri prostesti și, chiar dacă acum uit despre ce era vorba, simțul practic al proverbului a rămas și a funcționat bine pentru mine, făcându-mă să prețuiesc valoarea reticenței, să recunosc abilitatea înnebunitoare a cuvintelor de a-ți scăpa de sub control și a spune ceea ce tu niciodată nu ai intenționat, sau de a nu spune ceea ce ți-ai dorit cu ardoare să o faci.

Una dintre nemulțumirile frecvente ale domnului Percy-Lancaster era că grădinarii nu știau diferența dintre a uda ușor și a uda abundent.

— Lasă furtunul pornit până când răzorul e inundat de tot, apoi gazonul, și apoi șoseaua de dincolo de el.

Era pasiunea lui să se ocupe de spațiile verzi din Delhi și tot ce-i stătea în cale îl scotea din minți. Puteau fi papagalii care distrugau știuleții mici de porumb, sau șacalii ce săpau în straturile de flori. Puteau fi grădinarii care semănau aiurea și ignorau instrucțiunile, deși aveau mulți ani de pregătire. Totuși, în ciuda întregii frustrări, nu-și dorea decât să se ocupe de grădinărit.

Odată, când i-am spus că mă gândeam să-mi găsesc o ocupație mai profitabilă și să mă căsătoresc (a fost și o asemenea vreme în viața mea), avea proverbul chinezesc pregătit: „Dacă-ți dorești să fii fericit o oră, bea vin; dacă vrei să fii fericit trei zile, căsătorește-te. Dacă vrei să fii fericit opt zile, omoară-ți porcul și mănâncă-l; dar, dacă vrei să fii fericit pentru totdeauna, fă-te grădinar.“

— Departamentul de horticultură, mi-a spus el, e incapabil, din cauza lipsei facilităților, să te ajute să găsești vin, soție sau porc, dar te putem ajuta să devii grădinar.

Walter Spies venea să-l vadă pe bunicul mai des decât o făcea prietenul lui, aproape în fiecare zi când nu era plecat prin sate. Se întorcea din excursiile lui încărcat cu mici instrumente rudimentare cu coarde, cești de teracotă, animale de lut, fluiere de bambus la care încerca fără succes să cânte. I le aducea lui Dada și capetele lor alăturate, unul blond, altul alb, aplecate deasupra vreunui ciob de lut, au devenit o imagine cotidiană la clinică. Stăteau apoi, învăluiți în fumul celor două pipe ale lor, bând cești de ceai dulce și foarte aromat pe care Jagat, Vineri al bunicului, îl pregătea în clipele de acalmie dintre pacienți. Domnul Spies i-a spus lui Dada că se simțea împăcat în clinică, o considera un magazin excentric unde puteai găsi orice: sănătate, ceai, cunoaștere, ori vreun șezlong antic. La un moment dat, a găsit grămezi de foi volante cu partituri, atât de vechi, că erau gata să se fărâmițeze, iar astea l-au ținut ocupat zile întregi. Dacă domnul Spies trebuia să aștepte în timp ce Dada consulta pacienții, era bucuros să schițeze oamenii care-și așteptau rândul în fața ușilor rabatabile sau să mâzgălească ceva într-un caiet pe care-l purta la el.

Erau niște desene ciudate, i-a spus Dada mamei.

— Ai fi nedumerită să vezi, Gayatri, cât de ciudat de copilărești arată și totuși, nu sunt copilărești.

— Asta numesc ei artă modernă, a spus tata. Poate nu știe să deseneze.

— Nu, nu e un amator. Aș spune că probabil suntem în prezența unui geniu – nu, serios, nu te strâmba, câți dintre noi sunt în stare să recunoască un geniu când văd unul? Nu putem, deoarece suntem oameni obișnuiți.

— Geniu! E ca și cum ai spune că Brijen e un scriitor adevărat. Nu e. E doar un scriitorăș fără valoare. Mie Spies ăsta îmi pare destul de comun, a spus tata.

— Chiar deloc, Nek. Cred că nu am reușit să... să-i înțelegem genialitatea.

— *Genialitate!*

— Da, exact asta am spus. Tipul nu e nici lăudăros, nici disprețuitor, nici temperamental, așa că îl iei drept obișnuit. De fapt, sunt sigur că n-am

mai întâlnit până acum pe cineva care să fie atât de lipsit de pretenții și să-și spună artist, a spus tata. Beryl îmi spune că Walter a învățat arta de la cei mai buni profesori din Europa. Zice că el venerea un pictor numit Rousseau și că a învățat de la niște artiști foarte renumiți pe nume... oare cum o fi spus ea? Otto Dix și...?

— Clay, am spus eu, Paul Clay.

— Da, bineînțeles, Paul Klee. Mîșkin, ce m-aș face fără tine? a spus Dada, bătându-mă ușor pe umăr. Gayatri, spune-i lui Banno, te rog, că mai trebuie unt la cartofi.

— Cred că le dă copiilor ei tot untul nostru, a răspuns mama. Dacă nu e în cartofi, atunci habar n-am unde dispăre. Am făcut o covată întreagă de unt nu cu mult timp în urmă – Mîșkin și Dinu au ajutat la bătut untul, așa e? Și acum e pe jumătate goală.

— De ce se face atâta caz pentru unt? Mukti Devi mănâncă doar două mese pe zi – *daal-roti*³³ și legume fierte, câteodată puțin lapte în zori, după ce-și spune rugăciunile. Puținul ajunge mult timp când începi să înțelegi că mănânci ca să trăiești, nu că trăiești ca să mănânci. Asta spune Gandhiji că ar trebui să facem. Să ne controlăm apetitul, toate poftele. Mi-aș dori să fiu suficient de hotărât.

³³. *Roti* cu linte sau năut.

— Mai rău ca mîncarea unei văduve bengaleze, a murmurat mama.

— Dieta unei văduve bengaleze e bună. Echilibrată și simplă. Uită-te la masa asta. Ar putea hrăni o familie săracă timp de două zile. Într-o țară în care jumătate din populație nu are ce să mănânce. Încearcă să înveți de la alții. Nu ne naștem știind totul. Cel puțin fii deschisă la minte, Gayatri.

— Deschisă la minte? a șoptit mama. Unde e mintea ta deschisă când vine vorba de picturi?

Când vorbea cu tata, vocea ei era, de obicei, joasă și controlată, în contrast cu tonul lui declamator. Cu toate acestea, el mereu auzea lucrurile care păreau să-l contrazică.

— Îmi plac picturile în care înțeleg la ce mă uit, a spus el. Înțeleg abstractizările când sunt exprimate în cuvinte. Dar de ce ți-ai dori să ai pe perete o pictură care trebuie explicată? Picturile nu ar trebui să fie

frumoase? Cum altcumva ar trebui să fie? Ai vrea ca florile să arate ca broaștele în viața reală?

— Walter a fost prizonier într-un lagăr din Rusia în timpul războiului – fiind neamț – și a descoperit lucruri noi, cubismul, futurismul, expresionismul, așa le spune el. A aflat frumusețe și sens în linii, pătrate și cercuri, a explicat Dada, servindu-se din nou cu pește. Apoi a descoperit opera acestui Rousseau, spune el, și asta l-a schimbat pentru totdeauna.

— Nu-l învinovățesc dacă a fost ținut prizonier. Aliniați și aranjați în cerc, a spus tata cu un zâmbet sarcastic.

— Haide, haide, Nek, fără prejudecăți. Nu așa ar trebui să fie un erudit, a spus Dada. Mai ales un profesor de istorie.

Dada avea un fel trist de a-și scutura capul, care te făcea să simți că l-ai dezamăgit. Avea nas acvilin, o frunte înaltă, păr cărunt și des, ochi luminoși și pătrunzători, care-i făceau pe oameni să simtă că se aflau în prezența unei persoane pe care trebuiau să o impresioneze, dar s-ar putea să nu reușească. Poate așa s-a simțit tata toată viața lui.

— Sunt foarte deschis la minte, citesc tot felul de cărți... a început tata să spună.

— Cum poți critica picturi pe care nu le-ai văzut niciodată? a spus mama, punându-mi pe farfurie o altă bucată de pește prăjit. Poate sunt bune într-un mod diferit. Mîșkin, mănâncă, te rog, nu tot împinge peștele de colo-colo. Literatura nu are nimic de-a face cu asta, oamenii care înțeleg cuvintele deseori nu pot înțelege alte lucruri.

— Nu critic nimic, a izbucnit tata. Doar glumeam.

— Faci ca părerile tale să pară glume, dar nu glumești deloc, a spus mama.

— Orice om poate să aibă o părere chiar dacă nu e artist, nu-i așa? Englezoaica aceea în negru e ridicolă, tot ȝopăie pe veranda casei de oaspeți și numește asta dans. De ce nu-i spui Lisei să termine odată? Dau peste oameni care se holbează de pe trotuar. Știu măcar ce înseamnă dansul, acolo, în Vest? Tot ce au ei e baletul și tot baletul lor înseamnă lebede făcând piruete pe poante. Gândește-te la câte forme de dans avem noi! O să le ia o viață de om să-și scrie cartea de dans. Zilele trecute, Shakeel zicea că artistul ăsta neamț îi lasă impresia unui escroc. Și

Shakeel a fost în Europa și a văzut toată arta care se poate vedea acolo.

Tata avea obiceiul să o citeze sau pe Mukti Devi sau pe prietenul lui avocat, Shakeel, ca ultim cuvânt la orice există sub soare. Shakeel era foarte citit, așa îi plăcea tatei să spună, era un adevărat savant, un om care putea să-și pună în minte să facă orice.

Unchiul Shakeel își ținea capul înclinat și un ochi îi era imobil – Dinu spunea că era făcut din fundul unei sticle de apă minerală. De fiecare dată când venea, își fixa ochiul bun pe mine, în timp ce ochiul fund-de-sticlă fixa opac altceva, și îmi ordona să enumăr împărații Mughal în ordinea corectă.

— De ce te oprești la Aurangzeb, a întrebat el când m-am bâlbâit. Ce s-a întâmplat între el și Bahadur Shah? Nu e toată suferința noastră de acum cuprinsă în acei ani? Ei bine, tinere stăpân Rozario, vreo idee?

Flutura spre mine un deget arătător cu piele cenușie ce se descuama, înainte să se tolănească pe un scaun, să soarbă ceai și să discute politică cu tata. Mamei îi displăcea până la limita disprețului persoana lui, și rostirea numelui lui a stârnit acum unul dintre accesele ei bruște și mistuitoare. Cu un zăngănit, a pus o lingură pe platoul pentru servit. Bunicul s-a foit stingherit pe scaun și a dat impresia că vrea să se ridice.

— Unii oameni au timp doar pentru ceea ce se potrivește cu modul lor de a vedea lumea, a spus mama. Ei cred că știu tot ce e de știut și nimeni nu le mai poate aduce nimic nou. Storc toată bucuria din viață, o seacă de ea, o ciopârțesc într-un set de pelete, pe care le numesc reguli. Ce este o pictură bună, ce este o carte bună, ce mâncare ar trebui să mănânci – ei le știu pe toate.

Când și-a dat seama că ridicase tonul și cuvintele îi ieșeau într-un torent, mama s-a oprit și a împins mai departe farfuriile de pe masă, dându-i peștele lui Dada și untul mie, deși nici unul dintre noi nu ceruse nimic. Mă uitam țintă la farfuria mea și mestecam peștele prăjit și rece. Nu știam pe atunci că Dada se simțea și el pierdut când părinții mei se certau așa la masă. Trebuia oare să continuăm să mâncăm de parcă ei nu s-ar certa? Ar trebui să vorbim și noi, să luăm partea unuia din ei? Era un talmeș-balmeș în capul meu în astfel de momente. Îmi doream să se termine masa, tot aruncam priviri spre ceasul mare de pe perete, ale cărui

ace nu făceau compromisuri și nu înaintau mai repede decât de obicei ca să ajungă la ora nouă, ora la care mi se dădea voie să mă ridic de la masă. Un păianjen uriaș explora draperiile verzi care acopereau o parte a sufrageriei. Arăta ca englezoaica în tunică neagră, pășind cu picioarele-i lungi pe iarbă. Într-o jalnică digresiune, Dada a spus:

— Astăzi, un pacient mi-a spus că-și pierde simțul olfactiv. Ce se poate face? Ce înseamnă asta? Nu mai simte gustul mâncării pentru că nu mai simte mirosul.

Un timp, nimeni nu a știut ce să spună. Sunetele din afara camerei s-au amplificat. Cineva certându-se în bucătărie; ventilatorul învârtindu-se, broasca orăcăind în grădină, așa cum făcea de obicei la ora aceea. Șuieratul strident al respirației lui Dada, care l-a făcut să tușească și să-și refacă plinul de aer. În cele din urmă, Banno Didi a intrat cu un platou pe care trona un dom auriu de budincă tremurândă. Panglicuțe de sirop se prelingeau pe pereții edificiului tocmai răsturnat cu capul în jos. Trona într-o băltoacă de caramel strălucitor. Banno Didi a așezat platoul pe masă, și un timp doar ne-am uitat la el.

— Ei, asta e ceea ce eu numesc artă, a spus tata. Cândva vom avea artă care se va putea mânca. Întâi o vei studia și vei scrie ceva profund, savant despre ea, pentru un eseu, apoi o vei mânca și-ți vei lua mai multe notițe.

Uneori, tata putea să afișeze cel mai răutăcios zâmbet și, când apărea, oricât de scurt era, efectul lui era miraculos. Mama a rămas nemișcată, dar Dada a scos un oftat de ușurare și a spus:

— Așa-i că arată delicios, Mîșkin?

Budinca păruse enormă când a fost adusă, dar acum se micșora văzând cu ochii. A mai rămas o ultimă bucățică, pe care toți au pretins că nu o observă până ce tata nu și-a îndreptat lingura spre ea. Preț de-o clipă, a ținut nemișcată lingura cu budincă deasupra farfuriei lui, după care a răsturnat-o în farfuria mamei. Ea i-a aruncat un zâmbet politicos, scurt. A luat budinca cu lingura. Așteptam cu toții să o mănânce.

— Ar trebui să o mănânce Mîșkin, a spus mama. Și-a amintit numele artistului. Tata a rămas tăcut cât timp am mâncat ultima lingură de budincă. De îndată ce s-a strâns masa, mama s-a retras în dormitorul ei. A spus că o durea cumplit capul.

Eu și părinții mei dormeam pe acoperiș vara. Dada a spus că aerul nopții nu îi mai făcea bine și a rămas în dormitorul lui, oricât de înăbușitoare era canicula. Paturile noastre aveau pari de bambus de care să ne agățăm plasa de țânțari și, odată ce intram sub ea, aveam o cameră micuță, doar a mea, sub cerul liber, cu părinții la mică distanță. În seara aceea, tata m-a trimis sus, spunându-mi că o să vină și el repede. Stăteam întins pe pat, în întuneric, cu capul acoperit, ca să nu mă vadă fantomele din copaci. Îl puteam auzi pe unchiul Brijen pe acoperișul învecinat, fredonând un *thumri* lent, sinuos. De obicei, stătea pe acoperișul lor, bând până noaptea târziu, și vocea i se oprea ocazional, atunci când mai trăgea câte o dușcă, apoi revenea. Cocoșul nebun ce cânta doar noaptea i-a întrerupt cântatul, dar Brijen Chacha și-a continuat cântecul misterios, melodios, de parcă era orb și surd la toate. Mă lua încet somnul când am auzit sunet de pași pe scară. Am azvârlit cearceaful de pe cap și am strigat:

— Unde ai fost? Mi-a fost frică.

— De ce să-ți fie frică? a spus tata cu o voce obosită. Dormi aici în fiecare noapte, s-a întâmplat vreodată ceva?

Avea o carafă în mână. M-a făcut să mă ridic din pat și a stropit salteaua cu apă ca să o răcorească. Nu a făcut la fel și cu celălalt pat, acolo unde dormeau el și mama. În loc să se așeze pe patul lor, a ridicat plasa de țânțari de la al meu.

— Este loc și pentru mine? a întrebat el.

Stăteam acoperiți de plasa de țânțari, întinși pe cearceaful rece și umed, uitându-ne la cerul nopții prin ochiurile plasei. Tata făcea vânt deasupra noastră cu o frunză de palmier pe post de evantai, lăsând-o să cadă din când în când, atunci când brațul îi obosea. Brijen Chacha a început un nou cântec meditativ, cu o voce care acum suna oarecum adormită.

— Spune-mi iarăși cum m-am născut.

— Ai auzit asta de-atâtea ori, Mîșkin, stai în liniște și ascultă-l pe Brijen. Cântă bine astăzi.

— Nu. Din nou.

— Într-o dimineață de vară, Dada al tău era în grădină și un bărbat foarte, foarte bătrân, într-o *kurta* de un albastru spălăcit, a deschis poarta noastră și a intrat. Cât de bătrân? Poate de o sută de ani. Nu avea dinți.

Capul îi era zbârcit ca o lămâie veche. Avea umerii încovoiați. Lui Dada i s-a părut că arată obosit, așa că l-a întrebat pe bătrân: Doriți un pahar cu apă? Niște șerbet? Bătrânul a răspuns că trebuie să prindă un tren până la Kanpur ca să o întâlnească pe fiica lui, dar își pierduse banii. Cineva îi furase din geantă, ce trebuia să facă acum? Nu avea pe nimeni în Muntazir, nu avea casă, rude, prieteni. Dada s-a ridicat și a mers în casă, și-a adus portmoneul și i-a dat moșneagului destui bani pentru tren și chiar mai mulți, îndeajuns să mănânce pe drum și să-și găsească fiica.

— A fost o prostie din partea lui Dada să aibă încredere într-un străin sau a fost un lucru bun?

— Tu să-mi spui, Mîșkin.

— Dada a fost bun. E mai înțelept să fii prost și bun, decât deștept și rece. Bătrânul i-a spus: ai fost bun cu un străin așa că o să fii și eu bun cu tine. Sunt, de fapt, un vrăjitor și o să-ți îndeplinesc două dorințe.

— Și ce dorință și-a pus bunicul tău?

— Spune-mi tu.

— Prima dorință a bunicului tău a fost să aibă un nepot exact ca tine. Așa că te-ai născut tu. A doua lui dorință a fost ca noi toți, Dada, tu, mama ta și eu, să trăim aici fericiți până la adânci bătrâneți, cu mulți câini, o grămadă de mâncare și flori în grădină. Și a mai avut o a treia dorință despre care nu ți-am spus niciodată până acum. Ca nepotul lui să meargă devreme la culcare în fiecare noapte.

*

În după-masa următoare, a sosit Beryl de Zoete, cărând o geantă cu rochii de-ale ei. I-a dat-o mamei, spunând:

— Fii un înger, te rog, și pune-o pe femeia ta să le spele. Felul în care domnișoara McNally spală este... ei bine, cel mai amabil lucru pe care-l poate spune cineva este că hainele din copaia ei strigă după săpun, dar săpunul rareori răspunde chemării.

Beryl de Zoete îi ceruse adesea astfel de lucruri mamei în săptămânile cât au stat acolo. A implorat să i se dea muzică, cerneală, croitorese, ponturi pentru cumpărături, caiete, haine spălate, apă de băut fiartă, spray Flit, cărți de citit. Asta l-a scos din sărite pe tata.

Cu un zâmbet obosit, mama i-a luat din mână geanta cu rufe. Beryl de Zoete și-a mijit ochii și a întrebat:

— Nu e perioada aceea a lunii, nu-i așa? De ce arăți ca o bufniță rătăcită pe timp de zi?

Mama s-a întors și a plecat de-acolo, iar Beryl a urmat-o.

— E foarte greu pentru mine să merg la dansurile alea doar cu Walter. Nici unul din noi doi nu înțelege nimic. Ce să fac? Nu mă pricep deloc să învăț. Toate lucrurile despre care vorbesc le-am văzut cu ochii mei și le-am simțit în inima mea. Tu mă ajută să văd și să simt. Nu poți veni cu noi?

Mama și-a lăsat capul în piept.

— Eu... de fapt, sunt atât de multe de făcut acasă. Și nici nu mă simt prea bine de ceva timp.

De ce înțelesese mama aiurea totul? Nu puteam pricepe cum de uitase toate lucrurile pe care i le spusese tata doar cu o noapte în urmă. Am spus:

— Tata a spus că nu are voie să plece de acasă și să cutreiere orașul cu străini.

— Șștt, Mîșkin. Taci din gură!

— Tata spune că sunteți toți bineveniți acasă la noi atunci când suntem și noi restul aici.

În clipa aceea, o palmă după ceafă m-a oprit să mai spun ceva.

— Nu ți-am spus eu de o sută de ori să nu vorbești când nu e rândul tău? Când vorbesc oamenii mai în vârstă?

— În Bali întotdeauna se întâmplă ceva care să înviorizeze sufletul atunci când s-a întâmplat ceva care să-l întristeze. Așa și aici. O să fie la fel, a zis Beryl de Zoete, fără să dea atenție schimbului de replici dintre mine și mama. Ceea ce pare de netrecut astăzi – o să alunecăm ușor prin asta mâine, o să facem piruete și o să ne rotim până se termină.

Și-a dat jos de la gât eșarfa violet și a așezat-o pe umerii mamei.

— Îți vine mult mai bine decât buleandra asta maro și ponosită pe care o porți astăzi, nu crezi? Aduce culoare în minunații tăi obraji aurii. Ai niște ochi fermecători, copilă, du-te și spală-i, zâmbește și dă-ți cu ruj. Gândește-te la ziua de mâine – e întotdeauna, dar întotdeauna, o nouă zi. Asta e o mare ușurare.

Mama s-a luminat la față ca și cum i-ar fi venit o idee.

— Așteaptă, Beryl, a spus ea, așază-te și citește ceva. Vin într-un minut.

A pus eșarfa pe un scaun și, în timp ce fugea spre bucătărie, și-a îndesat capătul sariului la brâu, și-a strâns părul într-un coc și l-a convocat pe Golak. Împreună au prăjit toată grămada de *samosa* pe care le umpluse ea pe parcursul zilei. Urmau să ne fie servite la ora ceaiului și știam că tata aștepta cu nerăbdare să le mănânce, dar ea i-a dat lui Beryl pachetul cald, aromat.

— Pentru tine și Walter, a spus ea. Ca să-mi cer iertare că nu mai pot să vă ajut la munca voastră cu dansul.

Tata s-a întors de la serviciu și l-am auzit spunând:

— Doar pâine prăjită? Am crezut că o să faci *samosa*.

Și-a tot plimbat pâinea prin farfurie. Avea o față lungă, blândă, iar acum s-a făcut dintr-odată și mai lungă. Trăsătura lui dominantă erau ochii mari și negri care păreau să strângă în ei un întreg univers tainic, de chin și pasiune. Ani mai târziu, unul dintre colegii lui mi-a spus – cu o oarecare invidie, deși trecuse pe atunci de vârsta pensionării – că mai toate fetele de la facultate erau îndrăgostite de tata pe vremea când le era profesor și îl considerau imposibil de arătos, insuportabil de tragic și lipsit de apărare. Mama a rămas de neclintit.

— Am crezut că ți-a pierit pofta de mâncare prăjită, a spus ea. Am crezut că Mukti Devi ți-a spus că lăcomia este un păcat mai mare decât mândria și necinstea.

Tata și-a înmuiat în ceai pâinea rece și greu de mestecat. O parte a căzut cu un pleoscăit în cana de ceai.

Oricare ar fi fost crizele din viața părinților mei – modul lor diametral opus de a defini ce e faptă reprobabilă și ce e gândire corectă, părerile lor contradictorii despre necesități și indulgențe, libertate și captivitate –, prima criză din universul meu moral personal a avut loc în acea vară dintr-o direcție cu totul neașteptată.

Zilele acelea, între mese, nici Dinu, nici eu nu am prea fost văzuți prin casele noastre. Pescuiam sau ne jucam, mai mult cu fiii lui Banno Didi, Raju și Mantu, și cu băiatul șoferului lui Dinu, Lambu, care era cu câțiva ani mai mare ca noi. Coșurile de pe fața lui era aidoma unor vulcani gata să erupă. Semăna foarte tare cu un cocotier: silueta lui lungă și oarecum încovoiată avea aceeași circumferință îngustă de la șaolduri până la umeri și culmina într-o claie gigantică de păr care se încăpățâna să stea țeapăn, indiferent ce-i făceai. Obişnuiam să dansăm în jurul lui, fredonând un cântecel fără noimă în care îi ridiculizam înălțimea și care începea așa: „*Lambu chikara, Doh anne may barah.*“ Ni se alătura cu plăcere, chiar dacă nu era deloc măgulitor pentru el. Era vânos și puternic, și noi ne urcam pe umerii lui înguști ca să ajungem la crengile sau rafturile care erau prea sus pentru noi.

Lambu era puntea noastră spre lumea adulților. Ne-a învățat să fumăm, știa care dintre buruienile din grădină era marijuana și tot de la el am primit cunoștințe rudimentare despre sex și părțile corpului relevante. Asta s-a întâmplat într-o seară când Lambu prepara un morman de *roti* într-un șopron de lângă bucătăriile casei lui Dinu. Ne-a făcut semn cu degetul plin de aluat.

— Vreți să vedeți ceva? Să nu spuneți nimănui.

Șopronul era luminat de o lampă cu gaz. Acolo unde nu ajungea lumina lămpii erau umbre întunecate, în care baloți de grâu cu șoareci mișunând prin ele erau așezați unul peste altul. Nimeni din familia lui Dinu nu venea pe-acolo.

Ne-am așezat pe vine lângă Lambu, în timp ce el își frământa și modela aluatul până ce i-a dat o formă sferică pe care a mai modelat-o un pic, apoi

a împărțit-o cu grijă în două cu vârful degetului mic.

— Vedeți? a întrebat el.

— Bineînțeles, a răspuns Dinu. E simplu ca bună ziua.

Lui Dinu nu i-a plăcut niciodată să-și recunoască ignoranța, era mai fericit să blufeze când era depășit de situație. Tot ce puteam eu să văd era un mare cocoloș de aluat. Le-am spus asta.

— E un fund, tâmpitule, a zis Lambu, după care a continuat să facă sculpturi de același gen. Și-a acompaniat lucrările de artă cu un discurs despre posibilitățile sexuale ale fiecărei părți a corpului pe care o modela din aluat. Eram fascinați pur și simplu.

A doua zi, Dinu și-a pus cunoștințele în practică desenând obscenități pe pereții din toaletele școlii noastre. N-am aflat niciodată cum au făcut legătura între desene și artistul care le-a schițat, dar a urmat convocarea lui Dinu la tatăl lui. Dinu a mers în birou la el, unde Arjun Chacha a încuiat ușa și a ținut-o așa mult timp. Nu mi s-a spus ce informații au ieșit la suprafață acolo. Tot ce a spus Dinu după aceea a fost că o să-i rupă gâtul ăluia care i-a ciripit tatălui lui despre rolul lui Lambu în trășenia aceea, pentru că tatăl lui trăsese concluzia că Lambu avea o influență negativă asupra lui Dinu, așa că trebuia să plece. Îl concediasse pe șofer și îi ordonase ca el și familia lui să plece din casa servitorilor până seara. Când șoferul s-a târât în genunchi în fața lui și a plâns, Arjun Chacha a fost de acord să-i dea de lucru la țesătoria familiei, în Kanpur, cu condiția ca, atunci când o să plece din Muntazir, să-l ia cu el și pe nenorocitul de fii-su.

Acum știu că pe vremea aceea a te muta la o țesătorie era, practic, o condamnare la închisoare pentru un bărbat obișnuit să trăiască la țară. Utilajele din acele fabrici erau vechi și prost întreținute, iar bărbații lucrau în schimburi lungi, sub un acoperiș de azbest și tablă, în căldura dogoritoare, până ce trupurile lor cedau sau îi strivea vreun utilaj. Tatăl lui Lambu știa ce-l așteaptă.

În noaptea în care șoferul a fost condamnat să ajungă la țesătorie, am fost treziți din somn de țipete guturale, tânguiri ascuțite, voci bărbătești, voci femeiești, un copil plângând, lucruri care cădeau pe jos. De pe acoperiș i-am văzut pe Banno Didi, Golak și Ram Saran grăbindu-se spre

casa lui Dinu, ținând felinare în mână. Vedeam cum ies și intră oameni în clădirea din spatele casei lui Dinu, cum se strâng la un loc, apoi se împrăștie. S-au auzit niște țipete sfâșietoare și apoi s-a lăsat tăcerea pentru o clipă, după care vacarmul a început din nou, chiar mai tare decât înainte.

Dimineața, am aflat de la Banno Didi, care a povestit totul cu mare desfătare, că șoferul lui Arjun Chacha, mort de beat și înnebunit de furie că își pierduse slujba, l-a snopit în bătaie pe Lambu. Cine i-a zis să se împrietenească cu fiul lui Sahib³⁴? Nu știa că servitorii trebuie să păstreze distanța?

34. „Stăpân“ – în hindi, în original.

Lambu, mai înalt și mai puternic decât tatăl lui, a lovit și el. Mama lui a încercat să-i despartă. Au sărit și alții în încăierare. Apoi, șoferul s-a repezit la fiul lui cu o piatră de ascuțit și l-a lovit cu toată puterea. Lovitură după lovitură. Nu-l putea opri nimeni. Piatra i-a zdrobit lui Lambu o parte a feței, i-a zdrobit cutia toracică și i-a fracturat un braț. Lambu era la spital acum, în comă. O parte a feței lui arăta ca jeleul.

— Dacă ar fi avut un satâr, l-ar fi ciopârțit pe băiat, a spus Banno Didi, condimentând istorisirea.

Golak n-a găsit nici o replică pe măsură de macabră și a zis:

— Ei bine, am un verișor care și-a retezat odată degetul mare cu cuțitul.

Banno Didi a pufnit disprețuitor, după cum merita accidentul acela.

În ziua aceea, nu l-am căutat pe Dinu. Am petrecut-o stând la pândă în șareta veche și stricăță dintr-un colț al grădinii noastre și, când toată lumea a terminat de mâncat prânzul și s-a instalat obișnuitul calm de după-masă, am fugit la râu. Am stat întins pe mal, cu brațele întinse, urechile pe pământul pârjolit. Iarba era galbenă, stuful de pe mal era ars, râul se retrăsese, dezgolind câțiva metri de pământ negru, crăpat. Soarele atârna într-o ceață de praf, iar apa era prea orbitoare ca s-o privești mai mult timp. Dacă deschideam ochii, vedeam umbrele zmeiilor negre rotindu-se sus pe cer ca niște semne prevestitoare, așa că i-am închis și am apăsât urechea mai aproape de pământ. Poate că plângeam, cu toate că acum, călit de Ivan cel Groaznic al Circului Olympia și părerea mamei despre lacrimi, nu plângeam prea des. Am început să simt cum iarba îmi

zgârie nasul, să aud bâzâitul insectelor. Am auzit lângă mine o voce spunând foarte încet:

— Ce asculți?

Era Walter Spies. Înotase de pe partea cealaltă, așa cum făcea aproape în fiecare zi, iar acum și-a întins prosopul și s-a așezat pe iarbă lângă mine, încă ud și mirosind a apă de râu.

— Asculți pământul?

Și-a pus și el urechea pe pământ.

— Se poate auzi sunetul pământului? am întrebat eu.

Fața lui Walter Spies era lângă a mea și ținea ochii închiși ca să se concentreze.

— Eu pot. Un sunet ca de tunet, fără-nctare, da.

Mi-a apăsat ușor capul cu mâna.

— Ascută! Ființa atotputernică s-a trezit.

— Ce ființă atotputernică?

Walter Spies a izbucnit în râs. Mi-a ciufulit părul.

— E dintr-o poezie. O poezie englezească pe care Beryl o adoră și pe care o recită ori de câte ori soarele apune frumos. Cred că poetul se referă la Dumnezeu. Dar cum am putea ști vreodată la ce se referă poezii?

Ne-am răsucit și am stat întinși pe spate, privind cerul. Era și mai cețos, zmeiele dispăruseră, lumina era galbenă și tulbure, se apropia furtuna. Vântul își strângea forțele pe undeva, puteai să simți asta.

Înainte să-mi dau seama ce spun, am și spus-o:

— A murit Lambu. A fost vina mea.

În timp ce Dinu era în detenție la școală pentru că desenase ceea ce ne arătase Lambu, eu am fost cel care a fugit acasă, plesnind de atâtea cunoștințe pe care nimeni altcineva nu le avea, simțind nevoia să spun cuiva. În clipa în care fratele mai mare al lui Dinu mi-a pus câteva întrebări despre motivul pentru care Dinu întârzia, mi-a și scăpat porumbelul și i-am spus despre rolul lui Lambu în dezonorarea lui Dinu. Fratele lui Dinu îi spusese lui Arjun Chacha, iar acesta îl concediase pe șofer, și acum Lambu ar putea muri.

— Dar tatăl copilului a fost cel care l-a lovit, a spus domnul Spies. Nu tu l-ai lovit. Dacă tu nu ai fi spus nimic, s-ar fi găsit altcineva să o facă.

Astfel de lucruri nu rămân ascunse mult timp.

Ochii mi s-au umplut de lacrimi acum și nasul a început să-mi picure. Am încercat să nu-mi trag nasul sau să suspin. Nu mi-am ridicat capul.

Am auzit foșnetul hârtiei și sunetele familiare ale unei pipe bătute, un chibrit care era aprins. Puteam să simt mirosul de fum de tutun. M-am gândit la Beryl de Zoete și la cum ura ea fumul de tutun. Apoi m-am gândit la Lambu și la faptul că s-ar putea să nu-l mai văd vreodată, chiar dacă scăpa cu viață, iar jalea și-a înfipt gheara în gâtul meu din nou.

— Am fost foarte trist în dimineața asta, l-am auzit pe domnul Spies spunând. M-am gândit la cineva care îmi era apropiat. Verișorul meu, Conrad. Îi spuneam Kosya. A venit în Bali din cauza mea. Treaba lui era să aibă grijă de animalele mele – am multe animale, să știi.

— Cât de multe? am întrebat fără să ridic capul.

— Oh, maimuțe, păsări. Broaște. Multe animale. Întotdeauna am fost de părere că natura este cel mai bun lucru, jungla cel mai bun loc dintre toate. Asta i-am spus lui Kosya. Ne plimbam prin junglă și înotam în mare. Era o bucurie. Într-o zi, cineva i-a zis că în calendarul astrologic balinez – ceva ce folosesc ei ca să prevadă viitorul – scria că va fi mâncat de Kala Rau. Ce este Kala Rau? Un pește mare. Ce este viitorul? Cine știe viitorul? Am râs cu lacrimi, i-am spus lui Kosya să meargă să înoate, să nu fie idiot. Câteva săptămâni mai târziu, apa era tulbure, așa că nimeni nu a vrut să înoate, dar Conrad și-a dat jos hainele și a fugit în apă. S-a tot prostit, a țipat, a strigat, a făcut mutre. Într-atât, încât atunci când chiar a strigat după ajutor, nu l-am băgat în seamă. Venerez natura, însă se întâmplă lucruri îngrozitoare în natură tot timpul. Piciorul drept îi fusese retezat de un rechin. L-am dus la spital, nu a supraviețuit. Nu am mai avut liniște mult timp după aceea. Sufeream cumplit. M-am gândit că sunt trimis înapoi în Europa. Că Bali îmi spune: întoarce-te acolo, vei fi distrus aici. Ai făcut ceva rău. Nu l-ai avertizat pe Kosya despre rechini.

Domnul Spies mi-a pus o mână pe umăr și a spus:

— Dar nu a fost asta. Bali nu îmi spunea nimic.

Mi-am ridicat privirea și m-am uitat la el. Ochii îi erau de un albastru puternic în lumina după-amiezii. Mă privea cu intensitatea unei lupe pregătite să refracte lumina soarelui și să ardă hârtia.

— Calendarul nu avea nici o însemnătate, a spus el. Rechinul a făcut ceea ce natura i-a spus să facă. Un amestec de forțe mai mare decât Kosya sau decât mine sau decât rechinul i-a adus moartea. Era o tragedie. O tragedie e prea mare ca să o vezi apropiindu-se sau ca să o poți opri. Dacă am putea privi în viitor, dacă l-am ști, ar fi posibil să nu mai avem tragedii.

Nu am spus nimănui despre discuția mea cu domnul Spies pe malul râului. Nu știu de ce mi-am încălcat obiceiul de a fi rezervat în a vorbi cu el, aproape un necunoscut, dar a fost de parcă lumea întreagă s-ar fi micșorat și-ar fi încăput pe malul râului în acea zi, el și cu mine așezați pe ea, iar în acea lume micșorată, eu eram în siguranță, puteam spune orice și puteam fi consolată. Ani întregi după aceea, obișnuiam să vorbesc cu un domn Spies imaginar atunci când eram tulburat, de parcă el chiar era prezent, un prieten în care puteam avea încredere. Într-un mod nedefinit, ceea ce a spus în după-masa aceea a diluat intensitatea groazei provocate de ce i se întâmplase lui Lambu, deși multe săptămâni după aceea, când stăteam singur în patul meu pe întuneric, tot ce vedeam dacă închideam ochii era fața lui, la fel de deformată ca un boț de ceară topită, odihnindu-se pe un pat de flori pe catafalcul pe care servitorii trebuiau să-l ducă la locul de incinerare. Capul se tot bălăngănea spre dreapta, orice ar fi făcut mama lui Lambu, distrusă de-atâta plâns, ca să-l țină nemișcat în mijloc.

Ieri m-am oprit din scris și am scos un calendar. A trebuit să mă folosesc mai degrabă de rațiune decât de memorie ca să fac asta. Atât cât pot fi eu de sigur în privința lunilor și săptămânilor din vara aceea a anului 1937, Walter Spies și Beryl de Zoete au venit în aprilie – erau acolo de ceva timp când Lambu a fost omorât, în mai cândva. Sunt sigur că vacanța noastră de vară începuse deja sau a început imediat după aceea – următorul lucru pe care mi-l amintesc sunt cele câteva săptămâni în care am mers în vacanță pe dealurile din Kumaon, ca de obicei. Obişnuiam să număr zilele până la călătorie, entuziasmul tot crescând în mine pe măsură ce bifam pătrățelele din calendar. După ce trenul te lăsa la capăt de linie, trebuia să străbați călare restul distanței, înnoptând în sătucuri de pe marginea drumului. Aproape toată gospodăria noastră călătorea cu noi pe catâri: oale și tigăi, plite, așternuturi, felinare, pături. Golak și Rikki. Era cel mai palpitant lucru din tot anul.

Mărşăluiam în curtea cabanei pe care o închiria bunicul în fiecare vară și mergeam din cameră în cameră, apoi afară în grădină, exclamând la vederea piersicilor mici sau a vreunui nou cuib de pasăre. De la fereastră puteai să vezi vârfurile înzăpezite, și departe, jos în vale, pătrate de lanuri aurii și verzi se țeseau în jurul colibelor albe din sate. La munte nu trebuia să fiu zgâlțâit ca să mă trezesc dimineața, ochii mi se deschideau spre soarele a cărui lumină intra prin lucarnă.

Cât a ținut vacanța, mama a fost într-o stare de veselie febrilă. Poate pentru că tata venea sus pe munte doar pentru o săptămână sau cel mult zece zile.

„E perioada cea mai propice pentru cercetare și muncă adevărată. Vara“, ne-a scris el. „E liniște acasă, pot să citesc și să scriu cât îmi face plăcere. La facultate, biblioteca e pustie.“

Își petrecea zilele lucrând singur, seara întâlnindu-se cu Shakeel, dimineața făcându-și obișnuitele-i plimbări.

„Dimineața mă pot concentra pe de-a-ntregul asupra Indiei antice, iar seara asupra scrierilor filozofice. Mi-am făcut un carnet în care scriu în

fiecare zi un gând important care mi-a trecut prin minte. Gândul meu de ieri a fost acesta: fiecare om inteligent are nevoie de solitudine și libertate dacă e să-și valorifice întregul potențial mental. În vremurile de demult, asceții plecau departe ca să mediteze. Acum nu mai putem face asta, avem slujbe, avem familii. Dar ar fi putut Buddha să mai fie Buddha dacă ar fi stat acasă? Ce gând ridicol. O să aduc cu mine caietul și o să vă citesc lista mea de gânduri când o să ajung. Ard de nerăbdare să vin. Cât de contradictorii sunt sentimentele! Într-o zi vrem să fim pustnici, și în următoarea familiști!“

Nici tata, nici caietul lui cu gânduri virtuozose nu ajunseseră când, într-o zi, au apărut Walter Spies și Beryl de Zoete. Nu știu dacă îi invitasă Dada sau dacă ei pusese ră totul la cale împreună cu mama. Tot ce îmi amintesc e că într-o după-masă s-a iscat mult zgomot tocmai când ne-am așezat să luăm prânzul și iată-i ajunși, urmași de o caravană extravagantă de cătări încărcăți cu sticle de whisky și gin pentru Dada, iar pentru noi cutii cu mâncare. Zilele noastre au devenit festive. Golak pleca să cumpere provizii și se întorcea urmat de o femeie cu un coș pe cap, în care puia de găină căraiau agitați sub o plasă, capetele lor ițindu-se între o tigvă și o vânăță. Mama stătea adesea cu domnul Spies pe coasta dealului, ceva mai departe, pictând și făcând schițe, dincolo de nevoia de hrană sau băutură. Nu o mai văzusem niciodată atât de radioasă cum era în zilele acelea: cu ochii strălucitori și părul desfăcut, strângea brațe întregi de flori sălbatice și, mișcându-se cu ușurință prin casă, transforma în vază fiecare borcan nefolositor sau sticlă goală. Cel mai neînsemnat lucru o entuziasma.

— Veniți să vedeți, striga ea, uitați-vă la molia asta uriașă de pe pervaz!

Am pierdut șirul zilelor săptămânii. Fiecare dimineață începea cu promisiunea fastuoasă a unei zile întregi, a unei seri și nopți pline de distracție. Dar tata trebuia să ajungă în curând, iar domnul Spies și Beryl erau deja de o săptămână la noi și se gândeau să plece. Nu s-a spus nimic, dar era de la sine înțeles că vor pleca înainte să vină tata.

Dada a întrebat:

— Ce-i cu graba asta? Nu știți ce a spus înțeleptul?

Beryl și Dada au petrecut ore în șir împreună pe veranda de lemn care împrejmua cabana. Au stat acolo citind ziare vechi de câteva zile și

scriind scrisori, iar la o anumită oră asupra căreia se căzuse în mod misterios și tacit de acord, au început să soarbă gin amestecat cu câteva picături din sucul lămâilor galbene și verzi, care atârnavă dintr-un pom din colțul grădinii ca niște felinare de hârtie.

Beryl și-a ridicat privirea din ziarul ei.

— Ce a spus înțeleptul vostru?

Părea amuzată.

— O, nu-mi amintesc prea bine. Sunt sigur că era ceva de genul „De ce să pleci când de-abia ai ajuns, o, călătorule ostenit!“ Culegem caise astăzi să facem gem. Nu ai vrea să amesteci în dulceață?

În cea de-a opta seară, după ce tarta cu caise fusese mâncată, iar domnul Spies cântase la muzicuță „Odă bucuriei“, și Beryl obiectase încă o dată în privința fumatului în casă, ea a spus:

— Ei bine, mâine chiar trebuie să cerem caii și să plecăm. Munții nu o să vină la noi, noi trebuie să mergem la ei, Walter. Almora e următoarea oprire. Oare nu-i posibil să o convingem pe Gay să vină cu noi?

În cea de-a zecea după-masă, ei încă erau acolo atunci când a ajuns o telegramă de la tata: „Mukti Devi a fost arestată. Nu pot veni așa cum era planificat.“

— Ce s-o fi putut întâmpla? a întrebat Dada. Ar trebui oare să ne facem bagajele și să ne întoarcem? Sper că Nek nu o să ajungă la închisoare cu ea.

— Politicienii care merg la închisoare o duc chiar bine! Scriu cărți, își fac prieteni. Nu ajung deloc mai slăbuți.

— Gayatri! a muștrat-o Dada. Fii serioasă. S-ar putea ca Mukti Devi să fie prea fragilă pentru închisoare.

— De ce-ar trimite-o la închisoare pe doamna aceea vârstnică și inofensivă? a întrebat Beryl. Propriii mei compatrioți. Ce mai idioțenie! Ce-și face lumea cu mâna ei? Uitați-vă la țara lui Walter.

— Germania nu e patria mea, a răspuns domnul Spies. Patria mea e lumea întreagă.

S-a întors la muzicuța lui.

— Dragule, nu fi frivol și nu mă întrerupe, te rog. Dacă e vreun război? Câți oameni poate cineva să salveze de maniaci?

Domnul Spies a lăsat muzicuța din mână și a zis:

— Dacă lumea e în pericol, tot trebuie să cântăm și să dansăm, să trăim. Sunt liber în Asia. Suntem la oceane depărtare de toate lucrurile acelea.

— Nimeni nu e la oceane depărtare de nimic, Walter. Pământul e rotund și oceanele se întâlnesc, a spus bunicul. Când o să ajungi la vârsta mea, vei înțelege că nici un loc nu e ferit de rău. L-a luat cineva în serios pe Hitler când a spus prima oară că o să-i șteargă pe evrei de pe fața pământului? Acum cincisprezece ani! Îmi amintesc cum prin anii '20 toți erau siguri că o să se întoarcă în Austria și o să-și îngrijească peticul lui de pământ cu legume.

— Nu mă gândesc la toate astea. La ce trebuie noi să ne gândim e cum să ne trăim viața, cum să o iubim, să o cântăm, să fim în miezul vieții. Nu să îi tot dăm înainte cu lucrurile serioase, îngrijorați de moarte. Cred că o să învăț să cânt la fluierul de bambus. Nu pot să-mi scot din minte sunetul lui.

— Oh, fii rațional, Walter Spies, a spus Beryl. Dacă o au pe Mukti în închisoare, poate că următoarea persoană pe care o să o aresteze va fi Nek. Nu știe toată lumea că el e omul ei de încredere?

— Neliniștea! Suntem în pericol să murim din cauza ei. Trăim în disperare. Muncim cu disperare, pe când ar trebui să muncim cu plăcere! Te epuizezi, timpul zboară pe lângă tine, ești obosit și apoi vrei să pleci departe de toate, undeva unde viața poate fi uitată. Până și muzica și arta devin o recompensă pentru că *ai avut răbdare cu viața* – plină de frici și griji imaginate. Ce pot eu face dacă viața nu mă va lua în serios?

Domnul Spies m-a ridicat și m-a învățat o dată în aer.

— Viața e o lungă zi de naștere. Sau, dacă nu e, trebuie să o facem să fie. Lasă-i pe alții să lupte. Eu cred că oamenii se pot omorî între ei și țările pot exploda, dar muzica este în toate, frumusețea pretutindeni. Trebuie doar să o găsim. Tagore a găsit-o, Gayatri a găsit-o. Nu-i lăsa vreodată să-ți spună altceva, Mîșkin Rozario.

Domnul Spies își trăia filozofia, el chiar afla muzică în toate. Într-o noapte, a plouat scurt și abundent. În dimineața următoare, trăgând în piept aerul curat, mi-a cerut să-i spun câte sunete auzisem în timpul nopții. I-am spus de sunetul ploii pe acoperiș. I-am oferit tunetul. Domnul Spies a

enumerat încă cel puțin o jumătate de duzină. Sunetul apei gâlgâind în burlane. Sunetul ploii pe țiglele de pe acoperiș, diferit de cel al ploii pe un acoperiș de tablă sau de cărămidă. Sunetul apei picurând în noroi. Orăcăitul broaștelor și al brotacilor, cântecul tremurat al greierilor și cicadelor. Fâșăitul vântului prin copaci. Trosnetul crengilor când copacii se legănau în bătaia vântului.

*

Încă o zi sau două și a venit o altă scrisoare de la tata în care ne soma să mergem acasă. Mukti Devi era la închisoare în Muntazir și totul era într-o stare de criză. Trebuia să mergem acasă ca să ne arătăm solidaritatea. Nu puteam să ne continuăm vacanța ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Așa că ne-am început călătoria în jos, spre poale, în timp ce Beryl și Walter și-au continuat drumul spre Almora. Când am urcat, fiecare pas fusese o aventură, coborârea nu era altceva decât o corvoadă. Caii miroseau a balegă, Rikki s-a rătăcit de două ori pe drumul spre capătul de cale ferată. Dada a trebuit să se întindă pe o verandă de la marginea drumului pentru că zăpușeala i-a dat o senzație de leșin. Golak avea pântecăraie și se tot repezea după tufe. De fiecare dată când trebuia să-l așteptăm pe Golak sau să o căutăm pe Rikki, Dada se așeza pe orice piatră sau parapet era la îndemână, arătând de parcă era posibil să nu se mai ridice vreodată. Când am ajuns la bungaloul pentru drumeți unde trebuia să facem popas, paturile erau infestate cu gândaci și ne-am trezit plini de bubițe roșii și mâncărimi.

Din clipa în care ne-am urcat în tren și acesta s-a pus în mișcare, mama și-a sprijinit capul de zăbrelele de la geam și s-a retras în lumea ei. Ochii ei priveau peisajul rural care trecea în goană și de două ori am văzut că erau plini de lacrimi. Nu s-a mișcat, uitase că eram și noi acolo. Îmi era foame, Rikki adulmeca gențile după mâncare, iar Dada zăcea pe o banchetă, tras la față și cu ochii înfundați în orbite, respirația slabă, picioarele înțepenite de la cărcei. A șoptit:

— Pune niște sare și zahăr într-un pahar cu apă, amestecă-le și adu paharul aici. Nu-ți face griji, e o simplă insolație.

Golak și cu mine am turnat cu rândul apa îndulcită în gura lui Dada.

Ofta și își deschidea gura ca un puișor în cuib. Adormea și ațipeam și eu. Mă trezeam și o vedeam pe mama tot nemișcată lângă geam, privind afară fără să vadă nimic, vântul bătându-i părul în spate. Orele au trecut. Nu a mâncat nimic, nu a băut nimic, nu a scos nici un cuvânt.

*

Mukti Devi medita pe acoperișul ashramului când, puțin după ora trei dimineața, ora la care de obicei se trezea pentru rugăciuni, au venit polițiștii. De-abia a avut timp să-și pună deoparte mătăniile. Noii adepți care locuiau cu ea în clădirea Societății nu au primit nici un răspuns la întrebările lor neliniștite: Unde o duceau? Era arestată? În întunericul nemișcat, puteau distinge forma neclară a unei dube de poliție parcate pe stradă. Unul dintre polițiști a pus mâna pe umărul lui Mukti Devi ca să o împingă spre ușă, și tocmai gestul acesta, mai mult decât duba sau ora fantomatică, i-a îngrozit pe discipolii ei. Faptul că un bătaș în uniformă a avut dreptul să le atingă în felul acesta liderul venerat. Ce altceva ar putea ei să îi facă? Ea era în vârstă, cu sănătatea șubrezită, cum ar putea supraviețui brutalității iminente?

Când a fost arestată, povestea tata, curajul ei a fost mai evident decât oricând. O femeie singură, dusă în marș forțat la închisoare de un pluton de bărbați robuști, și totuși, nu a arătat nici un semn de frică. Le-a dat instrucțiuni discipolilor ei cu o voce fără inflexiuni. Le-a spus să nu creeze vreo problemă. Trebuiau să facă exact la fel ca atunci când ea era acolo cu ei: să țeasă la război, să mediteze, să se roage, să organizeze demonstrații împotriva stăpânirii britanice, dar în mod pașnic, așa cum îi instruisese Mahatma. Trebuiau să pună afară mâncare pentru păsările, câinii, vacile și pisicile care erau hrănite zilnic la Societate.

Adevărul era că britanicii se temeau de influența ei. Era dificil pentru ei să o mai eticheteze drept fanatică acum, din moment ce la predicile ei de dimineață se strâneau două sute de oameni. Cu câteva zile înaintea arestării ei, ținuse o consfătuire pe peticul de pământ prăfuit de lângă râu și veniseră peste o mie de oameni, mulți dintre ei târându-și picioarele din sate îndepărtate. Își îndemnase discipolii să se asigure că până la sfârșitul anului nici un steag britanic nu mai flutură pe vreo clădire indiană. O

spusese cu sens metaforic, zicea tata, dar niște protestatari pătimași au plecat în goană spre tribunal și oficiul poștal, au distrus câteva steaguri și le-au dat foc pe promenada de pe malul râului – acolo unde indienii nu aveau voie să se plimbe, cu atât mai puțin să ardă steaguri. Au mai răsturnat și un coș de gunoi pe capul statuii lordului Curzon³⁵ de la intrarea în facultatea unde predă tata. Au urmat gloanțe lacrimogene și bătăi.

³⁵. Vicerege al Indiei în perioada 1899–1905.

Data fiind toată agitația, s-a considerat prudent să o trimită pe Mukti Devi la o închisoare dintr-un alt oraș, unde mai puțini oameni auziseră de ea. Poliția a avut grijă să o transporte la o oră neobișnuită, dimineața devreme, și totuși, drumul de la secția de poliție la gară era înțesat de oameni. Tata era unul dintre ei. Peste noapte, a dat la o parte precauția care-l făcuse să se adăpostească în umbră. Nu părea că-i mai pasă să-și păstreze slujba. Era chiar lângă barierele care țineau mulțimea la distanță de drumul pe care avea să coboare duba poliției. Mă luase cu el pentru că se scria istoria și trebuia să iau parte la asta. M-a ținut de mână în mulțimea dezlănțuită, dându-mi drumul doar pentru o clipă atunci când a apărut duba poliției și am văzut fața lui Mukti Devi în spatele geamurilor cu zăbrele ale dubei. M-am așteptat într-un fel să mă cheme la ea și să-mi șoptească la ureche o poezie, dar sariul ei alb îi era înfășurat în jurul capului, fața abia i se zărea, și tot ce a făcut când a văzut oamenii strânși acolo a fost să-și plece capul și să-și împreuneze mâinile într-un namaste. Duba a ieșit din stația de poliție și noi am urmat-o pe jos. Nimeni nu mai striga sau se împingea acum. Erau la fel de abătuți ca la o înmormântare. Nu ni s-a dat voie să mergem în gară. Am văzut duba intrând acolo pe o poartă despre a cărei existență nici măcar nu avusesem habar.

Doar cu o zi sau două în urmă ne dăduserăm jos din trenul care venea de la Kathgodam, dar gara plină de viață în care intraserăm atunci se transformase în curtea unei închisori păzite de șiruri întregi de bărbați în kaki. L-am tras pe tata de mână ca să-l fac să mergem acasă. El însă a rămas până când a mers vorba că trenul a plecat.

— Încotro? Încotro? au strigat cu toții.

— Lucknow, a răspuns cineva.

Lumea s-a împrăștiat de parcă se încheiase un spectacol la cinematograf.

După câteva zile, școlile și facultățile s-au deschis, iar tata a trebuit să se întoarcă la muncă. A mers, dar acum simțea că avea o anume reținere în ce privea facultatea lui. Nu o să mai lucreze absolut nimic în plus față de ce trebuia să facă, a spus el. Nu se mai sinchisea dacă mama citea romanele polițiste ale lui Brijen Chacha sau dacă pierdea vremea pictând sau sporovăind cu prietenii ei străini. Dacă venea acasă și îi găsea acolo pe domnul Spies sau pe Beryl de Zoete, se oprea pentru o clipă, cât să fie considerat politicos, iar apoi nu mai apărea decât după ce plecau ei. A mers de două ori la Lucknow să o viziteze pe Mukti Devi la închisoare. S-a întors fremătând de venerație.

— E o inspirație pentru toate femeile, despre asta este mișcarea pentru eliberarea femeilor, a spus tata.

Vocea îi tremura de emoție. Mama s-a ridicat și a ieșit din încăpere.

Tata a început să facă mult mai multe la Societate. Mergea cu grupuri de oameni în sate ca să-i învețe pe cei de acolo despre irigare, rotația culturilor, îngrășăminte. Sau o făceau cei care erau cu el, în timp ce el le predă lecții copiilor din sat. După orele de la facultate, mergea să predea la o școală, la seral, pentru săracii fără educație. Un val de fervoare naționalistă străbătea țara, ne spunea el, datorită unor oameni care aveau darul de a inspira, așa cum era Mukti Devi. A început să conducă plimbările de dis-de-dimineată – așa îi ceruse ea. Plimbările nu se încheiau cu rugăciunea zilnică spusă de el, ci cu câte un gând pentru acea zi din partea oricui avea unul îndeajuns de important. Gândul acesta zilnic nu era nepremeditat, trebuia să fie propus ceva mai devreme și aprobat în avans de tata. Asta era găselnița lui, de pe vremea când începuse să-și aștearnă pe hârtie propriile gânduri, în vacanțele de vară. La micul dejun, el raporta care fusese gândul de la întâlnirea din ziua aceea. Preferatul lui era din Bhagawad Gita, Capitolul 2, Versetul 47, pe care el l-a tradus din sanscrită așa: „Muncește de dragul muncii, nu pentru tine. Acționează, dar nu te atașa de acțiunile tale. Fii în lume, dar nu de lume.“

Văzându-mi expresia goală, a explicat că trebuie să fac întotdeauna ceea

ce e necesar să fac, cum ar fi tema la aritmetică sau să păstrez curăţenia în cameră, dar că nu trebuie să mă aştept la recompense pentru asta. Ar trebui să mă simt împlinit că am dus sarcina la îndeplinire şi să nu caut mai mult.

— Mai mult? Ce mai mult?

— Dacă-ţi faci curat în cameră, nu trebuie să o faci gândindu-te aşa: acum tata o să fie fericit şi o să-mi aducă dulciuri. Tot aşa, nu trebuie să-ţi faci calculele gândindu-te că o să fii primul din clasă.

— Dar niciodată nu sunt primul din clasă. Şi nici tu nu-mi aduci dulciuri vreodată.

— Tocmai, a spus el şi s-a întors la cartea lui.

Către sfârșitul verii, la fel ca în fiecare an, Brijen, unchiul lui Dinu, a plecat la gară la volanul Dodge-ului lor. Mașina era scoasă din garaj doar la evenimente importante, spălată și dată cu ceară de șoferul lui Dinu cu o zi înainte, astfel încât caroseria-i neagră cu irizații albastre ajungea să strălucească precum aripile cărăbușilor. Eu și Dinu am mângâiat ușor linia prelungă a capotei și cele două faruri rotunde care făceau mașina să arate ca un om încruntat, cu ochelari. Am mângâiat cutia roții de rezervă montate lângă una dintre uși, am scuipat pe logo-ul înaripat și l-am lustruit cu mânecile noastre. Ne-am vârât nasurile pe fereastră să simțim mirosul scaunelor de piele. Era interzis să deschizi ușile. În dimineața următoare, ne-am trezit devreme și ne-am cocoțat pe zid, așteptându-l pe Brijen Chacha să se-ntoarcă de la gară. Plecase să întâmpine o trupă de muzicanți.

Dada obișnuia să spună că Old Monk și vechii muzicieni erau cele două lucruri importante din viața lui Brijen³⁶. Când de-abia scăpase de scutece, într-o zi frumoasă, a interpretat fără cusur primul lui cântec în fața unui public rămas cu gura căscată de uimire, bucătarul, instructorul și *ayah* a lui, după care, la vârsta de nouă ani, a cântat un întreg *thumri*, urmat cam de un litru de rom la unsprezece ani, iar apoi a căzut într-o stare de perplexitate. De atunci nu s-a mai oprit nici din cântat, nici din băut. Ca și cum ar fi vrut să arate că bunicul avea dreptate, Brijen Chacha stătea în primul rând la concerte, cu sticla de Old Monk lângă el, dând tot conținutul pe gât în jos până la sfârșitul serii.

36. Glumă intraductibilă, bazată pe paralelismul între numele romului Old Monk (călugăr bătrân) și „old musicians“.

Am văzut mașina întorcându-se de la gară atunci când a dat colțul și a ajuns la sălbăția locului unde era îngropat *pir*-ul. Am stat pe zid ca să-l vedem pe vocalist, dar părea că pe locul din spate era doar un maldăr de cârpe, cu un capăt fluturând ca un stindard prin geamul coborât. S-a așternut liniștea după ce mașina a intrat pe aleea lui Dinu și a dispărut sub

veranda lor. Apoi, în sunetul copitelor cailor, a apărut o trăsură, încărcată cu un talmeș-balmeș de cutii, cufere, armonici și narghilele, cu lungile gâturi de *tanpura* ițindu-se între bagaje și oameni. Trupa cântăreței avea să stea câteva zile.

În fiecare an, obișnuiam să stăm toată ziua în preajma interpreților, dar de data asta nu ni s-a dat voie nici măcar să ne apropiem de locul unde era cazată cântăreața. N-am putut înțelege de ce până ce nu l-am auzit pe Arjun Chacha luându-l deoparte pe Brijen Chacha și rostind printre dinți:

— O femeie! O fată care cântă și dansează? Du-o în livezile de mango! Invită-ți tovarășii de pahar la spectacol. Nu aici. Nu în fața femeilor noastre. *Chiar și* a mamei! Te-a zăpăcit de tot băutura?

Certurile dintre Brijen și Arjun erau legendare. Erau la fel de diferiți ca apa și uleiul, așa ziceau oamenii. Brijen era picătura de apă rece care face uleiul încins să explodeze.

Aproape fiecare familie înstărită pe care o cunoșteam avea vreun frate sau unchi, de obicei necăsătorit, cel mai adesea fratele mai mic, care își toca moștenirea și apoi apela la familie ca să-l întrețină. În cazul de față, situația era diferită în ce privește un detaliu. Brijen era cu zece ani mai mic decât Arjun și totuși, neobișnuit pentru acele vremuri, tatăl lor (care-și iubea la nebunie mezinul) își împărțise averea în două, câte o jumătate pentru fiecare dintre fiii săi. Știind că nu se pricepe deloc la a conduce afaceri și ferme, Brijen își încredințase aproape toți banii fratelui său mai mare, într-un gest măreț – și cu siguranță necherchelit – spunând că singurul bun al lui era muzica, iar el aparținea doar muzicii, nimănui altcuiva. Nu era în întregime adevărat, din moment ce își câștiga oarecum traiul din scris. Undeva între băut și muzică, reușea să născocască romane în hindi, având ca personaj principal un detectiv alcoolic cu o pronunție fără cusur și o memorie perfectă pentru melodii. Romanele astea, cu titluri de genul *Brățări de gleznă reduse la tăcere* și *Un criminal la concert*, erau publicate în foileton într-o revistă dedicată ficțiunii polițiste, și, spre enervarea fără sfârșit a nobilului meu tată, studenții lui așteptau cu nerăbdare fiecare episod, la fel ca mama.

Rudele de sex feminin ale lui Brijen îl adora. Le asculta când simțeau nevoia să vorbească, nu impunea nici o regulă, pumnul lui nu era nici de

fier, nici din granit, ochii îi erau plini de viață, vocea lui topea orice oscior din trupul unei femei. Tot ce trebuia să facă era să ia loc în încăpere, să povestească următorul capitol al cărții sale, să scornească vreo poezie amuzantă sau să ceară o armonică și o sticlă, iar camera se lumina de râsete și cântec. Se spunea că peste tot în Muntazir erau femei îndrăgostite lulea care așteptau pe veranda casei lor, rugându-se ca Brijen să treacă pe acolo și să-și ridice privirea, astfel încât privirile lor să li se întâlnească. Lui Arjun nu-i rămânea decât să scrâșnească din dinți și să îndure popularitatea fără efort a lui Brijen. Așa fusese mereu, Arjun era seriosul care lua frâiele în mână, Brijen era estetul care plutea dintr-un loc în altul învâluit într-un nor de fum, rom, povești și cântece. Ce-l făcea diferit de alți pierde-vară nu era doar scrisul lui, ci și talentul incontestabil pentru muzică. Era recunoscut peste tot ca o autoritate în domeniu și cântăreți faimoși îl considerau prietenul lor.

Acum asta era arma lui împotriva fratelui său. Femeile care cântau sau dansau nu era niște târfe, era timpul să înțeleagă asta, i-a spus Brijen fratelui său. Akhtari Bai era o cântăreață renumită și impresionantă și trebuia să fii un filistin să nu cazi în genunchi, mulțumind Cerului că ea fusese de acord să vină. Ce dacă fusese curtezană, ce dacă jucase în filme sau avusese relații amoroase, nu era nimeni în toată țara, în întreg *universul*, care să cânte atât de pur. Acceptase doar pentru că, demult, aflate un suflet înrudit în Brijen și era datoria lor să o facă să se simtă ocrotită și luxos adăpostită, asemenea unei perle pe o pernă de mătase.

Când raționamentul lui a eșuat, Brijen Chacha a pornit țănoș spre casa noastră, la mama. Ne obișnuiserăm să apară la ore ciudate ca să vorbească cu ea, să-i privească noile picturi, să lenevească prin bucătărie spunând povești și gustând sosuri în timp ce ea gătea, dar de data asta vizita lui avea un scop anume. Putea oare mama să vină și să aibă grijă de cântăreață? Arjun nu dădea voie nici unei femei din familia lor să aibă grijă de ea, însă cântăreața avea nevoie de cineva. Avea o personalitate tumultuoasă, trecea de la o stare de calm la tristețe în câteva minute, iar Brijen se temea că o să se simtă jignită că stă într-o cameră de oaspeți și e lăsată singură acolo, fără să-i pese nimănui de ea.

— Tu o vei înțelege, a implorat-o el pe mama. Și tu ești artistă, pictezi,

cânți.

De-a lungul timpului, am tot auzit multe povești despre cântăreață, Akhtari Bai, așa cum era cunoscută înainte să se căsătorească cu un avocat, zece ani mai târziu, când a luat numele de Begum Akhtar. Era bine știut faptul că un poet din Lucknow, pe care frumusețea și vocea ei îl făcuseră să-și piardă mințile, umblase în neștire prin oraș, sărăcit de orice cuvânt, cu excepția numelui ei, pe care-l scria cu cretă pe pereți, rătăcind înnebunit până ce, într-o bună zi, a fost găsit mort pe o stradă. S-a spus că nababul din Rampur era atât de îndrăgostit de ea, încât a îmbrăcat-o în aur, a jurat că zâmbetul ei era mai luminos decât strălucirea diamantelor și i-a adorat fiecare șoaptă. Ea însă s-a săturat de colivia-i aurită. Spre propria-i satisfacție, a născocit moduri ingenioase de a-l scoate din sărite, apoi a fugit, luând cu ea toate bijuteriile cu care el o împodobise.

Cu o zi înainte de concertul de la Dinu, pe Akhtari Bai a copleșit-o melancolia și a dezgropat vechi povești despre promisiuni deșarte, inimi frânte și conspirații întunecate pe care i le-a spus mamei, care și-a petrecut întreaga zi în camera ei și apoi și-a făcut apariția seara, mirosind a fum de țigară și rom, cu ochii ciudat de strălucitori, obosită și atât de abătută, încât a vorbit numai despre asta la cină. Akhtari Bai era convinsă că un rival încearcă să-i dea să mănânce ierburi care i-ar compromite vocea pentru totdeauna, simțea că își pierde vocea și că lumea se prăbușește. În copilărie fusese otrăvită, sora ei murise otrăvită, dar ea supraviețuise și a jurat că știe cum se strecoară otrava în sânge ca să sece venele. Între puseurile ei de suferință și suspiciune, izbucnea în tremolouri de râs molipsitor, ce mai apoi deveneau isterice. A râs până ce a apucat-o durerea de burtă, dar nu se putea opri. Mama o asculta și o compătimea, iar Brijen Chacha trimitea în camera ei sticlă după sticlă de rom și pachete de țigări Capstan, în timp ce fratele lui spumega de furie.

— Uneori trebuie pur și simplu să ai ceva. Simți cum acest ceva te atrage spre el. Nu ai cum să te împotrivești, îi spusese odată mama lui tata. Doar mai târziu am înțeles că se referea la ea însăși. Am încercat adesea să-mi dau seama când anume i-a trecut prima oară prin minte gândul plecării. Începuse oare să viseze la evadare imediat după ce îi întâlnise pe domnul Spies și pe Beryl? Se întâmplase în tren, când ne întorceam din

vacanța de la munte? Poate că, după ce a întâlnit-o pe cântăreață, nu s-a mai putut desprinde de gândul acela – sentimentul că și ea era făcută pentru o altfel de viață. Fac presupuneri legate de ceea ce Akhtari Bai i-a spus în camera aceea în orele pe care le-au petrecut împreună, când și-au împărtășit povești despre șanse irosite și decizii pripite. O cântăreață tânără și frumoasă care trăia după cum avea chef, iubind așa cum îi spunea imaginația, cu accese de plâns isteric, câștigând faimă și bani de pe urma talentului înnăscut. În mintea mea, am văzut-o adesea pe mama încercând una din țigările Capstan ale lui Akhtari Bai, apoi luând prima înghițitură de rom. Când ne jucam de-a vânătoarea, bunicul le zicea înghițiturilor de whisky doze de curaj olandez. Cred că Akhtari Bai a fost doza mamei mele de curaj olandez. Zilele petrecute cu cântăreața i-au dat ultimul impuls.

*

În seara concertului, insectele bâzâiau în lumina lămpilor cu gaz de pe veranda din față, unde o cuvertură de un alb imaculat fusese întinsă peste un covor mare. Perne cilindrice și perne obișnuite acoperite cu in alb ca zăpada fuseseră lăsate acolo pentru cântăreață și trupa ei. Asta urma să fie scena. Totul strălucea în sclipirea noilor lumini. Întunericul stăpânea peste restul grădinii, mai puțin pâlpâirea celor o sută de lămpi de lut. Fuseseră aprinse bețișoare parfumate ca să înmiresmeze acea seară și să gonească țânțarii. Simțeai un entuziasm vibrant în oamenii care veneau puhoi la concert: nimănui nu-i venea să creadă că o cântăreață de calibrul ei, cu așa notorietate și putere de atracție, venise în cartierul nostru sobru.

Cu un sfert de oră înainte de concert, am văzut niște siluete neclare precipitându-se încolo și-ncoace în căutarea lui Akhtari Bai, iar când Brijen Chacha l-a interogat pe unul dintre acompaniatori, bărbatul a mărturisit că nimeni nu știa unde era cântăreața, nu fusese văzută de vreo oră sau poate chiar mai mult de-atât. Brijen Chacha a urlat la paznic, Kharak Singh, care-și pusese la ochi un binoclu ciobit și se zgâia peste zid să vadă pe unde era cântăreața.

— Te uiți la păsări cu chestia aia? Unde e ea?

De partea cealaltă a casei, puteai auzi oaspeții pălăvrăgind în timp ce noi ne-am răsfirat să o căutăm pe Akhtari Bai. Unii s-au urcat pe acoperiș,

alții au mers să caute în grădina din față, un entuziast hotărât, care părea să fie experimentat în a da de urma măștrilor rătăciți, a luat la rând camerele din casă, verificând paturile și scuturând perdelele de parcă nimic nu poate fi trecut cu vederea când e vorba de artiștii atinși de melancolie. Însă nu era nimeni în casă, doar mama, bunica și mătușile lui Dinu, care fuseseră avertizate să nu iasă și se îngrămădeau fără vlagă una în alta. În final, Rikki a fost cea care a găsit-o și a lătrat așa cum făcea când îi era oarecum frică: un lătrat moale, șovăielnic.

La început, glasul abia ne ajungea la urechi. Era o voce suavă, ce se punea la încercare, sunând spart când își atingea limitele. Erau și pauze pentru tuse; se auzea cum își drege vocea răgușită; o lua din nou de la capăt. Încetul cu-ncetul, vocea a căpătat putere și s-a revărsat din fundul grădinii până unde stăteam noi.

— *Cine știe de ce numele tău îmi umple astăzi ochii de lacrimi*, cânta ea, iar întunericul din jurul copacilor s-a umplut de suferință.

Aerul era încărcat de parfumul iasomiei de noapte care înflorea într-o tufă mare la margine, în spatele copacului. Akhtari Bai stătea în fața tufei parfumate, cu ochii închiși, pierdută pentru lume, cu o mână pe ureche, ca să oprească toate celelalte sunete în timp ce cânta, cu *dupatta*³⁷ căzută de pe cap și cerceul pentru nas sclipind în lumina felinarelor noastre.

³⁷. Eșarfă purtată în India.

De ce oare seara îmi umple astăzi ochii de lacrimi?

Purta haine de un alb strălucitor și o bijuterie tikli din aur cu o perlă îi acoperea o parte a frunții. O vedeam pe Beryl de Zoete așezată lângă ea, cu spatele foarte drept, nedezipindu-și privirea de pe chipul cântăreței nici măcar pentru o clipă. Lângă ele stătea mama, sprijinindu-se de un copac. Purta un sari de muselină albă și moale, iar ca bijuterii nimic altceva decât obișnuinții ei cercei de aur și la gât un lanț răsucit, tot de aur. Părul îi era ridicat într-un coc ce se desfăcuse în du-te-vino-ul ei. Era împodobit cu flori purpurii de plumeria. Ne-a văzut și s-a apropiat să-mi șoptească:

— Liniște! Spune-i lui Rikki să nu facă gălăgie.

Și, chiar în clipa aceea, Rikki, îndatoritoare ca de obicei, a scos un torent de lătrături ascuțite.

Akhtari Bai s-a oprit din cântat și s-a ridicat, împleticindu-se. Și-a pus *dupatta* înapoi pe cap, și-a scuturat faldurile hainelor.

— Te rog, nu te ridica, a implorat-o Brijen. Cântă oriunde vrei să câți, oricând dorești. O să venim să te ascultăm oriunde alegi tu să câți.

S-a întors spre noi și, cu o schimbare dramatică de ton, a zbierat fioros, fără să se adreseze cuiva anume:

— Puneți-i o botniță afurisitei de potăi!

Mama a mângâiat-o ușor pe Rikki și i-a spus lui Brijen:

— Nu-ți pierde cumpătul, te rog. O să o duc de aici.

— Stai pe loc, s-a răstit el, nu o să pleci nicăieri!

Akhtari Bai nu zâmbea atunci când s-a întors spre el.

— De ce să nu latre câinele? Nu sunt altceva decât cocoșul satului imitând un cuc koel, câinele știe asta. Însă englezoaica aceasta spune că și-a petrecut o lună întreagă aici și nu a auzit nimic care să merite ascultat.

Ochii îi străluceau în întuneric.

— I-am spus lui Gayatri: lasă-mă să-i arăt lui *memsahib*³⁸ ce înseamnă muzica adevărată! Parfumul acestor flori, cerul plin de fulgere, o minte plină de amintiri, și, dintr-o dată, acest gazel se naște în mine și mă umple. Partea amuzantă e că o dată în viață cântam și eu pentru două femei, nu pentru o cameră plină de bărbați.

³⁸. Formă politicoasă de adresare folosită în India colonială pentru femeile europene.

A izbucnit într-un râs cherchelit.

— E mai drăguț să le câți femeilor, Brijen Bhai! Ele ascultă, nu se uită.

Cu vocea plină de băuturile pe care le consumase, a făcut câțiva pași spre grădina din față. S-a bălăbănit. Poate nu vedea în semiîntuneric și foarte probabil era și puțin amețită. A bâjbăit după Beryl de Zoete și s-a ținut de cotul ei, în timp ce se împiedica de bulgări de pământ și smocuri de iarbă. Era ceva fragil și emoționant în felul în care o femeie atât de micuță și cu mers șovăitor și-a pus încrederea într-o străină dintr-o altă țară, o străină care se înălța ca un turn deasupra ei. Rochia neagră a lui Beryl mătura pământul și i se încurca sub picioare, pana pe care și-o prinsese în panglica încrustată cu bijuterii din jurul capului a dispărut plutind în aer, dar nu a lăsat mâna cântăreței, sprijinind-o încet spre

siguranță.

Când a ajuns în grădina din față, Akhtari Bai s-a uitat în sus, la cer. Liniile rapide ale fulgerelor îl brăzdau, apoi dispăreau, se întorceau. Un tunet adânc s-a rostogolit spre noi printre copaci.

— Cine știe dacă ăsta e sfârșitul verii, sau începutul ploilor? Cine știe dacă ceva e începutul sau sfârșitul? a spus ea cu un zâmbet larg. Buzele-i erau de un roșu închis, ochii conturați gros cu *kajal*.

— Ei bine, cântăreței voastre pare să-i fi revenit buna dispoziție, i-a spus tata lui Brijen Chacha. Cu ajutorul unui butoi plin, fără doar și poate.

Am continuat să mergem spre verandă și un vânt grozav a început să bată, luând pe sus lămpile și smucind cearceafurile până-n colțul grădinii, în grămezi dezordonate, făcând câțiva oameni să fugă spre adăpost, în timp ce alții și-au ridicat fața spre cer să simtă prima ploaie a musonului. Ploaia a eliberat miresmele strânse în pământul uscat și fierbinte, iar Akhtari Bai a tras adânc aer în piept și a strigat:

— O să cânt acum!

A lăsat-o pe Beryl și a fugit în grădină, apoi pe verandă, strigând:

— Veniți, veniți, o să stăm toți pe terasă! Voi cânta un cântec al musonului.

Toată lumea s-a repezit spre verandă poticnindu-se, grăbiți să-și găsească un loc unde să stea, eticheta socială aruncată pe aripile aprigului vânt.

În toiul târâtului aceuia de picioare, al goanei și găsirii unui loc unde să stăm, am văzut-o pe mama. Părul îi curgea în cascadă până în talie și în el erau prinse flori roșii, de parcă se plimbase printr-o ploaie de flori. Îi scliffea aur la gât și la urechi, iar sariul ei mătura iarba. Fața îi strălucea în lumina lămpilor cu gaz. În fracțiunea aceea de secundă, am văzut mâna unui bărbat întinzându-se și punând în mâna mamei niște flori căzute, apoi închizând-o. Am văzut mâna bărbatului, mâneca unei cămăși sau a unei *kurta*, nu puteam să-mi dau seama. Preț de-o clipă, fața ei a strălucit de transpirație și ploaie, apoi mama a dispărut în umbră.

Asta e cea mai vie imagine a ei pe care-o port în minte.

La câteva zile după concert, mama mi-a spus un secret. Un secret pe care îl împărțeam doar eu cu ea, asemenea cântecului pe care l-a fredonat pentru mine pe acoperiș. A trebuit să-i promit că nu o să suflu nimănui vorbă, nici măcar lui Rikki. M-a așezat pe un scaun și a îngenuncheat în fața lui, așa că acum fața ei era la același nivel cu a mea. Când mi-am legănat picioarele ca să le lovesc de scaun, mi-a ținut genunchii.

— Nu face asta, stai locului, am nevoie să mă ascuți.

M-am oprit cam cu efort, deși, după vreun minut, picioarele au început iarăși să se legene din propria lor voință.

Mi-a cuprins capul între palme și și-a apropiat fruntea de a mea. Atât de aproape, încât ochii îi erau imenși, răsuflarea îi era caldă și umedă, părul ei îmi gâdila nasul și am început să văd cruciș privind-o.

— Îți trimit gândurile mele, le simți? Sunt gânduri foarte importante, a șoptit mama. Poți să le păstrezi pentru mine?

M-a pișcat ușor de nas și mi-a spus:

— Arăți ca o mică bufniță cu ochelarii ăștia. Cine te-a convins să îi alegi pe cei rotunzi?

Mi-a împins urechile în spate, lipindu-mi-le de cap. Toată atenția asta neobișnuită – am început să fiu circumspect. Să fie oare pregătiri pentru o vizită la oftalmolog?

Când mi-a spus care era secretul, nu a mai părut atât de important. Avea două părți. Prima parte era că voia să vin la timp de la școală în după-amiaza următoare. Să nu întârzii nici un minut. Era absolut vital, a spus ea.

A doua parte era că mă va duce undeva într-o mică excursie. O escapadă, doar pentru mine, dar cu condiția să vin acasă la timp și să nu spun nimănui nici un cuvântel. Nici măcar lui Dinu. Dacă aveam să spun cuiva, gata, nu mă mai lua cu ea.

În dimineața aceea, norii pântecoși și cenușii așteptau în rând, atât de jos, încât aproape-i atingeai. Când a ieșit din casă să mă conducă, mama s-a uitat la cer și a închis ochii ținând scurt, de parcă s-ar fi abătut asupra ei

o ploaie grea.

— Tot plouă de aseară, a spus.

Copacii mari ce umbreau casa străluceau umed, iar când vântul le-a scuturat crengile, o ploaie mărunță a căzut de pe frunzele ude.

— Norii sunt atât de cenușii, o să fie o zi frumoasă. O să tot plouă și, când o să iasă soarele, o să fie un curcubeu de aici și până la gară.

Și-a șters fața cu un colț al sariului.

— Ar trebui să te grăbești, nu cumva să te uzi. Ți-ai pus o cămașă de schimb în geantă? Să nu stai la ore ud ciuciulete, că o să faci febră.

Eram pe punctul să plec, când mi-a spus:

— Așteaptă, lasă bicicleta aia și vino aici.

M-a îmbrățișat strâns și am stat așa un minut întreg, apoi m-a sărutat pe creștetul capului și pe frunte. M-am zbatut să scap, nu eram obișnuit cu efuziuni tandre din partea ei, mă făceau să mă simt ciudat și stânjenit. Dar un fior de bucurie m-a străbătut la atingerea ei și m-am îndepărtat pedalând, sperând să vadă cât de repede mergeam prin băltoace, învolburând noroiul.

— Amintește-ți ce ți-am spus! a strigat după mine. Să nu întârzii.

— N-o să-ntârzii, am strigat eu. O să pedalez repede.

Pe măsură ce a trecut timpul, secretul mamei a tot crescut în mine de parcă eram un balon care se umplea încet cu aer. Nu m-am putut concentra pe ce făceam la școală și a trebuit să-mi petrec ora de mate pe coridor ca pedeapsă pentru neatenție. După ce a trecut timpul de joacă, un băiat din clasă, Egbert Samuel, l-a încuiat pe profesorul de gimnastică în sala pentru echipamente. Nici unul dintre ceilalți profesori nu a știut că era încuiat acolo, așa că profesorul a trebuit să strige și să izbească ușa două ore întregi înainte să-i deschidă cineva. A venit directorul, cu o nua lungă cu care a șfichiuit aerul.

— În picioare, toată lumea. Cine a făcut asta?

Tăcere. Inchiziția. Obișnuitele pedepse trăgănate. Detaliile sunt banale, dar toate astea au durat atât de mult, încât, pe când am ajuns la bicicletă, mai erau doar zece minute până la ora la care mama îmi spusese să fiu acasă. Am scos bicicleta din suport. Linii de lumină albă ca o sârmă ghimpată brăzdau cerul negru. Păsările pleaseră la cuiburile lor, crezând

că era noapte. Fructele unui prun *jamun* au căzut, bătute de vânt, și mi-am amintit cum tot insista Ram Saran că vântul gonește ploaia. Dar tot el a mai spus și că *jamun* în copaci înseamnă că băierile cerului sunt pe punctul să se rupă. Care din astea două să fi fost adevărată?

Rafalele de ploaie au căzut asemeni unor cortine de sticlă spartă. Odată cu apa a venit și grindina. Într-o clipă, nu am mai putut vedea pe unde să pedalez și a trebuit să mă adăpostesc sub un copac. A căzut o creangă, poteca pe care pedalam s-a transformat într-un șuvoi. Să fi trecut doar cincisprezece minute, însă părea că a trecut o jumătate de zi. După un timp am pornit din nou, cu capul plecat, ferindu-mă de ploaia neobosită. Aproape de casă, mi-am abandonat bicicleta și-am străbătut ultima bucată de drum în goană. Am intrat în casă ud learcă, strigând: „Mama! Mami!”

Am fugit în prima cameră, așteptându-mă să o găsesc acolo, plimbându-se nerăbdătoare înapoi și-ncolo. Mi-a ieșit însă înainte doar Golak, urmat de Rikki, care a sărit să mă lingă pe față și s-a tot aruncat pe mine să-mi arate ceea ce a fost clar imediat: mama nu era acasă.

— Bibiji a plecat de puțin timp, a spus Golak. A tot spus că trebuie să ajungi dintr-o clipă în alta și că urmează să te ia cu ea. Dar s-a făcut prea târziu și a trebuit să plece. Nu, nu mi-a spus unde merge.

Seara, când a venit tata acasă, mama încă nu se întorsese. Tata s-a ncruntat.

— Cum? Bibiji nu e acasă? Unde e? Nu a spus nimic? Banno? Banno!

— Asta am tot zis. N-a lăsat nici o vorbă. A plecat fără să-mi spună ce să gătesc, câți o să fie la cină, ce să fac eu acum?

Tata a mers în dormitorul lui și a rămas acolo mult timp în seara aceea, întorcându-se în sufragerie doar la cină. Silueta lui înaltă și deșirată era cumva mai mică, poate din cauza umerilor acum căzuți și a spatelui încovoiat. Mulți ani după aceea, Banno Didi a povestit cum tata arăta ca un lan de grâu culcat la pământ de furtună.

Când bunicul s-a întors de la clinică, tata ne-a chemat doar pe noi doi în sufragerie și ne-a spus să ne așezăm. Formalitatea situației m-a făcut să mă încordez de frică. Mama mea plecase într-o călătorie, ne-a spus el, și nu o să se întoarcă un timp. Poate mult timp. O călătorie, a întrebat bunicul pe un ton uluit, unde anume? Și pentru ce? Fusesse mama ei dusă în

Delhi, bolnavă?

Nu-mi amintesc detaliile conversației. Inima-mi bătea să-mi spargă pieptul. Îmi simțeam limba mare și groasă, de parcă urma să crape dacă n-aveam să vorbesc. De ce nu mă prefăcusem bolnav, să mă fi grăbit spre casă? Era oare asta excursia pe care mi-o promisese? Dacă era o călătorie lungă, asta însemna că nu o să vină acasă o săptămână întreagă? O lună? Am simțit cum mă scufund într-un vârtej întunecat de groază și confuzie.

Un timp, datorită scutului invizibil ridicat în jurul meu de toată lumea, am tot crezut că o voi găsi pe mama când o să mă întorc acasă de la școală, sau de la râu, de la Dinu. Doar după câteva săptămâni, pornind de la bârfele servitorilor de acasă, de la întrebările și comentariile de la școală, am asimilat o nouă versiune a ceea ce s-ar fi putut întâmpla. Mama fugise, ne părăsise. Plecase cu un alt bărbat.

Domnul Spies.

Domnul Spies, care a cântat la muzicuță pentru noi, și a desenat, și a vorbit în germană cu Rikki. Domnul Spies, cel care devenise cel mai apropiat prieten al lui Dada. Domnul Spies și Beryl de Zoete plecaseră, luându-și rămas-bun de la toată lumea și mulțumindu-le tuturor, fără însă să spună nimic că o luau cu ei și pe mama. Ținuseră totul secret până și față de bunicu’.

Trădarea asta era imposibil de uitat. Când a plecat, mama știa că a turnat gaz pe foc și a ars toate punțile dintre ea și familia ei. După o astfel de abandonare, ce iertare să mai fie? Nu putea să se mai întoarcă niciodată, nici măcar pentru mine.

*

La început, tata a trăit așa cum a făcut-o întotdeauna. Se prefăcea – sau poate chiar credea – că nimic nu se schimbase. Pe măsură ce treceau zilele și mama tot nu venea înapoi, tata a căpătat o micuță cocoasă, de parcă încerca să se ascundă, să nu fie văzut. Poate a auzit niște chicoteli printre studenți și profesori – dintr-odată nu a mai mers la lucru. Nu s-a apucat de băut, nici de fumat. În schimb, stătea toată ziua pe acoperiș și citea. A renunțat la plimbările de dimineață, nu a mai mers nici la Societate. Nu mai alegea vorbe de duh pentru fiecare zi. În unele zile, nu se dădea deloc

jos din pat și după-masa era implorat să mănânce puțin. În alte zile, se trezea în zori și rămânea nemișcat pe terasă, cu ochii închiși și spatele drept, murmurând un *shloka*³⁹, repetându-l iar și iar. Era un lucru nemaipomenit. Până atunci, interesul tatei pentru domeniul spiritual fusese acela al unui filozof – intrigat de diferitele sisteme de gândire, dar sceptic vizavi de toate acestea.

39. „Cântec“, „vers“.

Nu am înțeles atunci ce dezonoare catastrofală era dispariția mamei pentru tata. Nu se rupsesse de familie ca să participe la marșuri pentru libertate care să se sfârșească cu încarcerarea și transformarea ei glorioasă într-un martir. De ce s-ar fi deranjat tata pentru asta? Ar fi sărbătorit-o ca pe o reabilitare tardivă a sistemelor de gândire la care în zadar ani întregi încercase să o convertească pe mama. Îi refuzase tata vreodată ceva mamei? Alte femei își acopereau fața cu un văl și aveau grijă de copii, brodau și croșetau – ea nu trebuia să facă nimic din toate astea. Mama avea libertatea să facă orice voia, să meargă unde avea chef, să poarte ce își dorea – toate în limita rezonabilului.

Totuși, nici măcar în cel mai întunecat ceas nu se poate să-i fi scăpat lui tata ironia libertății mamei mele. El mereu privea adevărul în față oricât de tare îi rănea lumina lui ochii: a știut atunci, așa cum aveam să înțeleg și eu mai târziu, că fiecare dintre micile ei libertăți depindea de consimțământul lui. Mama se simțise sufocată și se eliberase. Nu alesese austeritatea și sacrificiul luptei pentru o cauză comună, în schimb, căzuse cât de jos poate să cadă o femeie, își părăsise copilul și soțul pentru un amant. Un străin. Șoapte veninoase se auzeau când tata își făcea apariția, oriunde mergea. A devenit un pustnic, iar casa noastră s-a transformat într-un spațiu al ecourilor.

Mulți ani mai târziu, pe când sortam lucrurile tatei după moartea lui, am găsit o scrisoare de la mama, îndesată în partea din spate a sertarului secret din biroul lui de cedru. Hârtia mirosea a rășină veche, iar când o atingeai, o simțeai subțire și sfărâmicioasă ca o crustă ce fusese îndepărtată. Nu era datată.

„Nu mă mai întorc. Îți spun asta doar ca să nu-ți faci griji pentru mine.

Te rog să nu încerci să mă găsești sau să mă oprești. Am douăzeci și șapte de ani și viața-mi scapă printre degete. Vreau mai mult! Sunt în noi lucruri cu care nu te poți lupta, oricât de mult ai încerca. Te-am dezamăgit pe tine, l-am dezamăgit și pe copilul meu. Iartă-mă dacă poți.“

Scrisoarea era suficient de melodramatică, dar, ca și cum era nevoie de ceva concret ca să sublinieze enormitatea brutală a ceea ce făcea ea, sau poate ca să pună în aplicare amenințarea făcută cu luni înainte, mama își tăiașe părul ei lung și îl lăsase într-un săculeț de bumbac, împreună cu scrisoarea.

Mi-am trecut degetele prin părul din săculeț. Dur, tern, respingător, nu avea nimic din mătasea parfumată care îmi mângâiasse fața în dimineața aceea, ultima, când mă sărutase la plecare, pe treptele verandei.

Calcutta, 1930. O fată bengaleză de șaisprezece ani, de o inteligență rară și un talent literar neobișnuit, întâlnește un student român pe nume Mircea Eliade. Mulți ani mai târziu, fata, Maitreyi, scrie un roman despre un tânăr bursier român, care venise să locuiască în casa lor ca protejat al tatălui ei. Îi dă bursierului numele Mircea Euclid, iar pe adolescentă o numește Amrita.

În roman, tatăl Amritei este cel care îl aduce pe Mircea în casa lor și anunță faptul că studentul va locui cu ei. Îi ordonă fiicei lui să pregătească o cameră pentru vizitator, să o facă drăguță și confortabilă. Un astfel de devotament față de un student nu era ceva neobișnuit la tatăl ei, spune Amrita, și nici generozitatea fățișă:

Studentii tatălui meu erau gata să sacrifice multe pentru el, îi iubea și el, dar nu era genul acesta de iubire pe care oamenii necomplicați, cum suntem noi, îl simt unul pentru celălalt. Iubirea lui nu are înțelegere pentru alții. Este pentru el însuși. De exemplu, tata mă iubește pe mine, mă iubește foarte mult – nu atât de dragul meu, cât de al lui. Uitați-vă, fiica mea este o bijuterie fără pereche, cât e de frumoasă, ce poezii minunate scrie, cât de fluentă e engleza ei – asta e fiica mea. Priviți, priviți, voi toți!

Sunt lumina ochilor tatălui meu. Știu însă că, dacă fac un singur lucru împotriva voinței lui, mă va strivi. Ceea ce m-ar face fericită pe mine este pur și simplu irelevant pentru el.

Aceasta e traducerea mea stângace, munca unui horticultor dintr-un orășel din nordul Indiei. Poate că Maitreyi Devi mi-ar fi iertat inadecvarea: cei care au trăit cu o mare absență, așa cum a făcut ea, recunosc dorința de a te agăța chiar și de cea mai mică asemănare: unghiul unei bărbii, curbura unei frunți, accesul de furie, un anume fel de a vorbi, prietenia cu un străin. Mama mea s-a sfâșiat pe sine și a împrăștiat în vânt toate fragmentele eului ei când aveam nouă ani. De atunci, o caut în tot ce citesc, tot ce văd, tot ce aud.

În romanul lui Maitreyi Devi, Mircea are cam douăzeci de ani și, cu părul lui închis la culoare și pomeții înalți, arată de parcă ar fi din Himalaya. La început, Amrita nu găsește nimic special la el, dar pe măsură ce petrec tot mai mult timp împreună, își dă seama că zăbovește cu el la micul dejun, mult timp după ce toată lumea a plecat; se mai scurge o oră la ușa bibliotecii tatălui ei. Acesta trece pe lângă ei când intră sau iese din bibliotecă, dar nu spune nimic; nu-i împiedică nimeni să lenevească împreună. Amrita începe să observe lucruri la Mircea: cum tunica lui e deschisă la gât, triunghiul de piele palidă pe care nasturii desfăcuți îl scot la iveală. Mai vede că ochii lui arată diferit când își scoate ochelarii.

Într-o zi, tatăl ei îi spune că îi va învăța pe amândoi poezia clasică a lui Kalidasa, *Sakuntala*, scrisă în sanscrită.

Am început să studiem împreună din ziua următoare. Cine știe ce-or fi crezut oamenii acelor timpuri când mă vedeau stând pe o rogojină pe podea, lângă un străin, învățând sanscrita. Am văzut o uimire plină de invidie în ochii studenților bengalezi ai tatălui meu. Femeile mai în vârstă din generația mamei mele erau suspicioase și dezaprobatoare; cele de vârsta mea ne priveau cu o curiozitate avidă. Tata nu le dădea atenție. Străinul devenea treptat parte din familia noastră.

Când am citit rândurile acelea, gândul m-a purtat înapoi la vremea când Walter Spies a început să vină la noi acasă. Dezaprobarea, și invidia, și curiozitatea fuseseră identice, împărțite în mod egal între vecinii noștri și tatăl meu. Dezaprobarea tatei s-a intensificat, ajungând să fie un soi de furie geloasă pe măsură ce mama și domnul Spies deveneau tot mai apropiați. Poate își dădea seama că, în ciuda prelegerilor despre patriotism și a listelor lui de lectură, nu reușise niciodată să trezească în ea acea pasiune pe care o stârnea domnul Spies doar mâzgălind un vultur sau schițând o față. Simțea oare pericolul unui legături care îl excludea pe el? Reacția lui a fost să îi ordone mamei să nu iasă cu vizitatorii, iar pe ei să îi descurajeze să mai vină acasă la noi. Dar a o forța pe mama să adopte o conduită acceptabilă nu putea să aibă sorti de izbândă; tata ar fi trebuit să știe că pe lista ei personală cu cele șapte păcate capitale, obediința era undeva în capul listei, iar conveniențele o urmau îndeaproape.

În cartea lui Maitreyi Devi, gratiile coliviei în care e captivă Amrita sunt familiare. Nu poate face nimic fără permisiunea tatălui ei, tirania lui, deghizată în grijă pentru bunăstarea ei, este absolută. Ea tânjește să plonjeze în râul vieții pe care-l vede curgând în afara casei, dar îi e interzis. Odată, când ignoră restricțiile lui și se alătură unei procesiuni mortuare pentru un naționalist, tatăl ei, livid la față, urlă la ea, dezlănțuindu-se la nesfârșit, până ce ea e epuizată.

Maitreyi Devi și mama aproape au fost contemporane și poate că mama a și întâlnit-o când a mers cu tatăl ei în Santiniketan, în 1926, să viziteze școala lui Rabindranath. Pe drum se opriseră în Calcutta. Agni Sen, și el un bursier, ar fi avut motiv să-l viziteze pe tatăl lui Maitreyi Devi, un filozof și profesor care-l cunoștea bine pe Rabindranath. Dacă ea și mama s-au întâlnit, despre ce au vorbit, dacă măcar au vorbit – nu știu nimic din toate astea. Dar când am citit romanul bengalez m-am gândit că atunci când mama a plecat din casa noastră cu Beryl și Walter, a deschis cu forța o ușă care-i fusese interzisă lui Maitreyi Devi.

Ca un bătrân ce sunt, care încearcă să-și înțeleagă trecutul, mă conving să citesc despre alții ca ea, încerc să o văd pe mama dintr-o perspectivă impersonală, ca o rebelă care ar putea fi admirată de unii, o artistă cu o vocație atât de intensă, încât a ales-o pe ea, vocația, nu familia și casa.

Ca un copil abandonat ce sunt, părăsit fără vreo explicație, nu simțisem nimic altceva decât furie, nefericire, confuzie.

Unii evitau cu tact subiectului plecării mamei mele, dar pentru bunicul părea să fie înainte de toate un reper util în calendar. „Când te-ai procopsit cu cicatricea asta?“, putea spune el. „Înainte sau după ce a plecat maicăta?“ Era felul lui de-a spune că era un lucru normal ca viața să fie împărțită în două jumătăți distincte, o schimbare pe care ai ajuns să o crezi neimportantă. Care a intrat în ritmul tău. De parcă mamele își părăseau casele și copiii tot timpul, și din Siberia până în Sialkot erau băieți asemeni mie, care pășiseră de la o viață normală la una fără mamă, cu aceeași ușurință cu care ar fi pășit printr-o ușă deschisă într-o casă diferită. Mama fusese acolo și acum nu mai era, atâta tot. Tata, pe de altă parte, prefera să se poarte de parcă mama fusese o lumânare care arsese de tot, nelăsând nici o urmă, nici măcar cel mai mic strop de ceară uscată. Am știut instinctiv că nu trebuia să vorbesc despre ea în prezența lui.

Cam pe vremea aceea, la cinematograful Delite rula *Morții vii* de trei ori pe zi, cu Boris Karloff în rol principal. Filmul era despre un bărbat care e ucis de dușmani și apoi readus la viață de un doctor care îi pune o inimă mecanică. Înviat, e înzestrat cu un al șaselea simț, care-l face să pornească în căutarea ucigașilor săi și să-l împingă pe fiecare dintre ei spre o moarte cumplită. În cele din urmă, bărbatul înviat e împușcat și moare, dar de data aceasta moare împăcat, răzbunat. Dinu nu a mai putut să doarmă o săptămână întreagă după ce-a văzut filmul, se trezea smiorcăindu-se și se strecura în patul fratelui lui mai mare ca să se liniștească, însă acesta-i trăgea câte una și zicea să plece naibii de acolo.

Nu mi se dădea voie să mă uit la filme, dar povestea mi-a demonstrat că moartea poate fi reversibilă. În primele săptămâni după plecarea mamei, când mă gândeam că poate murise și nimeni nu-mi spusese, stăteam noaptea întins pe pat, uitându-mă la cer și vorbind cu oricine o fi fost cel care avea grijă de stele, de Rikki și de mine, de noi toți. „Fă să se întoarcă, după o săptămână, după o lună, după un an. La fel ca Boris Karloff.“ Am adăugat și o *coda* la rugăciunea mea: „Fă să se întoarcă fix așa cum era ea. Nu ca ucigașă.“

Visam uneori că mâna tăiată din borcanul de la clinica bunicului meu pleca în zbor și eu fugeam după ea plin de suferință, ciung, implorând să-mi fie pusă la loc. Când mă trezeam din visele acelea, de-abia putând să respir de groază, primul lucru pe care-l făceam era să văd dacă brațul meu era intact, atât de dureroasă și reală era senzația că-mi pierdusem o parte a corpului.

*

Mama nu s-a întors, dar, când a venit iarna, a venit și prima scrisoare de la ea, un plic doldora de cuvinte și picturi. Deși îmi scapă ce lună era, știu cât de calde am simțit că erau picturile ei în mâinile mele reci. În prima era o întindere de apă, și în față o plajă aurie în formă de potcoavă și niște palmieri care se aplecau secretoși unul spre altul. În prim plan erau niște balustrade – sigur a pictat asta pe puntea vaporului ei cu aburi. Mai era o pictură, o hartă care arăta cum o barcă pleacă de pe coasta Indiei, de la Madras, și-și croiește drum printre valuri cu creasta albă și pești care zâmbesc, până la Singapore, apoi mai departe, până în Surabaya, Java, Bali. Așa cum desenează un copil pământul și marea. Toate locurile erau marcate cu scrisul curat și micuț cu care mama obișnuia să eticheteze lucrurile. Scrisul ei avea bucle și înflorituri, iar de la margine începea să o ia în sus pe pagină.

Tata încă nu se dusesese înapoi la serviciu și el a fost cel care a luat scrisoarea de la poștaș și i-a cercetat plicul. Mi l-a arătat, nici o expresie pe față.

— E pentru tine. Prima scrisoare din viața ta.

În plic erau picturile acelea și niște rânduri care începeau cu „Dragul meu Mîșkin“ și în care-mi spunea cât de mult se gândea la mine și la ce era acasă, cât de tristă era că e atât de departe. Mă întreba cum mai erau Dada și tata, dar nu spunea că o să se întoarcă. Tata a așteptat până ce am deschis plicul și, când a văzut că nu era nimic pentru el, s-a răsucit pe călcâie și a intrat în casă. În ziua aceea nu a venit la ceai, nici la cină.

Scrisoarea a schimbat ceva în tata. El nu a spus nimic, dar era ultima notă dintr-un cântec funebru pe care începuse să-l audă în mintea lui cu mult timp în urmă. În următoarele zile, și-a mutat lucrurile din dormitorul

pe care-l împărțise cu mama în atenansa din spate. Erau două camere acolo și o verandă acoperită, și era la mică distanță de clădirea principală, umbrită de un tamarin. Rareori am văzut ușa atenansei deschisă. Nimeni nu avea nevoie să meargă acolo, uitaserăm până și faptul că există.

Ram Saran a lovit cu putere să deschidă ușa umflată de umezeală, iar mirosul înecăcios de găinaț a țâșnit dinăuntru ca un gaz otrăvitor. Porumbeii și-au luat zborul într-o învălmășeală de aripi și ciocuri. Am intrat și am dat peste grămezi de ziare vechi care cu timpul se lipiseră unele de altele și acum erau un morman compact, scaune șchioape, sticle goale, saci de pânză acoperiți de balebă, picioare amputate de masă, o cușcă deformată făcută din plasă de sârmă, gheme de frânghie zdrențuită pentru vaci, suporturi crăpate de vază, artificii deteriorate. Ram Saran a făcut afară un foc mare din tot ce putea să ardă. Focul dansa și trosnea, iar el stătea pe vine în fața lui, încălzindu-și mâinile, scărpinându-se-n cap și fumând, până ce câteva artificii, în ciuda așteptărilor, au explodat într-o ploaie de lumină, făcându-l să sară de acolo înapoi la curățenie. Însă, cu toate eforturile lui, pereții tot păreau murdari, varul pătându-se cu mult timp în urmă, de un galben mucegăit acum, împânzit de pete gri. Podeaua era de un roșu spălăcit, căruia nu-i mai puteai da strălucire oricât l-ai fi spălat. Rețeaua de crăpături ce străbătea podeaua a rămas neagră de mizerie, imună la săpun și perii.

După ce camera a fost curățată, tata i-a pus pe Ram Saran și Golak să-i aducă biroul și scaunul din lemn de cedru, la fel și cărțile. De la Rozario și Fiii au venit un pat îngust și un scaun rigid de lemn care putrezeau pe acolo de când lumea. Toate astea, împreună cu rafturile lui pentru cărți, erau toată mobila pe care tata o accepta. Nu avea covoare, nici tablouri, ceas sau radio. Casa noastră avea electricitate, dar atenansa nu. După ce se lăsa întunericul, era luminată de lumânări și lămpi cu petrol. Dada l-a întrebat ce are de gând să facă atunci când o să vină arșița verii: avea să se descurce fără un ventilator? Tata i-a răspuns că o să se îngrijească de asta când o să vină timpul.

Acum, casa era goală toată ziua, Dada la clinică, tata citind la el în atenansă. Dimineața devreme, înainte să plec la școală, când mergeam la el să-mi iau rămas-bun, tata era pe acoperiș, cu ochii închiși,

murmurându-și nou-descoperitele mantră budiste. Când mă întorceam, era încuiat în camera lui. Luam prânzul singur, apoi mergeam să-l caut pe Dinu sau o luam la goană în jos pe stradă, la bunicu', și-mi petreceam după-masa la clinică.

Prima scrisoare a mamei mele a aruncat propriile-mi sentimente într-un vârtej. O citeam când eram singur și nu era nimeni acolo să vadă ce fac. Într-un fel nedeslușit, știam că nu ar fi trebuit să primesc scrisoarea aceea, era de drept a tatei. Eram furios pe mama pentru multe lucruri, pentru că nu i-a scris lui tata, pentru că a plecat, pentru că nu m-a luat cu ea, și totuși, mai mult decât orice, știam că o vreau înapoi, iar dacă vedeam vreun lucru pe care-l asociază cu ea – o vază goală în care înainte fuseseră tot timpul flori proaspete, un sari alb uscându-se pe-o frânghie – un pumn uriaș de durere mă strângea de piept, atât de tare, că mai să-mi rupă coastele.

Citeam prima scrisoare în fiecare zi. Uneori mă ascundeam cu scrisoarea în vechea trăsură și, cât ai clipi, eram din nou cu mama, pe bicicletă, cocoțat pe scaunul din spate, cu picioarele bălăbănindu-mi-se deasupra pământului. Moțaiam pe un vapor care pleca din India, mergând la ea, în Bali. Îmi părea că am stat acolo toată ziua, visând la toate astea până ce adormeam. Mă trezeam flămând și confuz, vocile lui Banno Didi și Ram Saran apropiindu-se și apoi depărtându-se. Tânjeam ca unul din ei să-mi vadă suferința și să vină să mă ia, dar mereu aveau altceva de făcut. Când coboram din trăsură și intram în casă, Banno Didi se încrunta și-mi spunea:

— Și pe unde mi-ai fost, mă rog? Nu te-ai gândit deloc la baie, mâncare sau învățătură, doar la cum să lenevești.

*

Într-o zi din iarna aceea, dăracitorul a venit ca de obicei să ne refacă saltelele și cuverturile. A stat afară, la mașină, la zăbărnă, suspendat într-un nor de bumbac care plutea încoace și-ncolo de parcă ar fi nins în curtea noastră însorită. Tata a venit și s-a așezat pe o treaptă lângă dăracitor, fixând cu privirea cablurile zdrăgănitore. Și-a așezat bărbia pe mâini și a stat acolo fără să se miște. Treptat, fulgi pufoși de bumbac i-au

îmbrăcat părul în alb, făcându-l să arate ca un moșneag. Rotocoale de bumbac i se odihneau pe umeri și în poală. Toată ziua, cât timp a lucrat dăracitorul, tata a stat acolo, fără să scoată o vorbă, fără să facă nimic.

În seara aceea, i-a spus lui Dada:

— Dăracitorul vine în casa noastră an de an, de ceva timp, și eu nu am știut cum îl cheamă. Înaintea lui, a venit tatăl lui, spune el. Știi cum îl cheamă?

— Știam cum îl cheamă pe tatăl lui, l-am tratat o dată de pneumonie, o criză urâtă, din câte-mi amintesc, a spus Dada. Îl chema... stai să mă gândesc. Nu, nu-mi vine-n minte.

— Tocmai asta e, a zis tata. Nu avem nici o relație cu toți oamenii ăștia care lucrează pentru noi. Ei nu sunt altceva pentru noi decât niște vite. Știm cum le cheamă pe vacile noastre, nu-i așa, chiar și pe câini. Cum îl cheamă însă pe mezinul lui Banno? Mîșkin?

— Îl cheamă Dabbu, am zis eu. Și pe ceilalți doi îi cheamă Mantu și Raju.

— Știi asta doar pentru că te joci cu ei.

— Să te joci cu cineva e o prietenie, oarecum, nu-i așa, Nek? a spus Dada.

— Ei bine, *tu* nu ai știut cum îi cheamă, am dreptate?

Tata s-a întors repede spre Dada, care acum răsfoia paginile ziarului lui și a spus:

— Măi să fie, Rajputana au bătut unsprezece-ul lui Lord Tennyson. Tu știi cine e Tennyson, Mîșkin?

— Tipic... dă-i întruna despre crichet și evită orice e incomod, a zis tata. Putem să nu schimbăm subiectul, te rog? Știi cum îi cheamă pe copiii lui Banno?

— Nek, dacă ești hotărât să demonstrezi că nu sunt legat de masele ce trudes, da, s-ar putea să ai dreptate, cu toate că îi tratez de o duzină de boli în fiecare an. Cred că e suficient că îmi amintesc numele lui Banno – la vârsta mea.

Și-a scos ochelarii și a împăturit ziarul, încruntându-se.

— Cred că o să merg la Lisa. Pentru o ceașcă de cafea.

— Cafea? Serios? Asta bei tu acolo?

Tata a ridicat o sprânceană și a dat din cap. S-a ridicat de la masă. A început să se plimbe înapoi și-ncolo prin cameră, aranjând ba o carte, ba o vază. S-a oprit în fața unei picturi făcute de mama, cu barca și râul, una pe care ea tot amenința că o s-o ardă din cauza lipsei de maturitate a acesteia. S-a holbat la ea de parcă n-o mai văzuse niciodată. Apoi a ridicat-o de pe agățătoare, a întors-o cu fața la perete și a așezat-o cu grijă pe podea.

— N-are nimic de-a face cu vârsta, a spus el. Trebuie să mai existe și un alt mod de a trăi. Totul e să-l găsești. Un mod mai simplu. Un mod mai adevărat.

La câteva zile după asta, ne-a așezat din nou pe scaune în salon, pe mine și pe Dada. Am așteptat veștile: poate mama îi spusese că o să se întoarcă. Dar nu. Ne-a informat că pleca în pelerinaj. L-a citat pe Hsuan Tsang, pelerinul budist care, spunea el, străbătuse pe jos drumul din China până în India în urmă cu mai mult de o sută de ani, în căutarea Adevărului Suprem și ca să-și limpezească mintea. L-a citat pe Buddha, care, după toate aparențele, afirmase că sunt doar două greșeli pe care cineva ar putea să le facă pe drumul spre adevăr: să nu meargă până la capăt și să nu înceapă. Tata plănuia să calce pe urmele acestor suflete mărețe, mergând la Patna, Nalanda, Lumbini, poate și mai departe pe câmpie, până la peșterile din Bhaja, lângă Poona, la Ajanta și Ellora, chiar și Burma și Ceylon. A incantat dintr-o suflare numele acestor locuri sfinte, cu un soi de fervoare, de parcă ar fi declamat poezie. Voia să trăiască asemeni călugărilor budiști, fără bani, căutând mâncare și adăpost la cei omenoși, meditând și învățând pe drum despre budism. Nu ne-a spus cât timp plănuia să facă asta.

A pornit la drum într-o dimineață, înainte să mă trezesc. Nu l-am auzit plecând. Asta pentru că, așa cum mi-a explicat Dada mai târziu, nu plecase într-o trăsură sau o mașină, pur și simplu a ieșit pe poartă doar cu o geantă din pânză, în care avea o pătură, un bol de metal, un pahar și câteva haine. I-a spus lui Dada că avea de gând să meargă pe jos până la marginea orașului nostru și apoi în jos pe drumul ce duce în satul învecinat, apoi mai departe, în următorul. O să cerșească un loc în căruțe trase de tauri sau în șarete, orice se îndrepta spre nord, iar unde se oprea, avea să petreacă

noaptea pe o verandă sau într-un templu sau vreo ceainărie de la marginea drumului. Nu mă trezise pentru că asta i-ar fi putut slăbi hotărârea, asta-mi scrisese el într-un bilețel pe care-l lăsase pentru mine, împreună cu o rupie pe care să o cheltuiesc pe ce vreau eu. Avea să se întoarcă curând, mai zicea el în bilet. Să nu mă îngrijorez.

Odată ce tata a plecat în călătoria spre centrul sinelui său, am scos din nou scrisorile mamei: venise și a doua, iar asta avea câteva foi, cu ilustrații peste tot. Le-am ascuns într-o carte și le-am luat cu mine la clinica lui Dada. Dintr-un dulap și un paravan pictat și șubred, mi-am făcut un colțișor doar pentru mine, ca să fiu ferit de privirile pacienților care așteptau. Acolo mă întindeam pe podea și cercetam fiecare cuvânt, fiecare tușă de pensulă.

Mama scria despre sate, dansuri, vraci, păduri tropicale, munți, flori ciudate, le descria pe toate. „E un tărâm de poveste,” spunea a doua scrisoare, „într-o bună zi o să vii aici și o să vezi. Sunt vulcani și izvoare, râuri și mări, temple tăiate în piatră. Sunt vulpi care pot să zboare.” A făcut picturi de mărimea unei ilustrate cu împrejurimile de-acolo ca să-mi arate ce vrea să spună. Colibe cu acoperiș din paie printre câmpii verzi și circulare. Câmpiile pictate cu tușe subțiri de verde-smarald și înconjurate de copaci înalți. În depărtare, un munte albastru, cu vârful turtit. Altă pagină era neagră, mai puțin un foc portocaliu-roșiatic în mijlocul unei poieni, în jurul căruia stăteau niște bărbați cu turbane de pânză pe cap. Fețele le erau portocalii-roșiatice, la fel ca focul acela. În spatele lor erau umbrele frunzelor și copacilor, iar printre ele puteai zări capul galben, strălucind slab, al unui tigru. Ambele scrisori se încheiau cu „Cu atât de multă iubire, că cerul nu o poate cuprinde”.

Le-am strecurat sub dulap când a intrat Lisa McNally pe ușa din spate, urmată de băiatul acela tânăr căruia îi spunea Băiatu'. Băiatu' ducea o tavă cu prăjitură tăiată felii, un pahar cu ciocolată caldă și două cești de ceai. Lisa făcuse un ritual din asta după ce a plecat mama. În fiecare zi, își făcea apariția cam la aceeași oră și, înainte să rostească un cuvânt, o aromă îi anunța sosirea – un amestec de fum, vanilie, cafea, cărți vechi și poate camfor, cum mirosea și casa ei de oaspeți. Chiar și astăzi, trebuie doar să simt mirosul unuia dintre lucrurile acestea și sunt instantaneu în „Casa departe de casă” a Lisei McNally.

Lisa s-a așezat în fața lui Dada și după ce mi-a spus „Bună, tinere”, a

oftat.

— M-am gândit astăzi dacă Nek a plecat cu... Și aici i-a șoptit ceva lui Dada, nu am putut să aud ce. M-am furișat în colțul meu, cu prăjitura și ciocolata mea.

— Oh, fii serioasă, Lisa, e călugăriță, a spus Dada. Nu poți să-ți ții în frâu imaginația? Mukti e încă în Lucknow. Nek a plecat singur. Într-un pelerinaj fără noimă, al cărui sens doar el îl știe. În fiecare zi vii cu câte-o chestie de genul ăsta.

— Ah, dar nu pot să nu mă gândesc la asta, Batty!

— Nu trebuie să te gândești atât de mult, Lisa, l-am auzit pe bunicul spunând. Nu face bine la digestie. Faci riduri, îți dă dureri de cap și urâțește fețele frumoase.

— Fețele frumoase nu consumă produse de patiserie.

— În schimb, fac prăjituri tare bune.

Râsete și, o clipă mai târziu, sunetul unui chibrit ce se aprinde, apoi miros de țigară. Lisa a expirat fumul cu un oftat de satisfacție ce s-a auzit în toată camera. Și așa, în timp ce vocile lor urcau și coborau, un lucru ciudat mi s-a întâmplat. Nu-i mai auzeam pe Dada sau pe Lisa, nu mai eram în magazin, mă uitam la una dintre picturile mamei și acolo, în cea în care pictase puntea unui vapor, m-am văzut stând pe un șezlong de pe punte. Nu era ca și cum m-aș fi imaginat eu așa. Nu, ieșisem din corpul meu, ca o boabă de mazăre din păstaie, și m-am rostogolit pe puntea aceea, pe șezlongul acela. Puteam să simt vântul prin păr, aerul umed și cald în corp, o mișcare legănată. Mama stătea pe punte, refuzând mâncarea, refuzând să se miște, cu rău de mare. Eu stăteam cu ea. Stelele străluceau pe cer cât vedeai cu ochii și simțeam cum vântul ne atinge, cum ne mișcă, cum trece în goană. Noaptea s-a făcut mai adâncă, iar noi am adormit pe scaune, mama și cu mine, legănați de sunetul apei. Dimineața am văzut alte bărci și vapoare trecând pe lângă noi, am trecut pe lângă insule mărginite de cocotieri. Apa a trecut de la albastru la verde, de la violet la gri. Domnul Spies stătea în apropiere și cânta o melodie la muzicuță – cea pe care o cântase în noaptea aceea cu bunicul, sub luna plină, „Păstrăvul“. Rikki stătea cu botul pe picioarele mele, așa că nu mă puteam mișca.

Nu știu cât timp am rămas pe puntea acelui vapor. Când m-am mișcat din colțul meu, am văzut că Lisa plecase, iar de pe masă fuseseră luate tava, prăjitura și ceaiul. Dada consulta un pacient în spatele ușilor batante, în timp ce alți doi așteptau în fața clinicii. Ciocolata mea caldă stătea neatinsă la mine în colț. Avea o crustă groasă și tare pe suprafața-i rece.

Toată noaptea, toată ziua ce a urmat și următoarele câteva zile, îmi răsunau în auz doar notele muzicutei lui. Simțeam briza mării în păr când pedalam spre școală și-napoi, arborele *neem* și tamarinul de pe marginea drumului se metamorfozau în cocotieri, râul din spatele casei mele devenea izvorul din Tjampuhan lângă care mama stătea toată după-masa, desenând. Dacă stăteam lângă râul nostru și mă uitam la templul de pe partea cealaltă, forțându-mă să nu clilesc până ce nu ajung cu numărătoarea la cincizeci și cinci, o vedeam acolo, aplecată peste ceea ce lucra. De îndată ce clipeam, dispărea.

*

La ore neobișnuite, îndeosebi în primele câteva luni, când mă trezeam și nu o găseam pe mama, sau când mă întorceam de la școală într-o casă din care ea lipsea, pustietatea era un șoc, ca și cum te-ai fi trezit dintr-unul din visele acelea în care te prăbușești din cer – tot cazi și nu este nimic dedesubt. Doar că acesta nu era un vis. Coșmarul copilăriei mele – dacă toată lumea ar muri și eu aș rămâne singur? – se materializase într-o formă pe care nu aș fi putut-o anticipa. În camerele noastre pline până la refuz se auzea acum ecoul. Eu și bunicul ne așezam la cină la aceeași masă și am rămas la locurile noastre obișnuite, lăsând scaunele părinților mei acolo unde le era locul. Dacă dădeam cu picioarele în scaun, așa cum îmi era obiceiul, Dada era cel care-mi puneă o mână liniștitoare pe genunchi. El era cel care mă ducea la bibliotecă, așteptând în timp ce eu ezitam ce cărți să iau, două la număr, el era cel de la care îmi luam rămas-bun pe verandă când plecam la școală. Își lăsa timp dimineața să verifice proviziile din bucătărie și să-i dea lui Banno Didi banii pentru cumpărăturile zilnice, așa cum făcuse mama ani la rând.

— Nu-i niciodată prea târziu să înveți, nu-i așa, Mîșkin? a zis el. Uită-te la mine, cu părul alb și cu proteză dentară, învățând cum să conduc o

bucătărie. În curând, o să mă pună să cos o cămașă.

În fiecare duminică mă ducea în partea veche a orașului în piețele ticsite și ne întorceam cu coșuri încărcate cu legume exotice și pești ciudați cu care nimeni nu știa ce să facă. Apoi, mă însărcina să găsesc unde anume, în jurnalul ei gros și vechi, își scrisese mama rețetele pentru Tulpina lotusului aurit și Flori de banane cu nucă de cocos, și trebuia să le traduc în hindi ca să înțeleagă Golak.

Acum sunt de vârsta bunicului – vreau să spun vârsta pe care mereu o să o aibă pentru mine, o vârstă de bunic. Nu sunt ca el. Eu n-aș fi putut avea așa o grijă blajină de un copil lăsat de izbeliște. Știu că mi se zice ticălos bătrân și ursuz. O merit. Mă fac foc și pară pentru lucrurile pe care nu le pot controla, îmi ies din fire pentru dezintegrarea lumii mele. Cu câțiva ani în urmă, când municipalitatea a decis să construiască o nouă pasarelă peste ceea ce se chema Bulevardul Atkinson, au condamnat la moarte patruzeci și patru de arbori *neem* de pe ambele părți ale drumului. Îi plantasem cu zeci de ani înainte, la scurt timp după ce m-am întors din Delhi să conduc departamentul horticol de aici. Nu fusese ușor pe vremea aceea să păzim puieții de vacile și caprele care treceau pe acolo. Era nevoie de protecție pentru copaci, dar cărămizile erau prea scumpe după război și protecțiile din fier erau greu de găsit, iar oțel nu prea mai era. Soarta ne-a trimis cărămizi vechi de la o casă demolată, iar casa aceea prăbușită a protejat puieții.

Din clipa în care am aflat că cei patruzeci și patru de arbori *neem* ai mei urmau să fie tăiați, am încercat totul ca să opresc asta: scrisori adresate miniștrilor și așa mai departe. Aiurelile unui prost bătrân, nebun și cu gura mare. Am mers din ușă-n ușă, transpirat și palid, ținând în mână o petiție bătută la mașina de scris, ca să o semneze oamenii din cartier. Scrisoarea mea îndemna guvernul să nu-mi distrugă copacii. Sunt înalți de cincisprezece metri, ziceam eu acolo, țin umbră, frunzele lor alungă insectele, se face ulei din fructul lor, uleiul omoară păduchii, face pielea frumoasă și curată. Pe lângă toate astea, am mai adăugat un paragraf despre sacralitatea arborilor *neem* – sălașul Zeiței Cutare și Cutare,enerate de secole întregi. Nimic nu funcționează mai bine în țara asta decât credința religioasă ignorantă și superstiția.

La majoritatea caselor, mi-au trântit ușa în nas, luându-mă drept hoț sau vânzător de detergent. La una dintre ele, femeia care mi-a deschis ușa a spus: „Tu chiar ai trecut în lumea nebunilor.“ Dar m-a făcut să iau loc sub un ventilator, mi-a adus un pahar cu apă și mi-a semnat hârtia. Am strâns treizeci și opt de semnături. Am trimis petiția la Departamentul de lucrări publice, știind foarte bine că nu o să conteze absolut deloc.

În ziua în care a fost clar că moartea copacilor mei era inevitabilă, am cules toți trandafirii și hibiscusul din grădina mea. Am mers la fiecare arbore *neem* de pe Bulevardul Atkinson și am pus o floare la rădăcina lui. Trei băieți plini de praf au început să meargă în urma mea. „Moșneagului îi filează o lampă“, i-am auzit scandând în spate.

Am petrecut noaptea aceea afară, sub unul dintre copacii mei, privind cum cerul trece de la un albastru murdar la portocaliu tulbure, apoi la negru bolnăvicios. Cum mă uitam la desişul de deasupra mea, am văzut frunze noi cu margini zimțate, verde pal, pe un cer proaspăt spălat. Câteva păsări bulbul țopăiau de pe-o creangă pe alta, hrănindu-se cu semințe din ciorchinele de boabe. Aripile le erau negre și pata de sub coadă era roșu aprins. Se tot cocoțau, țopăind, și, din când în când, cântau. M-am răsucit, iar lângă mine era Dinu, întins pe spate și cu ochii închiși, umbrele pictându-i forme de frunze pe față. Mustața lui Dinu trona deasupra buzelor ca o omidă păroasă. Cu o rămurică, scrijelea numele unei fete pe pământul nisipos. Madhuri, Madhuri, Madhuri. Cine era Madhuri? Nu știam, iar el nu mi-a spus. După aceea, amândoi aveam arme în mâini și trăgeam într-un tren.

Când m-am întors acasă după noaptea mea sub copaci, Ila a spus:

— Uită-te la tine. Frunze uscate în păr. Găinaț pe umăr.

— Am adormit sub un copac, am zis eu. Am avut un vis. Nu mi-l amintesc pe tot, dar Dinu era în visul meu. El avea paisprezece ani, eu zece. Stăteam sub un copac și cânta o pasăre bulbul.

A ridicat o sprânceană și a spus:

— A cântat o pasăre bulbul, nu zău? N-or fi dansat și niște păuni pe acolo?

Fața ei rotundă, semănând mult cu a mamei ei, era încruntată, însă mi-a adus o cană cu ceai de ghimbir și niște pâine prăjită, apoi s-a așezat lângă

mine. A luat în mână cartea din care citise până atunci. Un timp, fața i-a rămas pe jumătate ascunsă în spatele cărții și știam că citește ca să rămână calmă. A murmurat în șoaptă două sau trei versuri din poemul pe care-l citea.

— „Vântul trebuie să vină de undeva atunci când adie“, a murmurat ea, „trebuie să fie un motiv pentru care frunzele putrezesc.“

Apoi a tăcut. Drept explicație și scuză, am spus:

— Vor tăia toți arborii *neem* pe care i-am plantat pe Bulevardul Atkinson. Trebuia să fiu acolo, cu ei.

Ila a continuat să citească, nu-mi dădeam seama dacă mă auzise, așa că m-am întors la mâncarea mea. Tot ce puteam să văd dincolo de coperta albă cu albastru era încruntarea ei. După câteva minute, a închis cartea cu un pocnet și, cu un aer neliniștit și iritat, a ridicat broderia la care lucra. Întinde pe o ramă un anumit tip de pânză și brodează cabane acoperite de trandafiri și nălbă de grădină, scene din idile bucolice europene. Adaugă versuri din poezii care se potrivesc. „Amurg și clopot de seară“, „O puzderie de narcise aurii“, și așa mai departe. Toate sunt înrămate și agățate peste tot prin casă.

Ila bagă acul în pânză, apoi îl scoate.

— Ești așa o pacoste. Toată noaptea am stat trează, întrebându-mă unde ești. Un bătrân care a dispărut. Unii nu se mai întorc. Știi cum te maimuțăresc oamenii? Și nu poți să-ți închei pânză sus nasturii de la cămașă? Arăți șleampăt ca o umbrelă ruptă de vânt.

Știu ce înseamnă ridicolul. Nu mă deranjează.

După ce mama a plecat în timpul musonului din 1937, la școală auzeai șoapte și sușoteli batjocoritoare care ajungeau până la mine, la început mai încet, ca un soi de hărmălaie îndepărtată și indescifrabilă. Apoi a plecat și tata, iar sunetele s-au apropiat. Treceam pe coridoarele școlii însoțit de chicoteli și întrebări obscene. Nu ascultam pe nimeni, nu vorbeam cu nimeni. Chiar și așa, din când în când intram în câte-o încăierare și eram cotonogit de băieții mai mari. Într-o zi fierbinte și uscată, după o întâlnire sângeroasă care m-a lăsat cu un dinte spart și cu ochelarii fără brațe, Dinu mi-a spus:

— Ține-ți capul jos, prostule. Lasă-i să spună ce vor.

— Da' sunt numai minciuni! Spun minciuni.

— Și ce dacă sunt minciuni?

Mergeam pe bicicletă acasă și Dinu a pedalat mai repede, a făcut un opt în jurul meu pe drumul îngust, apoi a luat-o în față și mi-a strigat:

— Oricum, nu-s minciuni! Toată lumea știe totul.

A băgat viteză ca să nu am șansa să îi dau o replică.

Dinu fusese protectorul meu, se azvârlea cu forța glonțului spre oricine își bătea joc de mine. Cu toate astea, cam cu vreo săptămână înainte, când mă uitam dincolo de mulțimea batjocoritoare a băieților mai mari din jurul meu, dorindu-mi ca el să-și facă apariția, chiar l-am văzut – stând în picioare pe margine. Nu se alăturase corului lor, dar privea cu un rânet. S-a întors cu spatele imediat ce mi-a simțit privirea. Mai târziu, mi-a spus că nu știu de glumă, că băieții nu-mi doresc răul și că ar trebui să fiu de gașcă. Odată am dat peste el pe coridor, imitându-mă cu o voce ascuțită, făcându-se că îl întreabă pe poștaş dacă are vreo scrisoare de la mama. Evita acum să fie văzut cu mine la școală, de parcă îi era rușine. Acasă însă avea pretenția să joc crichet, să merg la pescuit și să mă prostesc ca de obicei. Din prietenul meu, acest Dinu nestatornic, într-o continuă schimbare, devenise și el parte din forțele ostile alinate împotriva mea.

În ziua în care dinții și ochelarii îmi fuseseră spărți de băieții mai mari,

l-am văzut pe terenul de joacă pârjolit de soare, eram sigur de asta, și chiar dacă nu fusese în mulțime, nu făcuse nimic ca să-i oprească, să nu mă mai lovească cu picioarele, să nu-mi mai care pumni, doborându-mă în praf, azvârlindu-mi ochelarii cât mai departe ca să nu pot vedea, și astfel să nu pot riposta.

Nu m-am dus acasă în după-masa aceea, am intrat în clinica lui bunicu', plin de sânge, cu cămașa de școală ruptă și pantalonii scurți murdari. Am intrat direct prin ușa batantă. Dada nu era în camera lui de consultații. De ce nu era la biroul lui când aveam nevoie de el? De ce nu era niciodată nimeni prezent când aveam nevoie de ei? Un val roșu de furie m-a făcut să vreau să distrug tot ce-mi ieșea în cale. Am luat de pe birou stetoscopul de rezervă al lui Dada și mi l-am răsucit pe pumn. L-am azvârlit într-un colț și a rămas acolo inert, ca un șarpe mort.

— E într-o vizită la domiciliu, a spus Jagat, ridicând stetoscopul. Ce ai pățit? Te-ai bătut? Du-te și spală-ți tăieturile.

Și-a târât picioarele până la un dulap din camera din față, zicând:

— Stai să gădesc doctoria roșie. O să usture.

Am desfăcut borcanul cu dulciuri pe care Dada îl ținea pe birou să-i mituiască pe copiii care îi erau pacienți. M-am servit cu două caramelle. Le-am pus pe amândouă în gură și le-am supt fără să le simt gustul. În fața mea erau cărțile de medicină ale lui Dada, scaunul lui cu spătar înalt, o planșă medicală înfățișând un om în relief, cu organe roșii și albastre. Privirea mi-a căzut pe mâna păstrată într-un borcan de sticlă. Plutea în lichidul clar, arătând atât de palidă, de parcă era de ceară, degetele crescute în plus atârând ca o întrebare ce-și caută răspunsul. Cât ai clipi, am târât scaunul până la raft și am luat borcanul. Era greu. Mâna se bălângănea în el și degetele suplimentare se mișcau separat, de parcă nu erau atașate la întreg. M-a cuprins repulsia văzând cum mâna se lovește de peretele borcanului, apoi se îndepărtează și se lovește de partea cealaltă. Odată ce-am coborât borcanul de pe raft, mi-am deschis ghiozdanul și l-am vârlat înăuntru. Ușa s-a balansat în spatele meu și dus am fost, cu Jagat zbierând în urma mea:

— Stai... doctoria roșie!

Am pedalat cât de repede am putut. Borcanul mi se lovea de spate ori de

câte ori treceam peste vreo denivelare pe drum. Dacă se desfăcea capacul? Am încercat să nu mă gândesc la consecințe. Când am ajuns pe drumul nostru, am aruncat bicicleta lângă poarta mea și am fugit la Dinu acasă. În partea stângă a casei era aripa exterioară unde locuia administratorul-șef al lui Arjun Chacha, Munshiji. Se uita la teancuri de hârtii prin niște ochelari care-l făceau să semene cu o bufniță și se scobea absent în nas. Și-a ridicat privirea când am intrat. Arjun Chacha era într-o cameră mai în spate, vorbind cu cineva, puteam să-l aud zicând cu o voce tunătoare:

— Țara asta se duce de râpă, Congresul vrea să ne guvernăm singuri, dar *cine* o să guverneze și *cum*?

Am scos borcanul din rucsac și, înainte ca Munshiji să poată scoate un cuvânt, am fugit la ușa interioară și am azvârlit borcanul în cameră, cu atâta putere, că s-a făcut țandări.

— Lambu ți-a trimis un cadou din iad! am strigat eu, apoi am ieșit în goană din cameră.

Toată ziua și toată noaptea următoare mi-a răsunat în urechi urletul de furie al lui Arjun Chacha, iar în nări mi-a rămas mirosul oribil al lichidului din borcan. Nu vedeam altceva decât imaginea acelei mâini inerte, ca de cauciuc, zăcând pe podea într-o băltoacă. Unul dintre degetele crescute în plus căzuse și era la o oarecare distanță, ca o șopârlă moartă, fără cap și fără coadă.

*

După acel incident, l-am surprins pe Dada privindu-mă din când în când de parcă încerca să ia o hotărâre. După câteva zile, a spus că are prea multe de făcut și că avea nevoie de cât mai mult ajutor. Puteam să-i fiu de folos? Avea nevoie, a zis el, mai ales de un băiat care să-i care servieta când mergea în vizită la domiciliu, din moment ce el era prea bătrân ca s-o mai ducă, și să aibă grijă ca el să nu uite nimic la plecare, din moment ce era prea bătrân ca să mai țină minte lucruri.

Când mă gândesc acum la vizitele acelea, zâmbesc în sinea mea, chiar dacă totul s-a întâmplat cu mulți, mulți ani în urmă. Îl văd pe Dada la oglindă, pieptănându-și părul cărunț care-i stă vâlvoi, pentru că tocmai și-a dat jos cămașa de noapte și a îmbrăcat una curată de zi. Odată ce s-a

îmbrăcat și dichisit, până la portmoneu și ceasul de buzunar, spune:

— Asistentul meu e gata?

Când ajungem la casa pacientului, toată lumea răsuflă ușurată și se îngrămădesc toți în jurul lui Dada, vorbind unul peste altul și oferindu-se să-i explice simptomele. Eu decid că niciodată nu o să mă fac medic, burțile celor suferinzi sunt atât de păroase, limbile lor atât de gri, mirosul lor întotdeauna acru, stătut, neliniștit.

Acum, bunicul a început să-i aducă acasă pe unii pacienți și îmi spune să am grijă de ei când el trebuie să iasă. Sunt bărbați tineri cu oase fracturate sau cu răni de glonț, pe care-i bandajează și de care are grijă până când pot să se strecoare în întuneric sau într-o cameră de la „Casa departe de casă” ca să fie puși pe picioare și din nou gata de luptă. Dada spune că au răni de la bastoanele sau gloanțele polițiștilor și nu pot merge la spital. Pentru el sunt doar pacienți, dar știe că poliția nu-i împărtășește punctul de vedere și ar putea fi arestat pentru că îi tratează și nu îi raportează. Să nu suflați cuiva vreo vorbă, le repetă el tuturor din casă. Să nu vorbiți cu nimeni. Mie îmi spune să am grijă, mai ales cu Dinu și cu taică-su. Sunt nopți în care nimeni nu poate dormi pentru că bărbații gem și înjură de durere. Rămân treaz și memorez înjurăturile.

După ce se termină vizitele la domiciliu și clinica se închide, ne întoarcem la Banno Didi, care zdrăngăne farfuriile pe masa din sufragerie. Tot la câteva zile, dacă acasă nu sunt pacienți, Dada își împinge farfuria deoparte, cu mâncarea neatinsă, și spune:

— Hai să mergem la Lisa.

Și atunci seara se schimbă: lumini puternice, draperii înflorate, Băiatu' intră și iese cu supiere în care bucăți de carne fragedă de oaie și cartofi grași plutesc într-o zeamă ce miroase a ghimbir și ceapă. Este pâine cu unt, apoi bucăți prăjite și crocante de aluat din care se preling siropul și bananele. E zgomot din stradă, zgomot de la oaspeți mai jos pe coridor, vocile ridicate ale femeilor care se ceartă în cocioabele din spatele străzii principale. Duzini de strămoși de-ai Lisei McNally, în rochii și costume, zâmbind aprobator de pe perete, în timp ce ea pune discurile cu Cole Porter după cină. „Atât de adânc în inima mea, încât ești parte din mine“, cântă ea, potrivindu-și vocea cu cea de pe discul de vinil, și îi face cu

ochiul lui Dada, care încearcă să cânte și el. Într-un minut, iese din ritm și o dă pe fluierat.

Îmi doresc ca muzica să se audă la nesfârșit ca să nu trebuiască să ne întoarcem în casa noastră goală, unde e atâta liniște, că pot auzi bufnițele respirând în timp ce dorm în colțurile verandelor și pe mama cântând pe acoperiș, vocea ei apropiindu-se, apoi îndepărtându-se din nou. O simt învârtindu-mă, capu-mi începe să plutească, vreau să rămân treaz, să aștept până o să mă găsească, dar totul devine o harababură, și când deschid ochii, e dimineață.

Prima scrisoare a tatălui meu a ajuns la Dada, din Kashi – el îi spunea Benares. Speranța lui că va trăi ca un călugăr, din orice îi dădeau oamenii, părea să nu funcționeze prea bine. „Sunt câteva lăcașuri de binefacere pe aici unde le dau de mâncare călugărilor și celor aflați în căutare“, scria el, „dar cei pe care i-am întâlnit sunt conduși de caste. Ești hrănit cu respect dacă ești vreun brahmin, însă dacă nu, te tratează ca pe un cerșetor. În locurile unde i-ar hrăni pe cei ca mine, cu castă incertă, a cărui religie este nonexistentă, pe scurt, un simplu cerșetor, trebuie să-mi umplu stomacul cu niște *roti* uscată și cu apă. Să fii sărac și dintr-o castă inferioară sau necunoscută în țara noastră – acum am o vagă idee ce înseamnă asta. O să mă întrebi: De ce o faci? Ei bine, nu știu. E o furtună în mine. O să-mi spui că trebuie să mă întorc la îndatoririle mele și să am grijă de fiul meu. Știu asta și am s-o fac. Între timp, poți să-mi trimiți două sute de rupii prin mandat poștal la adresa de mai jos? Contul nostru poștal are suficient. O să rămân aici până când ajunge mandatul, apoi o să merg mai departe spre nord.“

Poștașul venea după-amiezile, la puțin timp după ce mă întorceam de la școală, și îmi doream să se oprească la poarta noastră, numărându-i pașii în timp ce se apropia. Dacă scrisoarea era de la tata sau de la mama, simțeam că moralul meu se prăbușește la pământ. Scrisorile ei erau pentru mine, dar ale lui erau mereu pentru Dada, cu câteva rânduri destinate mie. Chiar și când Dada citea cu voce tare scrisorile lui, tot nu le puteam înțelege. Le punea deoparte spunând:

— Voi avea grijă de ele. Într-o bună zi o să vrei să le citești.

Scrisorilor mamei le lua mult mai mult timp ca să ajungă. De regulă, erau vechi de vreo lună sau mai mult de-atât atunci când le primeam. Arătau foarte străine, cu timbre de un cent sau doi, pe care scria „Nederlandsch-Indie“, ceea ce mă făcea să cred că erau timbre speciale pentru oamenii care scriau din Olanda pentru India și că Bali era în Olanda. Uneori, mama puneă în scrisoare câte un fluture adevărat, mort, alteori o frunză sau o floare uscată. Mi-a scris despre un vulcan pe care

puteai să-l vezi din casa domnului Spies în munții din Iseh, mi-a scris despre copacul de *Cerbera manghas*, ale cărui fructe ca niște globuri mari și verzi erau și otravă, și medicament. A desenat copacul ăsta pentru mine, la fel și arbori de cuișoare și avocado, a pictat templele și casele de acolo.

Noaptea, când stăteam în pat pe jumătate adormit, mă aflam la poalele Muntelui Agung, de care mă despărțeau câțiva kilometri de câmpuri de orez. Puteam să-i văd pe mama și pe domnul Spies. El stătea la umbra unui copac cu frunze ca de ferigă, o siluetă în gri și alb, iar lângă el un scaun gol, o geantă abandonată, o sticlă verde. Dincolo de el, muntele se înălța masiv și neașteptat, la capătul câmpurilor plate; era albastru, și gri, și verde. Nori albi îl învăluiau de la jumătate în sus, ascunzându-l privirii, iar vârful muntelui se ridica atât de sus deasupra norilor, încât atingeau soarele, așa cum o făcea în pictura mamei mele.

Când Muntele Agung a explodat, la început a fost doar fum, iar aerul era încărcat de un miros care-l făcea greu de respirat. Apoi, a venit un nor dens de cenușă care s-a ridicat din vârful muntelui, de parcă în el mai era un al doilea munte, în flăcări. Puteam vedea strălucirea portocalie a focului din vârful muntelui. Emană o căldură sufocantă ce a intrat în micuța casă din Iseh și în câteva minute frunzele plantelor s-au răsucit și s-au uscat, arătând ca de hârtie, cocoșii s-au oprit din cântat, pisica a fugit într-un colț. Norul de fum s-a făcut mai mare și mai gros și a luat-o spre vest, purtat de vânt. În câteva ore, fumul s-a oprit, căldura a scăzut în intensitate, norul negru a început să se destrame, și o lumină palidă a zăbovit până ce au ieșit stelele, târziu în noapte.

Priveam afară pe fereastra din camera mea. Prin ușa deschisă îl auzeam pe bunicu' mormăind în somn. Am alunecat încet afară din mine, sus pe cerul de deasupra sătucului Iseh. Iseh din Sidemen, o provincie a Karangasem-ului. Karangasem din estul insulei Bali, am șoptit eu. Iseh.

Când sosea o scrisoare de la mama, cercetam îndelung plicul și timbrele înainte să o deschid. Odată ce o citeam, totul se termina și iar trebuia să o iau de la capăt cu așteptatul. Mă ambiționam să nu deschid scrisoarea până a doua zi sau ziua de după. Mi-o imaginam strălucind și pulsând într-un colț al biroului din camera mea, așteptându-mă în timp ce aveam ore la școală, în timp ce mergeam la pescuit cu Dinu sau în vizite cu bunicul.

Ceva de la mama, așteptându-mă.

*

În cea mai recentă scrisoare a ei, mama scria că domnul Spies lucra la o pictură uriașă, una dintre cele douăsprezece pe care fusese angajat să le facă, zicea ea, și că pentru a face picturile trebuia să străbată toată insula, căutând ruine. Maimuțele lui mergeau cu el, în mașina lui, iar domnul Spies le cumpăra banane de la una din piețele de pe marginea drumului. Îmi puteam imagina piața când citeam scrisoarea, puteam simți cum trece aerul pe lângă mașină. Una dintre maimuțe îmi stătea pe cap și mă controla prin păr și, când mama s-a uitat din întâmplare în spate și a văzut lucrul ăsta, a scos un țipăt. Asta le-a făcut pe cele trei maimuțe să sară din mașina în mișcare și să o ia la goană până în vârful unui cocotier. Domnul Spies a fost nevoit să stea sub cocotier, să le fredoneze și să le înduplece să se dea jos.

Maimuțele îl însoțeau peste tot. Odată, am mers la o petrecere în Den Pasar, orașul-capitală. Luminile străluceau într-o sală de bal, oamenii sporovăiau fără-ncetare și toți voiau să vorbească cu domnul Spies. Femei în rochii lungi, bărbați în costume negru cu alb, ținând în mână pahare cu picior. Unul dintre bărbați vorbea tare și era arogant.

— Un cretin pompos, guvernatorul ăsta olandez, a spus domnul Spies.

La sfârșitul serii, când am ajuns la mașină, și-a pupat maimuțele pe creștetul capului și a răsuflat ușurat. „În sfârșit, niște oameni“, a zis el.

În următoarea excursie de colecționare, și-a lăsat maimuțele acasă și când s-a întors, a aflat că-i sfâșiaseră cea mai recentă pictură din cele douăsprezece. Erau patru luni de muncă, iar pictura, aproape terminată, era ruptă într-o sută de bucăți. Fâșiile de pânză îi alunecau printre degete ca ploaia. Mama a îngenunchat pe podea și le-a strâns, a lăcrimat peste fragmentele de brațe, picioare, ochi, copaci, vaci, spunând că era vina ei. A pus câteva bucăți în următorul plic pentru mine: vopseaua strălucea ca aurul aprins. Umbrele și lumina m-au făcut să mă simt de parcă bucățelele de pânză erau însuflețite. Domnul Spies nu părea câtuși de puțin afectat, mi-a scris mama. Le-a scărpinat pe maimuțe pe cap și le-a sfătuit ca pe viitor să arate respect pentru marea artă. Apoi s-a încuiat înăuntru ca să o

ia de la capăt cu aceeași pictură.

Oriunde mergeau cu mașina, câmpuri sclipitoare de orez erau împrăștiate pe povârnișuri ca niște cioburi dintr-o oglindă. Oamenii de pe toată insula îl știau pe domnul Spies. Chiar dacă nu-l mai întâlneau, știau cine e și imediat ce mașina lui își făcea apariția, veneau afară, ca și cum și-ar întâmpina un prieten. Stătea pe verandele lor, își aprindea o țigară și le asculta poveștile. Când s-au oprit la rajahul din Karangasem, mama a intrat în bucătăriile uriașe, în timp ce domnul Spies a stat în curtea exterioară împreună cu rajahul, bând *arak*⁴⁰. Caietul cel nou al mamei s-a umplut cu rețete, desene și notițe proaspete. Pe margini, desena lucrurile a căror denumire nu o știa, și mai târziu îl întreba pe domnul Spies sau pe vreunul dintre prietenii lui cum li se spunea acelor lucruri. Așa a învățat puțină malaieză, olandeză, chiar și germană. Suficient ca să se descurce.

⁴⁰. Băutură alcoolică puternică, din sudul sau sud-estul Asiei, distilată de obicei din sevă fermentată de palmier, orez sau melasă.

Mama a scris despre noul ei caiet în scrisoarea pentru mine și m-a întrebat: „Unde e vechiul meu caiet? Mi-aș fi dorit să-l fi luat cu mine.“

Caietul mamei era unde-l lăsase, pe măsuța ei de toaletă. Îmi era de ajutor în săptămânile când nu primeam nici o scrisoare. Încă îl am. E un jurnal început în anul primei ei călătorii în Bali, 1927. A scris „Gayatri“ oblic pe prima pagină, cu o pensulă, tușele literelor erau alungite și largi. Un desen asupra căruia mai zăbovesc și astăzi e cel din iulie 1927. Înfățișează o fată zâmbind fericită, întinsă pe spate într-o luncă cu flori și iarbă, care e încadrată de un cer plin de stele. E un autoportret ce nu are nevoie de cuvinte ca să transmită sentimentele artistei.

În timpul primei ei călătorii pe mare, mama a scris sporadic în jurnal. Pe o pagină e scris cu majuscule: „Rabi Babu mi-a vorbit astăzi. Mi-a cerut să stau lângă el.“ Pe măsură ce dai paginile, cuvintele sunt tot mai puține și picturile tot mai dese, de parcă nu mai avea răbdare pentru proză când erau suficiente câteva rânduri sau tușe. Câteva pagini fuseseră transformate de mama într-un registru de cheltuieli pentru gospodărie: alimente cumpărate, lefuri plătite. E acolo și programul meu de luat medicamente pentru convulsii și febră. Din carte cad lucruri: imagini

decupate din reviste, bilete la *Puștiul*⁴¹. Mă luase cu ea la matineu, ignorând sfidător restricțiile tatei privind relele din filme. Când ne-am întors de la cinematograful, tata se plimba înapoi și-ncolo pe verandă, livid de furie. După aceea s-au încheiat vizitele mele cu mama la cinematograful.

⁴¹. Film mut cu Charlie Chaplin și Billie Coogan.

Între paginile caietului ei cu rețetele pentru *kheer*⁴² aromat cu portocale și *pulao*-ul⁴³ lui Begum Farhana, mama a lipit niște colțuri adezive și a inserat o fotografie cu tatăl ei și cu o versiune mai tânără a ei. Ochii îi strălucesc, codițele împletite îi atârnă pe umeri, tatăl ei se uită la ea, nu la obiectiv. Mai sunt și alte fotografii în jurnal, între care una cu un picnic în familie lângă un lac. Lacul e plat și alb ca un pat, iar noi suntem așezați într-un rând în fața lui. Eu stau între mama și bunicul. Mai sunt un unchi din Karachi, soția și fiul lui, chiar și Banno Didi, Dinu, Raju, Mantu, Lambu, și Golak. Tata însă nu e. În jurnal nu e nici urmă de el.

⁴². „Budincă de orez“.

⁴³. „Pilaf“.

Când am împlinit zece ani, știind că râvneam la pușca cu aer comprimat a lui Dinu, bunicu' mi-a dat și mie una, modelul Daisy, placat cu nichel. După ce am exersat câteva zile, trăgând în fructele de mango, Dinu a venit cu planul să probăm noua mea armă departe de casă. Să tragem în trenul de seară în timp ce trecea în viteză.

— Ținte în mișcare, Mîșkin, a spus el. Să tragi în conserve vechi și în fructe e o treabă de bebeluși.

Dinu fuma acum și avea o sticlă cu rom – șterpelită din rezerva unchiului lui –, ascunsă în cameră. Pretindea că sărutase o fată. Era cu mult înaintea mea în ce privește mersul lucrurilor, atât de avansat, încât mergeam pe mâna lui în toate chestiile de genul ăsta. Prin urmare, mi-am pus peletele și pușca în geantă după-masa târziu și am luat-o în sus spre linia ferată, prin iarba înaltă și tufele de lantana. Eram cu mult mai scund ca el și mă străduiam să țin pasul cu mersul lui întins, de om cu picioare lungi. Lângă lăstăriș, ne-am întins pe burtă ca să așteptăm trenul de seară. Vorbeam în șoaptă, iar Dinu și-a pus un fir de iarbă în gură să-l mestece, așa cum văzuse că fac acei cowboy în westernuri. Și-a împins pe spate o pălărie imaginară. Nici un nor nu încrețea cerul, lumea era imensă, eu nu aveam părinți, aveam propria-mi armă. Am smuls și eu un fir de iarbă să mestec.

Cu puțin înainte de apus, am auzit un șuierat îndepărtat. Dinu s-a răsucit pe burtă și s-a pregătit. A mijit ochii. Mi-a trecut prin minte că ar putea fi un tren de pasageri, nu un marfar. M-am ridicat cu o smucitură. Gloanțele noastre ar putea trece prin geam, ar putea da foc trenului. Am apucat strâns brațul lui Dinu ca să-l fac să se oprească. M-a împins la o parte și a țintit din nou.

Trenul a șuierat iar, și apoi era lângă noi, atât de aproape, încât am simțit cum vântul ne aruncă în spate. Dacă în el era tata, întorcându-se din Nepal? Dacă era mama în el? Trenul a trecut duduind, Dinu a apăsat pe trăgaci, i-am smucit cotul, strigând panicat:

— Nu, nu! Nu fă asta!

Când trenul s-a îndepărtat, zgomotul s-a estompat și nu se mai auzea nici un sunet. Iarba uscată mă gădila, îmi venea să strănut, mă chinuiam să nu o fac. Simțeam că Dinu își adună toate puterile să mă snopească în bătaie, dar apoi l-am auzit zicând:

— Măi să fie. Prima mea țintă în mișcare. Mîșkin, am făcut rost de o pasăre pentru cină.

S-a ridicat de unde era și s-a apropiat de ceva ce zăcea în iarbă, puțin mai departe. Iarba se mișca. Apoi s-a auzit un soi de scâncet, urmat de un geamăt, și apoi vocea unui bărbat urlând:

— Piciorul meu! M-au omorât! Ajutor! M-au omorât!

Dinu s-a răsucit și a luat-o la goană. Fără să stau pe gânduri, am sărit în picioare și m-am năpustit după el. Sărea peste pietre și movile de pământ, iar eu încercam să-l urmez îndeaproape. L-am ajuns din urmă și l-am apucat strâns de braț.

— Pe cine ai nimerit? Ce s-a întâmplat?

Dinu și-a scuturat brațul.

— Nu fă asta, măgarule.

— Și dacă e mort? Ar trebui să mergem să vedem.

S-a oprit din mersul lui abrupt și s-a întors spre mine. Fața lui era foarte aproape de a mea, gura îi mirosea a fum, pe obraz avea două coșuri cu capul alb.

— Și dacă-i mort, la ce bun să ne mai uităm? Nu suflă o vorbă despre asta nimănui, ai înțeles? Cine ți-a zis să ciripești despre Lambu lui frati-miu? Ai rahat între urechi. Tu m-ai apucat de cot. Tu mi-ai stricat ținta. Omul ăla e rănit, o să meargă la bunicu-tău. Asta-i tot.

Zile întregi după aceea, împietream la vederea oricărui bărbat care șchiopăta. Nu m-am mai atins de pușcă. Din când în când, îl întrebam pe Dada despre pacienții lui cu o relaxare studiată, sperând că o să-mi spună dacă a tratat vreun bărbat cu o peletă în picior. După o zi sau două de întrebări, Dada s-a arătat curios:

— Așadar, Mîșkin, a spus el, până la urmă vrei să te faci medic? Să incizăm câteva abcese împreună?

Dinu și cu mine nu vorbeam despre ce se întâmplase, de parcă simpla menționare ar fi făcut să iasă de după tufe grămezi de bărbați răniți și

furioși. Nu l-am mai văzut o săptămână întreagă, doar în treacăt la școală, unde îl evitam, și chiar dacă n-aș fi putut să spun asta clar atunci, cred că știam că începuserăm lentul proces de a ne îndepărta unul de celălalt.

Cu toate astea, o prietenie din copilărie poate continua să mai pulseze, în ciuda oricărui fel de eșec. Găsești siguranță în ceea ce e familiar. Dinu e cel la care mă întorc când trebuie să verific detalii din trecutul meu, iar efortul nostru de a ne aminti un lucru ne duce la altul, și tot așa cu o întâmplare, apoi cu a doua și a treia, în fața noastră sunt o serie de indicatoare care ne duc înapoi la fericirea obișnuită a zilelor neumbrite de diferențele adulților. Dinu era cel care mi-a amintit despre filmele interzise pe care m-a dus să le văd pe ascuns, de broșurile cu poze ale starurilor de film pe care le adunam obsesiv, până ce deveneau unsuroase de atâta folosință. Cum stăteam noi pe podea chiar în fața ecranului și fluieram cât ținea sărutul de final. Aproape că uitasem de fascinația pentru Nadia cea Neînfricăată, căldura din trupurile noastre la vederea coapsei ei goale și hotărârea noastră de a o căuta, cu cravașă și tot tacâmul, ca s-o eliberăm de îmbrăcămintă.

Tata s-a întors într-o zi înăbușitoare, la câteva luni după ce plecase. Cu puțin timp înainte să vină, trimisese o telegramă în care zicea doar atât: AJUNG CURÂND. CURĂȚAȚI CAMERELE. Nefiind sigur la care camere se referea, Ram Saran a petrecut o săptămână făcând curățenie de primăvară și în casa exterioară, și în vechiul dormitor al părinților mei. A fugărit afară din casă șopârle ce stăteau încremenite sus pe pereți, a vârat mătura în pânzele de păianjen, a șters praful, a spălat dușumelele, a lustruit, apoi a pus totul la loc așa cum fusese și a încuiat ușile.

Toată gospodăria a ieșit să privească atunci când tata a apărut la ușă și a strigat: „E cineva aici?” Am țâșnit din trăsura mea stricată din grădina din spate, unde salvasem oameni dintr-un vulcan ce erupea, împreună cu Sampih, un băiețel despre care mama îmi scria adesea. Rikki a luat-o la goană în salturi spre poartă, cu coada un talmeș-balmeș de bucurie. Dada era la clinică, dar Golak, Ram Saran, Banno Didi și doi dintre copiii ei – toți s-au îmbulzit să vadă.

Ajunsesem deja în grădina din față și am văzut ceea ce ei nu văzuseră încă. Tata nu era singur. Adusesese cu el o femeie.

— Mîșkin, vino aici, m-am întors.

Tata a întins brațele spre mine așa cum nu o mai făcuse înainte. Arăta ciudat, ca o sperietoare dintr-o carte cu poze, undeva pe un câmp, cu un zâmbet mîzgălit pe față.

Femeia ținea în brațe un copilaș. Se legăna cu tot corpul și îi fredona într-o limbă pe care nu o înțelegeam. Copilașul a scâncit, apoi s-a smiorcăit prelung, parcă erau pisicile care se băteau noaptea în colțul grădinii noastre. Am rămas unde eram, nu puteam să mă conving să merg spre tata, ca și cum picioarele mele prinseseră rădăcini și nu aveau să se mai miște niciodată.

— Mîșkin? m-a chemat el din nou. Ia să te văd. Ești mai înalt.

A venit spre mine, iar eu am făcut un pas înapoi, timid de parcă era un străin. Și-a pus capul lângă al meu și un braț în jurul meu pentru o îmbrățișare stângace. Eram amândoi țepeni ca ramurile copacilor. Geanta

de pe umăr i-a căzut pe pământ când s-a aplecat spre mine. M-am tras. Era sfrijit, părul îi creștea acum după ce fusese ras, avea o barbă neîngrijită, mirosea a transpirație veche și a mătreață. Nu arăta deloc ca tata.

Observându-i pe Banno Didi și pe ceilalți care priveau cu gura căscată, a spus:

— Ea e Lipi, soția mea. Și fiica ei, Ilavati. Noi îi spunem Ila, acum e și fiica mea.

Înainte să mai poată zice ceva, Ram Saran a început să se îndepărteze târându-și picioarele, apoi a luat-o la goană, bâguind ceva ce era prea lipsit de coerență ca să se înțeleagă.

Dada s-a întors de la clinică cu pași mult mai înceți decât ai lui Ram Saran și l-a găsit pe tata plimbându-se prin casă, făcând comentarii despre una-alta, iar femeia și bebelușul ei erau în atenansă. Stăteam la marginea curții de la bucătărie, nefiind în stare nici să mă apropiu de atenansă, nici să nu mă mai holbez la ea. Lipi ieșea din când în când pe veranda de acolo, uitându-se în jur după ajutor. Banno Didi a bombănit:

— Dacă femeia aia crede că-mi poate comanda să-i aduc apă caldă și toate alea, se înșală cumplit.

Dada a dispărut cu tata în dormitorul lui, închizând ușa după ei. Femeia a ieșit din nou pe verandă și m-a zărit. M-a chemat – nu pe nume, ci cu un gest – și m-am îndreptat încet spre ea. La forma ochilor semăna cu mama, în alte privințe, deloc. În vreme ce mama fusese zveltă și minionă, femeia asta era îndesată. Nu era drăguță, ca mama, și departe de a fi stilată. Purta un sari aspru, alb cu maro, care-i flutura deasupra gleznelor, iar capul îi era parțial acoperit de el. La nas avea un cercl banal de aur. Câteva brățări și un fir roșu răsucit la gât. Cărarea părului ei negru, purtat strâns legat la spate, era presărată cu *sindoor*⁴⁴ roșu. Când m-am apropiat, a spus în hindi:

⁴⁴. Pudră cosmetică din subcontinentul indian.

— Știi, pentru mine e ca și cum aș fi într-o școală nouă. Vrei să mă ajuți? Spune-mi unde e baia. Și bucătăria.

Tata l-a convocat pe frizer și a stat afară, cu un prosop în jurul gâtului, în timp ce frizerul îi rădea barba. Odată ce a scăpat de ea, semăna un pic

mai mult cu el însuși. S-a întors spre mine, cu fața-i acoperită de spumă, și a spus:

— Du-te la clinică, Dada are nevoie de tine acolo. Spune că faceți vizite la domiciliu împreună. Asta-i bine. E important să știi cum suferă oamenii.

Bunicu' chiar trebuia să meargă într-o vizită și am stat tăcuți tot drumul cât am mers cu trăsura. Fixam urechile calului cu privirea. Erau albe, chiar dacă restul calului era maro închis. Birjarul striga la trecători să se dea din drum și-și zdrăngănea clopotul, lovindu-l de lateralele din lemn ale trăsorii.

Dada și-a dres vocea și a spus peste tropotul copitelor:

— O să treacă un timp, dar într-o zi s-ar putea să te bucare compania micuței Ila. O soră.

— Nu e sora mea.

— O prietenă atunci. O să creșteți împreună.

După ce ne-am întors la clinică, chiar dacă nu era încă ora pentru ceai, Lisa McNally și Băiatu' au intrat cu ceai și ciocolată caldă. Mai erau și trei felii de prăjitură cu ghimbir. Vestea despre a doua soție a tatei ajunsese deja la Lisa și, de îndată ce a intrat în clinică, a și spus:

— Batty, Batty, Batty! Minunile se țin lanț! Budistul s-a însurat din nou. Spune-mi tot în secunda asta, insist.

— Ah, Lisa, pare o persoană plăcută. Sunt sigur că va fi bine pentru toți să avem altă femeie prin casă. Prea mulți bărbați la un loc alcătuiesc o mulțime dezordonată.

— Aud că-i mult mai tânără decât Nek al nostru? Mai tânără chiar și decât Gayatri? Și ce e? Nepaleză?

Punând cap la cap tot ce am auzit la clinică și ce știu din scrisorile trimise de tata acasă, am înțeles că de la Kashi tata plecase spre est, la Calcutta, unde a rămas vreo lună sau cam așa ceva, apoi mai departe spre nord, spre Himalaya. Destinația lui erau mănăstirile budiste din Sikkim, dar deja cheltuisse majoritatea banilor pe care-i trimisese bunicul, era obosit și bolnav. Nu a mai mers pe jos și a început să călătorească cu trenul, dar unde era capăt de linie, trebuia să o ia la picior din nou. S-a alăturat unui grup de pelerini pe care-i întâlnise în tren. Picioarele îi erau

deja acoperite de bășici, iar aerul era atât de rece și uscat, că îi curgea sânge prin pielea crăpată a degetelor. Cu ultimii bănuți, a cumpărat un șal gros în care se înfășura ziua și pe care-l folosea pe post de pătură noaptea, dar nu era suficient pentru dormitul afară. Ceilalți care mergeau cu el erau cu mult mai rezistenți: se mișcau mai repede și erau pregătiți pentru frig. Au devenit niște siluete mici, departe, pe colina următoare, chiar în timp ce tata își croia drum gâfâind pe prima. S-a oprit la o tarabă cu ceai, undeva pe malul unui râu. Îl ardea pieptul, nu putea respira, capul îl dureau atât de tare, că simțea că-i crapă. Trecuse de defileuri, cascade, vârfuri incandescente în lumina soarelui, mănăstiri – priveliștile după care tânjise toată viața – și totuși, nu era conștient decât de durerea din piept. Cutia-i toracică se transformase în cercuri de fier înroșit. Plămânii se împingeau în ele, avizi de aer. La taraba cu ceai, bărbatul i-a oferit un colț unde să-și petreacă noaptea și a aprins un foc. I-a dat tatei încă o pătură, și ceai, și fiertură caldă de orz pentru care nu a vrut să ia bani. Pentru prima oară după multe zile, lui tata îi era cald, dar respirația încă îi huraia în piept și a trebuit să moțăie toată noaptea stând în capul oaselor pentru că tușea întruna din clipa în care se întindea.

Când s-a trezit, era înconjurat de o familie numeroasă de indieni, originari din Kumaon, după cum spuneau ei. Sunauli, foarte aproape de granița cu Nepalul. Tata le-a povestit despre Rai Chand, despre magazinul lui Rozario și Fiii din Nainital, de pe vremuri. După aceea, nu mai acceptau nici un refuz din partea lui: practic, era aproape parte din familie. De fapt, ei chiar credeau că una dintre rudele lor lucrase pentru Rai Chand! Nu locuiau prea departe de acolo, ziceau ei, și au insistat să îl ia cu ei. Acasă la oamenii ăștia, așa slab și astmatic cum era, tata a întâlnit-o pe femeia care avea să-i devină a doua soție.

— O femeie de pe coline? O țărăncuță? a spus Lisa McNally, cât de încet putea, dar totuși nu suficient de încet.

— Poate că da, poate că nu – doar ce-a ajuns, Lisa. De unde să știu eu? Vorbește în hindi, pare educată. Totuși, nici un pic de engleză.

— S-au îndrăgostit unul de altul? Chiar nimeni nu a știut că Nek mai poate fi romantic după Gayatri. Îi era atât de devotat – ei bine, cu siguranță că era când a mers tot drumul până în Delhi să o ceară în

căsătorie. Ți amintești cât de surprins ai fost? Ascetul Nek Chand, care ani în șir o iubise în tăcere pe fiica profesorului lui! Și acum a făcut-o din nou.

— Nu sunt sigur că fanteziile tale romantice sunt corecte, Lisa. Din ce mi-a spus Nek, el simțea... oare cum a spus? Un sentiment infinit de grațitudine. Și compasiune. Compasiunea e un lucru bun. Sunt mândru de fiul meu. Și a mai spus furie. Furie pentru situația ei.

Lisa a râs zgomotos:

— Nu mai fi sarcastic. Compasiunea e bună pentru pisoiași, Batty R, nu aduce fericirea în căsnicii. O să mă întrebi de unde știu, din moment ce nu am avut parte niciodată de sfânta căsătorie? Dar chiar știu, Batty, o fată știe lucrurile astea. Și cu un copil! Copilul cui?

S-a aplecat în față, avidă.

— Lipi era văduva mezinului. Ghinion, așa au considerat-o ei – o femeie al cărei soț moare de tânăr. Are fetița aceea – de-ar fi fost un fiu, poate familia s-ar fi purtat mai bine cu ea. A avut grijă de Nek, îi aducea mâncarea și tot așa. El o vedea tot timpul pe lângă casă, muncind ca un sclav. S-a gândit că asta era ceea ce Buddha intenționase de la bun început.

— Credeam că Buddha își abandonase soția. Pentru Marea lui Căutare.

— Trebuie să mă obișnuiesc din nou cu fiul meu, Lisa, nu înțeleg foarte multe din lucrurile pe care le spune, toate cărțile astea pe care le citește. Meditație vie, îi spune el. Cum numesc asta creștinii? Sigur îi spun cumva, ei au câte o denumire pentru majoritatea lucrurilor. El nu doar urmează budismul, spune că îl trăiește.

— Nu te căsătorești ca să-l slujești pe Dumnezeu, Batty.

*

În ziua de după întoarcerea lui, tata a venit la mine cu o hotărâre: să îi spun Maji noii lui soții. Așa li se spunea mamelor în partea de lume de unde venea Lipi.

Am luat și eu o hotărâre. Nu îi voi spune niciodată așa.

*

Tata avea iar poftă de viață. S-a întâlnit cu vechi colegi și prieteni pe

care nu-i văzuse de luni întregi. Mukti Devi fusese eliberată din închisoare pe când el se afla în călătoriile lui, iar el și-a reluat plimbările în zori de zi cu grupul ei. S-a întors la slujba lui de la facultate. A început să scrie articole pentru ziare. A cumpărat trei exemplare ale ziarului când i s-a publicat primul dintre articole – era un eseu despre începutul călătoriei lui, când a plecat din Muntazir și a mers pe jos spre satul învecinat fără să aibă vreo destinație anume. „Lumea credea că era un lucru lipsit de echilibru, dar cel cu adevărat spiritual e și nebun, și egoist. Atât de mulți mari căutători și-au părăsit familia și copiii, lăsându-i pradă durerii ani în șir: nu avea și Buddha tot o astfel de vină? Și totuși, ar spune cineva că a fost o greșeală din partea lui că a plecat? Câte milioane din câte generații au fost salvați pentru că el avusese tăria să-și sacrifice familia? Propria mea călătorie nechibzuită s-a încheiat în eșecuri de tot felul: am învățat la picioarele marilor maestri, dar atenția mea hoinărea. Mă durea spatele. Înțepăturile de insecte mă făceau să mă scarpin. Pe scurt, am descoperit că sunt om și demn de milă și că nevoile mele fizice erau mai mari decât foamea mea spirituală. Lucrurile acestea pe care le mărturisesc sunt amare, dar necesare: prima necesitate în căutarea cunoașterii este adevărul.“

Și așa mai departe. Dar l-a impresionat pe redactorul ziarului, un om pios cu înclinații naționaliste, care simțea că cititorii lui erau însetați de celebrări ale austerității. I-a cerut tatei să scrie o serie de eseuri despre călătoriile lui: ce îl învățaseră greutățile, ce a aflat despre cătunele în care stătuse. Tata se întorcea de la serviciu, lua o masă frugală, nu vorbea aproape deloc, apoi dispărea în atenansă și peste puțin timp se auzea țăcănitul grăbit al tastelor de la mașina de scris. Dacă bebelușul plângea sau Lipi se juca prea tare cu ea, sau dacă eu insistam cu arma mea, se plângea că e atât de mult zgomot, încât nu-și poate auzi gândurile. Clac-clac-clac făceau degetele lui nerăbdătoare, ciopârțind cântecul păsărilor la amurg și continuând până ce țipetele șovăitoare ale bufnițelor erau și ele reduse la tăcere. Își făcea apariția doar la cină, cu părul vâlvoi, cu ochii strălucind de gânduri și idei pe care nu le putea împărtăși nimănui altcuiva din casă.

*

Am știut instinctiv că pentru Lipi era important să-mi facă pe plac. Mă lăuda când nu făcusem nimic care să merite atenție, îi spunea Ilei că trebuie să crească și să fie ca mine. Îmi punea haine curate pe pat înainte să mă întorc de la școală, iar după ce mă spălam și-mi schimbam hainele, mergeam în sufragerie și o găseam acolo așteptându-mă. Într-o zi, am văzut farfuria cu poori⁴⁵ pufoase și aloo⁴⁶ cu roșii pe care mi le pusese în față și am spus:

⁴⁵. Pâine prăjită nedospită din subcontinentul indian.

⁴⁶. Mâncare gătită cu cartofi.

— Tot asta am mâncat și ieri. Banno Didi știe că nu-mi place așa.

— Ai mâncat atât de bucuros, am crezut că...

Într-un fel vag, nedefinit, am simțit chiar și la vârsta aceea că era ceva vrednic de milă în eforturile lui Lipi de a se integra și de a-i face pe toți fericiți. Pentru prima oară, aveam sentimentul propriei mele puteri.

Mi-am împins scaunul în spate și m-am ridicat:

— Mătușica Lisa o să-mi dea prăjitură.

În ziua următoare, așa cum anticipasem, Lipi s-a asigurat că o să fie prăjitură pentru mine după-masă. A așteptat, privindu-mă cum mestec fiecare înghițitură și a trebuit să-mi întorc fața ca să nu simt că se holbează la mine.

— Cum e prăjitura? m-a întrebat ea.

Avea o voce joasă, cu inflexiune.

— Ram Saran a cumpărat-o de la brutăria Landour, a spus că e cea care le place tuturor din casa asta.

Am tot lovit în piciorul scaunului și n-am răspuns până când am terminat de mestecat.

— E bunicică, dar a mătușicii Lisa e mai bună. O face chiar ea.

Eram pe jumătate afară din cameră când am văzut-o pe Lipi întinzându-se după ce a mai rămas din prăjitură. A luat o mușcătură, așa de mare, că gura-i era plină să dea pe dinafară, nu alta. Abia putea să mestece, își mișca obrazul umflat de parcă era o broască. A reușit să înghită, apoi a mai luat o înghițitură. Trăgea aerul pe nas cu putere în timp ce mesteca,

dar chiar și așa, nasul îi curgea. Am rămas acolo, holbându-mă la ea, incapabil să plec sau să o opresc, până ce a mâncat toate bucățile de pe farfurie, apoi am țâșnit în curte. Se auzea cum vomită și, între icnete, rostea cuvinte într-o limbă pe care nu o înțelegeam.

Am fugit din casă, în jos pe stradă, dincolo de râu spre calea ferată, și m-am aruncat pe iarbă lângă lăstărișul unde Dinu împușcase un om. Mi-am îngropat capul în iarba țeпоasă. Un tren a trecut huruind. M-am uitat în sus, cu ochii împăienjeniți de lacrimi. Un marfar. La câțiva metri mai încolo, un cal bătrân folosit la trăsură rățăcea prin gariga unde fusese abandonat. Burta-i era suptă, un picior din față avea o rană roșie, supurând. S-a oprit din păscut și și-a întors capul spre mine, privindu-mă cu ochii-i cu gene negre, de parcă ar fi așteptat ceva.

O mulțime de gânduri îmi roiau în cap, ca un stup plin de albine. Bâzâiau și se ciocneau, se luptau între ele: aversiunea mea față de Lipi, groaza de ceea ce îi făcusem, nevoia să fug și să nu mai văd niciodată pe nimeni de acasă, dorul de mama, furia mea față de dispariția ei. Nimic nu avea sens pentru mine.

Nu știu când am ațipit, dar m-a trezit sunetul altui tren care se apropia. A trecut încet, ca o trăsură. În moliciunea violet a amurgului, lumina îmbrăca dreptunghiurile geamurilor în auriu strălucitor. Vedeam oameni înăuntru, cu fețele zebrate de barele geamurilor. A apărut vagonul-restaurant, luminat de bărbați și femei care țineau în mână pahare și cești de parcă erau actori într-un film în mișcare. Într-o zi, o să o văd pe mama în trenul acela: în clipa aceea simțeam asta cu tărie, ca o certitudine. Voi veni în fiecare zi la aceeași oră, acum că știam la ce oră circulă trenul de pasageri în direcția aceea, și în cele din urmă trebuia să se întâmple, o să o văd la un geam.

A trecut și ultimul vagon. Iarba foșnea. Era un pustiu imens și tăcere, ca și cum lumea ar fi fost un cort albastru închis pe care stelele începeau să-l străpungă, iar eu eram singura ființă omenească în viață din el.

Când tata s-a întors cu noua lui familie, mă simțeam de parcă nu mai era casa noastră, aveam vizitatori care pur și simplu nu mai plecau. Acasă, bunicul și cu mine eram mereu precauți, formali, artificiali. El zăbovea altundeva ore întregi și la fel făceam și eu.

Însă săptămânile au trecut și s-au făcut luni, iar noi am început să ne obișnuim cu străinii. Dada a început să sporovăiască cu Lipi și părea să-i facă plăcere să stea cu ea, chiar dacă nu vorbeau prea mult. Imediat ce ajungea acasă, ea îi povestea lucrurile care se întâmplaseră peste zi și ce farse mai născocise Ila. Dada zâmbea larg, chicotea indulgent și o ridica pe Ila să îi dea un pupic. Simțeam o furie pe care nu o puteam înțelege. Odată, când nimeni nu se uita, am pișcat-o pe Ila de picior, atât de tare, că i-a dat sângele. Susține că încă mai are cicatricea.

Într-o zi, Dada a venit acasă la prânz cu un pachet. Am mers cu pași șovăielnici spre el și am răsucit pachetul să-i examinez timbrele. *Nederlandsch-Indie*? Mi-a împins mâna și a spus:

— Țsta nu.

L-a întins spre Lipi, zicând:

— Au trecut atât de multe luni și mi-am dat seama că nu i-am dat miresei nici un dar. M-a ajutat Lisa. Sper să îți placă.

Fața lui Lipi s-a transformat într-o caricatură rotundă de neîncredere. Tata poate că o salvase de o viață de muncă grea și sărăcie, dar nu era genul de om care să cumpere cuiva cadouri. Singurele lucruri pe care i le cumpărase de când se întorseseră erau cinci sariuri cu tiv verde, galben-șofran și alb, culorile drapelului de independență al Partidului Congresului. Acestea erau sariurile pe care Lipi le purta în fiecare zi. Nu-ți puteai da seama când se schimbaseră pentru că fiecare sari arăta exact ca celelalte.

Lipi a desfăcut pachetul cu mare grijă ca să nu rupă hârtia, chiar dacă era doar hârtie maro de la magazin, legată cu o panglică roșie. Ce a ieșit la iveală după ce a desfăcut ambalajul era un sari de cel mai deschis verde-gălbui, presărat cu mici paiete argintii. Lângă sari era o cutie. Lipi a

deschis-o și a făcut ochii mari de uimire la vederea lănțișorului subțire de aur și a celor doi cercei lungi, așezați pe catifeaua roșie dinăuntru. A luat un cerceș și a mers la cuierul pentru pălării de pe verandă. Avea trei oglinzi, mari și mici, pe panouri diferite, fiecare cu un alt unghi. S-a uitat când într-o oglindă, când în alta, studiindu-se.

Dar i se terminase norocul – tocmai în clipa aceea s-a întors tata.

— Ce înseamnă asta?

Lipi și-a luat repede cerceșul de la ureche, arătând surprinsă, chiar puțin speriată. S-a întors spre Dada pentru ajutor. Tata a ridicat un colț al sariului să se uite la el.

— Dar tu nu porți astfel de haine, Lipi, nu îți plac, a spus el. De unde... ?

— Mi-am dat seama că nimeni nu i-a oferit un dar de nuntă, a zis Dada. Un socru ar trebui să-i dăruiască nurorii lui un cadou mare.

— E un gând frumos, însă, vezi, ea nu poartă decât sariuri țesute de mână. N-am jurat noi doi că o să ne trăim viața în simplitate, puritate, Lipi? Toate astea... – a gesticulat spre colier și sari – toate astea nu sunt pentru noi.

Odată ce și-a pronunțat verdictul, a intrat în casă. Îl auzeam cum cere o cană de ceai. A ieșit pentru un minut și a mai spus ca un fel de completare:

— E liberă să poarte orice îi face plăcere, bineînțeles, alegerile acestea trebuie să vină din interior.

Lipi pusese de mult cerceșii și colierul înapoi în cutie. Stătea lângă masă, mângâind absentă sariul cel nou și apoi s-a așezat lângă bunicu'. El și-a aprins pipa și, cu toate că de obicei făcea conversație plină de spirit, acum privea absent în depărtare, pipa lui fumegând ca un mic vulcan. Mirosul de tutun plutea peste verandă. Lipi a început să-și facă de lucru cu ceva de croșetat, ridicându-și privirea doar când doi oameni, un bărbat și un băiat, au apărut la poartă, strigând:

— Golak Bhai, scoate pietrele de măcinat. Hai să le dăm un pic de viață.

Știa pe unde să o ia, veneau tot la câteva luni să refățeteze pietrele grele, plate, pe care Golak măcina mirodenii. Au mers în spatele casei spre curte și după câteva minute s-a auzit sunetul daltei lovind piatra. Un ra-ta-ta rapid, neregulat. Făceau cu dalta pești, valuri, flori, până ce pietrele erau

acoperite cu un arabesc delicat de creștături pe care să fie sfărâmate curcuma și chilli. Am fugit în curte să văd cum prind contur formele.

*

În scrisorile pentru mama, i-am povestit despre animalele mele. Acum aveam alt câine, care se rătăcise pe la noi pe când era pui și a decis să rămână. Cățelușii lui Rikki urmau să se cheme Tikki și Tavi, dar, din moment ce nu a avut nici unul, cățelușul ăsta nou și-a însușit numele Tavi. Nu i-am scris nimic mamei despre Lipi sau despre copil, doar că tata s-a întors din drumețiile lui. Mi-era teamă că, dacă mama află că era în casă o altă mamă, nu o să se mai întoarcă niciodată.

După ce scriam scrisorile, le puneam într-un plic pe care îl sigilam bine de tot cu lipici și apoi le marcam cu un strop de ceară roșie, topită de la batonul de ceară pentru sigilii al lui Dada. Nimeni altcineva nu vedea ce îi scriam mamei – bunicu' le expedia de la magazin și, de îndată ce una era trimisă, începea așteptarea după răspunsul de la ea. Uneori îmi scria de două ori într-o lună, alteori nu venea nimic două luni la rând. Câteodată scrisorile noastre se intersectau și îmi imaginam răspunsuri și întrebări suspendate, propoziții ciocnindu-se între ele undeva deasupra Oceanului Indian. Dacă venea vreo scrisoare pentru mine în timp ce mă jucam cu Dinu, acesta avea un fel al său de a-și azvârli bâta pe jos și de a sta așezat cu bărbia sprijinită în palmă, dându-și ochii peste cap, în timp ce eu fugeam în casă și puneam scrisoarea nedeschisă în ascunzătoarea pe care o aveam pentru ele.

Seara, după școală, stăteam lângă râu, visând întins pe iarbă, dorindu-mi ca tata să nu se fi întors niciodată. Însăși prezența lui în atenansa încuiată era apăsătoare, fiecare țăcănit al mașinii lui de scris era o piatră pe care o arunca asupra lumii. De-ar deveni, printr-un miracol, domnul Spies tatăl meu. Domnul Spies era tot ce mi-am dorit vreodată să fiu. Explora lumea, compunea muzică, picta, se împrietenea cu animalele, dormea afară, în pădure, sau pe o plută de pe lac. Nu mai îmi păsa că mi-o luase pe mama, îmi doream să mă fi luat și pe mine.

Cu tata transformându-se rapid acasă într-un director de școală mereu nemulțumit, făcându-l pe bunicu' să stea și mai multe ore la clinică,

nefericirea mea s-a acutizat, supărarea mea născută din dispariția mamei a devenit o furie monotonă, pulsatilă, fără direcție. În timpul care trecuse, percepția existenței ei fizice s-a micșorat. Din persoană reală, mama devenea centrul în care se concentrau toate acele lucruri din viața mea după care tânjeam și de care nu aveam parte. Îmi doream să fiu unde era ea. Îmi doream să fac ce făcea ea. Viața mea era trăită altundeva fără mine.

*

O întreb pe Ila care sunt amintirile ei legate de acea perioadă și nu-și amintește aproape nimic, sau nu vrea să le împărtășească cu mine. Vorbim destul de ușor despre multe lucruri, dar când vine vorba de tatăl meu, de mama ei, propria ei copilărie, răspunsul ei de neclintit e să spună că era prea tânără ca să-și amintească. Dar lucrurile pe care i le spusese mama ei despre copilăria ei? Ila schimbă subiectul.

Știu că în anii ce au urmat, mama Ilei a vorbit tot mai puțin, vigilentă, timidă, retrăgându-se în lumea ei interioară, de parcă se temea că, odată rostite, cuvintele se vor întoarce ascuțite să se înfigă în ea. Ea și Ila au fost apropiate până la ultima ei boală și câteodată cele două îți dădeau impresia că sunt o pereche de vrăbii maronii rătăcite printre înfometajii ulii. Se înghesuiau una-n alta, vorbind în șoaptă, și se opreau brusc dacă altcineva, în special tata, intra în cameră.

O întreb pe Ila dacă își amintește o zi anume din anul 1939 când ea a fost cea care a provocat o criză ce s-a dovedit decisivă. Susține că n-are nici cea mai vagă idee la ce mă refer, mama ei nu a discutat niciodată cu ea vreun astfel de incident, nu are nici o amintire despre asta. Încep să îi povestesc, iar ea pretinde că e prea ocupată cu cititul, fără să facă vreun comentariu sau să ridice privirea – chiar dacă nu iese din cameră.

Să fi fost oare vară sau iarnă, porumbeii uguiau și arborele de foc înflorea? Anotimpul nu are importanță. Îmi amintesc că era ziua-n amiaza mare când ușa atenansei s-a deschis brusc și tata a ieșit târând-o pe Ila de un braț, picioarele ei fiind pe jumătate desprinse de pământ. Lipi a fugit spre ei cu un țipăt alarmat și l-am auzit pe bunicul vorbind mai tare ca niciodată:

— Ce faci, Nek? O să rănești fata. Dă-i drumul.

Tata i-a dat drumul, slăbindu-și strânsoarea. Ila a căzut la pământ. La început a scos doar două scâncete găuite, urmate de tăcere, timp în care și-a adunat puterile și a scos apoi un șir lung de vaiete îngrozite. Lipi a fugit la ea, a ridicat-o în brațe și a strâns-o la piept, mângâind-o peste tot, în timp ce ea suspina. Tata a intrat înapoi în casă și a ieșit ținând în mâini mașina de scris. Ultimul lui articol era blocat în tambur. Hârtia era îmbibată cu lapte și din mașină picura tot lapte. A trântit mașina pe parapetul care înconjura veranda. A mers cu pas întins înapoi în casă și a început să arunce lucruri afară. Cărți, carnete de cecuri, hârtii: toate mustind de lapte.

— Am lăsat-o acolo doar un minut, a spus Lipi gâfâind.

Înainte ca Dada să poată spune ceva, tata a trântit ușa în urma lui, închizând-o. Lipi s-a uitat la bunicu', părând speriată și în același timp furioasă, ochii aruncând flăcări.

— Ce să fac? repeta ea. Am lăsat-o acolo doar un minut.

Furia tatei a putut fi auzită în toată casa în ora care a urmat, întreruptă de urletele Ilei. S-a întors la munca lui doar după ce le-a mutat pe Ila și Lipi din atenansă în ultima camera neocupată din corpul principal, dormitorul pe care cândva îl împărțise cu mama. Acolo aveau să rămână de acum încolo, a decretat el, în vreme ce el, și biroul lui, și cărțile lui vor rămâne în cealaltă clădire, unde solitudinea și-a reintrat în drepturi.

În ziua de după mutare, când m-am întors de la școală, am găsit-o pe Lipi stând în fața unui dulap deschis. Dulapul părinților mei. Începuse să-l golească și avea un cufăr lângă ea în care pusese deja câteva din sariurile mamei. Mi-am băgat mâinile în cufăr. Am tras afară sariurile și am început să le pun înapoi pe umerase. Materialul mi-a scăpat din strânsoare. Lungimea nesfârșită a unui sari – când desfaci unul, mai e vreo cale să-l îmblânzești din nou? În câteva minute, stăteam în mijlocul unui cuib moale de jad și smarald, albastru-păun și portocaliu-ars, culorile pe care mama le iubea cel mai mult.

— Nu vrei să scot sariurile din dulap? a întrebat Lipi, încruntându-se îngrijorată. Și-a pus mâna pe umărul meu. Ce anume vrei tu?

Nu am răspuns și a scos un oftat resemnat, a ridicat unul câte unul sariurile căzute și le-a așezat din nou în dulap. Seara, din locul meu

obișnuit în umbra coridorului, l-am auzit pe tata spunând:

— Lasă partea ei de dulap așa cum e. O să-mi golesc vechile sertare ca să ai loc.

— Trebuie să împart un dulap plin cu lucrurile ei?

— Haide, Lipi, nu fi dificilă. Amândoi avem așa de puține lucruri. Ai nevoie doar de câteva rafturi.

Nu am auzit-o pe Lipi să răspundă. Tata a vorbit din nou.

— *Lucrurile* nu au nici o însemnătate. Tu și cu mine știm că ființa noastră interioară e cea care va dăinui mereu.

Am recunoscut tonul. Rezolvase problema, era deținătorul unei înțelepciuni superioare, nu mai era loc de ceartă, iar câteva minute mai târziu, mașina lui de scris și-a început rafala cu mare viteză. În săptămâna ce a urmat, s-a plimbat în lungul și-n latul verandei, declamând paragrafe întregi din editorialul lui intitulat „Imaterialitatea materialității”, întrerupându-se ca să spună: „Ciudat cum evenimente banale din viața noastră pot să ducă la momente de o așa iluminare.”

Câteva zile mai târziu, un car cu boi a venit la poarta noastră, apoi pe alee prin poartă. Roțile scârțâiau, tălângile sunau și căruțașul a strigat „E cineva?”, în timp ce lovea loitrele căruței cu o nuia ca să facă zgomot. Golak și Ram Saran și-au făcut apariția, apoi toți trei au cărat în casă un dulap nou, sculptat. Era din mahon de cea mai bună calitate, i-a explicat Dada lui Lipi, cea mai frumoasă piesă de mobilier pe care o putuse găsi, cu laterale subțiri și rotunjite, pe care erau sculptate frunze și flori, cu cele mai frumoase mânere perlate la uși. Era proaspăt lăcuit, emanând mirosul acela curat de rășină. Dada l-a deschis și i-a arătat lui Lipi: erau sertare pe care le putea trage și în care puteai depozita lucruri, la fel și rafturi și o tijă de metal de care să agațe haine. Dulapul avea un compartiment în care el pusese cinci monede groase de aur.

— Sunt ale tale, a spus el. Nu e nevoie să-i spui fiului meu despre ele.

Odată ce și-a aranjat lucrurile, Lipi a încuiat dulapul și și-a legat cheile de capătul sariului. Zăngăneau când pășea.

— Acum se crede *memsahib*, a spus Banno Didi cu dispreț, imitând mersul oarecum legănat și greoi al lui Lipi. Dulapul a încăput în coridorul din fața dormitorului și de multe ori am văzut-o pe Lipi stând în fața lui,

părând derutată. Cele câteva sariuri și vechituri ale ei și rochițele Ilei ocupau două din numeroasele rafturi. Celălalt lucru ascuns în dulap era un borcan de sticlă cu cremă de față, cumpărat cu banii pentru cheltuieli personale pe care îi primea de la tata în fiecare lună. Pe etichetă scria: „Oricât de măsliniu sau lipsit de strălucire e tenul tău, va fi mai alb și deschis la culoare cu crema de față Valetta Radio Active.“ Restul dulapului era gol, parcă demonstrând punctul de vedere al tatei cum că Lipi ar fi putut să se descurce de minune cu mai puțin spațiu.

19

Dacă Lipi și Ila se retrăgeau treptat într-o cochilie care le conținea doar pe ele două, la fel se întâmpla și cu mine. Cochilia mea era mai mică, nu mai era nimeni altcineva în ea, doar eu, și odată ce-am găsit-o, am rămas în ea tot restul anilor mei.

A devenit obiceiul meu pentru tot restul vieții să trăiesc neobservat și chiar și la serviciu, deși pentru scurte perioade de timp ajungeam oarecum faimos, imediat ce îmi dădeam seama ce implicau aceste lucruri, mă retrăgeam. Dacă aș fi o plantă, aș fi cea care iubește umbra și crește sub un copac în colțul îndepărtat al grădinii, acolo unde nimeni nu o bagă în seamă sau nu îi rupe floarea să o pună în vază.

Am aflat de timpuriu că prefer să trăiesc ascunzându-mă, dar am înțeles și că e o iluzie să crezi că poți trăi în izolare. Mai devreme sau mai târziu, piatra sub care ai ales să te adăpostești e găsită, iar tu ești scos la lumină și începi să plătești pentru asta. Acesta era procesul care începea pentru noi, chiar dacă nu realizam asta, în vara anului 1939, când a devenit evident că va fi război în Europa.

Pe vremea aceea, evenimentele din Germania încă erau prea departe de noi ca să le înțelegem complet. Acel Hitler despre care vorbeau Beryl de Zoete și domnul Spies apărea în ziare în fiecare zi, o știre sinistă, însă încă liniștitor de îndepărtată. Eram sub stăpânirea Marii Britanii, și dacă era război, știam că vom fi forțați să intrăm și noi în el, dar la depărtarea aceasta era doar o abstracțiune. Nu aveam rude în lumea vestică, nu știam nici un evreu, nu ni se întâmpla nouă.

Primele schimbări au fost lipsite de importanță. S-a decis ca Dinu să meargă la internat, unul nou înființat pe modelul Eton și Harrow, care tocmai se deschisese în Dehradun ca să le dea băieților din India acea educație care fusese până atunci privilegiul englezilor înstăriți. După un an sau doi de școală, urma să înceapă pregătirea ca ofițer în armata britanică la Academia Militară din India, care se deschisese în același oraș. Până acum, doar bărbații britanici albi puteau deveni ofițeri, dar cu războiul aproape bătând la ușă, guvernul a realizat că mai aveau nevoie de mii de soldați și ajunsese să accepte faptul că va trebui să recruteze ofițeri indieni la comanda numărului mare de *sepoy*⁴⁷. Chiar și așa, doar fiii celor bogați sau prințisorii puteau să devină ofițeri. Asta l-a uns pe suflet pe Arjun Chacha și a venit la noi acasă ca să se laude cu anturajul select pe care-l va avea Dinu de acum înainte. Gata cu zilele când o lua razna cu copiii bucătarului și cei din vecini, era timpul ca el să-și asume locul care i se cuvenea în lume – pe culmi.

⁴⁷. Soldați indieni în armata britanică.

Tatei i s-a oferit instantaneu pe tavă un subiect pentru următorul lui articol. Dacă Marea Britanie intră în război cu Germania, întreba el, de ce trebuie să fie și indienii împinși în asta? „Cum va fi pentru noi dacă nemții îi guvernează pe britanici? Britanicii nu ne guvernează *pe noi*?“, așa și-a intitulat el articolul. „Un milion de soldați indieni au luptat pentru britanici în Marele Război. Au murit mai mult de 60 000. Chiar și astăzi, un *sepoy* bătrân din acel război mărșăluiește pe trotuarul din fața casei mele cu vechiul lui chipiu milităresc, trăgând cu o pușcă imaginară sau gemând de o groază pe care și-o amintește. Oamenii se plâng că Kharak Singh deranjează somnul vecinilor. Eu declar că el *trebuie* să ne deranjeze somnul. Când bărbații sunt transportați de aici asemenea unor vite, asta trebuie să ne deranjeze somnul pentru totdeauna. Trebuie să jurăm că nu o să lăsăm să se întâmple asta dacă nu ni se promite în schimb libertatea. Este anul 1939, nu 1914.“

În ziua în care a fost publicat articolul, Arjun Chacha a năvălit în casa noastră, fluturând ziarul.

— De ce ai scris că îl cheamă Kharak Singh? a pretins el să știe.

Obrajii-i dolofani tremurau de furie.

— El e paznicul *meu*. Oamenii mă întreabă de ce nu am făcut nimic pentru el. Au măcar habar cât de multe am făcut?

— Nu te-am acuzat, l-am folosit drept exemplu. Așa procedăm noi, scriitorii, a răspuns tata răbdător, adoptând un ton arogant care sugera, de fapt, că specia comună sau de duzină de cititori nu trebuie să-și bată capul cu argumentele complexe ale marilor învățați.

Stătea în sufragerie, încă uitându-se la ziar, recitindu-și articolul cu un zâmbet satisfăcut pe buze.

— Știi câți oameni m-au felicitat astăzi pentru ăsta? Profesorul Shukla, Mukti Devi, doctorul Dwivedi, toată lumea. Shakeel a zis că toți prietenii lui l-au citit. O lucrare curajoasă, directă, au spus ei. Poate o să mă aresteze din cauza lui, dar cineva trebuie să spună adevărul.

— Shakeel! Ce vezi în imbecilul ăla cu ochi bulbucați, Nek? Încă de pe vremea când am fost la școală – Shakeel a zis asta, Shakeel a zis astalaltă. Presupun că Shakeel a fost cel care ți-a spus că băieții sunt ridicați de pe stradă și trimiși să lupte cu nemții.

— Chiar vor fi, Arjun. Așteaptă și o să vezi.

— Războiul e bun pentru economie, Nek. Așteaptă *tu* și vei vedea: o să fim țara care îi va aproviziona cu tot ce au nevoie. Bocanci, textile, avioane, arme. Vor avea nevoie de astea. Noi le vom produce.

— Asta-i tot ce te îngrijorează, Arjun? Poate banii o să ne vină, dar oare cu ce preț?

— Nu știu nimic despre preț, Nek, dar știu asta: nici un fiu de-al meu nu o să stea acasă, ascunzându-se după cărți, dacă va fi un război pe care-l poartă britanicii.

Arjun Chacha s-a ridicat brusc de pe scaun și a făcut câțiva pași în jos pe verandă, apoi s-a întors în sufragerie și și-a aruncat ziarul pe masă. S-a răsucit pe călcâie, fără să zâmbească.

— Nu am nevoie de ăsta, a spus.

*

Marea Britanie a declarat război împotriva Germaniei, urmată de India în septembrie 1939, dar Dinu urma să plece la internat, iar tatăl lui a

plănuit un rămas-bun pe care nimic nu-l va putea opri, nici măcar un război. Avea să fie un concert.

Nu mai avuseseră un concert de când plecase mama, pentru că Brijen Chacha nu mai era acolo ca să le organizeze. Dispăruse de mult de acasă după o ceartă extrem de violentă cu fratele lui. Unii spun că se certaseră din cauza aventurii lui Brijen Chacha cu o femeie, alții pentru că furase bani din seiful familiei. Toată lumea a căzut de acord că se sinucisese de rușine. Oricare ar fi fost adevărul, acum el nu mai avea nici o legătură cu familia lui și a rămas în seama lui Arjun să organizeze cu succes concertul, de unul singur. A abordat asta cu o hotărâre de neclintit, separând munca pe secțiuni pe care le-a notat în registre separate, sub denumirea Transport, Cazare, Hrană. Munca era împărțită între Munshiji, doi dintre fiii mai mari ai acestuia și tatăl lui Lambu Chikara, care fusese chemat înapoi de la fabrica de textile, acum că Dinu urma să plece.

S-au făcut pregătiri pentru o seară la fel de elaborată ca o nuntă. O copertină roșu cu alb a fost montată la ei pe gazonul din față, materialul din care era făcută era fin și delicat. Pânze imaculate de bumbac și perne cilindrice au fost aranjate peste covoare *dhurrie*⁴⁸ și presărate cu petale stacojii de trandafiri. Cântecele, repetițiile, gătitul, felinarele și decorațiunile – toate astea au urmat un curs bine știut. Dacă războiul adusesese cu sine un sentiment al urgenței și lipsurilor, Arjun habar nu avea de el, spunea tata.

⁴⁸. Covor tradițional indian țesut manual.

Nici noi, a subliniat bunicul. Printre primele lucruri care s-au întâmplat datorită războiului a fost că am primit un frigider, cumpărat de Dada la mâna a doua de la un ofițer britanic care fusese rechemat în Anglia. Câteva zile la rând, tot deschideam ușa frigiderului fără un motiv anume și stăteam acolo, simțind cum aerul rece ne adia pe fețe asemeni unei brize montane. Bunicul a început să-și pună hainele înăuntru ca să poată purta o *kurta* răcoroasă în fiecare dimineață. Când deschideam frigiderul, nu era nimic în el, în afară de grămezi ordonate de îmbrăcăminte albă și două tăvi de metal din care scoteai cuburi perfecte de gheață.

Frigiderul nostru huruia, zumzăia și vibra în colțul sufrageriei. Astăzi

parcă mă și văd cum stăteam cu urechea lipită pe laterala lui. Nu e nimeni în cameră. Nimeni nu mă vede cum bat ușor cu degetele un ritm pe frigider. Dacă închid ochii, sunetul înăbușit se amestecă cu zumzăitul aparatului, dându-mi impresia că sunt într-un tren. Unde merg? De fiecare dată într-un alt loc. Pornesc la drum să-l găsesc pe Dinu la noua lui școală din Dehradun, și colinele pe care le văd din tren arată ca cele pe care le vedeam în drum spre cabana de vară pe care Dada obișnuia să o închirieze, și același vânt cu miros de pin îmi atinge fața. În ziua următoare sunt într-o călătorie lungă, asudând de zor, până la Madras ca să ajung într-un port și să mă imbarc pe un vapor, apoi mai departe spre Java și Bali, unde o să înot cu băiatul pe care îl cheamă Sampih, cel despre care mama scrie în scrisorile ei, iar când o să merg la culcare, o să am cel puțin o maimuță și doi câini în pat cu mine.

Nu spun nimănui că frigiderul are puterea de a se transforma într-un tren, nu vreau să știe nimeni altcineva. Lumea mea trebuie să trăiască în tăcere în mine, altfel puterea ei o să dispară.

*

Ciuda usturătoare dată de nemaivăzuta întâmplare ca Dada să-și fi cumpărat înaintea lui ceva atât de important cum era un frigider l-a făcut pe Arjun Chacha să achiziționeze într-o succesiune rapidă: un Frigidaire sclipitor, ultimul model, nu la mâna a doua; un radio, o fabrică de muniție, alta de bocanci, un Ford Model T. pentru Dinu și douăzeci de conserve cu sardine. Etichetele viu colorate lipite de conservele de pește înfățișau niște sardine metalice stând în rânduri strânse și privind fix. Carnea lor era sărată, unt moale, așa ni s-a spus. Pentru un număr mic de oaspeți de la concert, Arjun Chacha a plănuit să servească sardine pe pâine în camera de zi, departe de mulțime. Din moment ce fratele lui nu mai era acolo să complice lucrurile, concertul avea să fie așa cum și-l imaginase dintotdeauna: un amestec civilizat de conversație utilă și distracție care va scoate pe loc în evidență averea familiei și va crea oportunități de a o spori.

Noul radio al lui Arjun Chacha avea un cadran mare și rotund care se lumina gradat, trecând încet de la întunecat la palid, apoi la strălucitor,

vocile auzindu-se puțin mai târziu, de parcă oamenii trebuiau să călătorească în interiorul lui ca să vorbească. Era acoperit toată ziua cu o învelitoare croșetată pe care o făcuse mama lui Dinu special pentru el, și seara era dezvelit de Arjun Chacha, care venea acasă și stătea cu paharul cu sherry lângă el, pe care începuse să-l bea înainte de cină. Asculta știrile din Londra cu o înfruntare solemnă, preocupată. Uneori rudele care veneau în vizită erau lăsate să intre, iar dacă statutul lor putea fi priceput din distanța la care erau scaunele lor față de radio, erau cu toții egali când li se servea suc acidulat de lămâie, nu sherry. Nici nu se punea problema ca femeile și copiii să fie lăsați în cameră în timp ce se transmiteau știrile, mai mult ca sigur că aveau să pălăvrăgească sau să chicotească. Ne uitam înăuntru prin crăpăturile din draperii și îl vedeam pe Arjun Chacha dând din cap sau fluturându-și degetul spre radio de parcă acesta era viu și va ajunge să înțeleagă câtă dreptate avea el, Arjun, în privința evenimentelor pe care le transmitea.

Mai era un radio la unul din magazinele de lângă clinica lui Dada și obișnuiam să mă opresc acolo când mă întorceam de la școală pentru că aparatul era mereu reglat să prindă Germania. Poate o să aud vocea domnului Spies la radio, era neamț, nu-i așa? Ar putea să vorbească direct cu mine prin mașinăria asta. Știam că nu era posibil. Chiar dacă domnul Spies ar fi la Radioul german, ar vorbi despre artă sau Beethoven sau despre cartea pe care o scria cu Beryl de Zoete. Ce mi-ar spune el mie? Mi-ar spune oare cum să ajung acolo și să-i găsesc pe el și pe mama? Știam că nu e posibil. Trecuseră doi ani, ea îmi scria ca de obicei și chiar dacă spunea că picturile ei erau cumpărate și vândute și spunea că economisește bani, nu mai zicea că se va întoarce după mine.

În ziua concertului de la casa lui Dinu, Lipi s-a îmbrăcat elegant. Și-a luat sariul verde-deschis cu paiete, pe care i-l dăduse Dada. Îl avea de un an, dar nu îl purtase niciodată. Și-a prins un fir de iasomie în păr și și-a pus cerceii lungi și colierul pe care le primise de la el. Ila purta fustă și bluză brodate și avea câte un trandafir roșu în cele două codițe împletite.

Lipi a intrat în sufragerie, arătând triumfătoare și, totodată, stânjenită. Am văzut-o aruncându-și pe furiș o privire în oglinda lungă de pe peretele îndepărtat al camerei. Avea buzele pictate în roșu, iar stratul gros de pudră de talc de pe față te ducea cu gândul la fața albă a unui clown. Cu toate astea, sariul scânteietor o făcea să arate fragilă și festivă, într-un fel cum nu mai arătase vreodată. Ne-a zâmbit lui Dada și mie.

Tata s-a întors de la facultate și i-a aruncat o privire scurtă, neîncrezătoare. A mers în cealaltă clădire fără să scoată un cuvânt și a ieșit după o jumătate de oră, proaspăt spălat, cu o *kurta* curată și o pereche de *churidar*⁴⁹. Acum eram toți gata de plecare și ne-am strâns în fața verandei: purtam și eu o *kurta* albă, Dada avea chiar și un trandafir roșu la butonieră. A luat-o înainte și a descuiat poarta, spunând:

49. „Pantaloni“.

— Haideți, îi aud cum își acordează instrumentele.

A dispărut după colț și l-am auzit vorbind cu paznicul în timp ce intra în casa lui Dinu. Am grăbit pasul în urma lui și când eram la jumătatea distanței până la poarta noastră, l-am auzit pe tata zicându-i lui Lipi:

— Tu unde te duci?

Lipi s-a oprit din mers.

— La Dinu acasă.

— Sigur ai un pic de minte. Ila o să distrugă concertul. Plânge așa de des, lui Arjun o să-i displacă asta teribil. Așteaptă acasă cu ea. O să-ți trimit vorbă.

— Să-mi trimiți vorbă? Despre ce?

— Poți să vii când se servește cina. Zgomotul n-o să mai deranjeze pe

nimeni atunci... deși, serios, să aduci copilul ăsta între oameni înseamnă să o cauți cu lumânarea. Probabil o să verse ceva... ei bine, n-ai cum să controlezi asta.

A început să se îndepărteze, apoi s-a întors din nou spre Lipi.

— Așteaptă până trimit după tine. Poți să asculți muzica la fel de bine și de aici. De fapt, dacă n-ar fi la mijloc buna vecinătate, nici eu nu m-aș duce, am un articol de terminat. E timp pierdut.

Tata a trecut pe lângă mine, zicându-mi:

— Hai, Mîșkin, ce trebuie făcut trebuie făcut.

Lipi nu a făcut vreun pas nici înainte, nici înapoi, a rămas privind fix la poarta prin care ieșise tata. Ila își bolborosea cuvintele protesti. Se întunecase deja și, de dincolo de zid, părea că grădina lui Dinu era luminată de flăcări micuțe. O mie nouă sute treizeci și nouă de mici lămpi cu ulei fuseseră aprinse în jurul casei și pe peluze ca să marcheze anul, o extravaganta pe care chiar și nababii ar fi considerat-o deplasată, spunea tata. Micile lămpi de pământ licăreau în șiruri de-a lungul acoperișului, în fiecare nișă de la ferestre, printre copaci și chiar și în spate, acolo unde erau clădirile pentru servitori. Simțai mirosul de *jalebi*⁵⁰ și *gulab jamun*⁵¹ ce se prăjeau în *ghee*⁵². Un *sarangi*⁵³ tânguitor și-a făcut auzite primele note, apoi o voce a început să cânte. La auzul lor, am încetat să mă mai uit la Ila și Lipi și am fugit afară pe poartă, și apoi la Dinu acasă, lăsându-le abandonate pe alee.

⁵⁰. Desert indian – covrigei însiropați.

⁵¹. Gogoși.

⁵². Unt clarificat folosit în bucătăria indiană.

⁵³. Instrument cu coarde și gât scurt.

Când se cânta a doua *raga*⁵⁴ din seara aceea, cineva a strigat „Foc, foc“. Cântăreții au continuat să cânte, poate nu auziseră strigătele. Ajunseseră la acea parte din raga unde făceau cu schimbul cu instrumentiștii, uimind pe toată lumea cu felul în care transformau aceleași note. Nu aveau ochi decât pentru semnele și gesturile celuilalt. Cântecul și-a pierdut din putere doar când ne-am ridicat de pe pernele noastre, scuturându-ne de petalele de trandafiri și înghiontindu-ne să ne mișcăm mai repede.

Când am ieșit din cort, am văzut că oamenii nu arătau spre nimic din apropiere, ci spre ceva de peste zid – spre casa noastră. Flăcările erau înalte, ajungând până la vârful tamarinului. Dinu a sărit primul peste zid. Un morman de lucruri ardeau dincolo de atenansă, vedeam în foc scaune și mese, haine și cărți, și pe Lipi luptându-se în apropiere cu plăpândul Golak care încerca să o tragă de acolo. Paietele de pe sariul ei străluceau în lumina focului. Se auzeau voci strigând „Opriti-o“, dar urletul focului le-a sfâșiat în bucăți. Umbre dansau și se năpusteau în timp ce noi trăgeam lucrurile din flăcări. Încă văd scena în fața ochilor, fiecare detaliu. Bunicul e de partea cealaltă, lângă trăsura stricată, încercând să stingă sub picioare scânteile care zburau spre ea. Iată-l pe tata. Fuge spre Lipi. Lipi ține ceva în mână – caietul mamei mele. Îl aruncă în foc înainte să o poată opri. Dinu se aruncă în față, îl smulge din foc și îl azvârle într-o parte. Chiar și astăzi, marginile carbonizate ale caietului reînvie seara aceea de fiecare dată când îi răsfoiesc paginile. Văd sariuri în foc: ale mamei. Bluzele ei, șalurile ei. Hârtiile și cărțile lui tata, hainele lui, scaunul, mașina de scris, chiar și perna lui. Portretul înrămat al mamei mele, cu sticla spartă. Picturile ei. Cea cu barca, ce fusese agățată în coridorul bucătăriei. Mama spusese des că voia să ardă totul. Dorința i se îndeplinise.

Oamenii au povestit mai târziu că Lipi s-a luptat cu puterea a patru cai cu cei care încercau să o tragă de lângă flăcări. L-a mușcat pe Golak, a sfâșiat cu unghiile pielea de pe gâtul tatei.

— Vreau să mor, repeta ea neconținut, urlând cu o voce ascutită. Vreau să mor!

După aceea, a examinat-o bunicul. Avea mâna stângă arsă, febră și delira. Însă era în siguranță, a spus el. Tata a reușit să țină focul departe de sariul ei.

— Dacă sariul ăla subțire s-ar fi aprins, a spus Banno Didi, s-ar fi transformat într-un kebab într-o clipită. Încă un copil fără mamă și încă o soție dispărută!

Lipi zăcea în pat și refuza să se miște. Mâna a început să i se vindece, febra i-a scăzut, cu toate astea nu voia să iasă din cameră. De două ori am intrat și am găsit-o întinsă pe pat cu fața la perete, hohotind de plâns. M-

am furișat afară ca un hoț, neștiind ce să fac. Nu mânca mai nimic, rotunjimea ei dolofană pierise. Cearcăne întunecate i se întindeau sub ochi ca niște eclipse. Bunicu' stătea cu ea și încerca să o facă să vorbească cu el, dar răspunsul ei era invariabil același, aproape la orice întrebare:

— Nu am chef.

— Nu vrei să vii în grădină la aer proaspăt?

— Nu am chef.

— Ila vrea să se joace cu tine.

— Nu am chef.

Dada i-a spus lui tata:

— Minte și inima ei au intrat în grevă. E dincolo de puterea medicamentelor mele. O schimbare poate o să-i facă bine. Du-o într-o vacanță.

În prima săptămână care a trecut de la foc, când Lipi era incoerentă și cu febră, tata și-a luat liber de la serviciu ca să stea lângă ea toată ziua, învelind-o dacă părea că îi e frig, făcându-i vânt dacă părea să transpire, dându-i medicamentele la intervalele pe care i le prescrisese Dada, punându-i cu forța în gură picături de apă îndulcită cu zahăr. Ea refuza să mănânce orice. Chiar și așa, tata îi aducea mâncare pe o farfurie, o pune lângă patul în care zăcea ea și o îndupleca să ia câte-o îmbucătură. Parcă ar fi căutat iertarea prin gesturile astea mici de ispășire. A renunțat la plimbările de dimineață, a renunțat la mai toată munca de la Societatea Patriotică, nu a mai dormit în atenansă, mergând acolo doar când trebuia să-și scrie articolele. Îi citea lui Lipi ziarul în hindi. Citea povestiri cu voce tare. A cumpărat o carte cu glume, și la sfârșitul fiecărei glume pe care o citea cu voce tare, spunea cu o voce nerăbdătoare:

— Asta e amuzantă, nu, Lipi?

Dar tata juca într-o piesă de teatru fără public. Teatrul era gol, ascultătorii plecaseră, clovnul făcea tumbe de colo-colo și nu era nimeni să râdă. Lipi nu reacționa la nimic.

Ila plângea după mama ei. A fost adusă în cameră, dar Lipi s-a întors pe o parte și a închis ochii. Vocea lui Banno Didi răsuna toată ziua prin bucătărie. Acum ea era și *ayah*? Cine era nebuna asta dintr-un sătuc în care se dusesse tata și cu care ne procopsiserăm?

Cu Ila n-am vorbit niciodată despre perioada asta din viețile noastre, ce ar mai fi fost de spus? Cu cât mai intense sunt emoțiile, cu atât mai puternic este zidul de reticență pe care am tendința să-l ridic în jurul acelor vremuri. Zilele trecute, stăteam în pat, treaz, gândindu-mă la acea perioadă întunecată și de demult, în timp ce ascultam zgomotele dimineții: claxonul camioanelor care goneau spre autostradă, tânguirea urgentă a unei ambulante, liniște pentru un timp, cu păsărelele agitându-se pe afară, apoi şuieratul îndepărtat a expresului de la 5:30 a.m., care trece în viteză prin Muntazir fără să oprească. Cât de singur este sunetul celui tren. E o concentrare a sunetului tuturor trenurilor pe care obișnuiam să le aștept, sperând că unul din ele o să o aducă înapoi pe mama. Amăgirile unui copil de unsprezece ani, care visa cu ochii deschiși. Eram în derivă și singur pe vremea aceea. Peste noapte, fără să poată ajunge la mama ei, la fel era și Ila. De n-ar fi fost boala îndelungată a mamei ei, poate că ea și cu mine nu am fi ajuns apropiați. Lăsată singură cu lucrușoarele ei, mergea clătinându-se peste tot, ocupându-și timpul cu pietricele strălucitoare sau cu flori pe care le smulgea din grădină. Își examina pietricelele cu mare concentrare, de parcă privirea ei le-ar fi putut transforma în pietre prețioase. Imediat ce mă întorceam de la școală, își făcea apariția pe verandă, gângurind și sâsâind. Mergeam să mă spăl și mă aștepta în fața băii. Mă așezam să mănânc și stătea lângă masă, trăgându-mă de haine. În mod instinctiv, se agăța de prezența mea pentru protecție, un frate și o soră aduși la un loc de dispariția mamelor noastre.

În primele câteva zile, plecam de lângă Ila și mergeam să îmi iau arma cu aer comprimat și undița, să mă duc la râu, ca de obicei. Stăteam acolo și mă pierdeam în scrisorile de la mama, ultimele primite. Curând, eram lângă râul care curgea spre Tjampuhan. Se numea Ayung. Lotus albastru creștea în iazuri, iar seara era muzică și festin la palatul regal. Dansatori mascați veneau și plecau în grupuri mari, purtând pe cap podoabe și pene care atingeau pământul asemenea unei trene. După dansuri, coboram pe un deal ca să ajung la râul grăbit. Mama stătea pe pietre, mai sus, privindu-mă. Bazinul nemișcat în care se strângea apa râului avea pietre plate de jur împrejur, pe care puteam să mă așez. Era ușor să ajungi la pietre și apoi să te lași să aluneci în apă. Torrentul dispărea în depărtare, în ceață și munți și

câmpii albastre-verzui de orez. Apa era plăcută și rece, iar curentul râului abia se simțea în bazin. Înainte să mă las să alunec în apă, am căutat-o pe mama cu privirea și iat-o, era acolo. Uitându-se în jos spre mine și zâmbindu-mi. Așteptându-mă.

Pierdeam vremea departe de casă în toate acele zile, așa cum o făcusem de când Dinu plecase la noua lui școală, însă încetul cu încetul, fără să-mi dau nici eu seama, am început să vin mai devreme acasă, iar când mă întorceam, o căutam pe Ila, cu toate că nu mă jucam cu ea, chiar dacă hoinărea prin apropiere. După un timp, am cedat de tot. I-am arătat acvariul și colecția mea de fluturi. Bătea din palme și-și bâguia cuvintele fără sens. Alerga după o minge, cu piciorușele ei lipsite de stabilitate, alături de Rikki și Tavi. Stătea cocoțată pe umerii mei.

Într-o zi, am luat-o cu mine în trăsura stricată și ne-am înghesuit unul în altul în interiorul ei mucegăit, Rikki, Tavi, ea și eu. Mă trezeam spunându-i:

— Suntem într-o pădure tropicală, pe o insulă din Oceanul Indian. Sunt fructe ciudate aici. Tu și cu mine am împărțit un rambutan și tu l-ai scuipat pe jos, pentru că nu ți-a plăcut gustul. Stăm în pădurea tropicală fără să facem nici cea mai mică mișcare și așteptăm să vină căprioarele. Sampih e cu noi. Să nu-ți fie teamă, o să am grijă de tine. După aceea, o să mâncăm rață friptă.

În timp ce vorbeam, mi-am dat seama că nu mai credeam o iotă din ce ziceam. Nu mai simțeam nimic din toate astea. Era doar o poveste pe care o născoceam pentru ea, puteam să mă opresc în orice clipă voiam.

Nici acum nu prea pot explica ce se întâmpla cu mine și cât de reale erau călătoriile în mintea mea. Aveau sunete, mirosuri, senzații, chiar dacă erau – presupun – doar niște reverii născute din scrisorile mamei. Pluteam într-o lume subțire ca o țesătură, construită de mine, care era pentru mine mai reală și prezentă decât orice altceva. Acum însă coconul meu fragil s-a despicat și s-a deschis larg, iar eu mă aflu în lumina zilei, fără vreun loc în care să mă ascund.

Noiembrie 1939

Draga mea Mămică,

Dinu a plecat la internat. Apoi o să se înroleze în armată. Spune că o să piloteze avioane și o să tragă cu arme adevărate. Totul e foarte scump aici. Dada spune că e așa pentru că guvernul a tipărit foarte mulți bani ca să plătească pentru războiul lor cu Germania. Ieri, Mantu și Raju s-au întors foarte fericiți. Pe piept aveau o bifă mare și albă. Au trebuit să stea în rând, doar cu lenjeria de corp, dacă voiau să meargă în armată. Ofițerul britanic îi bifa cu cretă dacă îi voia. Acum o să primească o mulțime de lucruri drăguțe și o să meargă în locuri frumoase. O să meargă în Oceanul Atlantic. O să fie pe un vapor. O să fie ceva ce se numește lascar⁵⁵. E super. Aș vrea să fiu și eu un lascar. Nu mă pot lua cu ei pentru că nu am șaptesprezece ani. O să mă înrolez mai târziu. Mor de plictiseală aici. Uneori tata mă ia la întâlnirile lui. Poartă toți chipiu alb și par furioși, iar când pleacă de la întâlnire, mă mângâie pe cap și spun: „Noi am fost sclavi, dar tu o să trăiești liber. Toți vor fi egali.“ Doi dintre ei au fost arestați săptămâna trecută, așa că acum sunt la închisoare. Mukti Devi e și ea în închisoare din nou. Tati e acum șeful Societății. Dinu, și Mantu, și Raju au plecat cu toții, dar a rămas Ila. Nu ți-am scris până acum că tati are o soție nouă. O cheamă Lipi. E noua mea mamă. Ila e copilul ei și acum îmi e soră. Curând o să mă fac și eu soldat. Nu o să am timp să vin în Bali. Nu mai vreau să merg acolo. Vreau să merg în Europa și să-i bombardez pe nemți din avion. Îi urăsc pe nemți. Îl urăsc și pe domnul Spies. Dinu a spus că și el e neamț, că noi suntem de partea britanicilor și trebuie să-i omorâm pe nemți. Sunt toți naziști. Naziștii sunt răi. Ți-am ars sariurile, și picturile, și lucrurile într-un foc mare. Rikki și Tavi sunt bine. Eu sunt bine. Ieri am prins trei pești. Unul era mare de cincisprezece centimetri. O să-l țin la mine în acvariu.

⁵⁵. Marinar sau milițian din subcontinentul indian, Asia de Sud-Est, lumea arabă, angajat pe nave europene (secolul al XVI-lea, până la mijlocul secolului XX).

Mîşkin

*

Atenansa mea e o arhivă: scrisori, decupaje din ziare, notițe, plante desenate, jurnale, hârtii de la lucru. Nu mă lasă inima să arunc ceva. Ila spune că o să am parte de o moarte înceată asemeni captivilor de demult, zidit înăuntru cu propriile mele cărți și hârtii.

Printre hârtiile mele era și acea scrisoare netrimisă pe care i-o scrisesem mamei imediat după ce împlinisem unsprezece ani. Trecuseră mai mult de cincizeci de ani de când fusese scrisă și încă era sigilată. Sunt multe cuvinte, spuse de-a lungul unei vieți, pe care mi-am dorit să le pot lua înapoi după ce le-am dat drumul în lume și este întotdeauna prea târziu, bineînțeles, să-ți iei înapoi vorbele rostite. Nu-mi puteam aminti de ce nu expediasem acea scrisoare, dar, când am recitit-o zilele trecute, am fost recunoscător că această torpilă nu fusese lansată.

*

În următorii doi ani, orașul nostru a început să arate ca asediat – de parcă era doar un loc bun, acum că se dădea un război, pentru săpat tranșee, pentru vopsit ferestre în negru. Pe malul râului, armata construia ceva misterios. Un buncăr, spuneau oamenii, pentru că se zvonea că japonezii o să ne bombardeze. Într-un avânt de inițiativă, directorul a pus să se vopsească în negru cupola și toate ferestrele colegiului, iar administratorul grădinii noastre zoologice a anunțat că pune la punct o echipă de joc, exact așa cum făcea și grădina zoologică din Calcutta. Membrii echipei vor fi înarmați cu puști ca să tragă prin gratiile cuștilor în animalele mai mari din captivitate, în cazul în care ne vor bombarda japonezii. Arjun Chacha s-a înscris în echipa de asasini în ziua în care s-a făcut anunțul. Se căzuse de acord mult dincolo de limitele orașului nostru, cum zicea el oricui era dispus să asculte, că Arjun Sinha era cel mai versat țințaș din toată partea de nord a Indiei. Grădina zoologică din oraș avea un tigru bătrân și cu colți galbeni, puiul lui, un leu, doi leoparzi și șase șacali suri, care miroseau de parcă erau morți de mult timp și intraseră în

putrefacție. Tot la câteva zile, Chacha se plimba în jurul cuștilor tigrlui și leului, ca să-și revendice drepturile. Se uita pe cerul fără nori, căutând vreo urmă de avioane japoneze, cu urechile ciulite să audă și cel mai mic sunet de avion care să-i permită măreția ridicării puștii și salvării lumii.

Într-o după-masă, am ajuns acasă și i-am găsit pe tata, bunicul, o mulțime de slujitoare și bucătari de la Dinu de-acasă, chiar și Jagat de la clinică, stând îngrămădiți lângă verandă. În curtea interioară din spate, pe zidul de lângă clădirea în care stăteau servitorii, era o pată împrăscată de roșu unde Banno Didi își izbea capul, iar și iar. Dada venise după mine în curtea interioară. M-a tras de acolo și m-a dus în sufragerie. Orice sunet cât de mic era amplificat într-un mod nefiresc. Vrabiiile ciripeau pe pervaz, vacile mugeau la ele în grajd, frigiderul zumzăia, respirația astmatică a lui Dada îmi răsună la ureche.

— Las-o așa, a spus el, mângâindu-mi părul.

Murise Mantu. Vaporul unde el era magazioner fusese torpilat aproape de Canada.

Imagini cu Mantu mi se împrăștia în minte ca un cerc de bile de sticlă. Am încercat să plâng, era al doilea tovarăș de joacă zilnică ce acum dispăruse. Dar plecarea lui Lambu Chikara fusese diferită, fusese omorât de un tată beat, îi văzusem corpul, fusesem în parte responsabil pentru moartea lui. Prietenul acesta era un soldat pe care îl luase războiul. La mare depărtare. Nu părea real. Într-o casă istovită de atâtea dispariții și reapariții, nu era oare posibil ca el să se întoarcă?

Dar dacă el chiar era mort? Nu puteam să vărs nici măcar o lacrimă, nici să mă gândesc la un răspuns pe măsură de grav. Simțind că era o pierdere prea importantă ca să nu fac nimic, am ieșit pe trotuar și, dintr-un vechi obicei, am tot dat cu piciorul într-o piatră, mai întâi până la mormântul *pir*-ului, apoi am făcut cale întoarsă spre poarta casei lui Dinu. Kharak Singh, bătrânul paznic, singura persoană care lipsea din mulțimea din curtea noastră, stătea acolo pe scaunul lui, moțâind, neștiind nimic.

— Ai auzit vestea, Kharak Singh? am întrebat eu cu cel mai sumbru ton, bătându-l pe umăr. A tresărit, zâmbindu-mi complice, mi-a făcut semn să aștept și și-a băgat mâna în buzunar. A scos o ceapă mucegăită.

— Vezi capul ăsta? a zis el. L-am tăiat pe meleaguri străine. Îl țin la

bună păstrare.

*

A trecut un an. Orașul s-a colorat în kaki cu soldați noi. Fâșii mari din câmpurile de trestie de zahăr ale lui Arjun Chacha au fost rechiziționate de guvern ca să construiască o pistă de aterizare pentru avioane, făcându-l să urle de o furie care a ajuns până la noi acasă, de parcă se auzea la un megafon. Se discuta că poate și mașinile lui o să fie rechiziționate și că bogătașii erau forțați să contribuie cu sume mari de bani la fondul de război. Tata a remarcat că, până la urmă, războiul se dovedea a nu fi prea benefic pentru economie, cel puțin nu pentru economia lui Arjun.

Apoi, în 8 decembrie 1941, bărbatul care vindea ziare a venit după-masa ca să distribuie un număr special al ziarului. Doar două pagini. Pe prima pagină scria: „Japonia declară război S.U.A și Marii Britanii.“ Pe a doua pagină, era tipărit: „Indiile de Est Olandeze declară război Japoniei.“ Numărul ăsta special costa doar un *pice*⁵⁶, pe când cotidianul era o *anna*⁵⁷.

⁵⁶. Unitate monetară folosită în trecut în India și Pakistan, echivalentă cu 1/64 dintr-o rupie.

⁵⁷. Unitate monetară folosită în trecut în India și Pakistan, echivalentă cu 1/16 dintr-o rupie.

— Veștile proaste sunt ieftine, a zis Dada.

— Ei bine, asta înseamnă că Gayatri a dat de necaz, nu-i așa? Indiile de Est Olandeze au intrat în război, a spus tata, și a zâmbit macabru.

La scurt timp după asta, de parcă și-ar fi primit pedeapsa, tata a fost arestat – împreună cu alți șapte muncitori de la Societatea Patriotică, pentru că a deranjat liniștea publică, a protestat împotriva războiului și a scris articole subversive. Pe atunci, aproape toți liderii Congresului erau deja în închisoare de aproape un an – Nehru, Gandhi, Asaf Ali. Și alți douăzeci de mii. Tatăl lui Dinu spunea pe un ton de batjocură că închisoarea le dădea oamenilor un statut superior, transformând bărbații obișnuiți în eroi, și că mandatul de arestare era certificatul după care tânjea orice luptător pentru libertate. Le-a spus prietenilor lui că tata se simțise nebăgat în seamă, de parcă i s-ar fi refuzat recunoașterea meritelor.

Polițiștii au așteptat în timp ce tata a intrat în casă la Lipi. A rămas o vreme în spatele ușilor închise, apoi a ieșit ținând în mână o geantă de

pânză în care de mult timp își împachetase cărțile, hârtiile și câteva haine, știind că arestarea lui era inevitabilă. Polițistul era la măsuta de pe verandă, bând ceai. Noi stăteam lângă el, așteptând respectuos într-un șir. Tata și-a luat rămas-bun pe rând de la Ram Saran, Golak, de la mine, de la Ila.

S-a oprit în fața lui Dada și, cu un zâmbet care îi schimonosea fața, a spus:

— Și acum? Încă mai crezi că sunt un amator?

Bunicul a deschis gura să-i răspundă, dar tata deja îi întorsese spatele și plecase.

*

Nu aveam de unde să știm că tata nu va fi eliberat din închisoare decât după câțiva ani. Poate el avusese o bănuială vagă. Fața lui, umbrită la plecare de oboseală, era fragilă și, în același timp, ca de oțel, de parcă mintea lui avea să fie ținută în viață de puterea convingerilor lui, mult timp după ce lipsurile din închisoare îi vor fi ucis corpul. Între timp, o mulțime de oameni importanți de la Societate se strânseseră în grădina noastră și stăteau, așteptând cu o expresie neliniștită, vorbind în șoaptă, izbucnind din când în când în sloganuri patriotice. Asta îmi aducea aminte de vremea când o văzusem pe Mukti Devi luată de poliție într-un jeep.

Până în acea după-masă, nu avusesem habar ce însemna tata pentru restul lumii. În ultimii ani, ori de câte ori mă gândeam la el, vedeam în fața ochilor această ultimă imagine de dinainte de lunga lui încarcerare. Ne-a făcut cu mâna, a urcat în mașina poliției și dus a fost. Niciodată nu păruse mai singur ca atunci.

Când am terminat de scris despre Mantu și arestarea tatei, am împins la o parte teancul de hârtii și m-am ridicat de pe scaun. A trebuit să mă așez la loc aproape în aceeași clipă. Picioarele îmi erau înțepenite de la statul nemișcat ore în șir, și dacă le mișcam doar un pic, simțeam mii de înțepături și ace. Când am fost în stare să merg din nou, am încălțat sandalele și am ieșit din cameră. Vederea îmi era încețoșată, nu știam unde sunt, în anul 1941 sau în prezent. M-am îndreptat spre partea din față a grădinii și am văzut-o pe Ila culegând iasomie din tufele de lângă copacul banian. M-am așezat, cu articulațiile pocnindu-mi, pe banca de piatră pe care, în urmă cu o viață, Beryl și mama obișnuiau să stea și să vorbească.

— Ai venit afară? a întrebat Ila, ridicându-și privirea din tufă. Ești ca tatăl tău, stai toată ziua închis în casa aia. Scriind fără oprire. Ce tot scrii?

— Nimic, am răspuns eu. Nimic important. Omul trebuie să aibă o ocupație.

— Du-te la plimbare. Uită-te la copaci. Ia o gură de aer.

Ila s-a întors la culesul iasomiei. Cu grijă. Arătătorul și degetul mare rupeau fiecare floare delicată de pe codița ei, lăsându-le să cadă într-un coș de trestie care se umplea încet cu un nor alb, înmiresmat.

— Ila, îți amintești ziua în care a murit Mantu? Mă tot gândesc la Raju, fratele lui. Nu l-am mai văzut niciodată.

— Cum să-mi amintesc toate astea? Aveam doar trei sau patru ani. Nu mi-i amintesc absolut deloc.

— Ți-l amintești pe Ishikawa? Dentistul? Îi ziceam Dentistul Fără Dinți.

— Nu știu dacă-mi amintesc sau dacă mi-ai spus tu.

M-am ridicat de pe bancă. Erau tot mai puțini cei care puteau să-și depeze amintirile cu mine, fie despre oameni, fie despre locuri. M-am hotărât să merg la plimbare – poate în parcul de la celălalt capăt al drumului. Știam fiecare copac, iar copacii mă știau și ei. Am mers în josul străzii într-o stare de confuzie, de-abia observând noile repere, firmele puternic luminate, magazinul de încălțăminte unde pe vremuri fusese

Rozario și Fiii, șirul de magazine de bagaje, și cele de haine, și birourile care înlocuiseră vechile magazine din galeria comercială. Printr-un fel de anomalie a proprietății, galeria comercială era încă în picioare, în stare proastă, dar intactă. Mai curios era faptul că două dintre firmele din rândul de sus supraviețuiseră, cu toate că cea pe care scria Dentist Ishikawa se ștersese într-atât, încât doar eu, care îl știu, pot încă să spun ce scrie acolo.

În parc l-am găsit pe vechiul meu grădinar, Gopal, lucrând fără spor printre tufe de hibiscus. Și-a îndesat cuțitul de grădinărit în brâu și a început să se plimbe cu mine. Mi-a arătat o nouă tufă de iasomie, cu flori albe ca niște stele, și bambusul de la capătul lacului artificial din centrul parcului. Bambusul se apleca spre apă, atârând de parcă încerca să se înece în propria-i reflexie.

Un grup dezordonat de colegi de-ai lui ni se alăturaseră. Pe câțiva îi știam – tații lor lucraseră ca grădinari pe vremea mea și fiii le călcaseră pe urme. Monologul lui Gopal a devenit o sporovăială animată despre ce se mai întâmpla prin parc, despre noul șef al departamentului de horticultură care voia ca ei să planteze flori în scheme împărțite pe culori ca să reflecte steagul Indiei. Gopal a tras un jet de scuipat într-un colț, să arate ce credea el despre asta. Lumina s-a pierdut în amurg și noi ne-am oprit iar lângă lac, privind umbrele și reflexiile schimbându-și culoarea pe apa strălucitoare. Am auzit țipete zgomotoase și m-am uitat în sus. Un stol de papagali de un verde aprins pe cerul semiîntunecat, zburând spre casă.

Picioarele-mi fuseseră aproape prea grele ca să le mișc când mă plimbam spre parc, acum însă mă simțeam de parcă aș mai putea merge kilometri întregi. Gopal îmi arătase vlăstarii de *laburnum* și arbori Ceiba Petandra de-a lungul zidurilor parcului. O nouă generație de copaci creștea. Vântul trebuie să vină de undeva atunci când adie, trebuie să fie un motiv pentru care frunzele putrezesc, spusese Ila. Când a fost asta? În noaptea pe care o petrecusem afară, sub copacii *neem*? Părea că a trecut o viață de atunci.

*

În seara aceea am mâncat cu Ila și am ascultat toate noutățile ei, apoi am scos câinii la plimbare. Noaptea târziu, când eram sigur că nimeni n-o

să vină nepoftit sau n-o să mă întrerupă, am scos pachetul pe care mi-l trimiseseră copiii Lisei. Am găsit un cuțit ascuțit și am tăiat marginile. M-am luptat cu banda de scotch care ținea pachetul gros la un loc. În cele din urmă s-a deschis. Înăuntru era un alt strat de ambalaj. Mult mai vechi. Pe hârtie, în diagonală, scrisul Lisei: „Să-i fie înmânat lui Mîșkin Rozario la moartea mea. (Jurați că o să faceți asta sau sufletul meu o să vă bântuie pentru totdeauna.)“

Am zâmbit. Tipic Lisei să amenințe din mormânt. Am deschis cel de-al doilea plic. Am tras aer în piept și apoi mi-am vârât mâna în el să scot teancul de hârtii pe care-l vedeam înăuntru. Una dintre foi era mai aspră decât celelalte. Un portret al mamei mele.

Fața ei nu-mi pare cunoscută, pentru că are părul scurt. Are o floare roșie la ureche și broșa de jad pe care o știu de demult îi ține sariul pe umăr. Zâmbetul ei e neschimbat. Pe spate este ceva scris de mână, scrisul ei. „Iată-mă, Lisa! Am pictat asta. Nu e mai bine decât o fotografie plictisitoare?“

Celelalte hârtii din plic sunt scrisori aranjate după dată și prinse laolaltă. Toate cu scrisul familiar al mamei mele: nerăbdător, cu bucle prelungi. Cu săgeți mergând în sus, în jos și în lateral pe margini, ca să-și continue gândurile pe care le lăsase în urmă și la care trebuia să se întoarcă, rânduri tăiate și scrise peste, linii și abrevieri, duzini de cuvinte subliniate pe fiecare pagină când voia să fie convingătoare. Mici mâzgăleli și diagrame acolo unde cuvintele nu o ajutaseră. Fiecare milimetru de pe fiecare pagină acoperit așa încât să folosească din plin banii pe care avea să-i cheltuie pe timbre.

10 iulie 1937

(din tren)

Draga mea Lis,

La jumătatea drumului spre Madras, zăpușeala nemișcată și sufocantă, scuturatul monstruos. Aerul care intra prin geamul deschis ardea. Nu ploua. W.S. își face griji pentru suferința mea că am plecat de acasă, B. spune că ce s-a făcut e bun făcut. Trebuie să fii tare, zice ea, trebuie să te pui singură pe picioare. Poate sunt mai degrabă speriați la gândul că sunt în responsabilitatea lor acum, ca o valiză pe care altcineva ți-a lăsat-o în grijă. Una e să dai din senin peste o prietenie veselă, alta să aterizeze prietenul în cârca ta pentru totdeauna – sunt sigură că nu la asta se așteptaseră B. și W.S. când au venit în India, în mica lor expediție. Ceilalți indieni din gări și din tren se uită la mine scandalizați/cu dezgust. O să spui că-mi imaginez lucrurile astea. Am auzit însă un bărbat spunându-i unei femei (tare, ca să aud eu și în hindustană, ca să înțeleg numai eu): Unele femei sunt atât de lipsite de rușine, încât nu le deranjează să se vândă bărbaților albi. N-au fost ei singurii – șușoteli și rânjete batjocoritoare peste tot în tren în jurul meu. W. mă întreabă: Ce au zis? Ce au zis? Dar nu îi spun. Îmi crapă obrazul de rușine. Vreau ca el să aibă o părere bună despre noi – indiferent ce e scris să fie acest „noi“.

Într-una dintre gări era o tarabă cu mâncare, cu o planșă pe care scria Hotel Adarsh. Un bărbat servea cu polonicul cele mai apetisante *daal pakoras* și ceai fierbinte din care se ridicau aburi. Doi englezi veniseră în compartimentul nostru – cu fețele foarte transpirate, pufăind pe nas la fiecare cuvânt, burtoși de mai să le sară nasturii, dar politicoși cu mine, Doamnă, Doamnă după fiecare propoziție. Impiegații în concediu, ne-au spus ei. Când mergi la taraba aceea, ne aduci, te rog, și nouă niște mâncare, doamnă, au întrebat ei. Au zis că mâncarea de acolo e delicioasă, dar bărbatul de la Hotel Adarsh nu vrea să îi servească pe străini. Așa că m-am dus acolo, simțindu-mă foarte utilă, și am luat destul pentru toată lumea și am făcut un picnic în tren. Apoi trenul a alunecat pe șine mai

departe și seara am trecut peste râul Godavari; ploua, așa că mi-am scos fața pe fereastră ca picăturile să o răcorească. Intra în sfârșit aer rece pe geam și cât vedeai cu ochii, se întindea apa maro și pământul verde. Mi l-am amintit pe Rabi Babu vorbind, cu mult, mult timp în urmă, despre partea asta a călătoriei, și mi-a revenit totul în minte după toți anii ăștia – vremurile când am făcut călătoria asta cu tata. Rabi Babu spusese despre porțiunea asta de drum că frumusețea ei l-a mișcat atât de adânc, încât ar vrea să se renască în țara asta de fiecare dată.

Gândul acela m-a făcut îngrozitor de tristă că îmi părăsesc casa – ca și cum toată viața s-a pierdut cumva – tot ceea ce îmi dorisem cu ardoare pe puntea acelei corăbii când eram cu poetul și cu tata – crezusem că voi învăța pictura la Santiniketan, că viața mea va fi diferită de sufocarea pe care o vedeam în jurul meu acasă – idioată, idioată. Ignorantă. Am distrus totul. Acum nu o să mă mai pot întoarce niciodată, ușile îmi sunt închise pentru totdeauna și nu știu dacă distrugerea asta va duce la ceva bun. E ca și cum în fața mea e craterul uriaș și negru al unui vulcan, iar eu sunt pe punctul să cad în el, fără să am habar ce se află la fund.

În tren m-a apucat o criză violentă de plâns și una dintre durerile mele îngrozitoare de cap. Ochii îmi zvâcneau să-mi sară din orbite de durere, nu alta. Frică și tristețe când mă gândesc la micul Mîșkin, singur-singurel. Ce o fi făcând el în clipa asta? Ar trebui să-i scriu, dar n-am putere să o fac. Nu încă. De îndată ce mă mai liniștesc. Nu trebuie să știe... o să mă liniștesc vreodată? Am stat întinsă cu spatele la W.S. și B., am plâns până mi s-a frânt inima. Două nopți la rând am avut un vis oribil, un vis atât de îngrozitor. Îl aveam chiar și când eram trează, un fetus care semăna cu Mîșkin când era bebeluș. Plin de sânge și mort, ochii umflați și închiși. Oh, Lis. Nu puteam să-mi amintesc nimic altceva din vis, dar m-am trezit simțindu-mă groaznic de bolnavă. Cât de mulțumită o să fie mama – a avut întotdeauna cea mai proastă impresie despre mine. Asta o să-i întrecă toate așteptările. O să creadă că mi-am trădat soțul pentru un alt bărbat și am fugit de-acasă. Că nu mi-a păsat de copilul meu. Ce poate fi mai rău decât o femeie care nu are grijă de copilul ei?

Mîșkin trebuia să fie aici cu mine. Cum i-ar mai fi plăcut să stea la geam. Mă tot gândesc la dățile când avea febră, atunci când era micuț, și

eu am petrecut nopțile spălându-l pe căpușor deasupra unei găleți cu apă. Acum stau lângă geamul trenului, uitându-mă afară, afară, afară. Chiar și când e întuneric. Nu conversez prea mult. Îi ascult pe alții – Beryl: Spune ceva; Beryl: Mănâncă ceva. W.S.: Viața e o pictură și tu tocmai ai aplicat primele tușe cu noua pensulă. Totuși, nu găsesc nimic de spus, mi-e teamă că o să încep să plâng dacă vorbesc. Continui să privesc afară. Simt că pe dinăuntru sunt la fel de lipsită de viață ca o piatră, de durere și din sentimentul odios că am făcut o greșală. Apoi, în ora ce a urmat, gândurile mele se schimbă și știu că trebuia să plec sau aș fi înnebunit. Nebună de legat – vorbind nedeslușit, țipând nebunește. Nu pot să-ți zic cât de înspăimântată am fost în zilele în care părea că nu ai cum să te lupți cu asta – simțeam că mă prăbușesc peste o margine. În unele nopți, fiecare parte a trupului meu era năpădită de suferință ca de mătasea broaștei, pe dinăuntru și pe dinafară. Dormeam pe acoperiș și totuși aveam senzația că eram într-o cameră unde, una câte una, fiecare fereastră care dădea spre aer și cer era închisă cu putere până când am rămas singură într-o celulă neagră. O dată – o singură dată – am scotocit în dulăpiorul cu medicamente al socrului meu după pastile care să-mi curme suferința. Dar poate că știa – bufnița bătrână și înțeleaptă – am găsit doar sirop de tuse și chestii de genul ăsta.

N-aș fi reușit să urc în tren dacă nu erai tu. Dacă nu mi-ai fi dat banii – toate economiile tale, nu-i așa, Lis? Sunt sigură că așa e. Unul dintre cele mai rele lucruri cu N.C. era faptul că mă făcea să mă simt vinovată pentru fiecare cheltuială. Banii pentru gospodărie, numărați la începutul fiecărei săptămâni, și puținii care erau în plus îmi erau dați cu mărînimie pentru orice lucrușor stupid pe care poate voiam să mi-l cumpăr, o agrafă de păr sau o cremă de față, un flecușet, un tub de vopsea. Am fost surprinsă zilele trecute când am numărat cât am economisit în ultimii zece ani – necumpărându-mi agrafe de păr! Toți ascunși cu grijă în casa ta. Încă un lucru pentru care să-ți mulțumesc. Acum o să câștig, și primul lucru pe care o să-l fac e să-ți dau banii înapoi. Poate o să spui nu și o să zici că e un cadou, dar trebuie să încep viața asta nouă fără nici o datorie, nici chiar la tine, Lis, indiferent de generozitatea cu care dai lucrurile – bani, șalul tău, rochiile (oare le voi purta vreodată? Nu am mai purtat o rochie de pe

vremea când eram copil, doar sariuri!) –, fără să te gândești că o să primești ceva înapoi, dorindu-ți doar să vezi că am ales să plec, cu M. sau fără. Dacă tu și B. nu m-ați fi împins în vagonul acela, dacă nu m-ai fi convins că asta era singura mea șansă, n-aș fi avut niciodată voința să o fac. Viața e plină de regrete și gânduri care aleargă încolo și-ncoace – ale mele sunt ca o minge de ping-pong, gândul pleacă și se-ntoarce înainte ca măcar să știu, arătând exact la fel. Sufăr – o suferință cumplită ce-mi sfâșie trupul și sufletul – durerile astea oribile de cap și de stomac care mă fac să mă simt de parcă intestinele s-au transformat într-o funie toată înnodată, care nu poate fi descâlțită. Nu pot să țin în mine nici o îmbucătură.

B. spune că totul e în capul meu. Îmi citește poeziile chinezești ale lui Arthur Waley ca să mă liniștească, și cred că asta înrăutățește lucrurile. Încă un copil chinez din secolul al IV-lea î.C., pierdut și lăcrimând după casa lui, și o să mă arunc în mare odată ce ajung la ea, promit. Intensitatea ei mă sperie – puțin. Într-o dimineață m-am trezit și ea stătea în tăcere la picioarele patului suprapus, uitându-se la mine. Doar privindu-mă. Când am deschis ochii, și-a apăsat mâna pe glezna mea și a spus:

— Așa. Vezi, devine mai ușor. Zâmbești.

Spune că sunt nectarinida ei. Mică, strălucitoare, mereu în mișcare, vibrând. Bea tot nectarul, mi-a spus ea, viața nu vine de două ori.

Simt că am ieșit din elementul meu. Ei se vor întoarce la viețile lor. Și eu?

Oh, nu mai pot să scriu, Lis. O să revin mai târziu.

Cu toată dragostea mea, Gay

(tot din tren, 12 iulie)

Scumpa mea Lis,

Încerc să stau la taifas, să fac lucrurile mai puțin supărătoare pentru W. și B. Desenez în tren. Se zgâlțâie mult și liniile se tot mișcă, dar tot o fac: fețele oamenilor, gări unde ne oprim. Copaci și movile. Faldurile văii din Chambal. Mă ajută să îmi iau gândul de la lucruri. Fac să mi se miște

măinile mai ușor pe hârtie. Pare că a trecut atât de mult de când puteam desena și nu eram chemată la îndatoririle mele. Ești norocoasă că nu ești căsătorită, Lis, cât de des ți-am invidiat libertatea! Sentimentul că ești prins în capcană – pentru totdeauna – sincer, am crezut că nu o să am parte de nimic altceva decât de suferință toată viața mea. Vine o vreme când ușile se închid și atunci unde mai mergi? Nicăieri. Când W.S. a apărut iarăși din senin, mi-am imaginat preț de o clipă că tata îl trimisese să fie îngerul meu păzitor. Toate lucrurile după care inima mea, și mintea mea, și sufletul meu tânjeau cu disperare de când a murit tata – nu se reduce totul la a găsi oameni care mă înțeleg – mi-a fost redat sentimentul sinelui meu. De parcă toate posibilitățile vieții fuseseră zăvorâte în spatele unei uși care s-a deschis din nou. E o aroganță din partea mea dacă sunt sigură că am ceva ce alți oameni nu au? Acasă era un deșert în mine, vânturile urlau, pârjolind fiecare fir de iarbă. Nu eram în stare să pictez nimic care să mă mulțumească. Orice fac, până și cel mai mic lucru, este lipsit de sens când nu pot să lucrez îndeajuns de bine ca să mă mulțumesc pe mine însămi. A trecut atât de mult de când fiecare parte a minții mele s-a înflăcărat de noi idei – sună a înfumurare, nu-i așa? Nu trăiești și tu în Muntazir? Nu-ți faci tu fericirea? Însă nu e casa, sau orașul, sau țara, e mai complicat de-atât. Dacă am ști totul – ce-ai fi făcut dacă ai fi știut totul?

Dar tu știi agonia neînțelegerilor și a certurilor mărunte la care s-a redus viața mea de când m-am căsătorit, tu știi că viața ta e diferită de a mea. Tu ești tu și nu dai socoteală nimănui. Dar a trebuit să lupți pentru asta, nu-i așa? Altfel, mătușile tale, tușa Joyce și tușa Cathy, te-ar fi pus până acum să prăjești pui pentru odraslele din vreo familie, purtând cât e ziua de lungă un șorț cadrilat în loc de o rochie roșie frumoasă, și tocuri, și unghii asortate!

N.C. nu e în esență un om rău, înțeleg asta. Văd cât de principial și puternic este, doar să te uiți la Arjun și o să înțelegi ce om bun e N.C. Oamenii îl respectă pentru că trăiește după reguli care-și au rădăcinile în reflectare îndelungată și mult citit, și nici nu e indulgent cu propria-i persoană. Nu e indulgent nici cu nimeni altcineva. Nici măcar o clipă de odihnă! Mereu zbătându-se să fie important. E atât de plictisitor! Înainte să-ți dai seama, ești în mijlocul unei prelegeri, iar el crede că știe ce-i mai

bine, și tu nu ești decât o femeie prostuță care se înșală amarnic dacă nu ești de acord cu el sau cu Mukti a lui. Într-o zi îl ascultam – tu ruia, tu ruia, tu ruia – și eu nu auzeam nimic, vedeam doar cum îi iese saliva din gură când vorbește și cum o trage înapoi cu un „sss“, și am închis ochii și m-am gândit la altcineva ca să nu fug chiar în ziua aceea. M-a umilit ori de câte ori a avut ocazia. Voia ca prietenii lui să râdă de mine și să mă trateze de sus. Ridiculiza cărțile pe care le citeam și picturile pe care le făceam. Și am crezut că n-o să apuc ziua când n-o să-mi mai spună cum am dansat eu în grădină – aveam doar optsprezece ani – și numai ca să nu mai aud asta încă o dată merită să fug de-acasă!

Sau poate cu mine e ceva în neregulă – se zice că pentru femeii casa, soțul și copiii sunt totul. De ce nu erau de ajuns pentru mine? Femeia aia niciodată n-a fost bună de nimic, o să decreteze mama lui Dinu în stilul ei teatral. Gayatri Rozario cea Capricioasă. O bătea soțul ei? O puneă să frece podelele și să spele hainele? Avea el obiceiul să bea, avea vreo amantă? O puneă să-i maseze picioarele în fiecare noapte?

N.C. nu a făcut nimic din toate astea. Q.E.D.

În mine era o pasăre captivă, dând din aripi, zbătându-se. A trebuit să-mi sfâșii pieptul și să o eliberez. Mă face să sângerez, doare dincolo de cuvinte. Sunt atât de multe lucruri pe care încă nu le pot spune, nici măcar ție.

Am crezut că am găsit soluția cea mai potrivită, că o să fug cu fiul meu. N-a fost să fie. De ce a întârziat în singura zi în care l-am rugat să vină la timp? Încă nu știu. El e bine? Mă voi întoarce după Mîșkin într-un an, am jurat asta. Te rog, scumpa mea Lis, ai grijă de el, dă-i bunătăți și prăjituri, toate lucrurile despre care tatăl lui crede că răsfăță un copil. Verifică-i urechile din când în când, vezi să nu-i fie murdare: urăște să-i fie curățate. Și nu lasă pe nimeni altcineva să-i taie unghiile, doar pe mine. Te rog să i le tai tu – când mă gândesc la unghiutele alea murdare, care cresc tot mai mari și mai mari! O să fie de acord dacă îl ademenеști cu o tratație după aceea.

Uneori, oamenii sunt despărțiți o vreme. Nu ai cum să oprești asta, însă este doar pentru o vreme și dacă n-aș ști că e adevărat, n-aș putea să stau departe de Mîșkin nici măcar o zi în plus. Refuz să fiu nefericită, nu o să

mă îmbolnăvesc iarăși și nici nu o să mai am migrene, asta e o aventură, nu o abandonare. Vreau să mă înfrupt din viață, să apuc strâns tot ce e nou și să gust. Ieri W.S. privea afară pe geam – treceam pe lângă un loc cu cocotieri, niște sate, un copil din apropierea șinelor ne-a făcut cu mâna – și a spus că era ca un basm – viața toată, lumea – și că el nu o să lucreze niciodată pentru viitor, o să trăiască doar în prezent. Înțeleg perfect ce vrea să spună. B. spune că W.S. e morocănos și tăios și brutal cu oamenii care nu îi plac – le spune adevăruri incomode ca să-i facă să plece. Mi-a povestit despre un violonist cu care el a fost deosebit de sarcastic – un tânăr firav, bine intenționat – și totuși W.S. se plângea că tânărul făcea întruna fotografii și că reușea cumva să se „insinueze” în fiecare din ele. Și exact în același fel, a adăugat el, când cântau împreună Sonata Kreutzer, tipul „poza” vioara și asta a obscurizat „perspectiva asupra lui Beethoven”. Nu sunt sigură ce a vrut să spună, dar W.S. poate fi de un sarcasm necruțător. Totuși, pare să îi placă de Beryl și de mine, iar până acum suntem un grup armonios. Vorbim despre dans, pictură și călătorii. Născocim povești despre călătorii care vin și pleacă. Nu ne certăm și nu ne contrazicem pentru fiecare flecușteț. Pare ceva nou – să vorbim în felul ăsta. Mă simt de parcă creierul meu se trezește din nou la viață. O să funcționeze în cele din urmă. Așa cum trebuie. Într-un fel nou, chiar să funcționeze ca să pot picta cu concentrare și intensitate. Arcurile sunt ruginite, gândurile și imaginile nu vin, se mișcă în cerc, dar nu pot ajunge la ele, plutesc tot mai departe. Le voi face să stea nemișcate.

Cu multă dragoste,

Gay

14 iulie, 1937

Madras e de nesuportat, transpirația ne picură de pe gene și frunte. Hârtia scrisorii e jilavă de transpirație, petele de cerneală pe care le vezi sunt de la transpirație. Dacă-ți poți imagina arșița cu o miasmă jilavă, așa e aici. Dacă n-aș fi reușit să dau de tine prin telefonul la distanță de astăzi și n-aș fi aflat veștile, aș fi lăsat totul baltă și aș fi venit acasă. (Care

acasă? Unde?) Bietul Mîşkin, sigur şi-o fi făcut griji că a întârziat în ziua aceea – mereu se îngrijorează! Nu aş fi putut să-i spun de ce aveam nevoie ca el să se întoarcă la timp, eram sigură că ar fi spus cuiva. Sunt atât de uşurată că i-ai dat asigurări şi că ştie că totul va fi bine.

Vom merge cu vaporul în Ceylon peste o săptămână sau zece zile, după ce B. o să vadă nişte dansuri *bharatnatyam*. Este o dansatoare nouă aici pe care-o cheamă Kanta Devi şi care o fascinează. Cred că e pe jumătate îndrăgostită. E posibil asta? De ce nu? Kanta Devi e atât de athletică, înaltă şi impunătoare, arată ca un bărbat. Beryl nu-şi ia niciodată ochii de la ea când sunt în aceeaşi încăpere. E chiar amuzant.

Ieri am mers la plimbare pe Marina. E o promenadă frumoasă pe plajă. Se apropia furtuna şi valurile erau deja înalte. Am fost înspăimântată la gândul de a fi pe un vapor în largul mării, legănat pe aşa valuri. Eram tristă şi mi-era foarte dor de Mîşkin, mi-era dor de casă, mi-era dor chiar şi de Banno, şi Dinu, şi Brijen – într-un fel ciudat, îmi lipseşte tocmai locul unde m-am simţit prizonieră. Uneori mă simt atât de străină cu W. şi B., Lis, mă întreb dacă nu am făcut o greşală. Ştiu că acum o să fiu pentru totdeauna un outsider, oriunde m-aş afla. Când gândul ăsta s-a insinuat în mintea mea ieri, m-a făcut să rămân nemişcată o clipă. Ca şi cum totul a încremenit în jurul meu, şi la fel şi eu.

W.S. mi-a vorbit timp îndelungat, plăcut, în timp ce ne plimbam. Mi-a povestit cum a trebuit să rămână singur în Urali după ce a fost ținut prizonier de ruşi, când erau în război cu nemţii. Restul familiei lui îşi părăsiseră deja casa din Rusia şi se întorseseră în Germania, el a fost în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit – la doar 22 de ani. Avea însă câinele cu el şi cumva reuşise să aibă şi un pian – tipic pentru W.S.! La urma urmei, reuşise chiar să găsească un pian în Muntazir, dintre toate locurile posibile. S-a împrietenit cu nomazii, le-a învăţat limba şi a plecat în munţi cu turmele lor de capre. Spune că a simţit o soi de încetinire, o potrivire cu ritmurile anotimpurilor, care nu l-a mai părăsit de atunci. Viitorul ne scapă întotdeauna, mi-a spus el, trebuie să fii un cameleon, să te adaptezi la prezentul tău şi să-l trăieşti ca şi cum ar fi o sărbătoare. Poţi să-ţi imaginezi că a citit cărţi şi a învăţat suficientă arabă şi persană în sălbăticia munţilor Ural ca să traducă *O mie şi una de nopţi*? A spus că

vrusese să mai învețe hindi și sanscrita, dar a fost eliberat prea repede, în doar trei ani. Beryl a zis că, atunci când va izbucni următorul război, va face toate demersurile să-l trimită pe W. înapoi în Rusia ca să-și termine educația – sigur W.S. va fi la locul nepotrivit și va fi închis din nou.

W.S. ne-a povestit cum fusese când a pornit spre necunoscuta Java. Nu s-a simțit acasă în Germania când s-a întors din Rusia. Era înconjurat de nemți care se agățau de fiecare cuvânt al lui Hitler. Poate cineva exista în felul acesta? Odată ce-ai fost în afara Germaniei, spunea el, vezi cât de groaznic e să trăiești acolo, ce țară oribilă e și ce oameni îngrozitori o populează, atât de anoști și de lipsiți de sentimente. Ce nefericire să te simți străin în propria-ți țară, m-am gândit eu. Îi era teamă că o să devină ca ei, a adăugat el – ca să ajungă să aibă acolo sentimentul de apartenență, ar fi trebuit să renunțe la întreaga lui ființă, într-un fel, să se vândă. Nu a putut să o facă și chiar dacă a însemnat că-și părăsește prietenii, familia, a preferat să plece și să încerce să-și găsească o nouă casă.

Și Lis, am simțit că avea atâta dreptate (asta nu înseamnă că spun că N.C. era Hitler! Oh, nu). Uneori mi-a fost teamă că o să mă pierd, că o să pierd ceea ce mă face să fiu eu însămi. Simțeam că mă transform în persoana care voia N.C. să fiu, doar pentru liniștea câtorva minute, ce ușor e să le faci oamenilor pe plac. Cât de ușor e să nu provoci neplăceri. Mama mi-a spus, orice faci, Gayatri, niciodată să nu pricinuiști neplăceri. De parcă singurul scop al vieții e să faci pe plac cuiva.

Îmi vine să râd când mă gândesc la fața ta când o să citești asta. Mira-m-aș, o să spui și o să-mi pufăi un nor de fum de țigară în față. Aș vrea să sporovăim în sufrageria ta, în loc să scriu pagini după pagini în semiîntuneric, protejată de o plasă de țânțari, în zăpușeala asta sufocantă.

Toate lucrurile pe care mi le-a spus W.S. în timp ce ne plimbam pe lângă marea în fierbere, simțind gust de sare la fiecare respirație – m-au făcut să mă simt oarecum mai liniștită. A venit un vânzător cu alune și am cumpărat câteva. Am băut suc rece din sticle groase, cu biluță. În cele din urmă, m-am simțit mai puternică. Mă simțeam de parcă schimbările astea mari în viață sunt ca niște valuri care au nevoie de timp să se formeze, încep la kilometri depărtare pe mare, și le vedem doar la sfârșit, când vin și se izbesc de nisip. Nu vedem unde au început sau unde vor sfârși, nu

putem vedea ce le-a făcut să se înalțe înainte de toate.

Te rog să-mi scrii: știi adresa! Te rog să te asiguri că am un teanc de scrisori care mă așteaptă! Scrie-mi toate noutățile, despre tine, despre Mîșkin, Arjun, doamna Srivastava, Brijen: toată lumea. Ca să simt că sunt cu voi toți. Jumătate din mine e încă acolo, sunt ca un vas spart.

O să scriu din nou de pe vapor, știu că se pot trimite scrisori din porturi, mi-l amintesc pe tata petrecându-și tot timpul pe puntea vapoarelor spre Java și Bali scriind scrisori. Călătoria de acum o reînvie atât de clar pe cea cu el. Atunci a părut scurtă – eram entuziasă și tânără, îmi doream ca să nu se mai termine. Nu mă așteptasem ca vaporul de la Madras la Singapore să fie atât de mare. De data aceasta sunt pregătită! Cinci sute de oameni sau și mai mulți, francezi, vietnamezi, tamili, din Mauritius, toți să trăiască împreună pe acea navă atât de multe zile. Îmi amintesc că aveau patru bucătari numai pentru călătorii indieni și, crezi sau nu, unul dintre bucătari a omorât și a jupuit o capră pe punte, la câțiva metri de ceilalți bucătari care zdrobeau mirodenii pe pietre uriașe și curățau munții de ceapă și usturoi, în timp ce soldații francezi stăteau în picioare lângă ei, cerând gustări. Tata a subliniat că lipsa unei limbi comune nu l-a oprit pe om să găsească o umanitate comună, nevoia naturală este de a trăi în armonie, a mai spus el, iar Suniti Babu, care era cu noi, a zis că acea camaraderie fericită de pe S.S. *Amboise* îl umplea cu un anume fel de dezgust față de sine, legat de ura fratricidă de acasă! Zilele trecuseră atât de binecuvântat... cele zece zile de la Singapore în Batavia parcă au trecut în câteva minute. Apoi încă alte două zile la Surabaya și alte două la Buleleng. Am călătorit foarte, foarte mult și nici o clipă de mâhnire. Bucurie lipsită de complicații. Așa era tata, făcea ca totul să fie minunat: interesant, plin de sens, amuzant. De-ar mai fi trăit. Totul s-a sfârșit în bucăți în ziua în care a murit.

Dar am promis: voi opri toate gândurile triste și inutile imediat ce văd că trec de ușă și vin în capul meu. Afară, îi voi spune eu gândului.

Cu mult drag, a ta pe veci, Gay.

20 iulie, 1937

Draga mea Lis,

Am ridicat ancora din Madras și am ajuns în Ceylon, de unde o să expediez scrisoarea aceasta și curând vom pleca din nou – spre Singapore. Mă simt așa o exploratoare. B. are de gând să stea aici câteva săptămâni și-și dorește să rămân cu ea ca să ne uităm la un fel de dans ceylonez care o interesează, dar eu vreau să merg mai departe și să ajung în Bali. Îmi dau seama că dansul nu prea mă mai interesează, vreau mișcare, nu vreau să stau și să mă uit la altcineva! Cum să merg mai departe cu W.S. fără să fiu lipsită de loialitate față de Beryl? Poate fi autoritară și cu limba ascuțită, uneori mă intimidează, deși nu pentru mult timp. Nu trece mult și face vreo glumă prostească și totul e în regulă din nou. Ieri a mers la una din petrecerile ei britanice grandioase, în aer liber, la care eu nu am fost invitată și la care Walter nu a vrut să meargă. S-a întors și a raportat că grădina britanică a fost binecuvântată cu cel mai magnific copac banian pe care-l văzuse vreodată, o pădure de piloni, ca un templu. Crengile dădeau așa o umbră generoasă deasupra măsuței de ceai – la fel și excremente de pasăre, a spus ea, care au căzut în mare parte pe ea. Raportează toate acestea cu o față atât de impasibilă, încât doar după câteva secunde râzi de absurditatea situației. Continua să se scuture de găinaț imaginar de pe cap și umeri, scuturându-și părul negru în timp ce vorbea. Ori de câte ori am atacurile mele de groază și tristețe că am plecat de acasă, îmi spune:

— Draga mea Gayatri, cele mai bune lucruri din viață ne vin din întâmplare. Și nu poți să-i spui întâmplării ce haine să poarte când vine.

Cât îmi doresc să nu fi trebuit să pierd vechea mea viață ca să găsesc una nouă!

Am discutat mult, stând pe puntea navei. Adică a vorbit W., în cea mai mare parte, Beryl a vorbit și ea, iar eu am ascultat. Sunt atât de tăcută, încât B. spune că îi aduc aminte de Arthur al ei. Trebuie să smulgi cu cleștele cuvintele din gura lui Arthur, așa cum faci cu măselele de minte, zice ea. Nu eram așa, ea știe asta, dar vrea să uite. În ultima săptămână, cuvintele mele au secăt de durere, și grijă, și frică, și cine mai știe ce altceva.

Tot îi dau înainte cu povestitul, deși am o sută de lucruri să te întreb, dar

știu că la unele întrebări mi-ai răspuns deja în scrisorile pe care mi le-ai scris și le-ai trimis înainte pentru mine. Mi-ai scris, dragă Lis? Sunt nerăbdătoare să știu totul, deși îți cer mult, în vreme ce tu ai atâtea de făcut – omul nu spune lucrurile astea față în față pentru că sună atât de grandios și sentimental, dar știi tu oare cât te-am admirat tot timpul pentru felul în care faci ca traiul de una singură și strădania de a rezista par să fie o sărbătoare constantă? De asta se strâng oamenii la tine. De asta atmosfera de la „Casa departe de casă” este atât de exuberantă. Spuneau atât de bine B. și W.: Beryl a spus că ești plină de *joie de vivre* molipsitoare – a trebuit să o întreb ce înseamnă asta și mi-a spus că înseamnă bucuria de a trăi. E atât de adevărat. A remarcat că te îmbraci cu extravagănță (așa i-a spus ea), îți dai unghiile cu oja fără vreo ocazie anume și porți totul asortat, fie că aștepti musafiri, fie că nu. Spune că ai un fel anume de a râde, fără rețineri, până rămâi fără suflare și ai lacrimi în ochi. Sper că lacrimile astea de râs sunt singurele lacrimi pe care le vei cunoaște vreodată.

Cu multă dragoste, Gay

30 iulie, Surabaya

Draga mea Lis, sunt aproape în Bali. Surabaya. Am acostat la Tanjung Perak. Curios lucru – ca și când m-am întors într-un loc familiar, ca și cum am fost aici în viața mea anterioară. Dar a fost în urmă cu doar zece ani – în momentul când am pășit pe chei, un întreg talmeș-balmeș de amintiri a năvălit în mintea mea și eram entuziasmată ca o fetiță, topăind peste tot, alergând încolo și-ncoace, încercând să găsesc lucruri familiare. B. și W.S. erau foarte toleranți, amuzați, fericiți să mă vadă normală din nou, plimbându-se cu mine ca să ajung în locurile pe care mi le aminteam. Oamenii îl opresc pe W.S. zâmbind larg – par să-l cunoască, are prieteni peste tot, iar ei vor ca el să inspecteze noi instrumente muzicale, păsări cântătoare în colivii, pești în boluri de sticlă. Piața are tot felul de magazine, de la pantofari chinezi la dentiști japonezi. Lemn sculptat, pânză imprimată și animale pictate în culori vii. Buddha de piatră și alți

zei și zeițe. Primul lucru pe care l-am căutat a fost magazinul fotografului armean – Kurkdjian, așa îl cheamă – încă era acolo, mai cărunț, dar neschimbat – iarăși i-am cumpărat ilustratele, așa cum am făcut-o și data trecută – ilustratele pe care ți le trimit sunt de aici. O să îți trimit câteva și lui Mîșkin. W.S. a reușit să găsească o mașină – bineînțeles – și am mers cu mașina dintr-un loc în altul. Am luat prânzul la Hotel Orange, unde îmi amintesc că indienii au aranjat o masă mare de prânz pentru Rabi Babu și anturajul lui (care ajunsese să ne includă și pe noi, pe tata și pe mine – deși eram pe undeva pe la margine). După ce am mâncat, W.S. m-a lăsat la Lokumull, un comerciant sindhi care are un magazin aici – am vrut să merg pentru că mi-am amintit și asta de când am fost ultima oară – o casă ca un hambar imens, cu patru etaje, în care partea de jos e magazinul, iar restul sunt camere pentru familia lui, pentru muncitorii lui, pentru depozitare. Pe pereții camerei lui *pooja*⁵⁸, gravuri din Mumbai cu zei și zeițe și scriptura Granth Sahib cu colțuri îndoite, deschisă lângă o copie din Bhagavad Gita în olandeză! Una dintre rudele lui a insistat să merg acolo să mă rog și așa am făcut, stând în tăcere câteva minute, lăsându-mi gândurile să rătăcească spre Mîșkin, spre casă, spre tine, gândindu-mă cât de departe sunt eu, cum toată lumea sigur mă crede un monstru pentru ce-am făcut. În mod ciudat, asta nu m-a făcut să mă simt nefericită câtuși de puțin. Lasă oamenii să creadă ce vor. Știu ce sunt și știu ce vreau să fac. Nu am fost niciodată mai sigură.

⁵⁸. Camera de venerare.

Lokumull vinde tot ce vrei și ce nu vrei, mățăsuri japoneze, în cea mai mare parte, dar și orice alt lucrușor drăguț sau urât de peste tot din lume – Beryl le numește *objets d'art*⁵⁹. Ai găsi imediat un loc pentru una dintre curiozitățile japoneze, chinezești, siameze sau birmane pe care le are. Cât aș vrea să-ți pot trimite ceva. Acesta e unul dintr-un șir de magazine pe care le dețin sindhi, iar el a avut multă grijă de Rabi Babu în ziua pe care am petrecut-o în Surabaya. M-a recunoscut de pe vremea aceea și m-a întrebat despre „stimatul meu tată“, iar când i-am spus, și-a clătinat capul cu tristețe. Când a auzit de Rozario, nu mai putea de atâta entuziasm și a început să vorbească despre Karachi și Rai Chand. Știam că magazinele de

mobilier ale lui Rozario erau faimoase în anii aceia de demult, bineînțeles, dar niciodată nu mi-am imaginat că o să dau peste cineva tocmai în Java, dintre toate locurile, care să le cunoască. Asta pentru că Lokumull e din Karachi și în clipa în care a aflat de legătură, a vrut să-i cunosc toate rudele, soția, nepoții – a ajuns o adunare indiană în toată regula, cu o grămadă de strigăte, râsete, entuziasm. Ni s-a servit o halva foarte dulce, plutind în *ghee*, și șerbet în pahare galbene. În toiul adunării, a apărut un gentleman în vârstă care părea cosmopolit și pe care îl chema Badruddin, un musulman punjabi cu o barbă lungă și un burdihan care i se lăsa confortabil până pe coapse. Și-a făcut loc pe un scaun și a tot povestit despre Karachi, Lahore, Quetta și așa mai departe. ZILELE ACELEA! De parcă prezența mea le-a oferit un public pentru vechile povești pe care nu mai au cui altcuiva să le împărtășească. Când ne-am despărțit, s-au auzit invitații insistente, calde, să vin la ei imediat ce mă plictisesc de Bali – m-au asigurat că sunt foarte puțini indieni acolo, doar câțiva comercianți mărunți și analfabeți, cu care n-aș avea absolut nimic în comun. Oricând mi s-ar face dor de mâncarea de-acasă și de sariuri noi, absolut orice, să-mi amintesc că ei sunt doar la două nopți distanță cu vaporul. M-au făcut să zâmbesc, atât ardoarea, cât și convingerea lor că voi tânji după mâncarea și compania de acasă. Am fost uimită că nu m-au condamnat ca fiind o femeie decăzută – poate pentru că lor li se pare firesc să călătorești. Ei și strămoșii lor mereu au făcut asta, așa că nu li se pare anormal să întâlnească o femeie care călătorește singură. Ei cred că eu sunt aici în vacanță și că o să merg înapoi în curând. Bineînțeles că nu le-am spus cum am plecat de acasă.

59. „Obiecte de artă“ – în franceză, în original.

Înainte să ridicăm ancora, voi da această scrisoare să o expedieze. Draga mea, atât de draga mea Lis, în sfârșit o să ajung în Bali! E ultima bucată de drum. E greșit și scandalos că nu simt altceva decât exaltare? Accesele mele de dor de casă au dispărut. Bine, au dispărut pentru moment și (după cum spune W.S.) de ce să privesc mai departe de clipa prezentă? Totul în viață se întâmplă cu un motiv anume și lucruri bune se nasc din lucruri rele. Tot înainte!!

Cu multă dragoste, a ta pe veci,
Gay

August 1937, Ubud

Scumpa mea Lis!

În apa dintre Surabaya și Buleleng, am crezut preț de-o clipă – nu, multe clipe! – că o să-mi întâlnesc Creatorul (a făcut o treabă proastă cu mine, nu-i așa?). De pe vapor se vedeau dealurile de pe insula Madura și, ca să trecem de ea, nava trebuia să se strecoare printr-o strâmtoare îngustă – o va străbate în siguranță sau va lovi coasta? Părea mult prea îngustă pentru noi. Stăteam pe punte și priveam, pe jumătate temători, pe jumătate entuziasmați, chiar și W.S. era încordat, de entuziasm presupun, nu de frică. Până la urmă, ne-am strecurat fără probleme. În depărtare treceau ambarcațiuni cu velele umflate de vânt, mai aproape de noi erau bărci din care bărbații aruncau năvoade să prindă pește. Atât de frumos în clipa-n care a încetat să-mi fie groază. La începutul serii, luna s-a ridicat, mare și portocalie, arătând ca o jumătate de soare care apune, iar apa s-a colorat într-un portocaliu aprins și în albastru intens. Încet, albastrul s-a făcut tot mai închis, până ce a ajuns aproape negru; noaptea vaporul gemea și se legăna, iar luna era atât de mare și atârna atât de jos, atât de aproape, că puteai să o smulgi și s-o mănânci. O sută de culori! Mi-e fața îmbibată de albastru și portocaliu. Aici cerul e diferit, e mai aproape, jumătatea de lună privește în cealaltă direcție, cred.

La Buleleng apa nu era prea adâncă și nava a aruncat ancora departe de țărm. A trebuit să coborâm de pe vapor pe o scară și să ne urcăm într-o barcă ce ne-a transportat pe noi și talmeș-balmeșul nostru de bagaje, inclusiv un *sarod* pe care W.S. l-a adus cu el. El a plecat să caute mașina care ar fi trebuit să ne aștepte, să ne ducă la Gianyar. Costă 26 de guldeni să închiriezi o mașină pentru o zi – nou și incitant să gândești în guldeni și nu în rupii! O să ne ia toată ziua să ajungem acolo, a spus el, sunt cam 64 de kilometri, peste dealuri și vulcani, în jos spre partea sudică a insulei. Cei din gospodărie o să ne aștepte, a mai adăugat W. Sigur bucătarul a

fript carne de porc și rață ca să sărbătorim.

W.S. a închiriat o mașină de la aceeași femeie care oferise mașini pentru Rabi Babu și anturajul lui acum zece ani. Am vrut s-o întâlnesc din nou. E o femeie pe nume Regina Fatima – e așa un personaj, mi-a făcut o impresie foarte puternică ultima oară – o ființă aprigă, cu voce stridentă și dinți complet negri de la țigări și mestecat tutun. Povestea ei spune că a fost una dintre reginele din sudul insulei Bali, iar când olandezii au venit să cucerească insula, soțul ei, regele, și toate nevestele lui au hotărât să se sinucidă. Regina F. nu a vrut să moară, așa că a fugit – peste coline și munți, spre nord. Acolo și-a schimbat religia și a devenit musulmană. Unii spun că astea-s prostii, că nici vorbă să fi fost regină, că a fost concubină. Oricum o fi, eu o plac. Îmi amintesc cum a fost incredibil de prietenoasă și i-a urat lui Rabi Babu „*Selamat jalan*”⁶⁰ iar și iar, pe când plecam. După un timp, puțin obosit de efuziunile ei, tata i-a spus în felul lui sec: „Doamna e acea femeie care are un trecut, iar acesta nu e încă în întregime trecut.” El și prietenii lui o considerau cam îndrăzneță, lucru care mă deranja chiar și-atunci și mi s-a reamintit asta când am stat cu ea, în urmă cu câteva ore – nu e îndrăzneță, e convingătoare. E sigură pe ea și trăiește pe cont propriu – are propriul serviciu de taxiuri, propriul ei magazin, își dirijează personalul, face pe șefa cu fiicele ei și scuipă zeama de tutun în colț, la fel de departe ca orice bărbat – bănuiesc că lucrurile astea o fac să fie etichetată drept îndrăzneță. Am avut o senzație puternică de libertate când am stat în magazinul ei. Corpul enorm i se revărsa de pe fiecare parte a scaunului pe care se așezase și m-a chestionat cu ajutorul traducerilor lui W.S., cu o curiozitate extremă (cumva nu mi s-a părut ofensatoare) – cine sunt, ce credeam că fac, etc. Nu am avut nici o problemă să-i spun că îmi părăsisem soțul! (Uite că acum am și scris-o. Pentru prima oară.) La sfârșit, a spus: „Nu e ușor când trebuie să-ți părăsești familia și casa, nimeni nu o face fără să stea pe gânduri. Dacă ai ajuns atât de departe, ești aici ca să rămâi.” Nu era sentimentală sau profundă, ba din contră, sugându-și dinții în timp ce vorbea cu mine, scobindu-se cu un ac cu gămălie după vreun rest de carne blocată acolo, însă pe când plecam, mi-a pus în mâini un colier cu perle imense și un Buddha micuț și mi-a spus că dacă am nevoie de un prieten, am unul, să nu ezit, etc., etc. Apoi i-a spus

ceva lui W.S., posibil ceva obscen (oarecum am simțit asta după felul în care își lingea buzele și hohotea de râs), l-a plesnit peste umeri, la fel și pe Beryl (B. o adora și ea), iar urarea „*Selamat jalan*“ a făcut-o cu vocea-i tunătoare pe care o știu de acum câțiva ani, apoi am plecat spre vapor pentru ultima parte a călătoriei noastre, spre Buleleng.

60. „Drum bun“ – în malaieză, în original.

Și, în sfârșit – am ajuns! Așezată confortabil într-o colibă micuță de bambus și piatră în Tjampuhan-ul lui W. Face parte din domeniul lui. Este așa cum a povestit W. când a venit – un șir de colibe mici de bambus, cu acoperiș de frunze, fiecare cu veranda ei, mai sus un râu grăbit care curge la vale într-un defileu, iar pe maluri sunt niște copaci atât de înalți, încât vârfurile lor sunt la același nivel cu casele noastre.

Viața e liniștită și plăcută aici. În fiecare dimineață, dai peste cineva pe treptele verandei – stau și așteaptă până ce iese W.S. și vorbește cu ei. Fumează ceva ce miroase dulce, a cuișoare. W.S. poate să stea la taclale un timp, apoi să intre înapoi în colibă și să tragă un pui de somn sau să citească, să iasă când are el chef și să stea cu ei, iar ei continuă să stea acolo. Sunt săteni din apropiere, uneori și de departe, și pot sta ore întregi – foarte pașnici, fumând, mestecând o chestie ce seamănă cu betelul de acasă și scuipând suc roșu tot așa cum fac acasă, cu dinții înnegriți de la asta, așa cum erau și dinții lui Banno. (Cât mai ura tata-socru saliva ei roșie!) Unii dintre bărbați vin să-i arate lui W.S. picturile sau sculpturile lor, alții doar să-și spună veștile.

Sunt doi administratori care se ocupă de locul ăsta și mai e un mic grup de străini, toți orbitând în jurul lui W.S. Flecăresc și se iau la harță, sunt curenți de adâncime pe care pot să-i simt, dar nu să-i analizez – însă toată lumea e la muncă sau la joacă și cumva se fac multe. E aici o antropoloagă americană faimoasă: Margaret Mead. O persoană cam plictisitoare, fără umor, care vorbește cu cuvinte lungi și, odată ce începe o propoziție, știi că n-are cum să fie mai scurtă de un paragraf. Îmi vine să o iau la fugă când o văd apropiindu-se. E ca N.C. când se lansează într-un discurs despre economia colonialismului – pe vremuri totul îmi trecea în goană pe lângă urechi sau pe deasupra capului. Lui M. Mead îi displace Beryl și pe

la spate spune că e o vrăjitoare cu limba ascuțită. Beryl nu spune nimic ofensator, dar pot să-mi dau seama că antipatia e reciprocă. Mai e aici un muzician american pe care-l cheamă Colin McPhee, și soția lui, Jane Belo – foarte drăguță, iar W.S. o adoră.

Beryl și W.S. se ceartă mult zilele astea, deși nu e o chestie răutăcioasă să te cerți. E amuzat de ea, dar își pierde răbdarea, iar ea poate fi enervantă, face pe fetița, sare de colo-colo de prea mult entuziasm. El spune că îi ia mult timp să o învețe să vadă și să înțeleagă lucrurile. Pot să ajut și eu când își revizuiesc însemnările despre India, dar sunt total nefolositoare când discută despre dansul de aici, pe care-l înțeleg doar vag. Merg cu Beryl să vedem dansuri balineze, dar mi-am pierdut interesul – felul în care eram absorbită de dans, cum mă încărcam cu energie dacă mă uitam la un spectacol. Costumele splendide, precizia formei, frumusețea dansatorilor... și totuși, după o vreme, mă trezesc că gândurile mele hoinăresc departe sau că mă interesează să le desenez, nu să le înțeleg. Așa că stau pe margine în timp ce Beryl se plânge că W.S. e prea fără griji și prea leneș (oare ce o fi gândind despre mine?). Spune că totul durează de două ori mai mult pentru că el face prea multe lucruri diferite și aleargă peste tot prin Bali, ba să țină un concert, ba să ajute o echipă de filmare în următoarele zile, sau doar ca să strângă instrumente muzicale vechi.

Sunt vrăjită de tot ce văd în jurul meu, dar încă mă simt ca un spectator. De parcă sunt venită în vizită pentru un timp și apoi o să plec – nu mă pot gândi că sunt aici ca să rămân, nu poate fi așa. Când oare nu o să mă mai simt ca Cenușăreasa la bal? E timpul să plec! E timpul să plec! Din când în când mă gândesc că trebuie să mă ridic în picioare, să mulțumesc și să plec înapoi acasă. Dar unde e acasă? Casa mea e acolo unde e Mîșkin și unde ești tu. Oare asta înseamnă că nu o să mai fiu niciodată acasă? Nu pot să mă gândesc că nu o să te văd din nou, bineînțeles că ne vom vedea. Vei veni aici.

Sunt oarecum fascinată de celebrități. Este aici o carte de oaspeți veche – s-au perindat atât de mulți vizitatori pe-aici. Am tot frunzărit-o; găsesc duzini de nume despre care am citit doar în reviste. Chiar și Charlie Chaplin! Noël Coward (e un dramaturg american) a venit să-l viziteze pe W.S. și i-a lăsat o poezie lungă în carte. Îți spun un pic din ea:

*O, Walter drag, O, Walter drag,
Pictura, rogu-te, nu-ți neglija
Înfrânge, dragă Walter, de se poate,
Pasiunea-ți pentru Gamelan, frate,
Dă uitării iubirea-ți de păsări și jivine
Mergi în temple la festinuri mai puține
Și nu mai sta cu ochi cășcați
La peștișorii colorați...*

Și tot așa. E adevărat, chiar dacă e amuzant. La singurul lucru pe care W.S. trebuie să-l facă – pictatul lui – e teribil de leneș. Mereu duce lipsă de bani și totuși refuză oferte de lucru. Ne spune că ar prefera să stea sub un copac, să se uite la păsări și la frunze sau să numere furnicile de pe pervazul unei ferestre decât să-și irosească viața la șevalet. Asta o scoate uneori din sărite pe B., iar alteori i se pare amuzant, depinde de starea în care e.

Eu, pe de altă parte, muncesc pe brânci la picturi, cu un soi de hotărâre mohorâtă care, în cele din urmă, îmi strică munca – e toată bombastică, forțată, imitativă – mă simt de parcă mi s-au înecat corăbiile în privința asta – dar vreau tare mult să vând și să câștig suficient ca să-l aduc aici pe Mîșkin, repede. Vreau să se întâmple chiar mâine! În clipa asta! Aș vărui case, aș picta autobuze sau panouri publicitare dacă asta mi-ar aduce bani. Am un sentiment îngrozitor al urgenței – de parcă aș avea doar un an sau câteva luni în care să lucrez, să câștig bani și să-l aduc aici, apoi poarta magică se va închide. E absurd, bineînțeles.

În schimbul meselor și cazării mele (chiar dacă e o plată derizorie), îl ajut pe W.S. la unele dintre lucrurile pe care le făcea vărul lui, Conrad – îți amintești acel Kosya despre care a vorbit? Îl ajută pe W. să transcrie muzică, să aibă grijă de animalele lui, și multe altele. Eu voi fi inutilă în ce privește muzica. Presupun că voi fi ceva de genul asistent, fata bună la toate, supraveghetor de animale, toate laolaltă. Mîșkin ar fi atât de invidios! Mă întreb dacă o să crească și o să fie îngrijitor la grădina zoologică așa cum se jură – doar că el ar elibera toate animalele, iar tigrii ar rătăci pe străzile din Muntazir.

W.S. avusese o întreagă menajerie în Java, dar în Bali oamenii cred că

animalele nu ar trebui ținute în captivitate. Așa că le-a dat unei grădini zoologice din Java – mai puțin câteva maimuțe de care refuză să se despartă. Își împarte propria cabană cu maimuțele, iar baia e plină de lilieci frugivori. E chiar înfricoșător când nu te aștepți să dai peste ei. Sunt obișnuită cu șopârle, gândaci de bucătărie și păianjeni, chiar și scorpioni – dar lilieci! Nu mai intru acolo. Voi stați în lumea voastră, așa le spun liliecilor și maimuțelor când trec pe lângă ei, eu voi fi în a mea și n-o să vă fac nici un rău. Copacii și plantele par atât de familiare – pe multe le recunosc. Copacul banian, arborele de cauciuc, bananierul, cocotierul, plumeria. Găsești aici lotus și hibiscus. Sunt alte plante pe care nu le-am văzut niciodată. Îmi va lua timp să studiez ASTA. Le voi desena. O să ai grijă ca Mîșkin să continue să deseneze? A făcut niște desene frumoase în caietul de școală de anul acesta – e talentat. M-am gândit că una dintre soluții e ca eu să continui să fac picturi mici și să i le trimit în scrisorile mele. Le-am tot desenat pentru Mîșkin și i-am tot trimis scrisori, mă întreb dacă le primește. Sau dacă tatăl lui îl lasă să le citească. Presupun că N.C. ar vrea ca Mîșkin să mă urască. Așa ar fi normal.

Mă întreb în fiecare zi ce se întâmplă acasă – la anumite ore – gândurile mele aleargă într-o buclă – acum Mîșkin se trezește, acum N.C. se întoarce de la plimbare, acum mă duc în bucătărie să împart proviziile pe zile, acum stau pe verandă, iar Brijen dă buzna să încerce o nouă piesă muzicală, cu părul ridicat cum și-l tot prinde în vârful capului, acum mă gândesc să pictez, dar nu o fac, acum mă furișez afară pe poartă ca să te vizitez – oh! Mi-aș dori să fii aici după colț ca să pot fugi la tine. Încă nu am primit nici o scrisoare de la tine – tu mi-ai scris, nu-i așa? Sper că nu se pierd scrisorile. Sper că le primești pe cele de la mine.

Cu mult drag, a ta

Gay

15 noiembrie, 1937

Scumpa mea Lis,

În sfârșit, câteva vești de la tine. Mă simt atât de ușurată să știu că

lucrurile nu stau chiar așa de rău cum ar fi putut, dar, Lis, încearcă să-mi scrii scrisori mai lungi – mai multe noutăți – spune-mi tot ce se întâmplă. Aflu acum că nu ești adepta scrierii unor epistole lungi, nu la fel de lungi ca ale mele – dar e nevoie de timp, așa e? Și singurătate. Tu nu ai nici unul din lucrurile astea. Zilele tale sunt pline, ai o sută de prieteni și două sute de lucruri de făcut în fiecare zi ca să-ți păstrezi afacerea cu casa de oaspeți.

Am început să strâng bani pentru călătoria mea și a lui Mîșkin și pictez cu multă hotărâre. W.S. a promis că va termina o pictură mare până la anul, pe care o va dona pentru ceea ce el numește „Fondul pentru Aducerea Acasă a lui Mîșkin“. Tot spune că îmi va da bani ca să-l aduc chiar acum – dar e ceva încăpățânat în mine, trebuie să o fac pe cont propriu. Cred că am nevoie de puțin timp să mă liniștesc înainte să vină Mîșkin. Niciodată în viața mea n-am avut o perioadă când să pot lăsa totul deoparte, să uit de orele de masă, de cele de culcare și doar să muncesc! Ieri, seara târziu, am alergat de două ori afară și am stat acolo respirând aerul întunecat, uitându-mă la pădurea deasă din jur și ascultând gongul muzicii gamelanului, atât de adânc, că îmi vibrează-n oase. Stau acolo simțind cum pădurea îmi intră în corp, mirosind parfumurile pe care încă nu le știu. Apoi sunetul se stinge și se întoarce iar, dangăt după dangăt. Muzica lor mă face să mă înfior. Mă face să înțeleg cât de departe sunt de tot ceea ce știam cândva. Merg înapoi în casă și mă culc, mă trezesc înainte să se facă lumină și rămân nemișcată, cu ochii închiși. Văd clar în fața ochilor ce urmează să pictez.

Însă cu siguranță fără pomana altora, absolut deloc – bine, mai puțin masa și cazarea – într-un fel, asta nu e la fel de rău ca a lua bani ca să-mi aduc fiul aici. (Oare îl va lăsa Nek să vină sau va trebui să-l răpesc?) Pun deoparte, economisesc, nu cheltui bani pe nimic. Odată ce M. va fi aici, W. spune că-l va duce peste tot pe insulă, „la pupa și la prova“, ca să-i arate locurile! De ce face W.S. atât de multe pentru mine? Nu e apropiat de mine în felul în care e de Jane (soția lui Colin, ți-am scris despre ea într-o altă scrisoare) sau de alți oameni de aici. Poate pentru că își amintește că m-a întâlnit pe când eram fată, împreună cu tata – în urmă cu zece ani – dar ce vreme îndepărtată pare să fie. Între atunci și acum, lumea întreagă a

trecut prin două ere glaciare – mastodonții, dinozaurii și mamuții au fost șterși de pe fața pământului – a început o nouă eră.

Pictesz mai bine. Am observat că vizitatorii lui W.S. se opresc în fața unei picturi pe care am terminat-o zilele trecute și o privesc îndelung. E o pictură tip sul, în jur de 1.8 metri, în care toată viața rurală balineză se desfășoară pe niveluri, de sus până jos, și am făcut-o cam în stilul pictorilor locali. Își va găsi un cumpărător, a spus W.S., părând foarte sigur de asta, iar eu am fost la fel de mulțumită ca un copil care primește un premiu! Cu mult timp înainte, W.S. a înființat o fundație care să ajute artiștii locali: să îi învețe noi modalități de a picta și să le vândă picturile. Se numește Pitamaha (după Bhishma din *Mahabharata* – e neașteptat să găsesc urmele acestea indiene aici, aproape le uitasem). Majoritatea artiștilor sunt atât de egoiști, încât nu vor ca alții să reușească și iată-l pe W.S. care-și investește propriul timp, propria energie și mintea încercând să-i facă pe alții faimoși. Când galeriile din Berlin și Paris vor ca picturile lui să fie parte din expozițiile pentru arta din Bali, el nu trimite nimic pentru că vrea ca munca locală să fie în centrul atenției. Poate într-o bună zi va trimite una dintre picturile mele! E emoționant să mă gândesc că o să câștig bani din propria mea muncă, dar va trebui să muncesc din greu și să vând multe picturi. Aici un gulden e mai puțin ca o rupie, nu cu mult, iar banii de acasă – atât de mulți dintre ei din economiile tale, Lisa – mă vor ajuta o perioadă, dar nu pentru mult timp.

Invidiez talentul lui W.S. E o lecție în toată puterea cuvântului să-l privești când lucrează – odată ce se apucă de lucru, nu se mai oprește, zile întregi nu-l vezi chiar deloc. Mai deunăzi, când rămăsese fără bani, s-a încuiat înăuntru o săptămână întreagă și a pictat un tablou. Spune că e indecent cum poate picta ceva fără cel mai mic efort și apoi să vândă asta pe o căruță de bani. Și chiar așa a fost – s-a vândut atât bine cât să-și ia o mașină cu banii câștigați! Problema e totuși că în clipa în care face bani, îi și cheltuie – sau pe el, sau pe prietenii lui, așa că mereu e strâmtorat.

Va costa mult să-l aduc pe Mîșkin. Cumva, în acea vacanță petrecută cu tata, simțisem distanța mult mai mică. Îmi amintesc o după-amiază anume, când nava noastră oprise în Singapore, iar Dhiren Babu, prietenul lui Rabi Babu, cânta absorbit la *esraj*⁶¹ cât era ziua de lungă – de la

Bhairavi la Ram Kali și înapoi la Bhairavi, *esraj*-ul a continuat să-și cânte notele tânguitoare, iar timpul s-a disipat – așa cum se întâmplă când cântă și Brijen. (Brijen pretindea că în fiecare seară, când cânta la el pe terasă, o făcea doar ca eu să-i ascult cântecele de pe terasa mea și să adorm cu ele-n auz. Ce flirt obraznic. El ce mai face?)

61. Instrument cu coarde.

Tot ce văd îmi aduce aminte de călătoria cu tata. Zilele astea mi-e un dor neconținut de el. Cât i-ar mai fi plăcut să mă viziteze aici – ar fi venit cu mine, s-ar fi bucurat de pictură, de muzică, de călătorie – era tot timpul gata de aventură, mereu găsea lucruri noi de făcut. Spunea că trebuie să trăiești umplându-ți mintea și trupul cu lucruri plăcute, astfel încât lucrurile neplăcute să nu găsească loc în viața ta. Cam așa gândește și W.S. și cred că de-asta s-au înțeles bine. Unul dintre cele mai mari regrete ale vieții mele va fi mereu faptul că Mîșkin nu l-a cunoscut pe tata – simțul lui muzical, iubirea lui pentru pictură, felul lui de a se purta cu copiii, credința lui că eu eram deosebită și talentată. Ceea ce mă ține în viață în aceste luni de separare e că schimbarea din viața mea înseamnă la fel de mult pentru Mîșkin cât înseamnă pentru mine: odată ce va ajunge aici, nu va mai fi sufocat de acea vrednicie, noi lumi se vor deschide în fața lui, lumea artei, a animalelor, a traiului între oameni care sunt diferiți, care prețuiesc alte lucruri decât politica.

În orice caz, nu vreau să-mi plâng de milă, câtuși de puțin! Sunt aici. Am venit pentru că așa am ales eu, nu o să fiu deprimată și nu o să mă lamentez, o să muncesc.

Trebuie să-ți spun: Bali nu e deloc diferită de India, iar asta nu doar datorită zeităților hinduse de aici. Când am venit aici cu Rabi Babu, olandezilor le-a fost teamă că el va incita javanezii naționaliști – ca să calce pe urmele luptătorilor indieni pentru libertate. Au trimis cu el olandezi care îl supravegheau la tot pasul. Poate ar fi făcut-o – a văzut multe asemănări între India și Bali. Când a venit în Gianiyar, a spus că era de parcă un cutremur ar fi distrus un oraș mareț și vechi – se referea la India – și acesta ar fi fost înghițit de pământ. În locul lui, în anii ce-au urmat, s-au ridicat case și ferme, au apărut și oameni, însă în multe locuri

trecutul ieșise la suprafață, iar acestea două, trecut și prezent, formează laolaltă cultura din Bali.

În călătoria aceea cu tata, eram prea tânără ca să înțeleg astfel de lucruri complicate – sau poate nu prea tânără – la urma urmei, mi-a făcut o impresie atât de puternică, încât nu am uitat-o niciodată. În toți acei ani de demult, locul îți dădea o senzație de familiar, dar și de necunoscut. Satele seamănă foarte mult cu cele pe care le-am văzut în Bengal când am mers acolo cu tata – terenurile sunt verzi și albastre, ca niște pietre prețioase, cu case mici cu acoperiș dublu de paie. Cocotieri, jackfruit, câmpuri strălucitoare de orez, pretutindeni sunetul apei. Tulpinile de bambus sunt înalte cât niște căsoaie și se leagănă încet de la rădăcină, toate la un loc, atunci când adie vântul – un soi de scârțâit care se tot aude până ce ți se face somn.

Peste tot în jur sunt lucruri pe care vreau să le pictez! Nu sunt destule zile în viața mea ca să pictez tot ce am în minte. Pictorii de aici fac niște reprezentări splendid detaliate ale vieții rurale și chiar dacă am făcut și eu una la fel, pictura aceea lungă, nu aș mai putea picta vreodată încă una tot așa, mintea mea nu funcționează în felul ăsta. Ei au o eleganță și o măiestrie care vin dintr-un alt timp. Când W.S. a venit pentru prima oară aici, spune că a fost oripilat de felul în care olandezii pe care i-a întâlnit rătăceau peste tot, strâmbând din nas și, în același timp, crezându-se stăpânii lumii. Iar localnicii sunt atât de modești, mai zice el, nu și-au afișat superioritatea în nici un fel. (El însuși are aceeași modestie, niciodată nu o să-l vezi băgându-se în față așa cum o fac alții.) Îmi aduc aminte că Rabi Babu a subliniat și el că sătenii de aici au simț artistic când vine vorba de casele lor, de mobila și porțile lor. A crezut că ei pot picta și face lucruri frumoase din nimic pentru că au suficientă mâncare. Nu sunt de acord. Să fie prosperitatea singura barieră împotriva urâteniei și mizeriei? În părți bogate din țara noastră nu este atât de frumos cum e aici în cele mai neînsemnate sate. Aici fiecare curte e liniștită și încântătoare, lotus roz și albastru crește în heleștee nemișcate. Oriunde îți întorci privirea, găsești o broscuță de piatră sau un cățel de piatră sub vreun arbore de plumeria care își revarsă florile pe ele. Nu vezi aici sărmani cu aspect neîngrijit, genul ponosit pe care-l avem acasă. Vezi dans și teatru în

fiecare sat. Muzica umple liniștea nopții. La dansuri, vezi costume și bijuterii elaborate, minunate. Flori în păr, coafuri împodobite. Bărbații poartă flori în turbane sau își pun una după ureche. Multe dintre femei sunt incredibil de frumoase și au o privire directă, netemătoare, pe care o ador. Prietenul lui Rabi Babu, Suniti Babu, a spus că bărbații și femeile arată de parcă au coborât de pe zidurile din Ajanta și Ellora – avea dreptate. (Suniti Babu era fascinat de femeile balineze, le studia hainele, părul, mersul, a observat chiar și faptul că tot timpul își țin gura întredeschisă ca să aibă o expresie de nostalgie permanentă... Acum mă face să zâmbesc – cât de aproape trebuie să le fi privit bătrânul învățat bengalez! Bărbații indieni! Dacă lascivitatea nu e trăsătura lor de bază, atunci nu știu care e – deși nici măcar preț de o clipă nu a fost Suniti Babu lasciv, el era atent.)

Suniti Babu a remarcat atunci ceea ce acum știu că e adevărat – pentru europenii care vin aici, Java și Bali sunt țărâmurile de basm, magice, exotice. Dar pentru noi, cei din India, nu e așa. E doar o altă versiune a Orientului. Suniti Babu tot spunea că modelele de îmbrăcăminte, ritualurile, casele, templele erau asemănătoare pe o zonă uriașă chiar de la frontiera de nord-vest a Indiei până la Bengal, Malabar și Indochina, Java și Bali. Obișnuia să dea exemple din descoperirile arheologice, de la statuile din templele indiene. Știa atât de multe – atât de multe limbi și atâtă istorie –, încât putea să vadă și să audă ritmuri de-a lungul civilizațiilor, ritmuri pe care eu pur și simplu nu le conștientizam, cu siguranță nu la vârsta de atunci, la șaisprezece ani. Atunci ascultam, dar nu înțelegeam mare lucru. Acum mă gândesc tot mai mult la lucrurile pe care le-a spus el pe vremea aceea.

Peste tot de-a lungul drumurilor de aici sunt statuete și temple. Nu am văzut nici măcar un cerșetor. Copiii nu par să plângă, iar mamele nu strigă la ei, așa cum facem noi în India. Puține femei din satele din sudul îndepărtat al insulei Bali își acoperă pieptul. În nord, au devenit pudice din cauza olandezilor și creștinismului. La început a fost șocant pentru mine să văd cât de normal este să stai cu pieptul gol aici – după un timp pare cel mai firesc lucru. Pe vremuri, cu mult timp în urmă, era la fel în Malabar și în Bengal – femeile nu purtau bluze; ei bine, sunt ușurată că m-am născut

mai târziu! Înainte să mă întreb: nu, nu am adoptat stilul lor de a te îmbrăca/dezbrăca!!! Încă port sariul meu obișnuit, și bluza, și jupa, încă nu am avut curajul să port vreuna din frumoasele tale rochii – deși mă întreb de unde o să-mi iau sariuri noi când o să am nevoie. Aș putea pur și simplu să tai metri de țesătură. Sau aș putea accepta oferta lui Lokumull și să-i cer lui. Corespondez din când în când cu familia lui și i-am mai întâlnit o dată când am fost la Surabaya să o luăm pe Beryl. Ca de obicei, au început să prăjească și să gătească în clipa în care m-au văzut, și au insistat să mănânc cu ei. Lokumull are o rudă bătrână și morocănoasă – nimeni nu știe cât e de bătrână – stă toată ziua în magazin, certându-i pe băieții care lucrează acolo, dar are un fel adorabil de a adormi în mijlocul conversației, chiar și atunci când ea e cea care vorbește, iar în cameră se lasă tăcerea, în timp ce toată lumea se abține să nu râdă. Se trezește după câteva minute, observă voioșia și spune cu dispreț:

— Râdeți, voi, râdeți cât mai puteți. Fructele uscate rezistă cel mai mult, cele verzi cad din pom și putrezesc.

Nu mi-e dor de indieni și nici nu-i caut, dar mi-e tare dor de tine, Lis. Și mă topesc de dorul iubitului meu Mîșkin. Mi-e dor chiar și de bătrânul meu tata socru, cu limba lui ascuțită cu tot și așa cusurgiu cum e... În ritmul ăsta s-ar putea să-nceapă să-mi fie dor de Arjun și Brijen. Sau de Bechari Banno. Bine, bine, știu că ți-e drag bătrânul Batty Rozario. Uneori mă gândesc că dacă ați fi fost mai apropiați ca vârstă – oh, atât de multe vieți posibile! N-ar fi trebuit să mă mărit niciodată! Nu mi-era sortit să fiu proprietatea cuiva, trebuia să fiu liberă, o vagaboandă sau o țigancă. Aș fi făcut mai puțin rău. Dar m-au forțat, iar eu eram atât de tânără! Ce altceva aș fi făcut? Eram proprietatea mamei mele, ea m-a transferat lui N.C. și apoi am devenit proprietatea lui. Viața mea ar fi fost atât de diferită dacă tata ar fi trăit mai mult.

Nu are nici un rost să gândesc așa. Afară, gând trist!

Și pe aceeași notă, cu mult drag, a ta ca întotdeauna,
Gay

Feb. 1938

Scumpa mea Lis,

Au sosit primele scrisori de la fiul meu! Au venit două împreună. Pare să nu fi primit unele din scrisorile mele. Înnebunitor. Sunt însă recunoscătoare că N.C. e înțelegător în privința asta – îl lasă să păstreze scrisorile de la mine și să răspundă la ele. Scrie atât de adorabil, cu mici porțiuni negre șterse, unde pot vedea greșelile de scriere pe care încearcă să le ascundă de mine, toate veștile despre Rikki și Dinu și Dada al lui. Mă întreabă la ce oră să meargă la gară săptămâna viitoare ca să poată veni la mine: mi-a frânt inima! Vrei să-i explici tu, te rog, ca să înțeleagă – ai grijă, să nu cumva să i se năruie speranțele, fă-l doar să înțeleagă că o să mai dureze puțin. Va trebui să faci adevărate acrobații.

Lucrez foarte, foarte mult. Sunt cufundată în muncă, mă încântă și consumă tot din mine – nu vreau să petrec nici o secundă făcând altceva, doar să muncesc. E ca și cum aș fi ajuns la cotitura unui drum șerpuitor care părea să nu aibă sfârșit și mi-am găsit stilul meu propriu de a picta, care pare să fie autentic, interesant și real. Când nu lucrez, mă gândesc la asta – continuu și intens – visele mele sunt îmbibate în culoare – în unele nopți, când închid ochii, nu văd altceva decât topaz, auriu, jad, violet, cel mai intens roșu, ocru, albastru închis spre negru, și sunt toate uimitoare, strălucitoare și mereu prezente. Mai ales culorile pădurii și ale apei de aici: un milion de nuanțe de albastru, mii de nuanțe de verde și trecerea de la frunze la plantă agățătoare, la buruiană, la o depărtare albastru-verzuie dată de colină și câmpul de orez. Călătorim pe ici pe colo și duc cu mine acuarelele și un aparat de fotografiat pe care mi l-a împrumutat W.S., unul dintre cele vechi ale lui, ca să pot picta mai târziu după fotografii: asta e ceva ce m-a sfătuit el să fac, spune că o făcuse și el la începutul șederii lui în Java. Chiar dacă nu poate surprinde culorile, îți reamintește scena, poziția copacilor, și așa mai departe. Mi-a spus să nu strig când o să aud noutățile, ca să nu sperii caii... voi fi inclusă într-o expoziție din Batavia luna viitoare. Îți vine să crezi? Va trebui să lucrez și mai mult acum!

Luna trecută am mers călare cu un grup la Kintamani – e un loc izolat care are un vulcan înconjurat de câmpuri sterpe de lavă, negre și stranii, din care se ițesc doar fire uscate de iarbă, ca niște paie, nimic altceva.

Vârful vulcanului arată ca turtit și versanții îi sunt goi, iar vârful ăsta plat, împreună cu ceața care învăluie întotdeauna partea de sus a vulcanului, îi dă o aură de mister întunecat foarte diferit de cum sunt alți munți. E o frumusețe sumbră, neîndurătoare. Prin locurile astea am hoinărit noi, era răcoare din când în când și exaltant. Când oboseam, ne așezam undeva la umbră, să mâncăm și să bem. W.S. a făcut un coș din nuiele care poate fi atașat la șa ca să poată lua cu el în călătorii bere, whisky, gin și porto. Simte o bucurie copilărească atunci când le oferă selecția asta de băuturi prietenilor lui din sate îndepărtate, care fac muncă de cercetare. De-ai vedea cum rămân cu gura căscată – ți-ar fi plăcut la nebunie, nu-i așa? Și ți-ai fi amintit să împachetezi lămâi ca să le feliem și să le punem pe buza paharului. Tocmai mâncam niște carne uscată de rață friptă, pește, ouă fierte – a apărut un câine costeliv, cu coada încovrigată. I-am aruncat resturi de mâncare și a venit mai aproape, cu toate că era neîncrezător. Arăta de parcă nu ar fi mâncat aproape nimic de zile întregi. Când am plecat, continua să se uite la noi și era atât de trist să vezi câinele acela numai piele și os, pierdut între pietre negre și bălării – la marginea lumii singuratică. Când am coborât și am ajuns în sate, am privit înapoi și câinele era acolo, venind în urma noastră. Ca să scurtez povestea, s-a alăturat gospodăriei, iar W.S. a numit-o Indah, care înseamnă Frumusețe, deși numai asta nu e în starea ei jalnică de acum, râioasă și pișcată de purici. Are bășici – pentru că nu a mâncat suficient, mi se spune. W.S. și-a propus să îndrepte situația, iar primul lucru care a avut loc când Indah a venit acasă a fost să i se facă o baie (mirosea respingător), lucru pe care îl ura și de care a fugit, în ciuda zăpușelii! Apoi a înfulecat pește și un morman de orez, neoprindu-se nici să respire până ce nu a isprăvit totul. Va învăța să trăiască împreună cu maimuțele și liliecii, spune W.S. foarte încrezător. O să vedem.

W. a umblat peste tot prin Bali, strângând artefacte pentru un muzeu al cărui curator e chiar el. Nu merg în excursiile astea, stau acasă și muncesc – ce ciudat e să numesc pictatul „muncă“! N.C. a insistat mereu că pentru femei pictura era un „hobby draguț“. Totul era permis atâta vreme cât rămânea trivial. Ar trebui să vadă cum pictez acum! Sunt acoperită de vopsele și noroi (fac și lucruri din piatră și lut), fața mi-e toată mânjită,

părul mi-e lipit laolaltă. Ni Wayan Arini, o femeie care face un pic de menaj pentru mine, se prăpădește de râs de fiecare dată când mă vede. E una dintre puținele balineze cu care pot sta de vorbă, chiar dacă are o engleză stâlcită; cred că a învățat-o pe când era copil și se juca în preajma celor ce veneau în vizită la W.S. acasă. Se oprește cu gura căscată și bombăne pe limba ei atunci când caută un cuvânt – apoi ochii ni se întâlnesc, își scutură capul, se hlizește și renunță. Îmi face o infinită plăcere că oamenii de aici, pe care-i plătești să te ajute cu treburile domestice, nu sunt servili, nu au genul acela de servilitate pe care o au servitorii noștri – iar servitorii noștri sunt așa pentru că oamenii îi tratează atât de urât. E în natura noastră să fim sălbatici și nemiloși cu cei săraci, de parcă ei ar fi o altă formă de viață – nici oameni, nici animale. L-am văzut pe Arjun plesnindu-l peste față pe băiatul care spală mașina când lăsa vreo urmă de degete pe parbriz.

În orice caz – îți spuneam despre excursiile lui W. de colectare – altcineva conduce mașina în timp ce W. se uită atent după lucruri bune de adunat. Mașina seamănă puțin cu Dodge-ul lui Arjun – dar e diferită. Se numește Overland Whippet⁶². E orice altceva numai ogar nu, mai degrabă o chestie greoaie și zgomotoasă, pe care, la întoarcere, sunt îngrămădite unul peste altul cele mai ciudate lucruri, de la uși sculptate și instrumente muzicale la chestii de bucătărie. Beryl a spus deunăzi că muzeul acesta era doar o scuză pentru ieșirile băieților și hoinăritul pe plajă. Mai au câteva persoane care îi ajută cu descrierile lucrurilor în olandeză și engleză, iar apoi lucrurile pleacă la muzeu – are deja mulți vizitatori.

⁶². În traducere aproximativă – „Ogarul de teren“.

Lucrul care m-a surprins aici a fost să văd că W.S. e complet absorbit de muzică – aude muzica în toate – mereu primește partituri în corespondența lui. Vorbește adesea despre cum Brijen obișnuia să-l ducă să asculte cântăreți de care nu auzise nimeni, dirijori bătrâni doșiți în blocuri de locuințe vechi și pline de igrasie – însă W. spune că nu prea înțelegea muzica indiană clasică. Glumește zicând că trebuie să te fi născut pentru asta, la fel ca și cu hinduismul.

Când W.S. e aici și nu la cealaltă casă a lui din Iseh, știu asta imediat de

la muzica ce se aude peste coasta dealului nostru. Sunt sigură că păsările se opresc să asculte, e minunată. Colin și W. cântă împreună la pian, uneori W. cântă singur ceva sublim, o melodie pe care nu mi-o amintesc sau nu o pot fredona, dar pe care tânjesc să o mai aud o dată. W. a reacordat un pian ca să sune ca și gamelanul – gamelan este orchestra de aici. Nu pot să intru în descrieri prea lungi, dar include xilofoane, tobe și gonguri, iar sunetul e foarte ciudat, ritmic, repetitiv, te vrăjește. Ți-am mai scris despre asta? Iartă-mă dacă am făcut-o!

Soția lui Colin, Jane Belo, e antropolog. Când sunt cu ei, am senzația că – nu pot băga mâna în foc pentru asta – dar simt că ei și lui Colin nu prea le pasă unul de celălalt, că nici măcar nu se plac, soț și soție. (Mă întreb dacă oamenii simțeau la fel când mă vedeau cu N.C. Oh, Doamne. Eram îngrozitoare? Spune-mi, eram?) Plutește atât de multă tensiune în aer. W.S. spune că e așa deoarece Colin e nevrotic și răsfățat. Însă nu îl deranjează crizele lui Colin pentru că e dedicat când vine vorba de muzică. Ei cântă împreună la un pian Steinway pe care l-a cumpărat Colin, W.S. îl adoră. Colin e și un bucătar foarte bun și experimentează tot soiul de mâncăruri ciudate: pasăre-rinocer, lilieci frugivori, porc spinos, nu e nimic pe care să nu-l transforme în friptură sau tocăniță. Nu sunt întotdeauna încântată de asta și găsesc o cale să nu mănânc: consider că unele animale trebuie să fie lăsate pe ramurile sau în vizuinile lor, acolo unde or fi trăind ele. Nu știu ce crede Jane despre toate astea, pare distantă și ba e tăcută, ba vorbește prea mult, iar aerul geme de lucruri nerostite. E chiar neplăcut. Mă furișez de acolo și mă fac nevăzută. În astfel de ocazii, W.S. stă deoparte cu ea timp îndelungat și poartă lungi conversații – sunt foarte apropiați și pot să discute câte-n lună și în stele. Când sunt în locuri diferite, chiar își scriu unul altuia scrisori. W. știe să se apropie de femeile căsătorite și să fie prietenos cu ele – presupun că e mai puțin probabil să sară pe el ca să-l seducă! Majoritatea oamenilor de aici știu că pe W.S. nu-l interesează femeile – nu în felul acela – așa cum ai ghicit tu de la bun început. Are iubiți bărbați în mod fățiș, nimeni nu crede că e greșit. Îți amintești cum se purta cu profesorul acela tânăr de *sarod*? Ți s-a părut ciudat, ai și spus-o atunci. Îți amintești ce-ai văzut odată, când lăsase din greșeală ușa întredeschisă? Ai rămas cu gura căscată de șocată ce erai, fața îți era roșie

ca focul! A fost atât de amuzant!

Am senzația, în timp ce scriu lucrurile acestea, că nu ar trebui să o fac. Spui că ți se pare interesant, dar e posibil să fii interesată când nu cunoști oamenii sau locul? Nu sunt o povestitoare. Însă îți spun toate astea, Lis, ca să nu te pierd. Vreau să-ți împărtășesc viața mea, iar tu pe a ta, la fel de amănunțit cum o făceam în Muntazir – sau mai mult de atât. Uneori se poate să fii mai apropiat în scrisori decât în viața reală, nu crezi? Sunt lucruri pe care le putem spune în scrisori și pentru care nu am găsi niciodată cuvintele sau curajul, atunci când suntem față în față.

Dă-mi mai multe vești în următoarea ta scrisoare, dragă L. Sunt pe acolo oaspeți interesanți? Băiatu' se comportă bine? Te-ai dus la vreuna din petrecerile pentru Crăciun? Sper că Mîșkin nu e hărțuit la școală – îmi vei spune, nu-i așa, chiar dacă veștile nu sunt bune?

Cu multă dragoste,

A ta pe veci, Gay

10 aprilie, 1938

Dragă Lis,

Sunt uimită să aflu că N.C. a plecat de acasă – că a plecat doar cu o bocceluță de haine. Doamne, ce-o fi fost în capul lui? Și dacă nu mi-ai fi spus, nu aș fi știut – ce copilaș prostuț e Mîșkin. Nu mi-a spus că tatăl lui a plecat în căutarea Adevărului! Mă întreb dacă l-o fi găsit. Se ascundea sub o piatră sau după un copac? În fine, cine sunt eu să fiu sarcastică? Nu sunt decât cotoroanța cea haină care și-a părăsit soțul, copilul și casa. În vremurile de demult, m-ar fi omorât cu pietre sau m-ar fi îngropat de vie.

Și că a plecat și Brijen – nimeni nu știe unde e? Cum e posibil? Cât de rea a fost cearta lui cu Arjun și ce vrei să spui că era despre o femeie de care era îndrăgostit? E îndrăgostit de o sută de femei! Ce era așa special la femeia asta de l-a făcut să se bată cu propriul lui frate? E o tortură îngrozitoare să fii atât de departe și să nu știi nimic despre oamenii pe care-i vedeai în fiecare zi. Îmi vei trimite mai multe vești când o să știi mai multe? Sunt înnebunită de îngrijorare.

Lucrurile sunt oarecum diferite aici. Mie mi se pare înspăimântător, dar ceilalți par să creadă că nu o să iasă nimic din asta. Poliția a început să-i supravegheze pe oameni – inclusiv pe W.S. – ca să dovedească faptul că pun la cale lucruri rele. Din câte se pare, este foarte multă presiune din partea misionarilor creștini să fie arestați bărbații care au întreținut relații cu alți bărbați, iar noul guvernator general este un creștin foarte strict, înșurat cu o femeie care vine dintr-o familie de americani îngrozitor de religioși. Lui W.S. i se pare amuzant (așa cum i se par aproape toate lucrurile). Spune că insula Bali a fost mereu lăsată în pace de creștini, iar faptul că bărbații întrețin relații cu alți bărbați nu e considerat ilegal sau rău aici – nici o furie creștină, indiferent cât de puternică e, nu va duce la nimic. (Asta îmi reamintește încă o dată – ce absurd să aflu din ultima ta scrisoare că lumea crede că am fugit cu W.S. din dragoste. Presupun că ei cred că sunt ca fata aceea din Calcutta care s-a îndrăgostit de bursierul român. Iubire! Nimeni nu-și imaginează că o femeie ar face orice – pentru altceva decât iubirea pentru un bărbat – așa mi se pare mie. Ei bine, oamenii aceștia se înșală.)

W.S. spune că e ca și când Germania nazistă s-ar insinua în Bali prin intermediul olandezilor – aceeași intoleranță, aceeași infatuare, aceleași restricții. De aceea a părăsit Germania, a străbătut jumătate din lume ca să găsească libertatea de a trăi – însă e o infecție care o să îmbolnăvească întreaga lume, cenzurarea aceasta fără bucurie, groaza de tot ce nu e scris în cartea cu reguli. Felul de a pufni dezaprobat pe nas pe care îl au cei de la putere și de a decreta ce e bine și ce e rău – cine sunt olandezii să decidă? Balinezii cred că e un lucru normal ca bărbații să iubească alți bărbați sau ca bărbații să iubească femei sau femeile să iubească femei – și cine mai știe cine pe cine, atâta vreme cât cineva este iubit și nimeni nu este rănit! E încă unul dintre lucrurile care mă fac să-mi dau seama că Rabi Babu avea dreptate – obișnuia să spună că aveai senzația că Bali e așa cum probabil fusese India în vremurile străvechi. Cu siguranță a fost o vreme când iubirea nu avea supraveghetori care să spună ce poți face sau nu – așa este acum în Bali și așa a fost în țara noastră în urmă cu sute de ani. Tata spusese că insula Bali pe care noi o exploram atunci nu va rezista. Cât timp poate o insulă să rămână insulă? Baba spunea pe cel mai

macabru, cel mai sumbru ton de care era în stare: „Deschide-ți larg ochii și ciulește-ți urechile, vezi-le și auzi-le pe toate, memorează totul. Într-o bună zi, toate astea vor dispărea. Poate nu o să te mai întorci niciodată.“

Sunt însă aici. M-am întors. Iar lucrurile s-au schimbat, într-adevăr. E un lucru straniu și înspăimântător când simți că oamenii pe care nu-i cunoști – guvernul – supraveghează ce faci tu în casa ta, chiar dacă nu faci rău nimănui. Jane spune că servitorii ei erau interogați cu privire la ce se petrece în casa lor. W.S. nu a făcut rău nimănui. E foarte greu să ai secrete aici. Cu toate astea, e supravegheat de poliție și la fel suntem și noi.

W.S. nu ia asta în serios, nici măcar o clipă. Au trimis polițiști să-l urmărească la una din seratele dansante și i-am reperat cât ai clipi – stând pe acolo fără să facă nimic, arătând ridicol în costume de seară, cu sandale și ochelari. W.S. a fost foarte nebunatic și le-a spus dansatoarelor să îi sărute pe polițiști și să flirteze cu ei... după un timp, polițiștii au luat-o razna și au început să danseze și cu băieții. A fost o prostie din partea lui W.S. să facă asta. Mă întreb de unde vine dorința de a te juca cu focul? Sau o fi el un inocent veritabil care a dat peste o lume străină?

O să te întrebi de unde îmi vine *mie* toată gândirea asta libertină, îți imaginezi că iau parte la orgii. Cum de vorbesc așa dacă nu m-am gândit la astfel de lucruri înainte? E doar pentru că aflu cât de limitată era lumea mea. Sunt atât de multe în afara ei. Credeam că iubirea romantică, dacă cumva există așa ceva, se înfiripă doar între bărbați și femei (Pe strada Pontonului, la numărul 3, Muntazir, nu s-a întâmplat nici măcar între bărbați și femei.) Am înțeles că eram o naivă. Viața e cu mult mai interesantă decât crezusem!

Cred că e deja înăbușitor de cald în Muntazir – sau încă e primăvară acolo? Mai mult ca sigur că ești în camera ta răcoroasă, bând pe ascuns ginul tău tonic cu gheață și strecurându-i jos pe scară câteva băuturi socrului meu. Într-o bună zi, careva o să-i spună Doctorul Turmentat și o să fie din vina ta! Un om atât de complicat, atât de elegant, mereu civilizat și atent, și totuși greu de înțeles. A găsit o sută de motive să mă facă să mă simt mai bine pe vremea când am venit prima oară în Muntazir, încă devastată de moartea tatei și întoarsă pe dos că fusesem dată de soție în așa mare grabă. Și-a dat seama de la început că N.C. și cu mine nu ne

potriveam. Nu a intrat în conflict cu fiul lui, cum ar fi putut? Să intervii între un soț și soția lui! Tauba, tauba!⁶³ A găsit însă multe feluri de a-mi spune că îmi înțelegea suferința. Mi-a dat cărți, un birou la care să stau și să lucrez, cuvinte de laudă dacă făceam ceva: fie că era *rogan josh*⁶⁴, fie o pictură. Nu am găsit o cale să-i răsplătesc bunătatea – are un simț puternic al autosuficienței – e greu să-ți dai seama ce a-i putea face ca să conteze pentru el. Tu poți – ai știut întotdeauna cum să-l faci să zâmbescă. Ai darul ăsta, te invidiez.

63. În urdu, cu sensul „Să ferească Dumnezeu!“, „Doamne păzește!“.

64. Mâncare de origine persană, cu carne roșie și curry.

Spune-mi ce mai e nou. Dinu se poartă frumos? Îmi fac griji că o să-l facă pe Mîșkin să se maturizeze prea repede. Îmi spui că citește și recitește scrisorile mele în clinică. Cât de fericită mă face asta și, în același timp, îngrozitor de tristă. Mă întreb ce faci în clipa asta. Îmi fac griji și pentru tine, cum trebuie să te ocupi de toate de una singură. Ai atât de multe de făcut, și pe lângă asta socrul meu și eroii lui răniți. W.S. a răs întruna când i-am spus cum voi doi îi pansați pe ascuns pe revoluționarii aceia. A spus că olandezii au noroc că nu trebuie să aibă de-a face cu Lisa și Batty, altfel Imperiul Indiilor de Est cu siguranță s-ar prăbuși.

Îți pun și o eșarfă de mătase în scrisoare. Sper că va ajunge. Ar trebui să se asorteze cu rochia ta de mătase verde.

Scrie-mi. Repede. Am nevoie de cuvintele tale.

Cu mult drag,

Gay

2 iulie 1938

Dragă Lis,

Am primit ambele scrisori de la tine – au ajuns odată. Habar nu ai cât de mult înseamnă ele pentru mine – sunt un pământ ars de soare în așteptarea ploii. Tânjesc după vești de-acasă. E un miracol că scrisorile ajung aici de peste mări și continente, ar trebui să fiu recunoscătoare că doar câteva se

pierd. Știi, scrisorile mele pentru tine au devenit un fel de jurnal, aproape că uit că îți scriu ție, doar scriu în grabă și neîngrijit multe zile la rând. O scrisoare e un soi de sporovăit în formă scrisă, așa mi-a spus Rabindranath pe când stătea pe punte, scriind una în jurnalul acela vechi al lui. A mai spus că toată lumea are un caiet special, cu foi volante, care e pentru acel scris căruia nimeni nu-i atașează vreo valoare. E pentru scrisul neîngrijit, fără turban pe cap și încălțări în picioare. Merge acolo unde nimeni nu pune întrebări de ce a venit fără motiv, singurul motiv pentru care a ajuns este să sporovăiască fără un scop anume. Asta sunt scrisorile mele pentru tine. Ele sunt eu alergând în josul străzii la casa ta de oaspeți, fără vreun scop anume sau vreo nevoie, doar ca să vorbim. Când încep să scriu o scrisoare nu știu niciodată câte zile o să-mi ia ca să o termin. E greșit, nu-i așa, iar pentru tine probabil că toată sporovăiala asta e enervantă. Am dreptate? Te și văd ridicându-te de pe scaun și ieșind apăsător din cameră, zicând: „O să mă întorc atunci când o să-ți vină mintea la cap, Gay.“ Niciodată nu ți-au plăcut sentimentalismele.

Dar sunt într-o pasă tristă, nebună, rea. Nu am fost acolo când Mîșkin a făcut zece ani, am lipsit pentru prima oară în viața lui. Cum mai așteptam eu ziua de 30 iunie an de an, să văd cum îi străluceau ochii când întindeam dimineața spre el un cadou împachetat. În schimb, acum am mers la un templu să mă rog pentru el. Nu mai călcasem în vreun templu, cu excepția zilelor când am mers în curțile de acolo pentru dansuri – în orice caz, templele sunt curățate și decorate când sunt zile de sărbătoare, altcumva se pare că nimeni nu merge acolo. Dar am simțit nevoia să fac ceva, așa că m-am trezit dimineața devreme și, când am mers în josul străzii, am văzut femei punând pe trepte cupe făcute din frunze, pline cu flori și tămâie. Eu nu mă rog niciodată și m-am simțit ca o impotografie, m-am uitat după un loc unde să îmi las papucii, dar un bărbat care stătea acolo mi-a făcut semn cu mâna că nu e nevoie să mă descalt. Presupun că și-a dat seama imediat că nu știam absolut nimic despre a te ruga într-un templu din Bali (sau de oriunde altundeva), dar nu m-a oprit. Amuțisem și mânuiam cu stângăcie ofrandele, dar poate că Dumnezeu, dacă el sau ea există, a înțeles ce voiam să spun. Trupul meu e sfâșiat într-o mie de bucăți de durere. Cum am putut să-i fac așa ceva? Voi putea trăi cu asta peste zece,

douăzeci de ani? Acum e insuportabil să mă gândesc la insensibilitatea mea. Mă va urî pentru totdeauna. (Nu, nu o să o facă, mă va ierta când o să crească mare.)

Nu pot să mai scriu astăzi. Voi încerca să o fac mâine.

Două zile mai târziu: trimit scrisoarea asta, Lis, fără să mai fi adăugat nimic. Nu am scris de atât de mult timp și vreau să-ți trimit repede ceva, dar se pare că nu sunt în stare nici să scriu cuvinte care s-ar califica drept acea sporovăială fără un scop anume. În unele zile mă simt greoaie, nu mă pot convinge să mă ridic dimineața din pat, nu reușesc să găsesc dorința de a merge la plimbare sau de a vorbi. O întunecime în mine care o să treacă – am ratat ziua de naștere a sărmanului Mîșkin și asta a iscat puseul de mâhnire ce nu se mai termină. Spune-mi dacă i-ai făcut tort și dacă a primit un cadou de la bunicul lui. Nu suport să mă gândesc că un băiețel își petrece ziua în care împlinește zece ani fără nici unul din părinți lângă el. Eu i-am făcut asta.

Cu toată dragostea mea,

G.

Sept. 1938

Dragă Lis,

Atât de multe schimbări! Când te gândești că N.C. a venit înapoi cu o nouă soție. Cum o să se poarte ea cu Mîșkin? Cum ți s-a părut când ai întâlnit-o? E un om bun? Va fi drăguță cu el? Se spune că o femeie iubitoare vindecă multe răni – presupun că, pur și simplu, nu eram făcută să fiu o femeie iubitoare. Întotdeauna am fost cea care provoca rănilor. Nu, nu eram făcută să fiu mamă – ciudat câte smucituri și zvâcnituri contradictorii sunt în noi – asta nu înseamnă că nu mi-e un dor înverșunat, dureros de Mîșkin. Îmi e dor de el. Dar nu e un dor constant. Mă bucur că am timp să muncesc. Uite, am spus-o acum! Nu pot destăinui asta nimănui altcuiva decât ție. Uneori, când era mic și bolnav, uitam să îi dau medicamentele și întârziem cu mâncarea lui pentru că visam cu ochii deschiși sau făceam cine știe ce. Apoi, o săptămână întreagă eram

copleșită de vină și-l răsfățam până când nu mai știa ce să creadă. Se bosumflă ușor și se închide într-o carapace. Mă întreb dacă încă se mai ascunde în trăsura aceea stricată. Întotdeauna a crezut că nimeni nu știe că el merge acolo.

Dar să te căsătorești cu o țărăncuță cu copil mic – pură nebunie! (Oh, dar de fiecare dată când scriu lucrurile astea, vreau să le smulg de pe foaie – cine sunt eu ca să critic? După ce am făcut ce-am făcut? Am pierdut pe veci dreptul de a mai judeca pe cineva). Mîșkin nu mi-a scris nimic din toate astea. Chestia asta durează de un an de când am plecat de acasă. La început, Mîșkin părea nerăbdător să vină aici, acum de-abia mai întreabă. Mă gândesc că și-a pierdut speranța sau a uitat. Copiii au tendința să uite ușor. Scrie o dată pe săptămână, cam așa, și nu pare nefericit, ceea ce e o mare binecuvântare. Asta mă lasă să lucrez și să fac planuri de viitor. Deja am pus deoparte o anumită sumă și cred că în prima parte a anului viitor, sau cel mult la mijlocul anului, voi putea merge – sau poate îți voi trimite banii și îl vei aduce tu!

Gândurile mele se schimbă în fiecare clipă, e așa un haos în capul meu. E posibil să nu fie nici o veste despre Brijen? De ce cred oamenii că s-a sinucis? E o chestie dementă și mă face să mor de neliniște chiar și numai dacă mă gândesc la asta. Nu și-ar fi putut face rău, el nu e așa. Am nevoie de vești despre el, te rog să-mi spui orice afli. Nu am altă cale să știu ce mai e nou... una din nefericirile plecării mele a fost să nu pot să-i scriu lui și să-i cer vești – unde să trimit ce scriu? La adresa lui de acasă? Nu am încotro decât să-ți zic – nu am spus nimic atunci și nu știu dacă am curajul acum – mă vei putea ierta oare? O să gândești la fel despre mine când vei afla? Dar ai ghicit adevărul despre Brijen, nu-i așa? Mă cunoști mult prea bine ca să nu fi bănuir ceva.

Mulți ani totul a fost doar despre muzica și poveștile pe care le scria, despre picturile mele, despre a găsi lângă mine un suflet înțelegător atunci când nu era nici unul. Cineva pentru care muzica era scopul vieții, așa cum era pictura pentru mine. Nu știu exact când s-au schimbat toate astea – cu cel puțin doi ani în urmă –, a venit pe neobservate. Nu știu când mi-am dat seama că ne priveam diferit, că ne căutam. Îmi simțeam privirea ațintită pe mine și, când mă întorceam spre el, îmi susținea privirea de parcă între

ochii noștri ar fi fost un fir invizibil, vibrând de viață. În zilele în care simțeam că inima și capul îmi vor plesni de senzația de sufocare pe care-o aveam acasă, era o ușurare să-l găsesc, să știu că e în casa alăturată atunci când adormeam și când mă trezeam. Da, îmi cânta la culcare de pe acoperișul învecinat. Uneori *raga* întregi cât era noaptea de lungă, *Bageshwari*⁶⁵ și *Bahar*⁶⁶. Nu puteam adormi fără asta. Rămâneam întinsă în pat mult după ce toți ceilalți se trezeau (în ciuda sarcasmului continuu al lui Banno), până ce Mîșkin nu se mai oprea cu soneria de la bicicletă – și făceam asta pentru că Brijen cânta *Bhatiyar*⁶⁷ pe acoperișul casei lui. Începea înainte să răsară soarele și continua în timp ce se lumina de ziuă, printre cântecele păsărilor, iar eu stăteam acolo, ascultându-l.

⁶⁵. *Raga* hindustană clasică.

⁶⁶. *Idem*.

⁶⁷. *Idem*.

Lis, nu mă considera o femeie adulteră, nu mă simțeam așa. Nu mai fusesem niciodată îndrăgostită, m-a lovit în moalele capului ca un ciocan. Mult timp nu am putut înțelege ce mi se întâmplase și nu aveam pe nimeni cu care să pot vorbi. Nici măcar cu tine. Ce ai fi spus? Ce ar fi zis orice prieten în toate mințile? Nu am spus nimănui, nici măcar lui Brijen. Nu s-a spus nimic între noi – nici nu era nevoie – și prima oară când m-a sărutat a fost fără să rostim un cuvânt, de parcă totul s-ar fi stabilit în mod miraculos, de comun acord. De-a lungul anilor, viețile noastre au conversat spre asta și doar spre asta. Nu era timp pentru finețurile propunerilor și planurilor. Nu am stat să mă gândesc la nimic: casă, soț, copil, cine ne-ar putea auzi sau vedea. La nimic și nimeni. Într-o zi, Dodge-ul s-a oprit lângă mine când eram la piață. Era singur în mașină și, înainte chiar să fi condus până departe pe câmp, mâinile lui nerăbdătoare nu mai erau pe volan, ci peste tot pe trupul meu. Ești încremenită de groază? Eu așa aș fi fost. Când m-am întors acasă, am închis ușa dormitorului, mi-am dat jos toate hainele și m-am privit în oglindă. Vedeam un străin în ea. O femeie cu doi tăciuni aprinși în loc de ochi. Mă simțeam atât de fragilă și rănită ca un trandafir scăldat de ploaie. Mi-am privit picioarele, șoldurile, umerii – tot corpul – cu același calm cu care aș studia o sculptură de piatră de pe un zid. Însă cu inima bătând nebunește. De ce mă priveam în felul acela?

Aproape că mă simt rușinată acum – cred că simțeam nevoia să știu ce văzuse el. O viață întreagă trupul meu nu fusese altceva decât un lucru, asemeni unei case neluate în seamă, neîngrijită, neiubită, în care locuisem atât de mult timp, că nu mă mai deranjam să o privesc. Să văd cu ochii mei ce văzuse și dorise un bărbat! Nu știu cât timp am stat în fața oglinzii în ziua aceea. Mă încuiam apoi în cameră de multe ori, stând în fața oglinzii, desenându-mi corpul. Fiecare linie de creion pe hârtie mă făcea să simt atingerea lui.

Îmi pare rău, Lisa, că îți scriu toate astea – mă consideri vulgară și dezgustătoare? Poate că nu o să trimit scrisoarea niciodată. Dar trebuie să îți spun, cui altcuiva aș putea să mă destăinui! Numai cu Brijen am înțeles că nu e nimic manierat sau drăguț în iubire, că e brută și violentă, nu e făcută din poezii și cântece, ci din haine sfâșiate, nasturi smulși și sudoare, și sânge, și părți ale corpului, pârjolește tot ce-i iese-n cale. A distrus tot ce știam.

E dincolo de înțelegerea mea cum am putut după aceea să mă prefac că sunt soția cea bună. Presupun că nu am reușit în totalitate – lucrurile s-au înrăutățit mult mai tare între mine și N.C., îți mai amintești că m-ai întrebat de ce era așa? Și am început să mă gândesc că era mult prea periculos când am petrecut fiecare minut al vacanței trecute de vară sus pe coline, tânjind după Brijen – eram suficient de fericită, dar eram neîmplinită.

Și în același timp, în acea vacanță, mi-am dat seama că deja începeam să mă distanțez de el. Într-o după-masă, pe când toată lumea moțăia în cabana noastră de vacanță, priveam cum unul dintre norii aceia pântecoși și rotunzi a coborât pe un deal din față. Știi cum se lasă norii jos de tot în munți și fac ca totul să pară mistic și romantic. Așa și era. Apoi a început să se disipeze și puteai să vezi din nou dealul; am simțit atunci că, într-un fel, pot să-l văd mai clar pe Brijen – ceea ce luni în șir încercasem să nu văd, dar acum nu mai puteam ignora. Chiar în timp ce tânjeam după el, puteam să-mi dau seama că mă și plictiseam de el – agerimea și imprevizibilitatea lui, toată acea iresponsabilitate încântătoare, convingerea că lumea întreagă se învârte în jurul lui, părul mereu ciufulit și hainele-i de muselină fină – tocmai lucrurile pe care le adoram și care-l

făceau să fie cine era – vedeam că e iubire narcisistă și mă săturasem de asta. De parcă un lanț ar fi început să muște din carnea mea. Dintr-o dată, asta a devenit Brijen pentru mine.

Cât de contradictorie sunt, Lisa! Războaiele civile din mine sunt continue și obositoare. O parte din mine luptându-se cu alta, cu o ferocitate lipsită de remușcări. Încă eram îndrăgostită de el – și totuși, voiam să mă eliberez de el. Nu îl iubeam, am ajuns să înțeleg asta, iubeam dependența lui de mine. Nu sunt făcută pentru iubire. Nu vreau pe nimeni. Am nevoie să fiu complet liberă. Sunt dezgustată de indiferența mea. Aș vrea să fiu un alt fel de femeie, iubitoare, nu atât de rece și dură, încât să ajung să mă urăsc pe mine însămi. Poate ceea ce am văzut în el era propria-mi iubire narcisistă și am fost dezgustată de asta.

Călătoria de pe munte cu trenul, vara trecută – socrul meu bolnav, bietul Golak agitându-se lângă banchetă și încercând să-l trateze cu medicamente – nu am simțit nici un imbold să fiu de ajutor sau să-mi pese. De ce ne aduce viața la răscrucile astea crâncene, unde fiecare bifurcație duce spre disperare? Nu fusesem niciodată mai sfâșiată în două și niciodată atât de sigură, iar la sfârșitul călătoriei am știut că luasem o hotărâre. Brijen stătea aplecat când i-am spus că voi pleca. A ieșit din cameră fără să-mi mai arunce vreo privire – nici un cuvânt rostit – de-abia ne mai vorbeam după aceea – bineînțeles că a luat-o ca pe o trădare. Vrusese să mă ia cu el la Bombay, să începem o viață nouă – de parcă asta l-ar fi făcut pe vreunul din noi fericit. El e chiar mai puțin capabil să iubească decât mine, doar că el se amăgește mai mult în propria-i privință. Sunt sigură că se vedea ca un erou romantic care mă salvează. Imaginează-ți enervarea eroului cu o eroină care nu vrea să fie salvată!

Râd în momentele nepotrivite. Sunt periculoasă și rea, distrug lucruri, ar fi fost mai bine dacă nu m-aș fi născut, Lis! Nu are adresa mea de aici și chiar dacă ar fi vrut să-mi spună unde este, nu poate să o facă. Îi vei da adresa mea când se va întoarce?

Situația încă nu s-a îmbunătățit aici. Într-o zi se zvonește una, în altă zi alta. Se spune că guvernatorul Bataviei este așa. Oh, Doamne. Asta o să coboare demnitatea nației olandeze, nu-i așa, a râs W.S. În tot acest timp, am crezut că problema era că bărbații întrețin relații cu alți bărbați. Dar

totul se învâрте în jurul vârstei, așa cum am aflat acum – ei fac tot posibilul să găsească dovezi că W. a făcut lucruri îngrozitoare unor băieți. Asta e liniștitor pentru că toată lumea știe că nu s-a atins niciodată de vreun băiat. N-au găsit nici cea mai mică dovadă că a făcut ceva greșit. Sunt oameni care-i spun că ar trebui să se mute înapoi în Europa pentru propria lui siguranță, dar el îi întreabă de ce. A locuit aici ani întregi și nu a creat probleme. I-au răscolit tot trecutul și nu au găsit nimic în neregulă. Guvernul continuă să-i ceară ajutorul în privința balinezilor, W. face atât de multe pentru arta și cultura din Bali – de ce ar crede cineva că a făcut ceva rău? În plus, spune el în timp ce-și bea ultima înghițitură de whisky și bate două note de deschidere la pian: „Nu vreau să merg înapoi! Nu am nici cea mai mică dorință să mă întorc în Germania sau Europa. Nici măcar o fărâmbă.“ Apoi interpretează Beethoven cu furie și pictează încuiat în cameră multe zile la rând.

Atât de des pare viitorul să se ascundă chiar după următoarea cotitură a drumului, iar tu simți o nevoie disperată să vezi dincolo de ea, dar e pur și simplu imposibil.

Viitorul e acolo așa cum e dintotdeauna, așteaptă, va veni, bun sau rău. Știam eu când am venit cu tata aici și am petrecut acele săptămâni pline de fericire că va muri chiar în luna ce a urmat? Sau că mă voi căsători curând după aceea? Sau că niciodată nu voi ține la soțul meu, ci mă voi îndrăgosti de un bărbat pe care nu aveam nici un drept să-l iubesc? Nu știu dacă, peste ani, nu mă voi întreba de ce W. nu a plecat acum din Bali. Sau poate toate astea vor trece, iar noi vom râde de ele și le vom transforma în nostalgie. Nu știu dacă mă voi întreba vreodată de ce am venit aici, atât de departe de tot ce-mi era cunoscut. Cine mă va ajuta dacă lucrurile vor merge prost? Unde mi-a fost capul?

Vei spune că mă transform într-un pachet de nervi și de neliniști. Unde e acea Gay care era veselă chiar și într-o zi proastă? Ei bine, încă sunt fata aceea, în ciuda tuturor suferințelor și a faptelor rele! Unul dintre motivele pentru care îi place să mă aibă prin preajmă, așa spune W.S., e că îl fac să râdă. Îmi tot cere să imit lei, maimuțe, păsări – am descoperit că am talent să imit țișetele animalelor, vocile oamenilor, pot să-l imit chiar și pe W.S. Știu că multe din grijile mele sunt doar asta – griji. Sunt sigură că Brijen

se va întoarce după ce o să-i treacă furia. Ce vanitate să cred că o să-și pună capăt zilelor pentru mine, în vreme ce el avea o duzină de amante în oraș!

Așa. În clipa în care îți scriu, mă simt mai ușurată și realizez că mintea mi-era plină de prostii și nimic nu se va întâmpla.

Am uitat să-ți spun noutățile: am vândut CINCI picturi. Toate deodată – trei unor prieteni europeni de-ai lui W.S., veniți în vizită, și două *raja*-ului din Karangasem, nici mai mult, nici mai puțin. Spune că le va ține în palatul său vreo câțiva ani, apoi le va expune la muzeu. Cât de minunat m-am simțit preț de o zi! Și bogată! Și acum totul s-a năruit odată cu veștile despre Brijen și noua soție a lui N.C.

Spune-mi că înțelegi. Nu am făcut nici un alt rău decât cel din mintea mea. Nu face așa toată lumea? Nu am distrus familii, nu așa cum s-ar fi putut să o fac dacă aș fi rămas.

Cu mult drag,

Gay

Nu-mi amintesc defel cum ajunsesem acolo; dintr-odată, așa mi s-a părut, m-am trezit într-o piață din orașul vechi, înconjurat din toate părțile de legume, mirosuri, oameni, mașini, biciclete, ricșe. M-am împleticit pe drum, lovindu-mă de oameni, flancat de roșii, fasole, dovleci, vinete, grămezi de chilli stacojii, banane galbene înșirate pe frânghii – tot ce era bun, îmbelșugat și promițător în viață. Vânzătorii își strigau cele mai mici prețuri, mi-au strigat să mă opresc și să mă uit la roșul pepenilor lor, să gust dulceața fructelor de mango, dar strigătele lor mi-au zgâriat auzul, culorile și mirosurile m-au îngreșat. Nu o să-mi mai doresc mâncare cât mai trăiesc. Gura mi-era uscată, simțeam un gust amar, capul îmi pulsa atât de puternic, că-mi încețoșa vederea.

Nu am reușit să-mi șterg din minte ce am citit în scrisoarea mamei, așa cum nici ea nu a putut să nu vadă adevărata natură a lui Brijen. Mi-am trântit un șuvoi tăcut de înjurături pentru că citisem acele scrisori. Ar fi fost cu mult mai bine să-mi fi urmat instinctele și să fi aruncat pachetul nedeschis în fundul unui sertar. De ce să dezgropi morții când leșurile duhnesc?

Odată, pe când aveam șase sau șapte ani, Brijen Chacha s-a furișat în spatele meu într-o cameră semiîntunecată din casa lui Dinu și mi-a luat ochelarii. Nu mai vedeam nimic, puteam doar să-i aud vocea împleticită de băutură spunându-mi că nu mi-i va mai da înapoi. M-am îndreptat spre silueta-i neclară, întinzând mâna după ochelari, iar el s-a retras în întuneric, râzând, apoi a ieșit din nou, întrebându-mă de ce nu merg să iau ochelarii înainte să îi spargă. Tot episodul a durat probabil câteva secunde și știu acum că era doar o păcăleală, dar sentimentul acela de teroare oarbă, de parcă mă înecam, nu m-a părăsit mult timp. După aceea, simțeam o frică intensă față de Brijen Chacha, retrăgându-mă atunci când îl vedeam. Îmi dau seama acum că nu simțeam deloc adevăratul pericol pe care îl reprezenta.

Ne-ar mai fi părăsit mama dacă n-ar fi fost aventura ei cu el? Era el responsabil pentru cataclismul din viețile noastre?

În următoarele săptămâni, zbătându-mă să înțeleg, m-am întors la romanul bengalez pe care îl citeam, scris de contemporana mamei, Maitreyi Devi. De data aceasta, pe măsură ce citeam despre pasiunea dintre Amrita și Mircea, m-am surprins că o citesc altfel decât până atunci. Nu mai era o carte despre o iubire interzisă, era povestea unei tinere femei ce aducea mult cu mama, care s-a îndrăgostit nu doar de un bărbat, ci și de ideea unui alt fel de viață. Amrita vorbea, iar eu auzeam vocea mamei mele. Unde scria în carte „Amrita“, eu citeam „Gayatri“. Am citit despre durerea Amritei după ce părinții ei au aflat despre relația amoroasă și era ca și cum m-aș fi uitat pe furiș în cotloanele cele mai ascunse ale minții mamei mele.

Și casele lor erau asemănătoare. Amrita locuia într-o casă pe care o împărțea cu toată familia, așa cum fusese casa din Delhi a mamei: duzini de terase, curți, verande. Camere care fuseseră adăugate la nevoie. O casă-labirint. La fel ca în vechea locuință a mamei mele, erau acolo unchi, mătuși și familiile acestora, rude sărace cărora li se oferise adăpost, musafiri care au rămas luni întregi, vecini veniți în vizită, servitori. Casa era asemenea unui ochi imens, vigilent, urmărind-o cu privirea pe Amrita peste tot. Trebuia să născocească strategii ca să fie cu Mircea fără să trezească bănuieli.

Coridorul îngust din fața camerei lui Mircea dă în veranda unde se află cutia poștală. Poștașul pune scrisori în ea, cutia e încuiată, iar eu sunt în posesia cheii. Deschid cutia de două sau trei ori pe zi și iau scrisorile. Deși corespondența vine după un program fix și nu e nevoie să tot deschid cutia, nu mă pot abține. Merg jos de câteva ori pe zi să văd dacă sunt scrisori în ea. Mai cu seamă după-masa, când casa e liniștită – dar nu adormită – nimeni nu doarme la noi acasă atunci, toată lumea citește – după-masa simt nevoia să cobor în căutarea scrisorilor. Știu de ce vreau să fac asta, am atâta minte. Cât de mult pot să mă amănesc? Deși Mircea a spus că sunt sau prostuță, sau mincinoasă, știu că nu sunt nici una, nici alta. În după-masa aceasta sunt convinsă că trebuie să cobor și să văd dacă am primit scrisori... Mă trezesc că am ajuns jos, nici nu știu când am venit. Văd că Mircea și-a ridicat perdeaua și stă în cadrul ușii, zicându-mi:

— Ei bine, ai găsit vreo scrisoare?

— Nu, nimic. Sunt atât de tristă.

— De la cine aștepți scrisoarea?

— De la un străin.

— Cine anume?

— Nu știu. Și pentru că nu știu, așteptarea e dulce.

— Nu vrei să intri, Amrita? Ți-am cumpărat Foamea lui Knut Hamsun.

E prima oară când mi-a luat un cadou. Iau cartea din mâna lui. A scris pe ea numele meu și un cuvânt în franceză, Amitiés.

Rămân acolo, în picioare. Nu am curajul să mă așez. Nu știu de ce. Stă și el în picioare – nu se așază dacă nu o fac și eu. Stau cu spatele la el și am deschis capacul pianului. Aștept să se întâmple ceva? Are să se întâmple imposibilul? Vreau să se întâmple? Stă foarte aproape de mine. Dar nu m-a atins. Ar fi putut să-și pună mâna pe spatele meu, însă nu a făcut-o. E un petic de cer între noi, iar noi stăm acolo – îl simt în tot corpul. Îi simt atingerea în mintea mea. Cum e posibil? Cerul nu e un vid, e plin cu eter. Nu știu ce e eterul, dar sigur e substanța care-mi aduce atingerea lui. Simt mirosul respirației lui peste tot.

Cineva de la etaj mă cheamă: Ru. Ru. Ru.

M-am gândit la mama. Oare așa puneau la cale ea și Brijen să se întâlnească din întâmplare? Am citit cum Mircea îi mângâia piciorul Amritei pe sub masa din sufragerie și m-am întrebat dacă mama și Brijen făcuseră la fel în timp ce stăteam cu toții în jurul mesei, neștiutori. Simțise vreodată mama, așa cum simțise Amrita pentru Mircea, că nu va mai putea trăi dacă ar fi despărțiți?

Pe măsură ce sentimentele unuia pentru celălalt s-au intensificat, s-a întâmplat inevitabilul: tatăl Amritei a aflat că studentul lui era îndrăgostit de fiica lui și l-a alungat din casă. Am citit despre suferința Amritei pentru că fusese despărțită de iubitul ei și m-am întrebat dacă așa simțise și mama când ne-am urcat în trenul spre Madras. M-am întrebat și dacă, la drept vorbind, pe mama o durea mai mult: despărțirea ei de mine, sau despărțirea de iubitul ei?

Părul mi-e tot încâlcit. Nu am lăsat-o pe mama să-l atingă. Sunt în

permanență irascibilă cu ea, iar ea îndură totul. I-am dat băiatului scrisoarea, m-am întors în camera mea și m-am întins din nou pe pat. Părul îmi învăluie corpul, brațul îmi acoperă fața, închid ochii și fac un legământ: „Nu voi uita, nu voi uita, nu voi uita. La urma urmei, tata nu-mi poate controla mintea...”

Se face dimineată, se face noapte, lumea se învâрте în jurul axei ei. Ciclul acesta odios îmi învălmășește toată fericirea, suferința, mâhnirea și pacea laolaltă și transformă totul în altceva. Mama spune că flăcările durerii se înalță cu furie până sus de tot timp de trei zile, apoi se sting încetul cu încetul. Mamele uită moartea copiilor lor, văduvele se ridică din nou în picioare. Eu mă disipez pe zi ce trece, dar în același timp mă reînnoiesc. Toți știu asta sau aud de ea sau citesc în vreo carte – însă cunoașterea aceasta nu e deloc cunoaștere. Să ard în suferință, asta mă învață cum să înțeleg adevărul. Mă gândisem să-mi tai părul – nu am fost în stare – și nici măcar nu mai vreau asta. O parte din mine spune: Ce sens are să-ți tai părul? O să arăți groaznic. Asta este setea de viață. Știu.

Mama stă lângă mine și vorbește despre una, alta. Cât de rău se comportă unchiul meu, că pleacă din casa familiei. Că soția lui e sămânță rea. Merge la părinții ei și spune lucruri urâte despre noi. Și despre mine. Eu nu ascult nimic, stau cu fața îngropată în pernă. Ce rost are să ascult toate astea? Lasă-i să facă ce vor. Toată această familie îmi e străină acum.

Mama își trece degetele prin părul meu, iar și iar, îl descâlcește fir cu fir. Îl împletește. Îmi spune moale:

— Ru, suferința e și ea un dar. Fiecare înțelept a spus asta. Roagă-te lui Dumnezeu, doar Dumnezeu poate să-ți aline durerea. El îți va da liniște. Oamenii se gândesc la Dumnezeu doar în clipe de suferință, niciodată altcândva. Cei ce sunt doborâți de săgeți cad la picioarele lui Dumnezeu.

Mama stinge lumina și pleacă. Versurile unui cântec se învâرت în cerc în mine, însă mintea mea tulburată, împrăștiată, nu le poate înțelege... Sunt dezonorată? Bineînțeles că da. Baidyanath Babu de la ușa învecinată a declarat: „Astea sunt indulgențele celor bogați. Aduc în casă un plod răsfățat, creștin, și apoi îl lasă-n voia sorții.” Baba e furios, spune că o să se mute, o să găsească altă casă. Nu vom locui într-un cartier atât de

grosolan. Sunt ponegrită în stânga și-n dreapta, iar mintea mea e toată fragmentată, cuprinsă de o letargie stranie... dezonoare și parfum... Dumnezeule, cad la picioarele tale... Cad la picioarele tale... Ceva merge drept spre capul meu și zang, zang, zang, zang... Mă tot răsucesc în pat. Dintr-odată, mă prăbușesc.

Când îmi recapăt cunoștința, văd că toată lumea e în camera mea, chiar și tata. E prima oară când îl văd după ce l-a alungat pe Mircea. Îi spune lui Ma:

— Pune-i puțin coniac în lapte. Îl chem pe doctorul Shyamdas mâine...

Unchiul spune câteva cuvinte dure și iese din cameră. E prima oară când îl văd nepoliticos în prezența tatălui meu. Câtă nerușinare să vorbească așa cu tata. Oare nu Baba l-a crescut? Privesc insistent, sunt două becuri aprinse în cameră, însă cumva toată lumea e în umbră. Până și tata e o umbră. Umbra lui e lângă etajera mea. Cotrobăie după cărți și le ia de pe raft. Prima e o carte cu basme japoneze. E învelită într-o pânză de un albastru intens și imaginea unui animal magic e suflată cu aur pe ea. Baba întoarce încet paginile și o rupe pe cea pe care e scrisă o dedicație. O carte pe care mi-a dat-o Mircea. Apoi rupe dedicația de pe cartea intitulată Foamea. Scoate cărțile una câte una și rupe fiecare pagină pe care Mircea mi-a scris ceva. Ia de pe raft Viața lui Goethe, dar nu găsește pagina cu cuvintele lui Mircea pentru că, printr-un noroc orb, s-a lipit de copertă. Bucățica asta de hârtie cu scrisul lui de mână e acum singura urmă pe care a lăsat-o în viața mea, nimic altceva, nici măcar o fotografie.

Cu o atenție calculată, Baba rupe paginile în bucățele și le aruncă pe fereastră. Dacă ar fi o altfel de casă și de familie, cărțile ar fi fost distruse. La noi acasă acest lucru nu e posibil. Un Chengiz Khan stăpânește peste casa aceasta, dar nu-l lasă inima să facă vreun rău cărților – poate să ardă oameni, dar nu e în stare să ardă cărți. Cărțile sunt zeii lui.

Amrita l-a așteptat pe Mircea după ce a fost alungat din casă, nădăjduind în fiecare zi să-i audă sunetul pașilor. El era încă în Calcutta, s-ar putea să vină. Crede că l-a văzut – uite, e el acolo, la capătul străzii! Dar nu, nu e Mircea. Face planuri cum să-l găsească, dar eșuează. Fiecare

minut și-l petrece așteptând ca el să-i trimită un semn, să-i spună cum să ajungă la el. Dar el nu face nimic. Trec patru ani. Familia ei hotărăște: destul. Trebuie să se căsătorească. Îi vor căuta un mire, o fată respectabilă are nevoie de un soț potrivit. Are gânduri nebunești de evadare, a promis că îl va aștepta pe Mircea. „La bine și la rău, până ce moartea ne va despărți“, așa cum citise ea odată, atrasă de acel sentiment, cu toate că pe atunci nu știa că sunt jurăminte creștinești de nuntă. Acum însă e de acord să se căsătorească cu un bărbat pe care îl aleg ei. Cel puțin căsătoria o va elibera de familie, va putea să plece de acasă, să găsească un soi de libertate departe de tatăl ei. Mama ei se pune pe treabă cu mare eficacitate, își ia un caiet în care face o listă cu potențialii miri, calitățile lor, numele părinților, adresa și așa mai departe. Amrita își dă seama că viața ei s-a transformat într-o glumă; ar putea la fel de bine să râdă.

Un potențial mire și-a făcut apariția, un doctor, o slujbă guvernamentală bună, deși averea și bunurile lui nu făceau nici cât o ceapă degerată. Nu e asta, adevărata problemă este că pielea lui e neagră ca abanosul. Noi, indienii, cu siguranță nu suntem lipsiți de prejudecăți. Mama spune pe un ton șovăielnic:

— Oh, Doamne, nu e puțin prea negru?

Savurez absurditatea situației în cel mai mic detaliu, mă gândesc să răspund: „Nu ți-a convenit nici când a fost prea alb, nu-i așa?“ Mă abțin. Bătrânul tată al doctorului nu vrea să mă lase să plec, dar doctorul nu mă alege. E în propria-i misiune: își face griji pentru Viitorul Bengalului. Are cam un metru șaizeci și unu, șaizeci și doi înălțime, așa că își caută o mireasă de cel puțin un metru șaptezeci și vreo doi de centimetri. Eu nu am decât un metru și vreo cincizeci și opt, cincizeci și nouă. E de părere că dacă mirele e mic de înălțime, e absolut necesar să găsească o mireasă înaltă. Dacă scunzii se acuplează cu scunde, nu o să fie viitorul Bengalului în pericol? Din moment ce are o slujbă bună, mirele acesta este o partidă bună. Poate să aleagă. Se plimbă dintr-un loc în altul cu o ruletă, măsurând toate fetele necăsătorite din casta lui. Am auzit că nu s-a însurat niciodată.

În cele din urmă, se găsește un mire pentru Amrita. E de acord să se

căsătorească cu el, dar nu o interesează absolut deloc să-l întâlnească înainte de nuntă.

— De ce să-l întâlnesc? îi spune ea mamei ei. Dacă chiar îl întâlnesc și spun, oh nu, nu-mi place, vreau să mă mărit cu altul – unul care e de rasă diferită, dar îmi place. Mă vei lăsa?

Încep pregătirile de nuntă, anxietatea mamei, mereu intensificată, acum ia proporții. Nunta o să aibă loc peste cinci zile, înainte ca cineva să apuce să-i spună viitorului mire despre trecutul Amritei. Mirele pare să fie perfect calm, e de acord ca totul să continue fără să o întâlnească. În schimb, îi scrie o scrisoare. În engleză.

Mademoiselle,

Înțelegând că urmează să vă alegeți un partener de viață, mă pun la dispoziția dumneavoastră ca și candidat pentru acest loc disponibil. În ceea ce privește eligibilitatea mea, nu sunt nici căsătorit, nici văduv: de fapt, sunt soiul acela autentic – un burlac. Mai mult chiar, sunt un burlac get-beget, copt, fiind așa de un timp îndelungat.

Ar trebui să mă refer cu toată sinceritatea și la ceea ce nu mă califică pentru mariaj. Mărturisesc sincer că sunt nou în domeniul acesta și nu mă pot lăuda cu vreo experiență anterioară – nu am mai avut niciodată ocazia să intru cu cineva într-un astfel de parteneriat. Mă tem că această lipsă a mea de experiență va fi probabil privită ca un handicap și descalificare. Totuși, dați-mi voi să punctez faptul că, deși nevoia de experiență va fi probabil considerată un handicap și neeligibilitate pe alte poteci ale vieții, în cazul de față e singura de dorit din toate punctele de vedere.

Pentru detalii suplimentare vă implor să vă adresați mamei dumneavoastră, care m-a studiat zilele trecute cu o curiozitate și interes care i-ar fi făcut cinste chiar și unui egiptolog eminent ce examinează o mumie rară.

În concluzie, dați-mi voie să vă asigur că mă voi strădui în permanență să vă mulțumesc în toate privințele.

Am onoarea de a fi,

Mademoiselle,

Cel mai supus slujitor al dvs.

17 iunie 1934

Cu toate că viitorul ei soț îi trimite scrisoarea cu câteva zile înainte de căsătorie, părinții Amritei nu i-o dau decât după ce cei doi sunt căsătoriți și totul e sigur. Ea o citește. Zâmbește. De-ar fi văzut scrisoarea mai devreme, se gândește ea, ar fi știut ce să-i spună străinului care-i devenise soț: „Tu poți să mă faci să râd.“

*

Și tata o făcea pe mama să zâmbească – zâmbete ironice, zâmbete triste, zâmbete batjocoritoare, zâmbete pline de amărăciune, zâmbete printre lacrimi – aproape niciodată nu a făcut-o să râdă. Brijen Chacha, da, a făcut-o. Cum de nu observasem asta?

Gândurile mele s-au întors la vremea când eram într-un spital de pe colinele din partea estică, acum douăzeci de ani, legat la o perfuzie cu soluție salină, când o voce de pe patul alăturat a spus: „Ai ochii ei.“ Era pe vremea când lucram la grădina de ceai și m-am molipsit de o formă agresivă de malarie, așa că am fost dus la spital. M-am gândit că pe patul învecinat era un bărbat pe care îl recunoșteam vag, dar am pus totul pe seama delirului provocat de febră. Cu siguranță nu era Brijen Chacha, era imposibil, se certase cu fratele lui pentru o relație amoroasă și plecase în grabă de-acasă cu mulți ani în urmă. Nu mai fusese văzut de atunci și toată lumea susținea că inima lui frântă l-a făcut să-și pună capăt zilelor. Sfâșiat în bucăți pe calea ferată, imposibil de recunoscut, ziceau unii, în timp ce alții vorbeau cu convingere despre un ștreang făcut din sariul unei iubite.

Când a trecut confuzia malariei și m-am trezit cu adevărat, mi-am dat seama că era una dintre acele coincidențe care pot exista doar în viața reală: era Brijen Chacha, fără urmă de îndoială, cel care nu mai fusese văzut din 1938. Păr grizonat, sprâncene cărunte și stufoase, însă, în ciuda bolii lui, avea aceeași strălucire amenințătoare în ochi care-ți spunea că e în stare de orice, același zâmbet viclean care te invita să i te alături în escapade, la fel ca atunci, în trecut, când locuise în casa alăturată, singurele lui programări fiind alocațiile și singura preocupare, următoarea serată. La spital, în fiecare zi apărea câte o altă femeie tânără cu mâncare gătită în casă. Am observat un tipar – erau trei la număr, venind cu schimbul, una mai grijulie ca alta, mângâindu-l pe frunte, aranjându-i

păturile și pernele, hrănindu-l cu lingura, de parcă ar fi fost prea bolnav să mănânce de unul singur. Una dintre ele i-a strecurat o butelcuță să tragă rapid o dușcă. Era preferata lui, puteam să-mi dau seama de asta.

— Asistentele de la echipa de filmare. Suntem aici să filmăm, îmi place să vin uneori și să verific, a explicat Brijen Chacha cu un zâmbet mulțumit, de pe maldărul lui de perne. Încă mai scriu – însă acum scriu scenarii, nu romane. Compun și muzică pentru filme. Ca acele cântecele din spoturi publicitare pentru săpun, dar ar trebui să vezi cum oamenii cred cu naivitate și vorbesc întruna despre cum folosesc eu muzica clasică în cântece ridicole. N-au nici cea mai vagă idee ce înseamnă muzica adevărată sau scriitura adevărată. Nu-i de mirare că am ulcer perforat.

În zilele ce au urmat, am zăcut în paturile noastre alăturate, eu luptându-mă cu ce mai rămăsese din malaria mea, cu trupul încă scuturat din când în când de niște friguri ce-mi zdruncinau oasele, iar el recuperându-se după operația de ulcer. Dormeam amândoi timp îndelungat, orele noastre de trezire depinzând de programul doctorilor și al asistentelor. Nu-mi stătuse niciodată în fire să vorbesc prea mult, dar Brijen Chacha, mereu gureș, ieșea din când în când din perplexitatea lui în timpul orelor când eram treji, spunea ceva, după care se cufunda iarăși în pernele lui.

— Văd că semeni cu mama ta. Ce ușurare. Ai ochii ei, deși majoritatea oamenilor n-ar avea cum să-și dea seama, așa, cum îi ții ascunși în spatele ochelarilor ălor. Mi-am schimbat numele. Am vrut să-mi pierd urma. Oamenii au crezut că am murit. Cât de fericit era preaiubitul meu frate. Din când în când îi trimit câte o ilustrată de dincolo de mormânt doar ca să-i mai scutur nițel colivia.

În următoarea clipă de luciditate, mi-a spus:

— Tatăl tău a fost un adevărat inocent. Vorbind întruna despre a face bine. M-a făcut să cânt o dată la adunarea acelei Mukti Devi a lui. Am cântat niște *thumri* romantice în loc de cântece patriotice, nu i-a plăcut asta, nu i-a plăcut deloc.

Apoi, în altă zi, pe un ton plin de amărăciune:

— Toată lumea din orașul ăla nenorocit și mizerabil credea că sunt un desfrânat care a călcat în picioare o sută de inimi. Inima frântă era a mea.

Nimeni nu a știut.

Câteva minute mai târziu:

— Mama ta și cu mine. Amândoi niște inadaptati. Dacă am fi avut alte familii, nu ar fi trebuit să plecăm niciodată.

Și cu felul lui cunoscut de a-i ademeni pe cei creduli:

— I-am spus odată, Gayatri Rozario, noi suntem suflete pereche, haide să fugim împreună spre apus, să nu ne mai întoarcem niciodată. Am fost prieteni minunați, Mîșkin. Aș fi făcut orice să o conving să nu plece. Înțelegeți asta?

Nu înțelegeam deloc încotro bate, pe patul acela de spital, în urmă cu atâția ani. Era adesea incoerent sau gema, chicotea și îngăima ceva doar pentru el, încât de-abia puteam să-i descifrez aiurelile. Dar lucruri pe care mi le amintesc parțial îmi reînvie în minte, scăldate acum într-o altă lumină. Unele întâmplări, chiar și priviri aruncate, au căpătat alt înțeles. Mâna lui zăbovind o fracțiune de secundă pe mâna mamei mele când ea i-a dat ceva. Sau când l-am găsit îngenunchiat la picioarele ei, pretinzând că îi scotea un spin din picior. Neliniștea ei stăruitoare și chinuită când el a plecat la băut și nu s-a mai întors timp de trei zile. Mâna care i-a ținut palma și a pus în ea flori roșii, după care a închis-o, în seara aceea la concert. Ziua în care am dat peste el ieșind în goană din grădina noastră, negru la față de furie, de parcă sângele i se prefăcuse în acid și-i ardea măruntaiele.

Pentru o clipă am fost copleșit de repulsie sau furie, pentru ca în următoarea să mă cuprindă o tandrețe impersonală, chiar un soi de compasiune pentru femeia care era mama mea. Pe vremea aceea avea doar douăzeci și șapte de ani și era condamnată pe viață la singurătatea de a fi în disonanță cu toți cei din jurul ei. Acolo unde ceva atât de banal ca cititul unor cărți polițiste în locul pamfletelor în curs de îmbunătățire ale tatei era tratat ca o răzvrătire, tocmai acolo s-a îndrăgostit ea și taman de autorul acelor thrillere. Imprudența situației m-a făcut să zâmbesc. Mi-aș fi dorit să o cunosc mai bine. În schimb, tot ceea ce am acum, la fel ca în copilăria mea, sunt scrisorile ei.

Decembrie 1938

Scumpa mea Lis,

E o situație îngrijorătoare și încordată. Au arestat un olandez și au găsit un teanc întreg de scrisori (uite unde apar scrisorile ani mai târziu! Oare unde vor sfârși scrisorile mele?) care dovedesc că acest bărbat e un fel de om de bază care furnizează băieți bărbaților. Guvernatorul Bataviei a fost și el destituit fără vreun motiv anume – nu pot găsi dovezi – și gata, a dispărut pentru că era menționat în scrisorile acelea. E asta suficient, mă întreb. Să fii condamnat pe baza unor zvonuri.

E ciudat și terifiant când li se întâmplă astfel de lucruri unor oameni pe care îi cunoști. Tu îmi spui că peste tot acasă sunt arestați oameni pentru revoltă – pe baza unor bârfe – ei bine, la fel și aici. Și nu e o situație cu care oamenii ca Jane să fie obișnuiți – să fii lipsit de putere, să fii interogat, să fii supravegheat. Să te simți ca și cum guvernul ar putea să-ți facă orice – să te bage la închisoare, să-ți ia toate bunurile. Noi mereu am trăit așa în India – așteptându-ne la vreo calamitate – ce altceva e guvernul colonial decât un agent al calamităților în țara noastră, asta obișnuia să spună N.C. Europeanii nu s-au confruntat cu asta niciodată și nicăieri, chiar și aici sunt obișnuiți să le fie bine, să fie bogați, liberi. Unii dintre ei se simt cam nesiguri acum. În ce mă privește, la fel ca toți indienii, sunt obișnuită să mă aștept la ce e mai rău – situația asta mă chinuie, dar nu e ceva nou.

Până acum nu au reușit să găsească nimic în neregulă în Bali – mai puțin, o mână de cazuri, spun ei – dar peste tot în Batavia, Medan, Surabaya, Semarang, locuri pe alte insule – acolo au arestat mulți oameni, mult peste 150. Se zice că ridică oamenii pentru interogatoriu, că îi torturează în închisoare. E prea înspăimântător să te gândești la asta. Odată ce vor afla că W.S. colaborează cu balinezii împotriva guvernului olandez, cine știe ce o să se întâmple cu el? Am o înțelegere foarte vagă a politicii, dragă Lis, după cum bine știi – sau, așa cum le spunea N.C. tuturor –, soția mea nu înțelege situația politică a țării absolut deloc.

Q.E.D. Unul dintre motivele pentru care Brijen mi s-a părut o alinare erau cinismul și desconsiderarea absolută cu care trata orice ținea de politică, cum credea că tot naționalismul nu era nimic altceva decât un mod de a separa oamenii. N.C. a încercat din greu – m-a trimis la Mukti Devi pentru dezvoltare personală – pur și simplu nu am putut. În parte, pentru că era lumea lui, iar eu nu voiam să am de-a face cu ea. În parte, pentru că nu mă interesa să torc bumbac când tot ce îmi doream era să pictez.

Dar cum își mai croiește drum cu ghearele – la politică mă refer – și-ți sfâșie viața în bucăți. Mi-am imaginat vreodată că îmi voi petrece nopțile făcându-mi griji pentru coloniștii olandezi și revoltă? Nu pot spune mai multe, vreau ca scrisoarea să ajungă la tine și nu mai știu ce e permis și ce nu, nu vreau să spun ceva ce poate fi folosit împotriva lui W.S.. E un soi de paranoia – să te temi fără să știi de ce anume trebuie să te ferești, să te uiți peste umăr când vorbești cu un prieten. Să te întrebi dacă nu cumva prietenul acela va raporta la poliție ce ai spus.

Ieri seara am auzit un concert ad-hoc. Este aici o fetiță pe care W.S. o învață să cânte la pian – o așază la el în poală și îi spune povești și cântă împreună cu ea – așa îi învață balinezii pe copiii lor muzica, iar el urmează aceeași metodă. Ieri a învățat-o un cântec drăguț, simplu, al unui compozitor pe nume Pachelbel. Au cântat și cântat, iar și iar, același set de note, și îi puteam auzi din coliba mea, mai jos pe povârniș. Am stat afară, respirând aerul serii și ascultând pianul, păsările, doi oameni vorbind în râu, mai la vale, ale căror cuvinte nu le puteam înțelege; brusc, mi s-a făcut dor de Brijen, i-ar fi plăcut muzica, pacea. Mi-am imaginat că era lângă mine, stând și el afară, iar grijile mele s-au retras cu fiecare notă.

Ce idioțenie să simt așa după ce l-am părăsit – când am avut șansa să fiu cu el! Ar fi fost cu mult mai ușor să-l duc pe Mîșkin la Bombay decât în Bali. De ce n-am riscat și n-am făcut o alegere nebunească, să fi fugit de-acasă cu Brijen, așa cum îmi tot spunea să fac? Dar asta ar fi însemnat sfârșitul muncii mele. Tot ceea ce învăț nou și fac acum nu s-ar fi întâmplat niciodată. Ce mai încurcătură!

Nu poți să-ți dai seama ce recunoscătoare sunt că nu mă condamni și că încă pot să vorbesc liber cu tine. Asta era frica mea cea mai mare – m-a chinuit cumplit până ce am primit scrisoarea de la tine. Fiecare rând pe

care mi-l scrii e cald, și amabil, și înțeleghător. Inima ta e mare cât oceanul.

Cu drag,

Gay

Februarie 1939

Lis a mea,

Nu am putut să-ți răspund – îmi pare rău, îmi pare rău! Situația e atât de rea aici și nu o pot descrie în cuvinte – poate că scrisoarea va dispărea în mod misterios dacă o fac. W.S. a fost arestat. E în ceea ce ei numesc custodie – în așteptarea procesului. Nu au reușit să găsească martori până în ultimul moment, pentru că nici măcar un balinez nu ar depune mărturie împotriva lui, dar au reușit să facă rost de ce aveau nevoie prin intermediul Regentului, cred eu, și îi învață pe doi sau trei martori ce să zică. Ni Wayan spune că ei nu pot înțelege – cu ce a greșit *tuan*⁶⁸? Ea pur și simplu nu vede cu ce. Mama ei, bătrâna cu ochi de șoim, care se ascunde după tufe și așteaptă să prindă fazani ca să-i gătească, spune că acești conducători străini care au venit în țările altor oameni sunt ca otrava aruncată într-un lac, omoară toate plantele și toți peștii. Lasă în urma lor mizerie și nenorocire.

⁶⁸. Formă respectuoasă de a te adresa unui bărbat în malaieză; echivalent aproximativ – „domnul“.

Cineva mi-a spus că sunt mari jocuri politice în actuala persecutare a lui W.S. Chestii care au de-a face cu Japonia și America – da, cu siguranță asta e motivul. Tu l-ai întâlnit – îl știi – îți poți imagina că ar face vreodată vreun rău unui cățeluș, darămite unui copil? Nimeni dintre cei care-l cunosc nu crede nimic din toate astea, nici măcar pentru o secundă. Noi știm că e nevinovat. Însă el se poate distanța atât de mult de realitate, credea că nimic rău nu se poate întâmpla și încă mai crede că totul e o greșeală.

W.S. e indestructibil, ca de obicei. Scriind în grabă lungi scrisori – deși scrisorile sunt cenzurate, așa că toți trebuie să avem grijă ce spunem. Crede că închisoarea reprezintă o pauză pentru el, să se gândească, să-și

revină, să muncească din nou. Traduce basme populare ca să-și omoare timpul. I s-a dat voie să aibă un gramofon și materialele lui de pictat. Gardienii sunt toți fascinați de el – absolut normal. Spune că vrea mingi de ping-pong și să picteze... simte cum noi picturi îl pătrund, se vor așeza și vor da în pârg, mai zice el. În închisoare! Să-mi fie învățătură de minte. Am găsit scuze că nu sunt în stare să pictez acasă, în Muntazir, iar pe el nu-l deranjează să picteze într-o celulă din închisoare.

M. Mead spune că urmează să scrie o pledoarie pentru W.S. deoarece crede că el e din naștere o specie rară de artist. Are o teorie conform căreia acest tip de persoană este mai mult și, în același timp, mai puțin dependentă de alții – ei vor căldură și prietenie, dar trebuie să se păstreze așa cum sunt – să-și păstreze intacte solitudinea, personalitatea. Sunt de părere că și eu sunt același tip de artist, de când am auzit despre asta!!! Ea mai spune că balinezii înțeleg instinctiv felul acesta de-a fi – al contactului ușor, chiar și fizic, lipsit de formalitate și facil, fără să implice prea multe. Spune că W.S. a aflat aici libertatea de a lucra și afecțiunea fără pretenții – doar despre acest lucru e vorba. Nu e nici o infracțiune la mijloc și va dovedi asta. Mi se pare corect – dar vor crede așa și polițiștii, și tribunalul? Nu-mi pot imagina judecători olandezi care să fie înzestrați cu empatie pentru artiști.

Toată lumea încearcă să-l ajute pe W.S. Beryl a pornit înapoi spre Anglia anul trecut – acum e în Egipt, sau undeva în zona aceea, încercând să convingă tot soiul de oameni să se ralieze pentru ca el să nu primească o sentință grea. Să vedem ce o să se întâmple. Acum lucrurile se schimbă cu așa repeziciune de pe-o zi pe alta. Să fiu sinceră, mă simt îngrozitor de izolată. Nu știu pe nimeni altcineva în afară de W.S., nu cu adevărat. Dacă o să stea în închisoare ani întregi? Atunci? Eu ce voi face? (Ne naștem egoiști, Lis? De ce mă gândesc la mine în astfel de momente?)

Cu tot dragul, pentru tine. Și te rog, dă-i un pupic lui Mîșkin din partea mea, fix pe creștetul capului, și alți doi pe obraji. Să nu spui nici un cuvânt despre toate problemele astea, nici lui, nici altcuiva. Le are pe-ale lui, bietul copil.

Gay.

Iunie 1939

Dragă Lis,

E o ușurare să-ți primesc scrisoarea. Am citit-o de multe ori și am pus-o într-un loc unde o pot vedea. O miros ca să văd dacă încă se mai simte vreo urmă din fumul tău de țigară și aroma de vanilie. Mă simt foarte singură. Într-o colibă, încercând să lucrez la lumina lămpii, în timp ce afară plouă. În curând o să se audă orăcăitul broaștelor și râul mereu gonind și curgând șuvoaie. Sunetul îmi pare un ecou al zbuluciumului meu interior, râul acesta neobosit. Este o piațetă unde bărbații din sat cântă în gamelan când se lasă întunericul, în fața acesteia femeile aranjează tarabe și vând tot felul de mărunțișuri la lumina lumânărilor, iar oamenii se adună să joace cărți, să asculte muzică. Uneori merg și eu acolo să stau și să discut cu ei – dacă se poate numi discuție – zâmbete și dat din cap, un cuvânt sau două, bunăvoință. (Limba e o problemă. Am învățat cuvinte, însă prea puține, sunt înceată la cuvinte.) După un timp, când țăntarii încep să năvălească pe mine – știi cum mi se umflă mie pișcăturile de țăntar – o iau încet pe jos spre casă, chiar dacă e frumos acolo și îmi place sentimentul de a avea oameni în jurul meu.

Tjampuhan e la o distanță destul de mare de oraș. Trebuie să traversez râul ca să ajung acolo, iar drumul e întunecat și pustiu. Nu mi-e teamă, dar îmi aud pașii, sunetul papucilor mei, și mă tot uit peste umăr deoarece am impresia că aud pe cineva la zece pași în spatele meu, urmărindu-mă. Grăbesc pasul să ajung mai repede. Singurul sunet e lătratul câinilor de pe marginea drumului când îmi simt mirosul. Copacii sunt înalți ca turnurile și înghesuiți unul în altul. Lungi plante agățătoare atârnă din ei și dispar în trecătorile foarte adânci. Mă simt atât de mică printre copacii aceia înalți, în întuneric. Tot drumul până acasă aud dangătul gamelanului – uneori repetând o notă falsă, cântând aceeași bucată iar și iar. Când sună gongul, toată pădurea pare că tace. Dacă e lună plină, totul e îmbrăcat în argint și aur și îmi fredonez cântecul din copilărie – despre un cer plin de stele și soare – lui Mîșkin îi plăcea cântecul acesta, era cântecul nostru, al lui și al meu. Sună straniu aici, într-o limbă pe care nu o vorbește nimeni

altcineva. Dar e încă cea mai de suflet limbă a mea, cuvintele pe care le bălmăjeam când eram pe jumătate adormită erau întotdeauna în bengaleză și la fel și cântecele pe care le cântam pe acoperiș. Acoperișul acela era peticul meu de cer sub care să fiu eu însămi – doar până ce auzeam pașii lui N.C. pe scară, urcând. Atunci inima începea să-mi bată cu putere, mai să-mi sară din piept. Aici măcar nu mai aștept plină de groază și gânduri negre pașii aceia pe scară, pașii care se apropie de șevaletul meu și se opresc în spatele meu, nici un cuvânt rostit, și totuși un strigăt de dezaprobare. Poate exagerez. Poate am înțeles eu greșit.

Dacă am noroc, Ni Wayan sau mama ei vine cu mine la întoarcere și li se face milă de singurătatea mea și îmi spun să merg la ei acasă, să stau pe veranda lor și să mănânc ceva cu ei. Sunt fericită să mănânc cum o fac ei, așezați pe podea, o grămadă mare de orez pe o frunză de bananier, folosindu-mi mâinile așa cum facem noi acasă, nu cu lingura. Au fost luați prin surprindere prima oară când m-au văzut făcând asta – găsiseră pe undeva o lingură de aluminiu îndoită și o țineau lângă o farfurie de parcă era un aranjament de masă în stil occidental. Când am ignorat lingura și am apucat mâncarea cu mâinile, mama lui Ni Wayan s-a plesnit cu palma pe coapsă de încântare. A spus ceva ce nu am înțeles. Ori de câte ori vin, e foarte iubitoare cu mine, găsește fructe sau bucăți de mâncare să-mi dea. Mâncarea e singura modalitate pe care o are de a-mi arăta că ține la mine. Face găluște cu carne de porc, frige carne de rață și prăjește pește, răzuiește nucă de cocos și o pune aproape în orice. Ador ce gătește, așa că nu mai pregătesc mâncare pentru mine aproape deloc. Zilele trecute a prăjit ceva crocant și mi l-a întins strâns tot într-o coajă de nucă de cocos – l-am mâncat –, imediat am fost sigură că era o insectă prăjită și am simțit că mă ia cu leșin. Apoi mi-am spus ferm: Gayatri, ce te-a învățat tatăl tău? Când ești într-o țară străină, nu trebuie să întorci spatele la nimic. Și ce altceva e un crevete sau o caridă dacă nu un mare gândac de bucătărie? Așa că am mâncat mai mult din chestia aceea prăjită (și delicioasă) și nu am pus întrebări. Și încă sunt în viață să spun povestea mai departe, nu-i așa? Dar știu că în adâncul sufletului sunt o lașă. Dacă merg la un festin și văd grămezile de carapace de broască țestoasă lângă bărbații care mărunțesc carnea de țestoasă, un fior îmi trece prin tot

corpul. Pur și simplu nu pot mânca țestoasă, nu mă pot căli suficient pentru asta. Știu că tu nu ai fi simțit altceva decât curiozitate.

Mereu am fost izolată aici din cauza problemelor de limbă, nici parte a cercului de prieteni occidentali apropiați ai lui W.S., nici parte a balinezilor. Fără W.S. în cabana alăturată, e și mai rău. Nu ar trebui pentru că în ultimii ani se mutase mai departe, în Iseh, și aici venea doar în vizită din când în când – dar tot aveam senzația că o să apară oricând și așa și făcea. Când te gândești că e în închisoare – o celulă mizeră, toată ziua și toată noaptea, numărând orele, acuzat pe nedrept. Înainte să-l transfere și mai departe, în închisoarea din Surabaya, cântăreții din gamelan au făcut cel mai drăguț și curajos lucru: doi cântăreți pe care el îi ajutase au mers în incinta închisorii, și-au montat instrumentele și, acolo, afară, au interpretat pentru el cele mai noi compoziții ale lor. Când am auzit asta, mi s-au umplut ochii de lacrimi. Ai văzut ce spirit liber e el – felul în care pleca în grabă în satele acelea când a venit la noi în oraș. Ca și cum bărbatul ăsta magnific, talentat, genial ar fi fost prins într-o mașinărie care l-a mestecat și apoi l-a scuipat afară. Îmi vin în minte cuvintele pe care le-a rostit Beryl în Madras – că va trebui să aibă loc un alt război ca să-l trimită într-un alt lagăr pentru deținuți, să învețe limbi noi, moduri noi de a picta. I-a scris lui Margaret ca să-i spună că totul e pentru binele lui. În el totul e limpede și așezat, are idei noi, i-au revenit toată energia și tinerețea, zice el. Se va întoarce la o viață nouă. Pare împăcat întru totul cu timpul petrecut în Hotelul Wilhelmina (așa a numit el închisoarea, după regina Olandei). Urmează să fie eliberat în august.

Ai grijă de tine, dragă Lis, și ai grijă de dragul meu socru, Batty. Te rog încearcă să-mi scrii mai mult – tânjesc după vești, după vocea ta, după mirosul de acasă – orice ajunge aici cu notițele tale scurte și rare. Chiar este o șansă ca Brijen să fie în viață și sănătos? Asta e o veste atât de bună, încât aproape că mi-e frică să o cred. Vei încerca să-mi trimiți o confirmare a veștii și poate niște fotografii în următoarea scrisoare? De mult timp îmi tot promiți asta! Poate nu o să-l mai recunosc pe Mîșkin. Poate o să-și lase mustață în curând!

Cu mult drag,

Gay

Decembrie 1939

Lis, draga mea,

E înspăimântător să mă gândesc la lucrurile pe care le face socrul meu, pansând încă revoluționarii răniți, în vreme ce s-a declarat război și cu toate problemele din India. Dacă află britanicii? Și N.C. cu articolele lui, cu munca lui pentru sărmana Mukti Devi – dacă o să fie amândoi arestați? Cine o să aibă grijă de Mișkin? Noua lui mamă vitregă și nebună? Am fost îngrozită să aud că a dat foc la tot – nu mă deranjează că mi-am pierdut lucrurile, oricum nu le-aș mai fi văzut niciodată, dar e oribil că Mișkin a trebuit să fie martor la toate astea. Oh, Lis!

Singura parte bună a vieții la momentul ăsta e să aflu de bărbatul tău. Minunat! Jeremy Gordon. Îmi place cum sună numele lui, Lis, fata mea! Ce mai spune mătușa Cathy acum, ha? Ce noroc pe capul lui să fie găzduit la tine, să te găsească într-o țară străină, acolo unde nu se așteptase decât la muște și țânțari. Am devorat fiecare cuvântel despre el – pare numai bun pentru tine, ochi albaștri, înalt de statură (haide, haide, știu că întotdeauna ți-au plăcut bărbații înalți), părul brunet, vocea cântată. Și sigur e potrivit pentru tine din moment ce în sfârșit mi-ai scris o scrisoare lungă! Mi-a plăcut la nebunie să citesc că îi învață pe soldații indieni să conducă mașina. Mă face să zâmbesc povestea ta despre cum indienii sunt obișnuiți cu caii și atunci când văd un șanț apasă pe accelerație, ca și cum ar da bice unui cal. Zâmbesc larg de fiecare dată când mă gândesc la Jeremy cum spune: „Idioții naibii cred că mașina o să plutească peste șanț dacă lovești afurisita de accelerație.“ Mi-l amintesc pe Arjun plângându-se de asta când și-au luat Dodge-ul. (N-am văzut niciodată pe nimeni să se înfurie atât de repede ca Arjun, niciodată. Nu-i de mirare că Dinu trăiește într-o continuă teroare.)

Mintea mea e în altă parte – brusc sunt mistuită de amintirile de acasă și tânjesc să te văd în noua ta viață! Sper că te îmbraci elegant când ieși în oraș cu el – rochia de mătase verde închis, pantofii bleumarin, te rog. Încerc să-mi imaginez noul Muntazir pe care mi-l descrii – mulțimea de soldați englezi, noile baruri și restaurante, muzica de jazz din Hafizabagh

(nu-mi pot imagina asta!!!), tranșeele... mintea mea nu poate cuprinde toate astea, nu mi-l pot închipui, dar îmi fac griji. Va ajunge războiul atât de departe? Nu mi-i pot imagina pe fiii lui Banno ca marinari pe vreo navă britanică îndepărtată. Mîșkin cu siguranță are ochii cât cepele. Știe despre Jeremy al tău? Nu mai am nici o veste de la el de atât de mult timp. Tânjesc să-l strâng în brațe și să-i simt mirosul de bebeluș – lapte, săpun, pudră –, chiar dacă asta a fost cu o grămadă de ani în urmă.

Sunt ușurată să aud că s-a confirmat faptul că Brijen e în viață și că a crezut de cuviință să te informeze pe tine, chiar dacă nu și pe familia lui. Oare pentru că presupune că îmi vei transmite mie vestea? Dacă așa se pune problema și iubirea eternă e cea care îl face să-ți spună asta acum, nu ar fi putut să-ți spună mai devreme? De ce i-a luat mai mult de un an? Nu am nici un pic de îngăduință pentru satisfacerea egoistă a dorințelor. Îmi pare rău când mă gândesc că mi-am irosit toate acele nopți fără somn făcându-mi griji pentru un bărbat atât de inept și lipsit de respect. Îmi confirmă faptul că am avut dreptate să-l părăsesc, chiar dacă atunci părea un lucru nemilos și rece. Nu o să mai irosesc nici un minut gândindu-mă la el.

Prietenii lui W. sunt drăguți cu mine, dar în lipsa lui centrul de gravitație s-a schimbat, nimic nu mai e la fel și sunt mai mult de una singură. Prefer singurătatea asta decât cea cu N.C. Aceea era izolarea cea mai disperată și distrugătoare de suflete, ca și cum ai fi singur într-o barcă în mijlocul oceanului, numai apă cât vezi cu ochii și nici o vâslă care să te ducă spre siguranță. Singurătatea aceasta e temporară, trebuie să o port doar până se întoarce W.S. și lucrurile vor reveni la normal. Serile sunt lungi, dar sunt atât de obosită, încât adorm repede. Muncesc toată ziua ca o nebună. Nu am nici un ceas pe perete și uneori, când ies din coliba mea, e deja seară și muzica a început să se audă. Fac tot mai multe lucruri cu mâinile, lucruri pe care apoi le folosesc în picturile mele. Modelez bucăți de teracotă din lut și apoi le ard (într-un cuptor primitiv), pe urmă lucrez la o suprafață de tencuit pe care încerc să fac o frescă cu bucăți de lut încastrate. Am renunțat la acuarele, acum fac picturi în ulei, colaje. Am petrecut ore întregi privind cum lucrează alți pictori de aici – am învățat tehnici noi. Mă tot uit la obiectele din muzeu și la albumele de artă ale lui

W. – simt că parcă îmi cresc noi ochi. Ca unei muște mari și grase! Am spus că una dintre picturile mele e agățată în muzeu acum? Ai fi crezut că e posibil? Din când în când mă furișez înăuntru ca să mă uit, încetinesc pasul când intru în încăperea în care știu că e expusă, aștept și trag de timp lângă celelalte picturi care sunt înaintea ei, iar inima îmi bate tot mai repede. „Natură moartă cu femeie absentă“, așa îi zice. „Pictură în ulei și lut pe lemn. De Gayatri Rozario.“ Mă simt bizar când o privesc, de parcă mă umflu și, în același timp, mă dizolv într-o băltoacă. Poate într-o zi Mîșkin va fi aici și va vedea că mama lui a realizat ceva în viața ei!

Zilele astea lucrez la roata de olărit ca să fac vase, e ceva magic să simt cum se înalță și prind formă sub degetele mele. Cum s-ar mai fi holbat N.C. să mă vadă așezată cu picioarele depărtate la o roată primitivă, cot la cot cu băbații vânjoși din sat cu panglicile lor de păr, cu trupurile goale asudate. Dar cei de aici nu privesc femeile așa cum le privesc în țara noastră. Aici femeile sunt libere, relaxate, sigure pe ele. Ar trebui să o vezi pe tânăra Ni Wayan Arini cum își pune gardenia albă în păr și merge la piață legănându-și trupul, în sarongul ei galben cu roșu, oprindu-se tot la câteva minute să facă schimb de noutăți cu trecătorii. În partea noastră de lume, nici o femeie nu poate lenevi și pierde timpul pe stradă, așa e? Oamenii ridicau din sprâncene chiar și numai când veneam la tine în vizită în fiecare zi sau când Brijen își scotea capul de peste drum să mă vadă. Cine știe ce-o fi crezut mama lui Dinu că punem la cale? Ea nu făcea nici un pas afară din casă, mai puțin atunci când mergea să-și viziteze rudele cu mașina.

Aș vrea să pot face ce făceam noi în acele zile, doar să stăm pe canapea și să vorbim, știind că tu înțelegi. Ceea ce tânjesc să am aici sunt prietenii apropiați. Era altfel când Beryl se afla aici. Cine ar putea să explice ce aveam eu în comun cu englezoaica aceea educată, cu ani mai mare ca mine? Ea are astfel de planuri: mi-a spus înainte să plece (presupun că a făcut-o ca să mă consoleze, așa cum faci cu un copil) că se va întoarce în India și Bali nu peste mult timp. Acum îmi doresc ca ea să fi stat aici mai multe luni. De ce avem atât de puțin timp cu cei pe care ajungem să-i iubim târziu în viață? Deși adesea era caustică, chiar amenințătoare, dincolo de toate astea, era o fire caldă și o minte ascuțită – și amuzantă. La

un moment dat, vorbeam despre diferitele tipuri de prietenie și măritiș și mi-a spus că fusese căsătorită pe vremuri, odată, cu un bărbat pe nume Basil și au hotărât de comun acord să trăiască împreună fără să facă sex. (M-am înroșit toată de cât de calmă a spus cuvântul. Suntem crescute să fim atât de pudibonde, încât nu cred că am spus vreodată „S-E-X“, în toată viața mea. Uite că l-am spus acum. Sex.) Ei bine, ei s-au decis să nu facă – pentru că era atât de vulgar. Au renunțat chiar și să mai bea alcool și să mai mănânce carne. S-au făcut planuri pentru o viață foarte elevată, bazată pe iubire platonice. Amăgita Beryl, biata de ea! Într-o zi, a aflat că soțul ei abandonase legumele pentru fripturi, laptele pentru bere, platonismul pentru iubirea carnală cu o altă femeie. Ea a spus că a încercat să rămână calmă și nepăsătoare, dar l-a părăsit la un moment dat. Un lucru bun, a zis ea, altfel nu și-ar mai fi găsit drumul spre Arthur. A făcut aluzie la faptul că Arthur are alte femei – știe că e cu ele când ea pleacă în călătorie. Ea le spune celelalte continente ale lui. Nu mi-a zis dacă ea și Arthur sunt platonici sau nu – nu știu dacă ăsta e lucrul care îl face să caute „alte continente“. Pare să fie rănită că se vede cu alte femei – totuși, și-a programat cumva mintea și inima în privința asta.

Așa ajungem să trăim când îmbătrânim, Lis? Mintea și corpul schimbându-și forma ca să facă loc?

Cu siguranță corpul meu își schimbă forma – acum arăt ca o hoască bătrână, slabă ca un băț și cu pielea toată pătată și plină de noroi. Am accese de febră și trebuie să iau chinină – mi s-a spus că e malarie. N-am avut-o niciodată acasă, presupun că era meritul măsurilor de precauție ale bunului doctor Rozario.

Scrie-mi, Lis. Spune-mi despre Jeremy. Cum îi spui, Jem sau Jimmy? Câți copii o să aveți? Sper că o liotă, să fie verișorii mai mici ai lui Mîșkin. Sper că nu o să experimentezi și tu platonismul lui Beryl.

În ceea ce mă privește... acea parte a vieții mele a apus. A dispărut pentru totdeauna și nu simt nici un gol, îmi spun că e o ușurare. Nu-l mai jelesc pe Brijen acum, nici măcar în clipele de întunecare sentimentală. E ca și cum mi-aș privi vechiul sine de undeva de departe, la fel de străin ca o femeie ce joacă într-un film, și urmăresc efuziunea romantică a femeii de pe ecran, stupefiată că putea fi într-atât de amăgită.

Dar nu am să mă gândesc la asta. Nu o să mă gândesc la iubire, poliție sau pericole. Nu o să mă gândesc la armate de pe meleaguri îndepărtate. Toate astea vor trece. Nu o să tânjesc și nu o să-mi fac griji pentru voi toți. Mă voi gândi doar la tine, și la Jeremy, și la clopote de nuntă. Haideți aici în luna de miere! O să vă fac un umbrar din lotus albastru și un pat mare cât un teren de tenis acoperit cu cel mai fin bumbac alb, iar la cină o să vă servesc portocale dulci și pui de rață fripți. Atunci o să fie și W.S. aici – a ieșit din închisoare și petrece câteva luni în Java – o să vă cânte un marș de nuntă, o să avem un dans cum se face la templu și un festin – o să fii îmbrăcată în aur și brocart și o să arăți atât de frumoasă, că Jeremy o să leșine. Iar tu o să-l readuci în simțiri cu un sărut.

Cu mult drag,
A ta pe veci,
Gay

Martie 1940

Scumpa mea Lis,

Ce mai faci tu? A trecut atât de mult timp de când nu am mai primit vreo scrisoare de la tine. Le înghite cutia poștală? Când eram copil, mă gândeam că acele cutii roșii de scrisori sunt niște monștri care stau cu botul căscat. O mică parte din mine încă mai crede asta. Unde merg scrisorile când le aruncăm acolo, cum reușesc să-și croiască drum spre destinații – atât de multe trenuri, și corăbii, și drumuri înainte să străbată distanța de la Muntazir la Tjampuhan. Mă întorc de la coliba unde lucrez după-masa, asudată și murdară, și merg direct la Ni Wayan, iar când dă din cap (pentru că știe ce întreb fără măcar să rostesc un cuvânt), inima mi se frânge. Dar îmi adun puterile și spun: poate mâine. Tata a murit timpuriu, dar mi-a lăsat partea asta din el: un foc nepotolit care mă luminează pe dinăuntru și îmi spune că va fi mai bine, că norii se vor ridica. O scrisoare de la tine va ajunge mâine sau poimâine și poate în ziua următoare vei fi aici în carne și oase, stând cu Jeremy, fumându-ți țigara cea lungă, ridicând noul tău sarong de mătase ca să mi-l arăți în timp ce Mîșkin

coboară la râul nostru pentru ca în sfârșit să-l întâlnească pe Sampih în carne și oase. (Ți-am povestit vreodată de Sampih? Odată l-a salvat pe Colin de la înec – e un dansator bun, protejatul lui W.S.)

Cât de des îmi mai scria Mîșkin despre Sampih atunci când încă îmi scria. Nu prea o mai face acum. Am simțit – sperat – că această înstrăinare nu o să capete contur sau că o să-l aduc aici înainte ca să se întâmple. Am eșuat, nu am vândut nici pe departe cât trebuie – nu am pus deoparte suficient.

Ni Wayan are grijă de mine acum pentru că nu mă simt în stare să gătesc, dar nu mi-e foame. Ce dor mi-e însă de o *samosa*! Ieri m-am trezit în nări cu mirosul de *samosa* fierbinți gătite de Nanduram – era inexplicabil. Cu siguranță le-am visat. Mă întreb dacă le-am și mâncat în visul meu. Sper că da. Singurul lucru de care mi-e poftă sunt fructele. Mănânc mangustan – e dulce-acrișor, încă mai pot simți gusturile astea.

W.S. s-a întors și a petrecut foarte mult timp curățându-și mai întâi grădina. A venit cu ferigi, nuferi și o mulțime de alte plante, și de atunci a fost ocupat cu săparea unui nou heleșteu pentru ele – acum e gata – cu margini din piatră, foarte simplu. Nu crezusem că locul poate fi îmbunătățit, dar heleșteul aduce serenitate, lumina strălucește pe apa lui și îi schimbă culoarea cât e ziua de lungă. Seara stau lângă el cu o ceașcă cu ceai în mână și mă uit cum toată lumea vine și pleacă cu treburi. Se aude din nou un zumzet încet și fericit de normalitate. A avut loc un cataclism – dar acum a trecut și viața și-a reintrat în drepturi. Pe o altă verandă, bătrâna femeie – mama lui Ni Wayan – s-a întins și a ațipit, iar protuberanța burții ei se ridică și coboară încetișor. Lângă mine, unul dintre băieții care se tot plimbă pe aici lustruiește un *kris* – e un pumnal ornamental care se poartă pe aici. Într-o bună zi, îți voi aduce o versiune în miniatură, să-ți deschizi scrisorile cu el. Dincolo de defileu, W.S. se tot furișează cu o plasă în mână să vâneze libelule. S-a întors mai slab, dar plin de energie. Colecționează cu pasiune libelule și le pictează – picturi fragile, detaliate –, cine ar fi crezut că o insectă poate fi atât de elegantă? Picturile le trimite unui entomolog în Java. (Un bărbat pe nume Gustav, care a mai fost pe aici de câteva ori; părea înamorat de mine, lucru care mă măgulea, și îmi spunea că sunt o mare frumusețe etc. etc. Dacă ai

vedea ce slăbăciune trasă la față și bătrână sunt! Pufnesc într-un râs zgomotos în timp ce îți scriu asta.) W.S. fuge încolo și-ncoace, vizitând pe toată lumea de pe insulă, e o mare bucurie că a fost eliberat și că s-a întors, și un sentiment general că i s-a făcut o mare nedreptate.

Totul e liniștit, e adevărat – însă simt o umbră planând deasupra noastră. Guvernul face lucruri josnice ca să-l împiedice pe W.S. să obțină de lucru. De ce? E nefericit din cauza asta, se plânge el cu amărăciune. Toată lumea îl sfătuiește să tacă, să-și țină capul plecat, să nu provoace pe nimeni, doar să picteze. Poate că așa trebuie să devenim cu toții în lumea asta schimbată. Invizibili. Tăcuți. Alergând dintr-o parte în alta în întuneric, sub pietrele noastre separate.

Să nu mă abandonezi și tu. E suficient de rău că Mîșkin dispăre. Scrie-mi multe, multe pagini, cel puțin douăsprezece! Foi scrise pe ambele fețe.

Cu mult drag,

A ta ca-ntotdeauna,

Gay

25 mai 1940

Dragă Lis,

Veștile sunt sinistre. W.S. a fost luat din nou și dus la închisoare – de data aceasta fără nici cel mai mic avertisment. Într-un penitenciar. Asta pentru că Germania și Olanda sunt în război acum. Îmi amintesc că mi-ai scris într-o scrisoare, chiar la începutul războiului, că britanicii îi închideau pe toți nemții din India. Presupun că atunci când țările sunt în război, viețile noastre nu ne mai aparțin, chiar dacă războiul e la milioane de kilometri depărtare.

Cât vor sta în reclusiune acolo? Nu știm. De vreme ce au oameni de știință, proprietari de plantație, artiști – tot soiul de oameni printre cei 3 000, ne așteptăm să le verifice identitatea și să-i elibereze pe cei ce nu reprezintă un pericol, să-i lase să se întoarcă la viețile lor. La urma urmei, nu poți opri totul, nu-i așa, doar pentru că e război pe un continent cu totul diferit? Nemții ca W.S., care au părăsit Germania cu mulți ani în urmă, în

parte din cauza dezgustului pe care-l simțeau pentru naziști – ce ironie să îl încarcereze tocmai pe el. (Cât despre evreii pe care îi închid aici pentru că sunt de naționalitate germană – nu poate fi o ironie mai mare ca asta.)

Localnicii se întreabă de ce W.S. nu a avut înțelepciunea să-și schimbe pașaportul cu ani în urmă, din moment ce nu avea nici o intenție să se întoarcă în Europa. Dar presupun că el nu considerase că e important. Cine o face? Sunt norocoasă că am pașaport britanico-indian – britanicii și olandezii sunt aliați, așa că nu sunt în vreun lagăr și nici nu există riscul să fiu. Sunt în siguranță, presupun. Femeile și copiii nemți sunt în lagăre diferite, așa că familiile sunt despărțite. Pugig, care e verișorul lui Ni Wayan, lucrează pentru Hotelul Grand, într-un loc din Java numit Lembang. Ne-a spus că era pe marginea drumului când olandezii l-au tras pe dreapta pe Bruno Treipl. Familia lui Bruno deține hotelul și sunt persoane cu rang înalt în zonă. A spus că soldații l-au pus pe Treipl să se târască pe coate și genunchi tot drumul până la duba închisorii și că au scuipat pe el când era căzut pe drum. Oh, Lis, mă tem că va fi mai greu pentru W.S. acum, dacă nu dintr-un motiv anume, atunci pentru cifre – au mult prea mulți oameni în lagărele acelea, oamenii devin lucruri când sunt prea mulți într-un loc.

Sunt prea tulburată ca să mai scriu. Nu știu ce se va alege de mine. Când va reveni viața la normal?

Cu toată dragostea,
Gay

10 octombrie 1940,
Scumpa mea Lis,

Sunt singură de tot. Asta e singura mea scuză pentru că n-am mai scris cu lunile – a trebuit să stau atât de mult de vorbă cu mine, încât am uitat să vorbesc cu ceilalți. Nu fi supărată! Mă știi, nu-mi place să mă vait, dar am făcut zi și noapte doar asta (mici vaiete pe care le auzeam doar eu).

M-am băgat ucenic la un olar bătrân și știrb, pe care-l cheamă Nyoman Sugriwa. Fața lui e măcinată de vreme ca lemnul vechi, stă cu o cârpă în

jurul coapselor și învâрте roata. În zăpușeala de aici curg pe mine râuri de transpirație, sariul mi-e suflecat până la genunchi, stau ghemuită deasupra roții încercând să opresc din mișcare o micuță parte din lumea asta instabilă, haotică. Nu avem nevoie de cuvinte, îmi arată prin gesturi, zâmbim mult și dăm aprobator din cap sau scuturăm capul să ne arătăm dezacordul. Încerc să privesc asta ca un timp pentru mine însămi, în care să învăț și să fac – încerc să fac ce face W.S. în închisoare. La urma urmei, și eu sunt într-o închisoare frumoasă, nu-i așa – nu am cum să plec de aici. Fără bani. Fără prieteni. Chiar și Jane a plecat. M. Mead, de care nu mi-a plăcut niciodată prea mult și căreia nu i-aș fi cerut niciodată ajutorul, a plecat cu foarte mult timp în urmă. Cred – sunt hotărâtă să cred – că W.S. se va întoarce curând acasă, iar eu vreau să fiu aici și să am grijă de toate ca să se întoarcă la o lume normală. Știu că sunt oameni care stau aici de mai mult timp și au grijă de lucruri. Totuși, Indah, câinele din Kintamani – îți mai amintești? – doarme în camera mea, acum că W.S. e plecat. Maimuțele. Cacaduul. Toți au nevoie de îngrijire. Nu pot să-i abandonez din moment ce ei înseamnă viața însăși pentru W.S. – care a făcut atât de multe pentru mine.

Vorbesc fără sens.

S-au schimbat vreun pic pe-acasă lucrurile de când cu războiul? Se duce lipsă de ceva? Nu mai am vești de la tine. Nici de la Mîșkin. Poate nu mai funcționează poșta. Poate că scrisorile noastre zac pe fundul mării. O să mă rog ca scrisoarea asta să ajungă la tine. Mă simt de parcă lumea s-ar fi sfârșit într-o sută de bucăți în anul ce-a trecut și ne-a împrăștiat pe toți atât de departe unul de celălalt.

Cu drag,

Gay

Iulie 1941

Draga mea Lis,

M-am gândit să-mi numerotez scrisorile ca tu să știi câte lipsesc. Mă acuzi că nu îți scriu, dar adevărul e că îți scriu în fiecare lună, sau cel puțin

o dată la două luni – scrisorile costă bani ca să fie expediate, trebuie să fiu atentă și la asta. Ale mele ajung în mod invariabil la greutatea care costă cel mai mult, deși încerc să nu depășesc 25 de cenți, pentru că îți scriu și ție, și lui Mîșkin... Par o zgârcită, dar nu câștig mai nimic acum, am ajuns să vând puținele bijuterii pe care mi le-a dat mama și mă enervează la culme să mă gândesc că tot efortul, și toți banii, și toate cuvintele mele, și gândurile mele plutesc în adâncurile tulburi ale Oceanului Indian, împreună cu alte epave. E nedrept.

Sunt prost dispusă, nu mă simt prea bine de ceva timp. Tot fac febră, nimic din ce mănânc nu îmi prieste. Încă încerc să lucrez. Sugriwa mă învață cum să împletesc vase din trestie. Am numai tăieturi pe degete, dar nu renunț. Sunt obosită, obosită, obosită. Ieri am terminat de împletit un bol din trestie, iar Sugriwa a aprobat în stil occidental, cu degetul mare ridicat! Trăiesc într-o izolare splendidă. Oamenii mă tot sfătuiesc să plec, dar, chiar și ipotetic vorbind, unde să mă duc? Mama nu o să-mi facă ghirlande de trandafiri că mă întorc, iar N.C. nu o să mă lase să intru pe ușă. Unde o să trăiesc? Ce o să fac? Cum o să-mi câștig traiul? Aici mi-l câștigam – până ce W.S. a fost trimis la închisoare.

O să rămân. Într-o zi, voi fi găsită aici, bătrâna nebună din India, înconjurată de picturile și vasele ei de lut. Nu am de gând să plec, de ce aș face-o? Cum o să-mi iau cu mine anii mei de muncă? Nu am de gând să abandonez totul aici – am făcut lucrări bune, Lis. Când sunt nesigură, mă gândesc la pictura mea de la muzeu și la cele două din colecția *raja*-ului, la toate celelalte pe care le-au cumpărat oamenii. Munca mea o să însemne iarăși ceva imediat ce se va încheia toată nebunia asta. Altfel, voi fi găsită ca în mormintele acelea vechi ale egiptenilor, îngropați împreună cu lucrurile care erau prețioase pentru ei. Dacă va fi să mor aici, așa îmi vor găsi trupul. Știi, aici nu îi incinerează imediat pe cei morți, aici așteaptă o zi propice, iar între timp țin trupul mumificat. Poate le voi spune să mă lase îmbălsămată ca să mă găsești tu într-o bună zi!

Ce gânduri morbide.

W.S. nu s-a întors și nimeni nu știe când o va face. Un soldat olandez care fusese pe vremuri în vizită, ca musafir, în Tjampuhan, i-a scris cuiva că l-a zărit pe W.S. dincolo de sârma ghimpată din lagăr în urmă cu câteva

zile, când era el de gardă. Un W.S. costeliv și neîngrijit, cu un început de barbă. Privirile li s-au întâlnit, scurt, apoi W.S. s-a uitat în altă parte și a început să răsucescă o țigară, asta a mai spus el. Un gând care nu-mi dă pace – W. ținut în cușcă asemeni unui animal, dincolo de gardul de sârmă ghimpată.

A trimis câteva cărți poștale din lagăr. E suprapopulat acolo, cu șiruri înghesuite de paturi de campanie, haine înșirate pe frânghii deasupra lui, nici o clipă de singurătate. Nori întregi de țăntari. Încearcă să-și mențină moralul ridicat, chiar și să picteze, dar părea descurajat în ultima lui scrisoare. Un portret pe care îl picta nu-i ieșise, spunea el, a pierdut la ping-pong, nu mai are unt, a terminat de citit și ultimul lui roman rusesc! A încercat să facă suferința lui să sune amuzant, dar mă întristează. Acum nu mi se dă voie să trimit nimic acolo. Nu mi se dă voie nici să merg în vizită. Nimeni nu are voie.

Mai este o familie de nemți în Java – părinți tineri, doi copii mici, am auzit că mama a murit în lagăr și copiii sunt singuri-singurei acolo. Tatăl e într-un lagăr pentru bărbați. Nemții îi supun pe evrei la atrocități mult mai mari, știu asta – dar o brutalitate o egalează oare pe o alta? Oare toată istoria umanității nu e nimic altceva decât un ciclu nesfârșit al răzbunării care lovește în cei nevinovați? Iar noi suntem prinși în mașinăria asta oribilă și viețile ne sunt smulse din noi? Mă face să mă gândesc la filmul pe care l-am văzut noi două – să fi fost la Grace sau la Elite – un matineu, îți amintești, ca să nu se enerveze Nek? Acela în care o femeie era strivită sub bolovani și-și dă ultima suflare. Nu m-a părăsit niciodată satisfacția macabră a celor care au torturat-o până la moarte.

Iarăși nu m-am simțit bine ieri – ei, nu-i nimic nou în asta, îmi vei spune. Am mers la Nyoman Sugriwa, ca de obicei, pentru că era mai rău să stau singură acasă, nefăcând nimic. Am încercat să lucrez la roata de olărit, dar nu-mi puteam ține mâna nemișcată, corpul meu era în dezacord cu lutul, aveam dureri și-am strâns din dinți și am zdrobit tot mai mult și mai mult lut în bulgări, cu lacrimi în ochi, furioasă pe mine însămi pentru că nu eram în stare să controlez nici măcar un bulgăraș de lut, în vreme ce Sugriwa îmi tot spunea lucruri pe care eu nu le înțelegeam – probabil îmi spunea să nu-mi mai irosesc timpul, nici lui lutul și să merg acasă. Nu mai

pot controla nimic din viața mea. Nimic. În cele din urmă, s-a ridicat și a ieșit cu pași repezi. Îl vedeam cum trage din țigară. Mirosul fumului lui de cuișoare. Privirea mi-a căzut pe Indah, care întotdeauna vine după mine acasă la Sugriwa. Stătea tolănită într-un colț al șurei din bambus, moțând în zăpușeala aceea. E atât de cald, o arșiță dogoritoare după-masa, de parcă ai fi în interiorul unui vulcan. Noaptea sunt mai răcoroase și e plăcut cu lumina galbenă a felinarelor, dar nu sunt ventilatoare. Nu-ți poți imagina transpirația și disconfortul, deși acum le fac față un pic mai bine. Indah și-a ridicat capul și s-a uitat la mine – o clipă îndelungată. Apoi capul i-a căzut la loc pe podea și a închis ochii din nou. E o cățea bătrână, era deja bătrână când am găsit-o, mi-am dat seama atunci de asta, și încă tare slabă, deși e bine hrănită. Ochii îi sunt încețoșați de cataractă, abia vede cu ei, sau nu vede aproape deloc – nu-mi dau seama. Botul cândva negru e acum sur și, când stă așa pe podea, i se văd coastele, chiar dacă blana e de un negru strălucitor. Noaptea doarme lângă patul meu, niciodată în el – chiar și atunci când acceptă faptul că are nevoie de tine, nu încearcă să-ți intre în grații așa cum fac alți câini. Simți că are o lume interioară doar a ei, una pe care nu o vei putea împărtși cu ea. O singurătate atât de încăpățânată! Cine știe cum a reușit să trăiască de una singură pe stâncile din Kintamani în toți acei ani, înainte să ne urmeze acasă? Oare ce mânca? Unde găsea apă?

Nu am nici cea mai mică idee ce s-a întâmplat între noi în acele câteva secunde când s-a uitat la mine, însă din clipa aceea – de când m-a privit – lutul a început din nou să se învârtă uniform și lin sub mâinile mele. Încet, între degetul mare și celelalte degete ale mele a prins formă un vas fără cusur. De-aș putea să te fac să înțelegi ce s-a întâmplat, Lis! Și cât de spiritual am simțit că era. Dacă există divinul, atunci acesta a fost. O să mă rog oricărei forțe o fi fost cea care mi-a liniștit mâna și trupul, să liniștească și lumea, iar într-o zi să ne reunească pe toți. Să fii bine, draga mea Lis. Dacă scrisoarea asta ajunge la tine sau și de nu ajunge, te rog să-mi scrii! Spune-mi despre Mîșkin. Nu o să am odihnă până ce nu-l mai văd o dată. Promit. Voi găsi o cale.

Cu multă dragoste,

Gay

13 septembrie 1941

Draga mea Lis,

Ziua mea de naștere – am acum 31 de ani. Ai fi venit cu un tort glazurat și, fiind lipsită de simț practic, cu 31 de lumânări pe care niciodată nu am fi îndrăznit să le aprindem pe toate odată – asta l-ar fi scos din sărite pe N.C. Extravaganța, lipsa de maturitate, frivolitatea inutilă. Ar avea vreodată Mukti Devi un tort de ziua ei? Niciodată! Țț, Țț, chiar și numai gândul. El ar fi ieșit pe poarta din spate și s-ar fi întors când ar fi crezut că nu mai e nimeni. Brijen ar fi cântat un cântec în plus pentru mine și ar fi adus cea mai cremoasă *kulfi*⁶⁹ de pe stradă, cu gust de sare, zahăr și sofran. Când eram mică, nimeni nu făcea nimic de ziua mea, era neimportantă. Tu ești cea care a făcut pentru prima oară ceva. În fiecare an petrecut fără tine, am încercat să mi te imaginez aici și am făcut ceva festiv, chiar dacă eram singură.

⁶⁹. Înghețată indiană.

Ei bine, de data asta nu am fost singură de ziua mea. Am avut un vizitator. A fost foarte neașteptat – era un anume domn Kimura din Den Pasar, care e orașul învecinat. Nu-l întâlnisem niciodată, dar mai auzisem numele – e un fel de diplomat sau oficial japonez. În orice caz, la momentul acela lucram pe veranda lui W.S. – începusem să fac asta pentru că veranda dă spre heleșteul de piatră și are o podea roșie de ciment răcoros pe care stau desculță când pictez. Stăteam pe podea cu picioarele încrucișate și pictam modele pe câteva vase, absorbită de munca mea, așa că am sărit în picioare alarmată când și-a făcut apariția. Am încercat să-mi netezesc părul – era îngrozitor de murdar și am înrăutățit situația și mai tare murdărindu-l cu vopseala mea argiloasă. Domnul Kimura era îmbrăcat impecabil, costum negru, cămașă albă, un pinguin manierat și zâmbitor, cu o engleză perfectă, înclinându-se exact așa cum se spune că fac japonezii – deși nu mai văzusem asta înainte. A spus că auzise că aici, în Tjampuhan, este o pictoriță indiană faimoasă (Faimoasă? Eu?!) și, cum trecea prin apropiere, a vrut să vadă cu ochii lui. Rabindranath Tagore

fusese o dată în Japonia, știam asta? Mi-a transmis cele mai sincere condoleanțe pentru moartea recentă a Poetului – o, nu aflasem încă despre moartea lui? Atunci, toată compasiunea și întristarea lui pentru că fusese cel care-mi dăduse tristește vești. Se întâmplase luna trecută – poate că ziarul nu ajunsese la mine. Apoi s-a așezat și mi-a spus să continui, bătuse tot drumul ca să mă vadă la lucru, a zis el, să nu cumva să mă opresc. M-am așezat din nou pe podea, așa cum șezusem înainte, dar acum mă simțeam foarte ciudat, cu el privindu-mă de pe canapeaua mare ce era așezată lângă unul dintre pereți, bătând darabana cu degetele lui lungi pe unul din brațele ei. Nu puteam să-mi țin ochii nici pe pictat, nici pe vas, eram tot timpul distrasă de șireturile magenta de la pantofii lui sclipitori. În orice caz, am încercat să pictez, iar el mă fixa cu privirea și apoi, fără un motiv aparent, s-a ridicat și a mers la Indah, a ridicat-o și a pus-o lângă el, apoi s-a așezat din nou. Ea era agitată și încerca să scape, dar o ținea strâns de gât cu o mână, iar cu cealaltă o mângâia pe spate. Spatele acela lăptos, numai oase. Lis, am simțit un fior pe șira spinării, nu puteam să-mi țin pensula nemișcată. Am crezut că o să-i rupă gâtul, că o să strângă atât de tare, încât o să se rupă. I-am spus că lui Indah îi place să stea pe podea, poate o lasă să plece, dar mi-a răspuns așa: „Pare să stea confortabil. Vă rog să nu vă faceți griji. Vă rog să continuați.“ Avea ceva amenințător – o anumită cruzime – nu pot să spun exact ce anume din ce a făcut –, în ciuda manierelor politicoase. Am scăpat pe podea unul dintre vasele nefinisate și s-a crăpat, iar el nu a spus nimic. M-am concentrat pe vasele rămase. Am încercat să rămân la spirale, vârtejuri și tulpini de bambus. Murmura ceva despre smalțul ceramicii *tenmoku* și cel verde celadon, despre pensule de paie și pensule de bambus – tot repeta că bambusul e cel mai potrivit ca să pictez tulpinile acelea de bambus. După ce scena a continuat un timp, Ni Wayan ne-a adus niște apă de orz⁷⁰ pe o tavă. Unul dintre pahare era ciobit, nu adusese nici biscuiți, nici nimic altceva de mâncat. Mi-am cerut scuze pentru serviciile noastre de proastă calitate. Oricum, pe domnul Kimura nu părea să-l intereseze băutura, dar asta a rupt vraja și, spre ușurarea mea, și-a ridicat mâinile de pe Indah, care s-a furișat de acolo cât ai clipi. Domnul K. s-a ridicat și a spus:

⁷⁰. Băutură tonică, având ca ingrediente orz, miere și lămâie.

— Frumoasă cățea, chiar dacă e bătrână. Dacă cumva veți vrea pe viitor să plecați din Bali spre țara dumneavoastră, aș fi mai mult decât fericit și dornic să o adopt.

Felul în care a spus asta m-a făcut să simt un fior brusc, de parcă încerca să îmi spună ceva. Spunea că ar trebui să plec. Așa era? Mă avertiza oare despre o invazie japoneză iminentă? Toată lumea vorbește despre asta și nimeni nu crede că se va întâmpla sau, dacă are să se întâmple, nu o să ajungă până la noi în Tjampuhan. Oare doar îmi imaginez lucrurile astea? Mi-am șters mâinile cu cârpa, m-am ridicat de pe podea și am scos niște sunete de politețe – nu ar vrea niște limonadă, lămâi din copacii noștri, etc. A ignorat însă toate astea, și-a luat umbrela strânsă perfect și mi-a făcut semn să mă îndepărtez când am vrut să-l însoțesc afară de pe verandă și în sus pe scările tăiate în coasta dealului.

— Vă rog, doamnă. Nu sunteți destul de sănătoasă ca să ieșiți în soare. Aveți icter, se vede clar după ochii dumneavoastră, a spus el.

Dacă aș vrea un doctor, a mai adăugat, era unul pe care-l știa în Den Pasar, nu olandez, ci japonez, care cunoștea bine bolile tropicale.

— Cum ne afectează pe noi dacă vin japonezii?

Ni Wayan este disprețuitoare când îi zic că domnul Kimura încerca să ne spună ceva important.

— Suntem sub stăpânirea olandezilor acum. Mai târziu o să fim sub stăpânirea japonezilor.

Nu am nici un prieten aici. E greu să știi ce să faci. De-aș avea pe cineva cu care să vorbesc.

De când a plecat el, îmi tot examinez ochii și unghiile – să văd dacă s-au îngălbenit. Nu asta ar trebui să facă icterul? Să te facă galbenă ca turmericul? E adevărat că uneori mă simt slăbită, dar asta se întâmplă de ceva timp, de când au început accesele de febră. O să treacă. Sunt la fel de zveltă acum ca atunci când aveam șaisprezece ani – nu pot mânca prea mult – în sfârșit! Poate că e timpul să port una dintre rochiile tale, să mă simt tânără și frumoasă.

Nu am nici o veste de la W.S. Mi-e dor de el. Mi-e dor de sunetul pianului lui și de fervoarea lui nebună pentru gândaci.

Fondul pentru Aducerea Acasă a lui Mîșkin – nu l-am demarat

niciodată. Mă întreb când/dacă îl voi mai vedea vreodată pe W.S. sau pe Mîşkin. Aşa sunt despărţirile? Fără un cuvânt, fără vreo pregătire, s-a terminat, şi tu nici măcar nu ţi-ai dat seama. O voi mai vedea vreodată pe Beryl? Acum e în Anglia, în mijlocul războiului. Nu am nici o veste de la nici unul din voi.

Ziarele ajung cu o întârziere de câteva săptămâni sau nu ajung deloc şi sunt majoritatea în olandeză. Uneori ascult radioul şi apoi îl opresc pentru că ştirile sunt atât de macabre. Mai bine să nu ştiu. La ce mi-a folosit să ştiu că Rabi Babu a murit? Ca şi cum până şi ultima parte frumoasă a copilăriei mele ar fi dispărut. Acum totul pare mai pustiu. Aş prefera să fiu ignoranta care trăieşte în paradisul ei imaginar.

Ar trebui să expediez scrisoarea. Am început-o de ziua mea, dar a trecut mai mult de o săptămână de atunci. Scriu la ea când am energie, o pun deoparte şi dorm când sunt obosită. Traiul comod şi lipsit de griji al unei doamne. Să sorbi limonadă întărită cu ultimul gin rămas. Odată ce se termină ginul, este arak din belşug!

Multă dragoste ție şi lui Mîşkin (Vrei să-i spui, te rog, că sunt bine şi că vin acasă în curând?)

Gay

3 octombrie 1941

Dragă Lis,

Ţi-am trimis o scrisoare lungă în urmă cu doar două săptămâni. Asta e doar ca să-ţi spun – nimic care să te alarmeze, însă mă simt mai rău ca de obicei. M-am decis să fiu practică şi voi merge la Surabaya – acasă la Lokumull, să mă odihnesc şi să mă însănătoşesc – şi de acolo înapoi acasă. Sunt sigură că de îndată ce mă voi simţi suficient de bine ca să călătoresc mai departe, va găsi el o cale să ajung la Singapore, că o fi sau nu război. Are prieteni în Singapore – o să mă îmbarce pe un vapor spre Ceylon şi tot aşa mai departe, de pe unul pe altul, până ce voi ajunge la voi, ca un pachet trecut din mână în mână.

O iau pe Indah cu mine. Nu mă lasă inima să o părăsesc, e singura mea

prietenă de aici, e bătrână, neajutorată și pe jumătate oarbă. În cele din urmă, îmi voi face apariția în Madras + cățelușă Kintamani. Vei veni acolo și ne vom întâlni, nu-i așa, ca să putem pune țara la cale și să facem planuri pentru viitorul meu? Neapărat să-l aduci pe Mîșkin cu tine, nu mai pot de dorul lui, ochii mei tânjesc să-l vadă.

Mi-o iau în goană înainte. Încă nici măcar nu am plecat din Tjampuhan.

Mă simt îngrozitor. Stomacul meu e o cauză pierdută – ai urî detaliile, așa că te scutesc de ele. Am febră. Ard toată, pielea mi-e uscată ca o frunză veștedă și bolborosesc vorbe fără noimă când mă apucă accesele. Poate îngaim ceva în hindi sau bengaleză. Chiar sper că e așa – dacă spun lucruri scandaloase? Vreau să spun că acum sunt o femeie bătrână, Lis, zbârcită toată de furie. Cum s-a putut întâmpla asta? Tocmai când viața mea lua o turnură și ce se vedea în față era frumos. Cum a putut un război care e la mii de kilometri depărtare să-mi facă asta? Sunt furioasă pe absolut tot. Dacă mi-ar da o pușcă, aș ucide.

Mi-au adus o doctorie, dar arată și miroase atât de ciudat, că nu îndrăznesc să o iau. Ni Wayan a sacrificat un cocoș ca să mă însănătoșesc și i-a agățat leșul de o aripă lîngă ușa de la intrare. Înfiorător. Am încercat să o opresc, cum ar putea omorârea unei ființe să mă facă să mă simt mai bine? Mi-a spus că nu știu cum funcționează lucrurile astea.

Cred că e febră tifoidă, o să treacă. Încerc să-mi amintesc ce prescria socrul meu pentru febră tifoidă. Nu pot. Mintea mi-e confuză. Îți amintești tu? Cum îmi vei spune?

Sunt hotărâtă să mă fac suficient de bine ca să pot ajunge la Madras. Și așa voi face. Odată ce o să vă văd pe Mîșkin și pe tine, nu-mi mai pasă ce se întâmplă după aceea.

Pune-ți o dorință la Luceafărul de seară, așa cum obișnuiai să faci, Lis, cere să fim curând din nou împreună.

Cu mult drag,

Gay

Când am terminat de citit scrisorile mamei, se făcuse ceasul acela dintre noapte și dimineață când corbii sunt pe cale să înceapă să croncăne din gâtlejele lor sure. Ochii îmi erau obosiți, mă durea gâtul, știam că nu voi mai putea dormi acum. Am împăturit scrisorile și le-am pus înapoi în plic, apoi m-am ridicat să-mi fac un ceai. Ca de obicei, ezitam între Assam și Darjeeling, apoi m-am decis să fac un Darjeeling, cea mai bună calitate, proaspăt și mirosind a iarbă, provenit dintr-o plantație despre care puțini știu. Directorul mi-l trimite din când în când drept recunoștință pentru grădinile și livezile pe care le-am creat pentru el în urmă cu două decenii, când a cumpărat o parte dintr-un deal de lângă plantația de ceai. Cei zece acri ai lui aveau și un izvor natural, iar în lunile petrecute acolo, stăteam pe malul lui la sfârșitul fiecărei zi de muncă, bănd ceai din apă de izvor, fiert pe un foc de lemne pe care-l aprindeam pe mal. Era unul dintre puținele lucruri care nu aveau un gust amar, într-o vreme când îmi simțeam propria viață ca o cămașă care nu mi se potrivea, nu mi se potrivise niciodată, nu o va face vreodată. Dar perioada grea a trecut la fel de inexplicabil cum venise. M-am întors la munca mea, în vechiul meu oraș, la atenansa mea, de parcă mă întorceam la o civilizație străină în care trebuia să îmi găsesc din nou reperele, încetul cu încetul, să învăț iarăși limba și regulile.

Apa fierbea. Mi-am luat ceașca de pe raft. Am mare grijă de ea. E o ceașcă înaltă, simplă, îngustă la bază, ușor rotunjită la mijloc, după care iar se îngustează lin, ca o lălea care tocmai s-a deschis. Fără înflorituri. Porțelan de un alb pur, lucrat manual, iar semnătura fabricantului e ștampilată pe fundul ceștii cu caractere chinezești. Fiica Ilei – nepoata mea, care mi-e ca o fiică – mi-a adus ceașca asta acum câteva săptămâni, dintr-una din călătoriile ei în străinătate. A pus-o pe masa mea, împreună cu un exemplar dintr-o carte veche pe care i-o cerusem, spunând cu o strălucire în ochi:

— Poftim, unchiu' Mîșkin, cele mai incitante lucruri din viața unui bărbat: o ceașcă de ceai și o carte veche și jerpelită de grădinărit.

Apoi și-a dat capul pe spate și a râs, trecându-și degetele prin părul lung. Brățările de argint de pe brațele ei au zăngănit toate la un loc.

— Haide, încă mai este timp! Nu mai fi așa un dinozaur! Fă ceva nou.

La fel ca toată lumea, mă crede banal. Un pedant care spune numele copacilor în latină. Un bărbat care nu a ales nici stiloul, nici sabia, ci srafa de grădinărit.

Felul ei de a vedea lumea nu e neobișnuit. Și tata a fost îngrozit de meseria pe care mi-am ales-o, prima oară când i-am spus despre asta.

— Un horticultor? Vrei să spui că vrei să fii grădinar?

Cu un gest și-a măturat ziarul de pe masă, și odată cu el ochelarii, trebuia neapărat să-și exprime furia.

— Când sunt o mie de lucruri de făcut? Munci interesante, munci importante, munci relevante! Când tu ai nouăsprezece ani, iar țara noastră nu a împlinit nici măcar un an?

M-a îndemnat să privesc în jur, să casc bine ochii. Chiar nu vedeam ce proiect gigantic îl aștepta pe fiecare indian tânăr și patriot? Eram orb? Chiar nu înțelegeam nimic din Mărețul Scop? *Horticultură!* În vreme ce țara noastră recent eliberată trebuia scoasă din sărăcie, foamete, violență, analfabetism – tot ce voiam eu să fac era să cultiv flori? Poate cauza furiei lui era teama că deveneam la fel de imprevizibil și fantezist cum era considerată nechibzuita mea mamă.

Dacă vorbeam despre munca mea atunci când mergeam în vizită acasă, schimba subiectul sau se îndepărta ostentativ. La un moment dat, i-am spus despre zilele pe care le-am petrecut în suburbiile din Delhi cu un grup de urbaniști, topografiind câmpurile de mărăciniș cu pământ uscat și întărit de arșiță, care urmau să devină zone de relocare pentru milioanele de oameni rămași fără adăpost peste noapte după Partitie: nu puteau rămâne la nesfârșit în cocioabele pentru refugiați, am spus eu, aveau nevoie de locuri unde să stea. Pământul din jurul orașului era uscat, pietros, și trebuia transformat rapid în zone pentru locuințe. Casele vor trebui grupate în jurul unor parcuri și bulevarde, și chiar în timp ce se turnau fundațiile, noi aveam să ne începem treaba plantând câteva mii de copaci.

Tata se uita distras la colțul verandei și a spus:

— Sunt sigur că mi-am lăsat umbrela acolo, iar acum a dispărut.

I-am dat înainte cu o disperare crescândă, descriind amploarea acțiunii – dincolo de imaginație. Sentimentul de neajutorare când te uitați la mușuroaiele cu care semănau corturile refugiaților, mișunând de oameni care își pierduseră casele.

Tata m-a întrerupt:

— Da, sunt ingineri și urbaniști. Sunt refugiați care au pierdut tot. Și ce faci *tu* acolo, asta poți să-mi spui? Crești dalii?

În anii petrecuți în închisoare, căpătase o nouă ostilitate și un alt venin. Acum nu voia doar să înfigă tăișul cuvintelor lui, trebuia să și răsucescă cuțitul în rană. În primul meu concediu după ce am început să muncesc, într-un efort penibil de a-l impresiona, am adus cu mine fotografia înrămată a unei scrisori adresate domnului Percy-Lancaster. „Doresc să-mi exprim aprecierea și recunoștința,” spunea textul scrisorii, „pentru excelentele aranjamente florale și decorațiuni care au fost făcute la cererea dumneavoastră pentru funeraliile lui Mahatma Gandhi și pentru trenul special care i-a transportat cenușa la Allahabad. Faptul că v-ați implicat personal în realizarea aranjamentelor a dus, fără îndoială, la succesul acestora.” Scrisoarea era datată februarie 1948 și era semnată Jawaharlal Nehru.

Scrisoarea îi era adresată domnului Percy-Lancaster, al cărui asistent-șef pentru aranjamentele funerare fusesem chiar eu. I-am spus tatei asta, sperând că scrisoarea îl va face mai puțin sceptic în ce privește natura muncii mele.

În 1948, când urma să împlinesc douăzeci de ani, am plecat la Delhi să încep să lucrez, imaginându-mi că voi descoperi specii noi, că voi crea hibrizi care îmi vor purta numele. În schimb, după doar două săptămâni din noua mea viață, domnul Percy-

Lancaster m-a convocat seara târziu ca să-mi comunice vestea: Mahatma fusese împușcat mortal de un fanatic hindus. Ce însemna acest lucru pentru țară și pentru lume era treaba lumii și a țării să înțeleagă; știam eu însă ce înseamnă pentru biroul inspectorului pentru horticultură? Aveam doar o zi la dispoziție ca să găsim florile pentru o înmormântare la care aveau să participe cel puțin un milion de oameni. Un camion de armată

urma să fie transformat într-un car funerar care să poarte trupul lui Mahatma spre malurile râului Yamuna, era nevoie de suficiente flori pentru ca avioanele forțelor aeriene să împrăstie petale de-a lungul celor opt kilometri până la râu, va fi nevoie de bușteni de santal pentru rugul funerar și flori pentru împodobirea trenului care va transporta cenușa la Allahabad. Pe măsură ce-i descriam tatei fiecare etapă a înmormântării – oceanul tumultuos de oameni îndoliați, câinele vagabond care traversa agale drumul ținând în loc tot cortegiul, teama constantă de violență, parfumul bolnăvicios de ghee și tuberoze – am văzut că părea iritat, în ciuda devotamentului lui față de Mahatma.

— Așadar, aranjamentele florale de la înmormântarea mea vor fi impecabile, mi-a spus el când am terminat. Foarte îmbucurător.

Doi ani mai târziu, când a murit tata, eram în Delhi, lucrând cu domnul Percy-Lancaster la aranjarea pepinierii Sunder. Urma să fie pepiniera principală a orașului, întinsă pe o sută de acri de pământ, cu un fundal sumbru – ruinele grandioase ale mormântului împăratului mogul Humayan. După ce am primit vestea morții tatălui meu printr-o convorbire interurbană la singurul telefon din birou, am pus receptorul mare și negru înapoi în furca lui și am părăsit încăperea fără să rostesc un cuvânt, fără nici o explicație, chiar dacă ochii domnului Percy-Lancaster mă urmăreau într-o tăcere întrebătoare. M-am plimbat ore întregi printre monumentele mogule în ruină, care abundau în zona aceea. Amurgul a adus copacii mai aproape. M-am sprijinit de trunchiul unui *Ficus religiosa*, gândindu-mă că până acum cu siguranță cineva a pus o torță aprinsă la rugul funerar al tatei. Lucru considerat a fi datoria sacră a unui fiu. Nu aș ajunge la timp în Muntazir ca să fac incinerarea, îi spuseseam Ilei la telefon cu un pragmatism calm. Să nu mă aștepte. Leșurile se descompun repede în arșița umedă a lunii august.

*

Cartea de grădinărit pe care mi-a adus-o fiica Ilei, neîndoielnic jerpelită și veche, a fost scrisă de bărbatul care a proiectat grădina Casei Guvernului din Karachi. Am deschis-o după ce m-am așezat să-mi beau ceaiul. Acolo unde fiecare pagină era prinsă în cotor era o peliculă fină de

praf care mă făcea să strănut. Fiecare capitol părea să înceapă cu un citat din scrierile unui poet numit Patience Strong, care rapsodia despre plante și copaci. „La a lor umbră răcoroasă și prietenoasă / aflăm pace și odihnă / Și privim într-un loc verde și liniștit unde păsările cântă o melodie.“ Și o ține tot așa. Nu am reușit niciodată să înțeleg de ce bărbații care scriau cărți despre grădinile din India erau atât de predispuși la exagerări. Și domnul Percy-Lancaster, în ciuda înfățișării sale ursuze, avea obiceiul să citeze versuri care te îngrețosau prin pietatea lor. Îl prefer la orice oră pe grădinarul parcului, Gopal, cu mășcările lui.

Cum răsfoiam paginile, sărind nerăbdător peste părțile despre cum trebuie demarcată o parte a grădinii pentru budoarul doamnei și alta pentru camera de zi, am dat peste un pasaj care m-a făcut să mă gândesc că domnul Grindal avea o notă de asprime care făcea sentimentalismul lui să pară mai degrabă sinistru decât sensibil.

Acolo unde șobolanii de câmp sunt singura problemă, pot fi exterminați într-un mod mai simplu, suflând fum în galeriile lor subterane. Pentru o utilizare temporară, aveți nevoie doar de un vas de lut și o pereche de foale. Se face o gaură în laterala vasului umplut cu material inflamabil, frunze verzi de neem și puțin praf de sulf, apoi potriviți vârful foalelor în gaură. Aprindeți materialul și apoi, când acesta arde bine, răsturnați vasul cu capul în jos, deasupra intrării în galerie. Fumul este împins prin galerii prin utilizarea viguroasă a foalelor, iar șobolanii sunt forțați să iasă într-o stare de perplexitate, putându-vă ocupa cu ușurință de ei, sau se sufocă în vizuină.

Cartea lui E.W. Grindal a apărut în 1942, anul în care primii evrei au fost duși în camera de gazare de la Auschwitz și închiși ermetic acolo ore întregi, până când au murit de la gazul otrăvitor care intra prin găurile din tavan. În anul acela, într-o zi de primăvară, cineva a fost scos din ascunzătoare și la noi în oraș: dentistul fără dinți, domnul Ishikawa, a fost adus din încăperile lui la lumina zilei. Nimeni nu știa sigur câți ani avea. De parcă ar fi fost acolo dintotdeauna, extrăgând dinți putreziți, discutând cu pacienții lui în hindustană și engleză, formal, șovăitor, până în ziua în care s-a trezit fără să mai poată rosti vreun cuvânt. După aceea, s-a retras în umbră, ieșind doar la apus pentru lucrurile de bază, apoi grăbindu-se să

între înapoi.

După atacul de la Pearl Harbour, ce avusese loc cu câteva luni înainte, s-a aflat că puținii expatriați japonezi din India, unii dintre ei atrași de țara lui Buddha, alții având mici firme, erau strânși la un loc. Domnul Ishikawa s-a ascuns mai adânc în adăpostul camerelor sale. În dimineața în care a fost ridicat de acasă, părea surprinzător de drept, uitându-se în față cu o privire fixă, prin ochelarii lui cu ramă neagră, buzele strânse într-o linie subțire. Purta o cămașă albă cu buzunare, pantaloni gri și avea la el servieta cu instrumente dentare. Un soldat mergea în spatele lui și altul lângă el, ținându-l de brațul liber în dreptul cotului. Bunicul a ieșit în ușa clinicii lui, Lisa și-a făcut apariția în balcon împreună cu Jeremy Gordon și Băiatu'. Trecătorii s-au oprit. Totul era nemișcat și încordat, de parcă eram la o execuție publică.

Ani la rândul, dacă cumva îl vedeam pe afară, mergeam în urma lui împreună cu alți câțiva băieți, intonând un refren fără sens și necăjindu-l: „Sayonara Ishikawa, Honshu, Hokkaido, Shikoku, Kyushu.“ Însă, în dimineața aceea, nici măcar unul nu a deschis gura când soldații l-au urcat într-o dubă și l-au dus de acolo. Mai târziu am aflat că fusese dus într-un lagăr de deținuți din Bikaner, Rajasthan, unde a murit în vara ce a urmat, pentru că nu putea suporta nici mâncarea, nici zăpușeala din corturile de pânză ale deținuților.

Încarcerarea domnului Ishikawa și moartea lui Mantu erau printre puținele lucruri notabile care s-au întâmplat în orașul nostru în timpul războiului.

*

Ce făceam eu în acele luni din timpul războiului, chiar înainte de capitularea Singaporei în fața japonezilor, când mama – fără ca eu să știu asta – i-a scris Lisei despre izolarea extremă și boala ei? Îmi amintesc că, după ce tata a fost trimis la închisoare, i-am scris lui, și nu ei. Privindu-l cum era luat de poliție, în timp ce adepții lui scandau sloganuri, mi-am adus aminte de integritatea și curajul lui Mukti Devi și asta m-a făcut să-l venerez un timp, ceea ce nu-mi stătea în fire. Poate acesta a fost unul dintre motivele pentru care corespondența mea cu mama a încetat.

Nu-mi amintesc exact cum s-a întâmplat, dar poate că eram prea ocupat cu ceea ce era lângă mine ca să mă mai pierd în a visa cu ochii deschiși, așa cum făceam înainte, schimbările din jurul meu puseseră punct dorinței arzătoare de a fi unde era ea. Intensitatea absenței ei mă storsese de puteri și apoi, pe neobservate, s-a domolit. Capacitatea noastră de a face față durerii are, din fericire, o limită. Lunile acelea în care mama și-a simțit cel mai acut izolarea au fost chiar lunile în care ea a alunecat dincolo de marginea gândurilor mele, în uitare, fără un sunet, ca o pietricică în mare.

La școală, în fiecare dimineață începeam cu rugăciunea „Tatăl nostru careești în ceruri“, recitată cu așa o viteză, că ajungea să fie oricum, numai inteligibilă nu. Urma o predică ținută de director. De obicei, era despre onestitate, curățenie, Dumnezeu, efort susținut, dar acum se încheia cu știri despre război, în fiecare dimineață altă știre – capitularea Birmaniei, apoi a Hong Kong-ului în fața Japoniei, citite din ziar cu voce tare de profesorul nostru de engleză, cu o intonație melodioasă, pe îndelete, ca o sinteză a punctelor principale: refugiați de pe uscat și de peste mări înaintau cu greu în India, sute de mii de refugiați. Francezi, austrieci, greci. Zece mii de polonezi, 450 000 din Birmania. Și din Persia, Djibouti, Aden. Somalia.

Unde era Somalia? Și ce mai era și Djibouti ăsta? Nu mai auzisem numele astea înainte. Într-o zi, directorul a desfăcut o hartă mare a lumii, care a fost apoi bătută în cuie pe peretele din spatele podiumului de unde ne vorbea el la Adunare. Avea la el o cutie cu ace cu gămălie, fiecare dintre ele cu o hârtiuță albastră sau galbenă la capăt.

— Albastru e pentru victoriile Coroanei. Galbenul indică înfrângeri temporare.

Unul dintre băieți s-a urcat pe un scaun și a înfipt acele în locurile despre care ni se vorbea. Profesorul de engleză anunța numele fiecărui loc, în timp ce acul intra în hârtie. Insulele Andaman, a spus el – singura parte a Indiei Britanice care a căzut până acum. Singapore. Malaya. Erau mult mai multe galbene decât albastre. Galbenele erau îngrămădite spre est – înspre noi. Un ac galben a străpuns Birmania. Și apoi câteva ace galbene au fixat într-o succesiune rapidă o zonă mai îndepărtată, aproape de Australia.

— Batavia, Sumatra, Bali, Borneo – Indiile de Est Olandeze, a spus profesorul de engleză. Olanda pierde în fața Japoniei.

La Adunare nu ni se dădea voie să punem întrebări. Nu puteam să-l opresc pe profesor. Spusese cumva Bali? După Adunare, am fost mânați de la spate spre sălile de clasă. O lovise o bombă pe mama? O torturau japonezii? Orele au tot continuat și doar după-amiaza, în timpul pauzei pentru masa de prânz, am putut să scot scaunul din colțul lui și să-l duc lângă harta de pe perete ca să o studiez de aproape.

Un steag galben pe un petic mic de verde, în mijlocul unei mări albastre.

Bali.

Până atunci, războiul părase captivant, un circ îndepărtat cu evenimente interesante ce iscau freamăt într-un oraș în care nu se întâmpla nimic. Tranșeele care erau săpate, soldații care erau pretutindeni, un sentiment savuros de catastrofă iminentă. Într-o după-amiază fierbinte de vară fugisem la gară și văzusem un tren plin de prizonieri care erau transportați spre lagărul de prizonieri din Dehradun. Eram invidios pe Dinu, care era acum soldat. Îmi trimisese o carte poștală din Africa de Nord, era în acele ținuturi îndepărtate la care eu puteam doar să visez. Când am văzut fotografiile cu vapoare distruse și trupuri plutind în ocean, nu m-am gândit că mama ar putea fi, în acel moment, într-un vapor care traversează exact acel ocean, venind spre casă. Mama, domnul Spies, Beryl, Bali – în mintea mea, ei trecuseră de mult timp în tărâmul fanteziei. Nu aveau nimic de-a face cu ziarele, buletinele meteo, listele cu victime și orare.

— Nu o să fie în nici un pericol, e indiană, nu olandeză, nu britanică, mi-a spus Dada când m-am întors de la școală.

Încerca să pară liniștitor, nu îngrijorat.

— Japonezii sunt de partea noastră. Vreau să spun, de partea *Indiei*.

— Dar India nu e parte a Imperiului Britanic?

— A pornit spre casă anul trecut, a spus Lisa o săptămână mai târziu. O fi fost octombrie? Da, imediat după ziua ei de naștere. Nu poate să-mi trimită nici un mesaj?

În ultima ei scrisoare, se destăinuie Lisa acum, Gayatri spusese că nu se simte bine. Nu ne zisese nimic pentru că nu voia să ne îngrijorăm. De la

scrisoarea aceea, în ultimele patru luni tot așteptase de la mama vreo veste despre vaporul ei spre Madras, ca să mă ducă acolo, să o găsim și să o aducem acasă. L-a întrebat pe Jeremy dacă are vreo veste, poate Armata știe mai multe.

Dar Armata nu știa. Nu am aflat nimic de mama, nici în anul acela, nici jumătate din anul ce a urmat.

Am așteptat în fiecare zi – o telegramă, o convorbire la distanță, sau o scrisoare, sau ca ea să ajungă în mod miraculos pe treptele casei noastre. Așteptarea de atunci era ca un fel de muzică ce începuse încet și care a grăbit apoi ritmul până ce a ajuns încărcată, explozivă, o melodie ce descria o apocalipsă care a ajuns greu de îndurat, apoi s-a stins încet, neterminată, notă după notă, până când nu s-a mai auzit nici un sunet.

*

La mijlocul anului 1943, a sosit o telegramă de la Dinu, care fusese trimis recent în Dehradun. Aveam cincisprezece ani, tata era în închisoare de mai mult de doi ani, iar bunicul hotărâse că sunt suficient de mare, date fiind circumstanțele, să călătoresc singur. Mesajul criptic al lui Dinu suna important: „Am vești. Vino repede.“

În seara în care am ajuns, m-a luat în jeep-ul lui și a condus sus pe deal, de la lagărul unde era de post. Aerul era rece, întunericul avea să se lase curând, pentru prima oară eram pe cont propriu într-un jeep care nu avea plafon. Mi-am lăsat capul pe spate ca să privesc cerul. Era ca și cum aș fi crescut peste noapte – eram liber. Ieri bunicul mă urcase în tren, mângâindu-mi capul pe geam, avertizându-mă cu privire la străini și pericole. Astăzi eram într-un jeep fără plafon și știam că Dinu are țigări.

Am mers pe jos de unde s-a terminat drumul și am urcat până când am ajuns în vârful crestei. Dinu a arătat în jos cu degetul.

— Acolo, a spus el. Privește.

Departe, sub noi, era o zonă înconjurată cu sârmă ghimpată și turnuri de pază: lagărul de concentrare. Părase mare și atunci când ajunsesem, dar acum puteam să văd cât de enorm era de fapt, cât de departe străluceau luminile lui în întunericul cel nou. Dincolo de el era jungla deasă care se ridica la poalele lanțului muntos Garhwal Himalaya, prin care trecuse

străbunicul meu în anul 1857. Ziua puteai vedea din lagăr munții, noaptea erau doar niște umbre înghesuite.

Ne-am așezat pe creastă și Dinu a aprins țigări pentru amândoi. Fața lui era colțuroasă acum, avea aproape nouăsprezece ani, mi-a vorbit despre Africa de Nord, despre glonțul care rămăsese înfipt în corpul lui pe undeva. Își văzuse prieteni aruncați în aer, membre căzând la metri depărtare, se culcase cu o fată din Etiopia ai cărei nuri i-a descris cu mare grijă, concentrându-se pe fiecare parte a corpului ei. În timp ce trecea în revistă toate detaliile nopții lui de pofte carnale, s-a făcut 10.15, iar luminile din lagăr s-au stins. S-au aprins proiectoarele, fascicule de lumină albă, puternică, care despicau cerul în fâșii cât cuprindeai cu privirea, și ne-am uitat amândoi îndelung la cer, și la proiectoare, și la întinderea întunecată a campamentului, de parcă doar atunci ne-am fi dat seama că sub noi erau mii de oameni departe de casa lor, fără vreo șansă de a se întoarce, soldați, civili, naziști, evrei, toți înghesuiți la un loc în șapte sectoare înconjurată de șiruri duble de sârmă ghimpată.

Câțiva dintre prizonieri petrecuseră cea mai mare parte a anului strângând hărți, busole și alt echipament, a spus Dinu. Unul dintre ei, Heinrich Harrer, un alpinist celebru, se antrenase atât de intens în fiecare zi, încât asta ar fi trebuit să îi pună în gardă pe ofițerii din lagăr, să își dea seama că se pregătea pentru ceva anume, dar s-au gândit că e masochism: la urma urmei era neamț și sigur se delecta să nimicească orice îi pica în mână, chiar și propriul corp. Harrer a ajuns să fie la fel de în formă ca orice alt alpinist de mare altitudine și știa orice greșeală pe care nu trebuia să o facă pentru că deja încercase să evadeze de nenumărate ori. Rezultatul a fost că Harrer a evadat, probabil în Tibet, și așa s-a întâmplat cu alți câțiva. Printre prizonierii care încercaseră să fugă împreună cu Harrer era și un civil neamț din Java, dar era prea bolnav de dizenterie ca să mai continue și se predase. Era la carceră în lagăr.

— L-am percheziționat și am căutat și în bagajele lui după ce a fost adus înapoi. Uită-te.

Dinu mi-a întins o fotografie și a luminat-o cu felinarul lui. Fotografia era puțin mototolită și a trebuit să o netezim. Un grup de oameni care zâmbeau aparatului de fotografiat. Un câine care era mângâiat de mâna

unei femei.

Mâna mamei mele.

Mama nu zâmbește, se uită la câine și-și sprijină bărbia pe genunchi, îmi pare o necunoscută, așa, cu părul scurt. Are fața ascuțită, ca a unui elf, ca și cum ar fi un băiat rebel care a fugit de la școală. Dar e mama, nu am nici o urmă de îndoială în privința asta. Lângă ea, mijindu-și ochii în soare, este domnul Spies. Toată lumina din fotografie părea să se fi strâns ca într-o pâlnie și să se fi revărsat pe ei doi. Capul auriu al domnului Spies pare tot o vâlvătaie, iar părul negru al mamei mele e înconjurat de un inel de foc.

Cerul era imens deasupra movilei pe care stăteam noi, în jurul nostru nimic altceva decât kilometri întregi de umbre negre și foșnete care se auzeau în noapte – șoarece, iepure sălbatic, leopard – nu îmi păsa. Dinu și-a aprins o țigară. Uitasem că mai voiam una. Nu-mi mai văzusem mama de șase ani, nici măcar într-o fotografie.

— A fost făcută cu patru – poate cinci – ani în urmă, a spus Gustav, neamțul ținut izolat la carceră, când m-a dus Dinu în celula lui, în ziua următoare. Era murdar și costeliv, încă nu se simțea bine și de două ori în timpul conversației noastre a trebuit să fugă la toaletă. Băuse apă murdară dintr-un izvor. Dacă nu ar fi făcut asta, până acum ar fi ajuns în Tibet, cu Harret și ceilalți, a mai bombănit el.

Gustav vorbea în engleză, cu un accent care ne ducea cu gândul la domnul Spies și, la fel ca atunci, adesea ne era greu să-l urmărim, dar când Dinu și cu mine ne-am comparat notițele după aceea, am pus cap la cap lucrurile pe care le rataserăm. Gustav și-a început povestea spunându-ne că venise în India în urmă cu un an, în decembrie, că nava lui aruncase ancora în Bombay și, înainte să-și dea seama, se făcuse vară, căldura era infernală, asfaltul se topea, a crezut că o să moară. A fost furtună într-o zi și a mâncat un mango pe care l-a doborât vântul, primul lui mango.

Dinu mi-a simțit nerăbdarea.

— Treci la subiect. Nu avem nevoie de povestea vieții tale, a spus el.

Gustav ne-a spus că era de profesie entomolog și că interesul lui față de insecte îl purtase de la Java la Bali, unde l-a întâlnit pe Walter Spies, care furniza de mult timp specimene de insecte oamenilor de știință din

Europa. Făcuse fotografia cu mama și Spies într-una din vizitele lui în Bali – ce excursii memorabile. Ah, dansurile din timpul nopții, frumusețea fetelor, băuturile de pe verandele cu lumânări aprinse, sunetul ca de clopoței al muzicii! Paradisul nu ar fi putut fi mai fericit. De trei ori a mers în casa lui Spies din Tjampuhan, iar următoarea dată când l-a văzut pe Spies a fost într-un lagăr de prizonieri din Sumatra. La Sibolga, un port de acolo. Mizerabil loc. Au încercat să profite cât de mult se putea, dar nu prea aveai ce să faci – chiar și lui Spies, care zâmbea în orice fel de nenorocire, îi era foarte greu să rămână vesel acolo. El însuși fusese transferat din Sibolga în India în decembrie – urcat pe o navă și expediat la Bombay, împreună cu alte câteva sute de oameni. Crezuse că îl va găsi din nou pe Spies, aici în Dehradun, dar auzise de la alți prizonieri germani că din trei nave cu prizonieri care se îndreptau spre India, doar două ajunseseră. Se zvonea că a treia fusese bombardată. Nimeni nu știa cu certitudine ce se întâmplase cu oamenii de la bordul vasului bombardat sau măcar cine era la bord.

Pe care vapor se afla Walter Spies? Nu știa. Imposibil de spus dacă era viu sau mort.

— Cum rămâne cu mama mea? Ce s-a întâmplat cu ea? Era și ea pe vaporul vostru?

— Erau doar bărbați pe vaporul nostru. Nu știu nimic de mama ta. Poate că e încă în Bali, nu aș avea de unde să știu.

— Dar ce știe? Nimic, i-am spus eu lui Dinu în hindusă. De ce m-ai chemat tot drumul ăsta? Pentru asta?

Am ieșit din celulă și mi-am aprins o țigară, privind îndelung curtea prăfuită și șirul jalnic de bărbați în gri și maro ce-și târau picioarele de colo-colo la câțiva metri de noi. Nu știu la ce mă așteptasem după ce am văzut fotografia aceea, dar dezamăgirea era suficient de puternică, încât să transforme șirul de bărbați într-un talmeș-balmeș lipsit de contur.

— E un început, Mîșkin. Vom afla restul. Vor veni vești. Așa se întâmplă. Încetul cu încetul. O să mai încerc.

Dinu venise după mine afară și-mi pusese o mână pe umăr înainte să se întoarcă repede în celulă, de parcă îi venise o idee. A scris adresa mea și pe a lui în carnețelul lui Gustav și i-a spus să ne trimită vești dacă

vreodată va avea vreuna. O să vină ziua când va ieși din celulă și va merge acasă, cine știe când, dar cu siguranță va veni ziua aceea, a conchis Dinu ridicând din umeri, în timp ce scria adresele. Era un lucru fantezist, știa asta. Războiul era departe de a se încheia, nu mai planificam nimic, uitaserăm viitorul, trăiam în prezent și speram că prezentul va dura. Știa că se agață de un fir de pai și a spus că era totuși ceva să ai un pai de care să te agăți.

— Poți să păstrezi fotografia, a spus Gustav, întorcându-se spre mine. E mama ta în ea, nu-i așa? Îi semeni. Am întâlnit-o doar de câteva ori, știu că era artistă. Am văzut una dintre picturile ei la muzeu. Își vindea picturile, își construia un renume. Pictorița Indiancă, așa îi spuneau oamenii. Când am văzut-o, avea vopsea și stropi de lut pe față, dar nu știa asta. Nu se deranja să se uite în oglindă. Era ca un foc, radioasă. Și vocea ei! Ar putea fi la radio cu vocea aia. Avea obiceiul să cânte și să imite oamenii. Toată lumea se ruga de ea, acum cântă un cântec, acum fă ca un cocoșel, acum imită-l pe Walter. Un prieten de-al meu a cumpărat un tablou făcut de ea. Foarte interesantă – ireală – cum se spune? Mi-a stat inima-n loc uitându-mă la pictura aceea.

Gustav s-a ridicat de unde stătea și a întins o mână slabă, murdară, și mi-a luat mâna într-a lui.

— Ai ochii ei, a spus el. Ai același fel de a fi. Poate nici tu nu te uiți în oglindă.

*

Când mă gândesc că tablourile mamei mele au fost într-un muzeu și eu nu am văzut niciodată vreuna dintre lucrările ei autentice, ci doar acele picturi mici pe care le punea în scrisorile ei de demult pentru mine. De multe ori m-am gândit să merg în Bali, să găsesc lumea în care a trăit ea, partea aceea pe care a creat-o pentru ea însăși, să văd cum arată un mango *Cerbera manghas*, și copacii, și animalele, și râurile pe care mi le-a trimis în epistolele ei. Nu am vrut niciodată să merg la modul simplu, ca turist. Visez, în schimb, să fac aceeași călătorie ca și ea, cu trenul, nava, vaporul cu aburi, barca, să traversez Oceanul Indian, trecând de o mie de insule, oprindu-mă tot la câteva zile, rămânând într-un loc până când voi vrea să

pornesc din nou. Ea găsisese o cale să facă asta, stătuse pe marginea unui vulcan, văzuse flăcările de dedesubt și plonjase. Eu de ce nu?

*

Adresele pe care Dinu i le-a dat lui Gustav aveau să se dovedească norocoase. După ce s-a încheiat războiul, iar Gustav s-a întors la entomologie în Germania, a găsit un bărbat pe care-l cunoscuse în lagărul din Sibolga. Bărbatul acesta, părintele Unger, i-a spus că fusese pe același vapor spre India ca și Walter Spies. Gustav mi-a scris, povestindu-mi ce aflase.

Părintele Unger era un misionar care fusese închis într-un lagăr de concentrare în Java, apoi a fost transferat la Sibolga. În lagăr, s-a împrietenit cu Walter Spies, surprins de felul în care acesta ieșea în evidență printre ceilalți prizonieri. Înalt. Cămașă roșie. Fața suptă era acum și mai slabă din cauza greutăților din închisoare, era indiferent la condițiile infecte din lagăr, absorbit de pictatul pe bucățele de hârtie și pânză. I-a spus părintelui Unger că odată ce se va sfârși războiul, va picta libelule și viespi, că insectele erau cea mai recentă obsesie a lui. Transluciditatea aripilor de libelulă. Fragilitatea lor.

Părintele Unger și-a amintit că a privit cum Spies s-a urcat pe vapor, *Van Imhoff* se chema, cu care urmau să vină în India, cu picturile înfășurate sub braț și cu o țigară în gură, doar ca să-i fie luate atunci când a început să urce pe rampă. Chiar și așa, Spies a considerat că era un noroc chior să fie pe vaporul acela, așa i-a spus el preotului, din moment ce urma să se întoarcă într-o țară în care fusese fericit, unde avea prieteni de dinaintea războiului. Au urcat pe rampă și au fost îngrămădiți în cuști de sârmă ghimpată, sus pe punte. Câte treizeci de bărbați în fiecare cușcă, înaltă de vreo 150 de centimetri. Spies nu era departe de el, dar în cuști nu mai puteau să vorbească sau măcar să se miște. Vaporul a ridicat ancora. Nimeni nu avea suficientă apă, iar sudoarea, căldura și duhoarea erau insuportabile. Mâncare nu aveau aproape deloc. Două zile au trecut așa, legănându-se pe ocean, iar apoi, în a treia zi, pe la prânz, o bombă japoneză a căzut aproape de vapor. Era 19 ianuarie 1942.

După un timp, o altă explozie, apoi a treia, partea din spate a vaporului

s-a ridicat în aer și a căzut înapoi. Apoi tăcere. Sunetul șuierător al aburilor. Strigătele de panică sălbatică ale prizonierilor, în timp ce santinelele olandeze abandonau vasul. Au luat bărcile de salvare și au plecat. Au lăsat prizonierilor clești de tăiat, nimic altceva, iar în nebunia ce a urmat, unii dintre prizonieri au sărit de pe vas și s-au înecat, în vreme ce alții au intrat în magazii și s-au îmbătat lulea să nu mai știe de ei.

Pe când își croia drum printre prizonieri ca să încerce să ajungă la plutele și bărcile rămase pe vapor, părintele Unger l-a zărit pe Walter Spies. Încă stătea așezat în cușca de pe punte. Ușile cuștii fuseseră tăiate și deschise și nu mai era nimeni înăuntru în afară de el și de un bărbat, bolnav sau mort, ce zăcea într-un colț. Părintele Unger i-a strigat numele, dar nu a mai stat să vadă dacă Spies va veni sau nu. S-a urcat în barcă. Aveau doar câteva vâsle, restul au vâslit cu mâinile. În următoarele șase zile, în largul oceanului, pe jumătate înnebuniți de sete, unii au fost mâncați de rechini, alții au murit din cauza caniculei. Printre puținii care au ajuns la mal a fost și părintele Unger.

Walter Spies? A mers la fund odată cu *Van Imhoff*, mi-a scris Gustav. „Îmi pare rău să-ți dau vestea asta. Și îmi pare rău că încă nu am nici o veste despre mama ta, artista indiană, dar voi continua să încerc să aflu ceva.“

*

La un an după ce s-a încheiat războiul, când tata a ieșit din închisoare și Lipi se întorsese puțin câte puțin la o viață normală, iar Lisa își închisese casa de oaspeți și plecase în Canada cu soțul ei, a sosit o scrisoare de la Beryl de Zoete. Îi era adresată lui Gayatri Rozario. Chiar și-așa, am deschis-o.

„Nectarinida mea, mi te imaginez radioasă și frumoasă, din nou alături de fiul tău. În adâncul inimii știu că așa e.

Am vești devastatoare. Walter e mort. Era pe un vas plin de prizonieri ce se îndrepta spre India și care s-a scufundat lângă Sumatra. Ce ironie, draga mea Gay. Când te gândești că, dacă vasul ar fi ajuns la destinație, ar fi putut să ajungă la Dehradun – și la tine, la multe lucruri care îi erau dragi. Singura mea consolare e vestea pe care am primit-o de la un prieten

din Siam, care a întâlnit pe cineva care știa un bărbat care l-a văzut pe Walter murind. Stătea foarte împăcat și își fuma pipa în timp ce vaporul se scufunda, spun ei. Nu am cum să știu dacă e adevărat, draga mea Gay, dar așa aș vrea să mi-l amintesc pe scumpul meu Walter.

Încă mai sper să mă întorc în India, să îmi termin cartea despre dans, să o mai privesc pe Kanta Devi dansând splendidele Bharatnatyam, să te văd și să vorbim de vremurile de odinioară. Îmi amintesc atât de bine călătoria noastră spre Bali, zile de speranță, teamă, bucurie, aventură – și tu vărsând un șuvoi de lacrimi de dor de casă în fiecare minut. Cine să fi știut pe atunci ce suferință grea ne așteaptă, dincolo de orice închipuire? Lumea ne-a despărțit. Nu suntem altceva decât frunze prinse într-o furtună.

Scrie-mi, te rog. Voi aștepta vești de la tine.

Cu mult drag, Beryl

*

Nectarinidele care au fascinat-o atât de mult pe Beryl când a fost aici încă zboară prin grădină, în căutarea nectarului. Într-o dimineață, după ce am recitit scrisoarea lui Beryl pentru mama, am stat și m-am uitat la o pereche. Zburau de la o floare la alta: concentrații albastru iridescent de energie zumzăitoare. Erau atât de ușoare, încât hibiscusul de-abia s-a clătinat sub greutatea lor când s-au așezat pe petale și și-au adâncit lungile pliscuri în cupa florii. Înțeleg de ce Beryl o numise pe mama după ele.

În jurul meu erau copaci ce fuseseră acolo de mai mult de o sută de ani, născuți cu mult înaintea mea sau a mamei mele. Avea un fel anume de a vorbi cu ei, complimentându-i pentru frunzele și florile noi, mângâindu-i în trecere ca pe niște animale de companie. De două ori am văzut-o stând noaptea pe acoperișul casei noastre, cu ochii închiși, fața ridicată spre lună, buzele mișcându-i-se în timp ce murmură ceva inaudibil. Părul îi aluneca în jos pe spate într-un val negru. În astfel de clipe, mama era o creatură amfibie – de pământ, dar și de aer, și totuși nu pe de-a întregul dintr-un singur element. Poate și-a luat zborul și s-a transformat într-o pasăre de noapte sau poate membrele ei s-au transformat în rădăcini și crengi, torsul ei în trunchiul unui copac. Totul părea posibil.

Mărturisesc că și eu vorbesc cu copacii pe care i-am plantat, iar când

mă plimb pe lângă un râu, ascultând sunetul tăcut al păsărilor de apă, zgomotul înfundat, îndepărtat, al vreunui bărbat ce spală hainele lovindu-le de o piatră de pe marginea râului, văd în fața ochilor imaginea aceasta a mamei mele și a feței ei argintate de razele lunii. Copacii, iarba, soarele, cerul, luna, toate acestea îi erau mai apropiate decât îi erau oamenii, erau religia ei – așa cum au devenit și a mea. Tata a trecut prin viață fără să bage în seamă lumea naturii. Ce nebunie, ce orbire, cu siguranță i-a spus mama asta. Asemenea bărbatului care nu și-a deschis niciodată fereastra și și-a trăit întreaga viață la lumina lămpii, în vreme ce luna era afară, strălucind. „Am suflat în lampă și am stins-o“, a scris Rabindranath Tagore, „cu gândul să mă întorc în pat. De îndată ce am făcut asta, lumina lunii a năvălit în cameră prin ferestrele deschise, ca o surpriză... dacă aș fi mers la culcare lăsând obloanele închise, ratând astfel priveliștea aceasta, ar fi stat la fel de bine acolo fără să protesteze împotriva lămpii zeflemitoare din casă. Chiar de-aș fi rămas orb la ea toată viața – lăsând lampa să triumfe până la capăt... chiar și atunci luna ar fi fost încă acolo, zâmbind inocent, netulburată și neobservată, așteptându-mă, așa cum o făcuse de-a lungul secolelor.“

Oamenii cred că trebuie să călătorești – la munte, la mare – ca să găsești ceea ce ei numesc „frumusețea naturală“. Acum, când cerul strălucește de lumina a o mie de neoane din noile piețe și străzi din Muntazir, luna e pală, iar stelele sunt stinse. De abia le mai văd. Oare mă așteaptă cu adevărat altundeva? Dacă aș fi magician și cerul ar fi partea de sus a cortului, aș stinge toate luminile orașului ca să văd stelele trăindu-și viețile îndepărtate, la un milion de ani lumină de lumea noastră năpăstuită.

Rabindranath Tagore a conștientizat o lume mai cuprinzătoare, mai profundă, mai plină de înțeles, care există independent de efemerul uman – am fost viu pentru ea, așa cum fusese și mama, dar acum mă întreb dacă e posibil ca oamenii care nu au cunoscut altceva decât orașele aglomerate să aibă acest al șaptelea simț. Când eram copil, mă lipeam cu spatele de unul dintre copacii noștri ca să îi simt duritatea liniștitoare, nemișcarea. Nu urma să se mute, nu avea să plece niciodată nicăieri, îi crescuseră rădăcini în locul acela. Atâta vreme cât sunt vii, copacii rămân acolo unde sunt. E una dintre puținele certitudini ale vieții. Rădăcinile lor merg adânc

și o iau în multe direcții, nu putem vedea cum se întind sub pământ, la fel cum nu putem prezice cum va crește un copil. În pământ, copacii își trăiesc viețile lor secrete, uneori crescând mai adânc în pământ decât sus spre cer, împlețiți acolo jos cu alți copaci cu care nu par să aibă vreo legătură sus, deasupra pământului. De-am fi fost copaci – tata, mama, Brijen, Lisa, Dinu, bunicul și eu – în care direcție, mă întreb eu în clipele de răgaz, ne-ar fi crescut rădăcinile în adâncul pământului?

Am tot mers în plimbări lungi, neliniștite, incapabil să rămân într-un loc după ce citisem toate scrisorile mamei. O mie de întrebări mi se târăsc prin creier, la fel de stăruitoare și înnebunitoare ca păduchii, și încerc să înțeleg ce s-a întâmplat de fapt în cei zece ani în care mama a fost căsătorită cu un bărbat pe care nu l-a iubit niciodată și a locuit lângă bărbatul de care era îndrăgostită. Trădare, duplicitate, infidelitate: nu sunt cuvinte pe care le-aș asocia vreodată cu ea, nici măcar acum, totuși mi-e la fel de clar că toată viața mea am cunoscut doar o versiune parțială a ei.

Neînțelegând nimic din motivele complicate ale fugii ei, o urâsem uneori în copilărie, suficient de tare să îi ard cu țigara ochii într-o fotografie. M-am întrebat dacă tata sau bunicul știuseră despre viața ei secretă, dar mă protejaseră de asta din iubire – sau de rușine.

Dacă adevărul ar fi ieșit la iveală atunci, aș mai fi așteptat eu cu atâta nerăbdare veștile de la ea ani în șir?

Grădinarii se pricep să aștepte, sunt în armonie cu ritmurile pământului, care sunt lente. Nu e nici o urmă de neliniște într-o astfel de așteptare, doar anticipare. Dar să așteptăm vești de la mama așa cum o făcuserăm noi era ca și cum sângele ni s-ar fi scurs încet din trupuri, până ce, într-o zi, nu a mai rămas nici o picătură.

*

Ieri m-am oprit din scris și am mers în grădina din spate. Zona de sub tamarin se îmbrăcase peste noapte în galben proaspăt și alb – flori mici de crinul-zânelor se întindeau până în colțurile îndepărtate. Am stat acolo un timp, încremenit, și apoi, ca într-un vis, mi-am adus hârtie și pix și m-am așezat pe iarbă, în căldura dimineții de iunie, făcând desen după desen cu crinul-zânelor, până ce soarele amiezii a ajuns deasupra mea,

încingându-mi părul de pe creștet. Era exact locul în care, eram sigur de asta, mama își aruncase cutia cu acuarele de import, iar eu mă târâsem prin tufe, căutând fiecare tub. Nu-mi amintesc dacă pe atunci crinul-zânelor era acolo. E un crin care seamănă cu șofranul și care nu cere nimic, nici îngrășământ, nici îngrijire, rămâne sub pământ când nu e înflorit și iese așa la suprafață în fiecare an: peste noapte, cu sutele, anunțând sosirea iminentă a musonului.

În ziua ce a urmat, m-am trezit cu câteva clipe înainte de răsăritul soarelui și primul lucru pe care l-am făcut, fără să-mi dau seama, a fost să merg în fața casei, unde am stat în semiîntunericul purpuriu, sprijinindu-mă de copacul sub care aveam obiceiul să sun din soneria bicicletei ca să o trezesc pe mama.

Tonurile nerăbdătoare, ascuțite, ale acelei sonerii de mult pierdute mi-au răsunat în urechi când am ridicat capul să privesc cerul printr-o pădure de frunze cărnoase. E o *Magnolia grandiflora* înaltă de peste optsprezece metri, cu crengi dens împletite și un trunchi lung, gros, neted. Am luat o scară și am proptit-o de trunchi, în vreme ce Ila bombănea ceva despre sănătatea mea mintală și ținea scara nemișcată. M-am urcat suficient de sus ca să ajung la o creangă plină de flori de culoarea fildeșului, fiecare dintre ele mare cât un bol și cu un parfum care mi-a amintit pe loc de acea ultimă dimineată în care copacul o scăldase pe mama în stropi de ploaie, iar ea m-a făcut să îi promit că mă voi întoarce la timp de la școală ca să putem pleca împreună în excursia noastră.

Am pus crenguțele tăiate într-o vază de lângă pictura cu mama, pe care o promisem în plic. Am desenat în detaliu frunzele, mugurii și florile de magnolia. Am pictat câteva dintre ele.

În următoarele săptămâni, blocurile mele de desen, nefolosite de atât de multă vreme, s-au umplut de desene ale copacilor și plantelor din grădină pe care le asociază cu mama: covorul de flori perlate ale arborelui *parijat*, *Nyctanthes arbortristis*, pe care adora să pășească desculță; arborele *neem* de lângă banca pe care stătuse ea cu Beryl, ascultând povestea Aishei. Nu dormeam aproape deloc, uitam de mesele zilei, desenam și pictam grădina ei de parcă eram posedat. Am desenat mirtul și regina nopții, leandrul comun și hibiscusul; fructele de mango din arbore, încă necoapte în iunie,

la fel de necoapte cum fuseseră când Beryl de Zoete și Walter Spies veniseră la noi acasă pentru prima oară.

Mi-a luat cinci zile să-mi termin desenele cu regina nopții, iar apoi m-am apucat de inflorescențele plumeriei de culoarea granatului, *Plumeria rubra*. Am pictat frunzele lungi, eliptice, vârful umflat al codițelor, crengile cărnoase, care trec de la gri la verde și din care picură seva albă ca laptele dacă sunt lovite sau tăiate. Am amestecat ocrul de la marginea petalelor cu incandescența tot mai intensă a roșului din adâncimea florii.

Așa cum pictam, am văzut mâna unui bărbat întinzându-se spre mama și punându-i în palmă florile care îi căzuseră din păr, ținându-i apoi palma și închizându-i degetele peste flori.

Am folosit teancuri de hârtie și o grămadă de tuburi de vopsea, cerneală și cărbune înainte să mă opresc din pictat, la fel de brusc cum începusem, secătuit, epuizat, golit de gânduri.

*

Chiar dacă era dimineață și băusem deja o cană de ceai, am adormit din nou în scaunul meu. Somnul mi-a fost brusc și profund.

Am visat-o pe Indah, cățelușa pe care mama o luase cu ea la Surabaya. Era slabă și bătrână și fugea de pe o stradă pe alta, cu nasul în pământ, căutând cu ochii-i orbi pe cineva cunoscut. Am vrut să ajung la ea, dar nu am putut. Am încercat să găesc casa unde mama zăcea bolnavă, dar străzile s-au transformat în oceane și nu puteam să mă țin la suprafață, nu puteam respira și eram disperat, încercam să înot, mă țineam de un pepene, Tobu era în apropiere, dar eu tot înghițeam apă, iar el nu mă ajuta. Bucăți de corp pluteau lângă mine, busturi, un cap, mâna ca de gelatină din borcanul din clinica bunicului meu. În apropiere, un vapor s-a înclinat și a căzut pe o parte cu o bufnitură cumplită.

Am deschis ochii și un val de căldură și lumină mi-a explodat în față. M-am bucurat să mă trezesc din vis. De când am citit scrisorile mamei, asta visez uneori și de fiecare dată sunt bucuros că mă trezesc.

Mi-am pus ochelarii, am tras mai aproape foaia de hârtie și m-am uitat din nou la mult amânata sarcină.

„Eu, Mîşkin Chand Rozario, în deplinătatea facultăţilor mintale şi fizice, prin prezenta...”

Am lăsat pixul din mână şi mi-am mutat privirea de la hârtie la agitaţia din jurul meu, hamali, bucătari, ingineri, mecanici, toţi făcându-şi treaba, fără să-mi dea nici o atenţie. Eu sunt doar o simplă încărcătură pentru ei, singurul bărbat de la bord care nu e la muncă. Balustradele de pe punte erau la câţiva metri de mine: o punte adevărată, nu una pe care să o recreez din picturi şi scrisori. Şi vaporul era unul adevărat, un cargobot care se îndreaptă spre Singapore şi în care eu ocupam una din cele două cabine rezervate pasagerilor.

Am pornit în aceeaşi călătorie pe care a făcut-o mama, cu trenul, nava, vaporul cu aburi, barca, să traversez Oceanul Indian, trecând de o mie de insule, oprindu-mă tot la câteva zile, rămânând într-un loc până când voi vrea să pornesc din nou. Voi cutreiera arhipelagul căutând vreo urmă de-a ei. Poate încă mai sunt în viaţă oameni care au cunoscut-o şi care ştiu ce s-a întâmplat cu ea. Mă voi opri la Surabaya şi voi căuta magazinul lui Lokumull, îi voi căuta pe urmaşii reginei Fatima, voi merge în muzeele din Java şi Bali şi îi voi găsi picturile, voi afla casele în care a locuit, camerele în care a pictat, oamenii pe care i-a cunoscut.

M-am ridicat de pe scaun. Metalul de un gri ardezie al punţii era atât de fierbinte, că îmi ardea tălpile pantofilor în timp ce mă îndreptam spre balustradă. Valurile se izbeau de părţile decolorate ale vaporului, spuma albă se învoluta în urma ei. Oare observase ea că vaporul suspina constant atunci când îşi croia drum prin spumă şi valuri, asta o întrebase marele poet pe mama în prima ei călătorie spre Bali? Nu suna acel oftat nesfârşit de parcă apele oceanului scăldau pământul în lacrimi de durere?

În urechi îmi răsuna râsul mamei, neîncrezător, irreverenţios, adolescentin. Suferinţa era ultimul lucru la care se gândea o fată ce exulta într-o lume nouă, pictând fiecare părticică din ea. Voiam să cred că pentru mama suspinul oceanului nu îşi schimbase înţelesul, în toate călătoriile ei.

M-am aplecat peste balustradă, cât de tare am putut. Am auzit un strigăt de undeva de pe punte:

— Ce naiba face bătrânul ăla?

Mi-am mototolit testamentul întrerupt, l-am făcut ghem şi l-am aruncat

sus în aer, departe în mare.

Mulțumiri

Certitudinea că această carte avea să fie scrisă am avut-o într-o după-masă, pe o stradă din Ubud, Bali, pe când Rukun Advani și cu mine ne târam fără vlagă prin arșiță și eram pe punctul de a renunța să mai căutăm cea de-a doua locuință a lui Walter Spies. Atunci și-a făcut apariția Nyoman Gelebug la volanul mașinii sale, s-a apropiat și a deschis portierele.

Până atunci, nimeni nu păruse să știe cum se ajunge acolo și toți taximetriștii refuzaseră să ne ducă. De parcă ar fi fost un fel de magie la mijloc, Nyoman s-a dovedit a fi un băștinaș din Sidemen, estul insulei Bali; știa cu exactitate cum se ajunge la casa din Iseh, un sătuc izolat de lângă muntele Agung. Stând în mijlocul câmpurilor pline de ardei iuți roșii din fața casei, cu vulcanul liniștit și albastru departe în zare, am avut numaidecât sentimentul că această carte în curs de scriere a primit binecuvântarea lui Walter Spies.

Născut în 1895, de sorginte germană, Spies și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Bali, unde i-a întâlnit pe Rabindranath Tagore și pe celebrul dansator Uday Shankar. Și-a dorit să învețe sanscrita și să vină în India să documenteze formele de dans indian, dar s-a înecat la vârsta de patruzeci și șapte de ani, pe când se afla ca prizonier de război la bordul unui vapor care a fost scufundat. În parte, cartea de față clădește o lume imaginară a ceea ce ar fi putut fi dacă el și-ar fi dus la bun sfârșit călătoria spre India.

Din moment ce acesta e un roman în care ficțiunea și istoria se întrepătrund, m-am bazat foarte mult pe sprijinul altor oameni și pe informația din cărți.

În Bali, Janet de Neefe mi-a dat multe indicii, inclusiv unul pentru splendidul muzeu Agung Rai, unde puteam privi picturile lui Spies și ale contemporanilor lui; tot ea m-a îndrumat spre proprietatea lui din Tjampuhan, acum devenită Hotelul Tjampuhan, unde cabana lui simplă, cu acoperiș din paie, era perfect conservată. În Jakarta, scriitoarea Dwi Ratih Ramadhany mi-a oferit un ajutor crucial cu numele balineze, iar Lans

Brahmantyo de la Afterhours Books mi-a dat permisiunea să reproduc material din magnifica biografie scrisă de John Stowell, *Walter Spies. A Life in Art* (Jakarta: Afterhours Books, 2011). Cartea aceasta elaborată și frumoasă e plină de ilustrații și traduceri din scrisorile lui Spies, din care sunt luate multe dintre cuvintele pe care le rostește în acest roman. Rahul Sen s-a asigurat că ajunge la mine cartea, trecută din mână-n mână tocmai din Jakarta, via Singapore și Jaipur.

Spies vorbește despre vizita lui Rabindranath Tagore în Bali doar într-una dintre scrisorile sale și informația nu e reprodusă în cartea lui Stowell. Profesor Francesca Orsini a făcut rost de scrisoarea aceea pentru mine (Scrisoarea 56, datată 21 septembrie 1927, în Hans Rhodius: *Schönheit und Reichtum des Lebens Walter Spies – Maler und Musiker auf Bali 1895-1942*, Den Haag, 1964) de la British Library. Era însă în germană. Katharina Bielenberg a tradus-o în engleză, iar câteva rânduri din traducerea ei constituie acum unul dintre epigrafe. Am pierdut șirul numeroaselor acte de bunăvoință ale Katharinei, acesta e doar cel mai recent.

Am dat pentru prima oară de Walter Spies în impresionantul jurnal de călătorie al lui Christine Jordis, *Bali, Java in my Dreams* (tradus din franceză de George Bland, Londra: Harvill, 2002). M-a făcut să-mi doresc să știu mai mult și am luat la rând cartea lui Colin McPhee, *A House in Bali* (Londra: Victor Gollancz, 1947), o autobiografie poetică a vieții lui în Bali, în speță muzica de acolo. Pentru o imagine de ansamblu a insulei Bali la sfârșitul anilor 1920, văzută dintr-o perspectivă indiană, m-am bazat pe două cărți pătrunzătoare, docte, cu spirit de observație, scrise în bengaleză: „Javajatri'r Patra“ a lui Rabindranath Tagore (Letters from a Traveller to Java) în *Rabindra Rachnabali*, vol. 19 (Calcutta: Visvabharati, 1968) și *Rabindra-Sangame Dipamay Bharat O Shyamdesh* a lui Suniti Kumar Chattopadhyay (*The Islands of the Indian Ocean and Siam with Rabindranath*; Calcutta: Prakash Bhavan, 1940). Manishita Dass, mereu ingenioasa căutătoare de cărți, nu doar a făcut rost de ambele cărți pentru mine, dar a și citit prima versiune a cărții mele și mi-a verificat traducerile.

Ca întotdeauna, Myriam Bellehigue a citit în amănunt prima versiune și

mi-a oferit o perspectivă obiectivă asupra problemelor din aceasta.

Una dintre întâmplările din perioada în care am scris această carte a fost ca, printr-un joc al sorții, să-mi cadă în mână un roman al eminenței scriitoare bengaleze Maitreyi Devi. Era rudă cu mine, soția unui unchi din partea tatei; cartea ei fusese mereu în casa noastră, dar nu o citisem niciodată. Când am făcut-o, am fost profund impresionată și uimită de paralelele dintre protagonista romanului ei autobiografic și protagonista cărții mele. Am început să traduc cartea și, în cele din urmă, câteva pasaje au devenit parte din romanul meu. Pentru permisiunea de a reproduce aceste pasaje din *Na Hanyate (Dragostea nu moare)* a lui Maitreyi Devi, îi sunt îndatorată lui Rupa Sen și Priyadarshi Sen. Traducerile în engleză sunt ale mele.

Cele două fragmente din scrierile lui Tagore, incluse aici, au fost inițial publicate în „Thoughts from Rabindranath Tagore“, *English Writings*, vol. III, p.58, editate de Sisir Kumar Das (Delhi: 1996); și „Mone Pora“, din *Poems* (1922; reeditare, Calcutta: Visvabharati, 2002).

Detaliile vieții lui Beryl de Zoete ar fi fost pierdute pentru toți, cu excepția cărturarilor, dacă n-ar fi fost munca lui Marian Ury, a cărei moarte prematură a pus capăt biografiei pe care o scria. Eseul ei înflăcărat, empatic, „Some Notes Towards a Life of Beryl de Zoete“ (*The Journal of the Rutgers Libraries*, vol. 48, nr. 1, iunie 1986) ne oferă foarte multe informații. Fragmentul despre Aisha e preluat din „Siwa“, un discurs pe care Beryl de Zoete l-a ținut la Dartington, în martie 1941. A fost publicat în *The Thunder and the Freshness, the Collected Essays of Beryl de Zoete*, editat de Arthur Waley (Londra: Neville Spearman Ltd, 1963).

Despre evenimente legate de Al Doilea Război Mondial în India, am aflat foarte multe din superbul studiu academic al istoricilor Indivar Kamtekar și Yasmin Khan. Diverse arhive online, incluzându-le pe cele de la British Library, mi-au furnizat informații neprețuite despre războiul din Indiile de Est și India. Radhika Singha a adăugat la eseul ei „A ‘Proper Passport’ for the Colony: Border Crossing in British India, 1882-1920“ răspunsuri pline de răbdare la întrebările mele despre călătoriile în era colonială. Pentru detaliile privind cabinelor pasagerilor de pe navele comerciale, îi sunt recunoscătoare căpitanului Soumitra Mazumdar.

Memorii aparținând lui Alan Moorehead, Rajeshwar Dayal, Santha Rama Rau, Madhur Jaffrey și Nirad C. Chaudhuri mi-au permis să cunosc anii 1920, '30 și '40. *Farthest Field* al lui Raghu Karnad mi-a oferit un studiu profund, intim al unei familii indiene surprinse de război. Socrul meu, răposatul Ram Advani, născut în 1920, a fost mereu plin de solitudine la întrebările ciudate, specifice, la care ar fi putut răspunde doar cineva care chiar trăise în acele vremuri.

Mulțumiri și lui Arundhati Gupta, Partho Datta și Tetei pentru că mi-au permis să le pun întrebări despre experiențele prin care au trecut familiile lor. Lui Elahe Hiptoola pentru ajutorul cu limba urdu. Și lui Piku, Soda și Barauni Jungshun pentru că m-au primit în bucuria zilnică, trăsnită, a lumii lor.

Îi sunt profund recunoscătoare Monicăi Reyes pentru efortul de a crea o grafică originală pentru superbul design al copertei; tuturor celor de la MacLehose Press și Hachette India care fac ca publicarea să fie o experiență atât de plăcută: în special lui Poulomi Chatterji, Paul Engles, Avaniya Sundaramurthy, Priya Singh. Și lui Thomas Abraham pentru calmul său afectuos, laconic în decadele turbulente de prietenie și muncă.

De-a lungul anilor, câteva sesiuni editoriale s-au ținut pe cea mai frumoasă și ospitalieră terasă din Franța, acasă la Miska, Koukla și publicistul și editorul meu, Cristopher MacLehose. În ciuda celor zece ani de lucru cu Cristopher, încă mă uimește abilitatea lui de a transforma manuscrise, cu o ingeniozitate exasperantă, anarhică – la fel de uimitor e și faptul că am supraviețuit experienței a patru cărți și am trăit să spun povestea mai departe.

Descrierile unei vieți trăite într-o familie extinsă și numeroasă din Jaipur, așa cum le-a făcut mama mea, precum și amintirile ei despre anii 1940 m-au ajutat să construiesc lumea acestui roman. Tot cuprinse în țesătura acestei cărți – și în cea a vieții mele – sunt extraordinarele după-amiezi muzicale cu răposata cântăreață și scriitoare Sheila Dhar; am apelat la istorisirile ei despre Begum Akhtar, unele dintre ele apar în cartea ei, *Raga'n' Josh* (Delhi: Permanent Black, 2005). Cu melodramatismu-i caracteristic, a informat-o pe mama odată că ea, „cealaltă Sheila“, era „mama mea adoptivă“. Mama a privit asta cu ochi

îngăduitori, așa cum a făcut cu multe altele. Cartea aceasta le e dedicată ambelor Sheela.

În cele din urmă, la fel ca la început, lui Rukun.